

# ÍTACA

Revista de Filologia

Dossier:  
100 anys de Pompeu Fabra

Universitat d'Alacant  
Núm. 10  
Any 2019

DIRECTOR:

Joan Borja i Sanz

SECRETÀRIA DE REDACCIÓ:

Anna Esteve Guillén

CONSELL DE REDACCIÓ:

Eduard Baile, Hèctor Càmara, Dari Escandell, M. Àngels Francés,  
M. Àngels Fuster, Antoni Maestre, Sandra Montserrat, Joan M. Perujo, Elena  
Sánchez i Carles Segura

CONSELL EDITORIAL:

Rafael Alemany (Universitat d'Alacant), Nancy de Benedetto (Universit  di Bari),  
Josep Martines (Institut d'Estudis Catalans i Acadèmia Valenciana de la Llengua),  
Vicent Martines (Ivitra), Kathleen McNerney (West Virginia University), Carme  
Oriol (Universitat Rovira i Virgili), Margalida Pons (Universitat de les Illes Bale-  
ars), Vicent Salvador (Universitat Jaume I) i Caterina Valriu (Universitat de les  
Illes Balears)

COORDINACIÓ DEL DOSSIER «100 ANYS DE POMPEU FABRA»:

M. Isabel Guardiola i Caterina Martínez (Universitat d'Alacant)

CORRECCIÓ I REVISIÓ DELS TEXTOS EN ANGLÈS:

Xènia Escolano (Universitat d'Alacant, ISIC-IVITRA)

IMATGE DE LA COBERTA:

*Pompeu*, d'Anna Lloret

COL-LABORACIONS, SUBSCRIPCIONS I DISTRIBUCIÓ:

itaca@ua.es

<http://itaca.ua.es>

@dfcua

Tel. +34 965903410 Fax +34 965909330

Departament de Filologia Catalana

Facultat de Flosfia i Lletres

Universitat d'Alacant

Apartat de correus, 99

03080 Alacant

EDITA:

DEPARTAMENT  
**FILOLOGIA CATALANA**  
UNIVERSITAT D'ALACANT

IMPRIMEIX:

Impremta de la Universitat d'Alacant

PREU: 18  

DEP SIT LEGAL: A 184-2019

ISSN: 2172-5500

2019

## CARACTERÍSTIQUES, PROCÉS D'AVUACIÓ I NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

*Ítaca. Revista de Filologia* és una publicació anual del Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant. La qualitat científica d'aquesta revista queda garantida, entre altres factors, pel fet que més d'un 75% dels treballs que s'hi publiquen es refereixen a resultats d'investigacions originals i inèdites. El mateix percentatge del 75% estableix el mínim d'autors externs al Consell de Redacció i a l'organització de la revista, a fi d'evitar-ne l'eventual endogàmia editorial.

El Consell de Redacció i el Consell Editorial de la publicació són elegits pel ple del Consell del Departament de Filologia Catalana. Per a cada exemplar de la publicació es preveu el nomenament d'un Comitè de Selecció, que avalua i informa anònimament (avaluació per parells) els originals presentats, amb capacitat d'acceptar o desestimar les propostes; i amb capacitat, igualment, de formular suggeriments de millora als autors dels articles. En el cas que no hi haja unanimitat entre els avaluadors sobre la conveniència o no de la publicació d'un article, el Consell de Redacció s'encarrega de prendre l'última decisió, així com també de supervisar la introducció de canvis i propostes de millora.

Els articles d'*Ítaca. Revista de Filologia* poden tenir una extensió màxima de 65.000 caràcters (15.000 en el cas de les ressenyes), i s'han de presentar en suport informàtic compatible amb Word per a Windows, fent constar el nom complet de l'autor o autora, la institució acadèmica de què forma part, les adreces postal i electrònica i un telèfon de contacte. Només per acord extraordinari del Consell de Redacció es poden publicar en *Ítaca. Revista de Filologia* articles d'extensió superior als referits 65.000 caràcters. Juntament amb l'article, els autors o autores han de presentar, en un document independent, les paraules clau i un resum o *abstract* d'extensió entre 600 i 1.200 caràcters.

Formalment, els articles han de seguir els criteris tipogràfics següents:

1. En l'encapçalament de l'article ha de constar el títol en versaleta, seguit (en la línia següent) pel nom complet de l'autor o autora en redona, i per

la institució (en una nova línia) en cursiva. Aquests tres elements han d'anar amb alineació centrada.

2. Si hi ha una citació inicial o una dedicatòria, ha d'aparèixer tot seguit, després d'una línia en blanc (de mida 12, com l'encapçalament), amb cos 10, interlineat senzill, sagnia esquerra de 6 cm i alineació a la dreta. Després d'una nova línia en blanc de mida 12, començaria el cos de l'article.

3. Si no hi ha citació inicial o dedicatòria, el cos de l'article apareixerà immediatament, separat del títol, el nom i la institució per una línia de mida 12.

4. Configuració de pàgina: A4 (21x29,7 cm). Marges superior i inferior de 2,5 cm; i marges esquerre i dret de 3 cm

5. Tipus de lletra Times New Roman, amb mida 12 en el cos del text, i 10 en citacions i notes al peu

6. Interlineat senzill

7. Sistema de notació autor-data en el cos del text: (COGNOM: any, pàgina), (COGNOM: any), Cognom (any, pàgina)

8. Les notes crítiques per a aclarir o ampliar aspectes del contingut del text van a peu de pàgina, amb un cos 10, i sense separacions amb línies en blanc. El números volats de les notes han d'anar després dels signes de puntuació, si no és que la nota va referida a una única paraula del discurs: en aquest últim cas, el número volat aniria immediatament després de la paraula en qüestió.

9. Les citacions textuais inferiors a les tres línies es poden incorporar dins del text entre cometes angulars. Si són superiors han d'anar, sense cometes, en un paràgraf a banda, separat amb una línia en blanc dels paràgrafs anterior i posterior, un cos de lletra 10 (també per a les línies en blanc), interlineat senzill, sagnat a l'esquerra d'1 cm, i sense sagnat a la dreta. Quan la referència bibliogràfica es consigna al final d'una citació en paràgraf a banda, el punt últim es posa després del parèntesi (i no abans). El signe [...] s'hi fa servir per a indicar la supressió d'un fragment del discurs, però no s'ha de posar ni a l'inici ni al final de la citació.

10. No s'ha de deixar una línia en blanc per a separar els paràgrafs: cada nou paràgraf s'introdueix amb sagnia d'1 cm en la primera línia.

11. Quan un article s'estructura en diferents apartats, entre l'últim paràgraf d'un apartat i el títol de l'apartat següent cal deixar una línia en blanc de mida 12, però entre el títol i el paràgraf següent no s'ha de deixar cap espai. La numeració dels apartats i els subapartats ha de ser aràbiga (1., 1.1, 1.1.1, etc.), i els títols dels apartats i els subapartats han d'aparèixer en minúscula, versaleta, sense sagnat i sense punt final.

12. En el cas que hi haja un discurs citat dins d'un altre discurs citat, se segueix l'ordre següent en els tipus de cometes: «“ ” ”». Així doncs, normalment es fan servir les cometes angulars, del tipus « ».

13. Tant els guions d'incís com els de diàleg han de ser guions llargs.

14. La bibliografia final s'introdueix com un apartat, amb el títol «BIBLIOGRAFIA» en versaletes, sense numeració aràbiga, després d'una línia en blanc de mida 12. Tot seguit (sense línia en blanc), les referències bibliogràfiques s'introdueixen amb sagnia francesa d'1 cm.

15. Totes les referències bibliogràfiques al·ludides amb el sistema autor-data han de ser desplegadas, amb la informació completa, en l'apartat final de bibliografia.

16. Les citacions bibliogràfiques han de seguir les formes següents:

Libres:

COGNOMS, Nom (any): *Títol del llibre*, Lloc d'edició, Editorial.

Exemple:

PIERA, Josep (2012): *El somni d'una pàtria de paraules*, Alzira, Bromera.

Capítols o apartats en llibres:

COGNOMS, Nom (any): «Títol de l'apartat», en Nom COGNOM (ed.), *Títol del llibre*, Lloc d'edició, Editorial, p. x-y.

Exemple:

RAMONEDA, Josep (2009): «Elogi de l'assaig», en Gustau MUÑOZ (ed.), *Joan Fuster i l'anàlisi de la realitat social*, València, Publicacions de la Universitat de València, p. 95-102.

Articles en revistes o publicacions periòdiques:

COGNOMS, Nom (any): «Títol de l'article», *Títol de la Revista o la Publicació Periòdica*, núm. x (data), p. y-z.

Exemple:

RENEDO, Xavier (1992): «Quin mal és lo besar? (Literatura i moral al voltant de la quarta línia de l'amor)», *Caplletra*, núm. 13 (tardor de 1992), p. 99-116.

17. Si l'obra té dos o tres autors (o editors), se n'noten les dades de la manera següent:

COGNOMS1, Nom1 & Nom2 COGNOMS2 (any):

Exemple:

PAYRATÓ, Lluís & Núria ALTURO (ed.) (2002): *Corpus oral de conversa col·loquial. Materials de treball*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.

Si en té més de tres, d'autors, s'ha d'anotar només el primer, seguit de l'abreviatura *et al.*

18. Les editorials 62 i Tres i Quatre es referencien així: «Ed. 62» i «Ed. Tres i Quatre». En la resta dels casos, no es fa servir la paraula «Editorial».

19. Quan hi ha més d'una referència bibliogràfica d'un mateix autor —o d'una mateixa autora—, se'n posen els cognoms i el nom en la primera entrada, i en la resta se substitueixen per un guió llarg (—).

20. En les referències a pàgines web —si n'hi ha— cal fer constar, a més de l'adreça electrònica, la data de consulta.

21. Les taules, gràfiques o figures, si n'hi ha, s'han de numerar consecutivament, en aràbics. La llegenda, de mida 10, hi ha d'anar separada per un espai (també de mida 10): a la part superior en el cas de les taules, i a la part inferior en el cas de les figures.

Poden presentar-se a *Ítaca. Revista de Filologia* originals en català, basc, gallec, espanyol, francès, alemany, italià o anglès. El termini de presentació és obert fins a l'1 de maig de cada any. Una vegada dut a terme el procés d'avaluació, l'acceptació dels treballs (com també, si s'escau, l'informe amb les corresponents propostes de millora) es comunica als autors abans del 30 de juny. En el cas que siga necessària la introducció de canvis o modificacions, la versió definitiva dels treballs s'ha de lliurar abans del 30 de juliol.

En el present número d'*Ítaca. Revista de Filologia* s'han presentat un total de 17 originals, 14 dels quals (un 82,35%) han merescut una avaluació positiva i la corresponent publicació.

## ÍNDEX

### DOSSIER. 100 ANYS DE POMPEU FABRA

- M. ISABEL GUARDIOLA SAVALL I CATERINA MARTÍNEZ MARTÍNEZ  
*100 anys de Pompeu Fabra* 13
- M. TERESA CABRÉ  
*Pompeu Fabra: sistematicitat i pervivència* 17
- NICOLAU DOLS  
*Descripció i prescripció en la Gramàtica catalana de Fabra (1918) i en la Gramàtica de la Llengua Catalana de l'IEC (2016)* 23
- ANTONI FERRANDO  
*Fabra i l'autoritat lingüística al País Valencià: la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Valencians (1937-1939)* 51
- M. ÀNGELS FRANCÉS DÍEZ  
*Pompeu Fabra i els escriptors* 101
- JORDI GINEBRA  
*Teoria fraseològica en la Gramàtica catalana (1956) de Pompeu Fabra* 121
- BRAULI MONTOYA ABAT  
*Del català que ara es parla a la implantació del català normatiu al País Valencià* 147
- ENRIC RIBES I MARÍ  
*Marià Villangómez: el fabrisme a les Pitiüses* 155

ALBERT TURULL  
*Les tres fases de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard (i viceversa)* 179

## MISCEL·LÀNIA

ELISABET LLOPART-SAUMELL  
*Innovació lèxica i diccionari: la funció dels neologismes com a criteri per l'actualització lexicogràfica?* 211

## RESSENYES

JOSEP V. GARCIA SEBASTIÀ  
*Ferrando Francés, Antoni (2018), Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat. València, Publicacions de la Universitat de València* 245

LLIRIS PICÓ  
*Pompeu Fabra: jugada mestra, monòleg interpretat per Òscar Intente i dirigit per Maria Pla* 251

RESUMS 255



# Dossier

100 ANYS DE POMPEU FABRA



100 ANYS DE POMPEU FABRA  
M. Isabel Guardiola Savall  
Caterina Martínez Martínez  
*Universitat d'Alacant*

L'any 1918 va tenir una gran importància dins la història de la llengua catalana: l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) publicava la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra. Es posava oficialment el fonament del model normatiu de la gramàtica de la llengua catalana. Tan sols uns anys abans, l'IEC havia publicat les *Normes ortogràfiques* (1913) i el *Diccionari ortogràfic* (1917), obres en les quals Fabra havia tingut un paper decisiu. La codificació de la llengua es va arredonar l'any 1932 amb l'aparició del *Diccionari general de la llengua catalana*, signat per Pompeu Fabra i assumit com a diccionari normatiu.

Al llarg del 2018 i encara del 2019, s'han dut a terme diverses iniciatives centrades en l'homenatge institucional i acadèmic a una persona i, sobretot, a una obra que han resultat indispensables per al petit país que abasta «des de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó» i per a la projecció cap al futur de la seva llengua: Pompeu Fabra. Ha estat el «Any Fabra». El monogràfic de la revista *Ítaca* que presentem ací representa la col·laboració de la Universitat d'Alacant i, específicament, del Departament de Filologia Catalana, amb la sèrie d'activitats que han tingut lloc arreu del nostre territori amb aquest objectiu.

Els tres nuclis temàtics sobre els quals giren els articles del present número són, en primer lloc, el personatge i els estudis al voltant l'obra de Pompeu Fabra; en segon lloc, la recepció de la seva obra; i, en tercer lloc, la continuïtat actual d'aquesta.

La presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, M. Teresa Cabré, enceta el número amb l'article «Pompeu Fabra: sistematicitat i pervivència» (p. 17-21). Presenta una anàlisi des de dos punts de vista: d'una banda, parteix de la idea que el Mestre tenia unes qualitats particulars que li van permetre bastir la seva obra en un període de temps relativament breu; d'una altra, sosté que els principis que fonamenten l'obra són plenament vigents en l'actualitat.

Entre els estudis sobre l'obra fabriana, Nicolau Dols (Universitat de les Illes Balears, Institut d'Estudis Catalans) tracta la «Descripció i prescripció en la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918) i en la *Gramàtica de la Llengua Catalana* de l'IEC» (p. 23-49). Passats 100 anys, Dols compara ambdues gramàtiques tenint en compte el concepte de «normativització» i el debat generat a partir de l'aparició de la nova *Gramàtica de la Llengua Catalana* (2016) al voltant dels límits de la descripció i la prescripció gramaticals i el pes de la competència dels parlants en aquesta elaboració. La «teoria fraseològica» i l'obra fabriana són el moll de l'os de l'article de Jordi Ginebra (Universitat Rovira i Virgili), «Teoria fraseològica en la *Gramàtica catalana* (1956) de Pompeu Fabra» (p. 121-145), en què es descriuen les unitats fraseològiques d'aquesta obra i es destaca la intuïció i l'encert de Fabra en l'anàlisi conceptual de les unitats pluriverbals lexicalitzades.

Pel que fa a la repercussió de l'obra arreu del territori catalanoparlant, Antoni Ferrando (Universitat de València, Institut d'Estudis Catalans, Acadèmia Valenciana de la Llengua) ens ofereix també una reflexió sòlida i necessària sobre el concepte de «autoritat lingüística» en «Fabra i l'autoritat lingüística al País Valencià: la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Valencians (1937-1939)» (p. 51-100). Hi analitza la gestió i el paper que hauria pogut dur a terme aquesta institució encapçalada per Carles Salvador, secretari i factòtum, i afig, en un extens annex documental, les actes de les reunions de l'esmentada Secció. Sobre la diversa recepció de l'obra del mestre per part dels escriptors de l'època, ens en parla M. Àngels Francés (Universitat d'Alacant) en «Pompeu Fabra i els escriptors» (p. 101-119). Hi descriu les reaccions dels escriptors vuitcentistes davant les noves convencions, para especial atenció a la seva rebuda per part dels autors valencians i completa aquest panorama un apèndix amb textos literaris d'homenatge a la figura i l'obra del Mestre. De l'evolució diacrònica «Del català que ara es parla a la implantació del català normatiu al País Valencià» (p. 147-153), amb una descripció del procés d'arrelament de la normativa unitària que culminaria amb la signatura de les «Normes de Castelló» (1932) en territori valencià, en parla Brauli Montoya (Universitat d'Alacant, Institut d'Estudis Catalans, Acadèmia Valenciana de la Llengua). Enric Ribes Marí (Universitat de

les Illes Balears, Institut d'Estudis Catalans) amb l'article «Marià Villangómez: el fabrisme a les Pitiüses» (p. 155-177) estudia la rebuda del fabrisme en una altra contrada del nostre país: Eivissa i Formentera de la mà de l'escriptor Marià Villangómez, el primer deixeble i gramàtic que va adaptar al parlar illenc l'obra de Fabra, passada prèviament per Moll. Completa l'anàlisi del procés, la descripció de la tasca feta pels professors i correctors que ensenyen i escampen la seua obra. Finalment, el procés trifàsic de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard és estudiada per Albert Turull (Universitat de Lleida, Institut d'Estudis Catalans) en «Les tres fases de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard (i viceversa)» (p. 179-207). Destaca que, després de més de 30 anys de debat i superada la idea de la creació d'un subestàndard propi o de diversos paraestàndards, toca assumir recíprocament la noció d'un català nord-occidental i d'un català estàndard en què el polimorfisme té un paper important.

Considerem, per tant, que el monogràfic que presentem condensa una visió diversa i plena de novetats sobre Pompeu Fabra, sobre els fonaments i la difusió de la seva figura i de la seva obra.

A més, oferim en aquest número dues ressenyes estretament vinculades amb la part monogràfica de la revista: en primer lloc, Josep V. Garcia Sebastià (Universitat d'Alacant) presenta el llibre d'Antoni Ferrando Fabra, Moll i Sanchis Guarner. *La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat* (p. 245-250), en què ret homenatge als tres gramàtics de la llengua catalana més importants del segle XX i amb el qual se suma a les diferents commemoracions que han celebrat la doble efemèride del «Any Fabra» (2018); i, en segon lloc, Lliris Picó (Universitat d'Alacant, Delegació de l'IEC a la ciutat d'Alacant) analitza el monòleg interpretat per Òscar Intente i dirigit per Maria Pla *Pompeu Fabra: jugada mestra* (p. 251-254), representat a la Universitat d'Alacant dins la Jornada Internacional «100 anys de l'obra de Pompeu Fabra» organitzada pel Departament de Filologia Catalana juntament amb la Seu de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, la Facultat de Filosofia i Lletres, el Vicerectorat de Cultura, Esport i Llengües d'aquesta universitat, i amb la col·laboració de la Delegació de l'IEC a la ciutat d'Alacant i l'ISIC-IVITRA, entre el març i el setembre del 2019, i que clou les

activitats d'homenatge al Mestre que se li va fer en l'extrem més meridional del nostre idioma.

Tanca el número un article de miscel·lània sobre «Innovació lèxica i diccionari: la funció dels neologismes com a criteri per l'actualització lexicogràfica?» (p. 211-241) a càrrec d'Elisabet Llopart-Saumell (Universitat d'Alacant, Universitat Pompeu Fabra). Precisament, és aquest un estudi vinculat amb la tasca d'actualització del lèxic duta a terme pel projecte NADIC, en col·laboració amb la xarxa NEOXOC del TERMCAT i de l'Institut d'Estudis Catalans. Concretament s'hi prova de mostrar la utilitat de la funció comunicativa de les novetats lèxiques a l'hora d'actualitzar el diccionari normatiu.

Volem cloure aquesta presentació expressant el nostre agraïment a la direcció i al comitè d'edició de la revista *Ítaca* perquè hagen acollit la nostra proposta de continguts per a aquest número; així mateix, trame-tem el nostre agraïment als autors i a les autores de les col·laboracions, i a les persones que han assessorat i contribuït que haja anat avant aquesta publicació.

POMPEU FABRA: SISTEMATICITAT I PERVIVÈNCIA

M. Teresa Cabré

*Universitat Pompeu Fabra, IEC*

**E**l propòsit que em mou en aquesta intervenció, atès que no em considero una especialista en Fabra, és simplement donar una visió personal estructurada sobre un personatge universal que va fer esdevenir la llengua catalana una llengua de cultura apta per a tots els usos, una llengua moderna i codificada que permetia vertebrar la identitat nacional.

He titulat la meva conferència: «Fabra: sistematicitat i pervivència» perquè parteixo d'una doble idea: en primer lloc, que si Fabra va poder fer l'obra que va fer en un període de temps relativament breu és perquè posseïa unes qualitats naturals singulars que li ho van permetre; i en segon lloc, penso que l'obra que Fabra va construir durant els primers trenta anys del segle passat es va fonamentar en uns principis que encara avui, no només són plenament actuals, sinó que s'han utilitzat com a base per a l'actualització de la normativa un segle més tard.

Partiré doncs d'aquests dos principis per desenvolupar aquesta intervenció sobre Fabra.

1. POMPEU FABRA: LA VIDA EN POCS MOTS

Com s'ha repetit en les biografies de Fabra i s'ha dit repetidament en les conferències d'aquest 150è centenari del seu naixement, Fabra va néixer a la vila de Gràcia en una família catalanista republicana. El seu pare va ser el primer alcalde republicà de Gràcia quan va esdevenir la II República espanyola. Després de cursar el batxillerat, va entrar en l'Escola d'Enginyers de Barcelona on es va especialitzar en enginyeria química. Va freqüentar des de jove cercles culturals com el de la revista *L'Avenç*. Es va casar amb Dolors Poch i van tenir tres filles. Va ocupar una càtedra a l'Escola d'Enginyers de Bilbao per concurs fins que el 1912 va poder tornar a Barcelona, on s'integra a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i, dins de les Oficines Lexicogràfiques, elaborarà la seva tasca normativa. Va ocupar la Presidència de la Secció Filològica durant 31 anys, des del 1917 fins a la seva mort a l'exili el 1948.

El 1939 marxa a l'exili sense haver tingut mai cap càrrec polític explícit, però la seva popularitat i el símbol que representava van ser tan importants que només així es justifiquen les paraules de Queipo de Llano: «Cuando la guerra haya terminado, Pompeyo Fabra y sus obras irán arrastrados por las Ramblas». I així va ser, el domicili de Fabra va ser assaltat i la seva biblioteca cremada.

Fabra va ser condemnat per la dictadura: «inhabilitación absoluta perpetua y extrañamiento perpetuo del territorio nacional». Es va prohibir, fins i tot, que la premsa donés la notícia de la seva mort a Prada de Conflent el 1948.

Però més enllà de la seva biografia, Pompeu Fabra va ser un personatge singular: un home d'idees clares, decidit, perseverant, amb una gran capacitat i voluntat de treball, institucionalment lleial i un gran sentit pràctic. Al costat d'aquestes característiques era un bon comunicador i un estratega envejable.

Pla (*Homenots*, 1969) va dir de Fabra: «Ha estat el ciutadà d'aquest país que, havent-se proposat obtenir una determinada finalitat pública i general, ho aconseguí d'una manera explícita i indiscutible».

## 2. POMPEU FABRA: EL PROJECTE

La consciència lingüística de Fabra —diuen els seus biògrafs— va sorgir quan un dia que escrivia una carta als seus nebots, amb qui lògicament sempre parlava en català, es va adonar que havia encapçalat la carta amb un «Queridos sobrinos...».

Aquesta situació paradoxal tot just observada el va dur, decidit com era, a buscar les eines en què podria basar l'aprenentatge del català escrit i es va trobar amb un panorama desolador: una ortografia anàrquica, unes gramàtiques gens orientatives i uns diccionaris plens de castellanismes.

La situació en què es trobava la llengua en aquells moments la resumeix molt bé el fragment de Solà (2006: 8):<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> SOLÀ, Joan (2006): *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica*. Conferència pronunciada davant del Ple de l'IEC el dia 12 de desembre de 2005.



a final del segle XIX el català es troba profundament castellanitzat en el lèxic i en la sintaxi. Sobretot en la llengua escrita, el perill d'una total identificació amb el castellà era imminent i el resultat tenia i té un nom eloqüent: patuès o parla menyspreable, vergonyosa. L'home cultivat no usava el català fora dels àmbits esmentats [es refereix a la poesia, el teatre, el periodisme i la novel·la], i, encara, en general, només en poesia, i estava convençut que això era la cosa normal.

L'objectiu, doncs, que es va marcar Pompeu Fabra va ser de dotar el català de les eines que podien fer-lo esdevenir una llengua de cultura. I es va preparar a consciència de manera autodidàctica i va adquirir una formació que, com va demostrar en el Congrés Internacional de la llengua Catalana de 1906, destacava per damunt dels altres, fins i tot dels personatges més reconeguts.

Pompeu Fabra era un home poliglòt, interessat per les gramàtiques, i s'havia format com a enginyer, preparació que —pel que es diu— li havia donat un mètode d'acció inspirat potser en la manera com l'enginyeria s'enfronta a la resolució de problemes: definir el problema, estudiar com problemes semblants s'han resolt anteriorment, analitzar la singularitat del context i actuar amb esperit pràctic i sentit comú. Fabra es posava en situació de resoldre un problema: el problema de la situació deteriorada de la llengua a causa dels més de dos segles de prohibició de l'ús formal i d'interferència d'una altra llengua imposada. Calia actuar eficientment i fer-la esdevenir una llengua ben codificada útil per a totes les situacions i en un context territorial que ultrapassava els límits de Catalunya.

El model de llengua de cultura a què Fabra aspirava per al català era «forjar la llengua moderna que hauria esdevingut sense els llargs segles de decadència nacional i de supeditació a una llengua forastera» (Solla 2006: 24, citant una conferència de Fabra feta a l'Ateneu barcelonès el 1932).

I per assolir aquest model, Fabra es va basar en el coneixement del passat de la llengua, el coneixement dels dialectes, l'observació de la llengua viva i el model de les llengües de l'entorn, fonamentalment les llengües romàniques.

Sabia que era imprescindible d'unificar l'ortografia, de formular regles gramaticals útils, però simples, de depurar el lèxic de castellanismes i d'inspirar-se en solucions de les llengües de base llatina del seu voltant.

I va aconseguir construir una llengua moderna, nacional, referencial, composicional, reflex de la llengua parlada, clara, lògica, autònoma i germana de les altres llengües de cultura.

### 3. ALLÒ QUE L'OBRA DE FABRA VA REPRESENTAR

Fabra era a començos del segle XX, com ja hem dit, un dels lingüistes més ben preparats per a la idea que tenia un polític de gran envergadura, aleshores encara President de la Diputació de Barcelona, i a partir de 1914 President de la Mancomunitat catalana: la construcció d'un país modern, la superació d'un model d'estat anacrònic, la reivindicació d'una nació sobre la base de la identitat i pivotada en la llengua i la cultura, però també en la innovació i el progrés.

En un moment en què el concepte de nació s'associava a l'existència d'un estat, Prat de la Riba volia construir un país, Catalunya, amb una sèrie d'estructures d'estat. I per fer-ho necessitava que la llengua catalana fos plenament útil i catalitzadora de la identitat.

Podem dir que sortosament Prat de la Riba va coincidir amb Fabra en el somni de construir una nació amb una llengua, plenament codificada i apta per a tots els usos, també els formals i els literaris. I va confiar en la persona de Pompeu Fabra dins de la Institució que Prat va promoure crear el 1907, l'Institut d'Estudis Catalans.

Així, Pompeu Fabra es va incorporar el 1912 a la Secció Filològica de l'Institut, creada el 1911, i va retornar definitivament de Bilbao. El 1913 s'unificaria l'ortografia, inicialment a través de les *Normes Ortogràfiques*, el 1918 apareixeria la *Gramàtica Catalana* que l'Institut va adoptar com a oficial, i el 1932 es publicaria el *Diccionari General de la Llengua Catalana*.

Aquestes tres eines per si soles, tot i que l'obra de Fabra va molt més enllà de les obres normatives, asseguraven la fixació d'una llengua moderna. I així Fabra ha estat considerat el seny ordenador de la llengua catalana, l'arquitecte o el constructor del català modern, l'artífex de la llengua nacional.

#### 4. LA PERVIVÈNCIA DE L'OBRA DE FABRA

Gràcies a Fabra la llengua catalana, que va tornar a ser prohibida durant els més de quaranta anys de la dictadura franquista, disposava d'un model a seguir i, quan es van recuperar les institucions d'autogovern amb la democràcia, el model lingüístic en què novament s'havia de treballar ja no partia de zero, sinó de l'obra de codificació de Fabra.

Fabra va deixar un model en què encara avui s'inspira l'Institut d'Estudis Catalans, un model que prescriu sobre la base de la descripció prèvia, un model flexible i amb capacitat d'adequar-se a circumstàncies expressives i comunicatives diverses, un model que Sanchis Guarner i Francesc de Borja Moll havien adequat a València i a les Balears.

Amb el pas dels anys aquest model ha perviscut i s'ha projectat en les tres noves obres de l'Institut: el *Diccionari de la Llengua Catalana* (1985 i segona edició de 2007), la *Gramàtica de la Llengua Catalana* (2016) i l'*Ortografia Catalana* (2017).

Tot ha estat possible perquè Fabra «no va abandonar mai ni la tasca ni l'esperança».



DESCRIPCIÓ I PRESCRIPCIÓ EN LA GRAMÀTICA CATALANA DE FABRA  
(1918) I EN LA GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA  
DE L'IEC (2016)

Nicolau Dols

*Universitat de les Illes Balears, IEC*

**G**airebé tres anys després de la publicació de la *Gramàtica de la Llengua Catalana*, i en ocasió de les reflexions obertes arran del sesquicentenari del naixement de Pompeu Fabra, és un bon moment per a posar damunt la taula els conceptes de descripció i prescripció gramatical. No és fàcil en una llengua com la catalana, que no disposa de parlants monolingües i que s'estén per damunt uns territoris fragmentats políticament, fixar normes d'ús que puguin constituir un corpus prescriptiu suficient i universal. El prescriptor queda encavalcat entre allò que descriu i allò que voldria, i és en situacions com aquestes quan la temptació de ser creatiu és més forta. Ho és tant que fins i tot els usuaris avançats de la llengua tenen tendència a fonamentar la seva pràctica lingüística en la normativa explícitament assumida més que no en la intuïció lingüística a què hauria de respondre la seva competència. D'aquí neix una col·lecció de problemes teòrics i pràctics que abracen des de la tipologia lingüística fins a la filosofia moral. Lluny d'intentar abordar-los tots en aquest article, simplement hi proposarem alguns elements definitoris i una aproximació a la tècnica prescriptiva de la *Gramàtica catalana* (1918) de Fabra per a facilitar-ne la comparació amb la *Gramàtica de la Llengua Catalana* (2016) de l'Institut d'Estudis Catalans.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Aquest treball s'ha dut a terme a l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] (Programa per a la Constitució i Acreditació d'Instituts Superiors d'Investigació Cooperativa d'Excel·lència de la Generalitat Valenciana, Ref. ISIC/012/022) en el marc del projecte «Variación y cambio lingüístico en catalán. Una aproximación diacrónica según la Lingüística de Corpus» (MICINUN, Ref. PGC2018-099399-B-100371).

## 1. EXISTEIX L'OPOSICIÓ DESCRIPCIÓ/PRESCRIPCIÓ?

### 1.1 QÜESTIONS PRÈVIES

Efectivament, la determinació de la permeabilitat de la membrana entre descripció i prescripció va atreure una part del debat inicial sobre la gramàtica normativa vigent, i va revelar un cert desconcert sobre la relació entre les dues perspectives. Aquest desconcert provenia d'aspectes pràctics o bé de la concepció del que ha de ser una gramàtica normativa, aspectes pràctics com el que assenyala Ruaix i Vinyet:

Una altra qüestió, ja no tan prèvia, és que l'usuari hauria esperat una obra, per una banda, explícitament normativa i, per l'altra, una obra sintètica i més aviat breu (com ho era la gramàtica oficial fins ara). En canvi, es troba, per una banda, amb una obra directament descriptiva i només indirectament normativa, i, per l'altra, amb una obra difusa i molt extensa, que fa de mal consultar. És veritat que la SF del IEC ja ha anunciat la publicació d'una síntesi de la GIEC, però mentrestant, com hem dit, la consulta d'aquesta esdevé feixuga i complicada. De fet, s'hi expliquen moltes coses que són òbvies i que es podrien haver estalviat (RUAIX I VINYET: 2017, 3).

o de concepció, com el que preocupa el Centre Vallcorba:

Si l'aposta metodològica de la SF per a arribar a la norma era passar per la «descripció», era indefugible i inexcusable que aquesta gramàtica descriptiva inclogués una descripció de la substitució estructural del català pel castellà actualment en curs. En comptes d'això, la SF no solament silencia aquesta desfeta estructural, sinó que sovint la maquilla de «col·loquialisme». I no és pas tot u un col·loquialisme que un castellanisme o una castellanada. Actuar així no és actuar com Fabra, sinó contra Fabra. Per a Fabra —i la majoria de gramàtics posteriors fins als anys vuitanta del segle passat—, estandarditzar havia de consistir a establir, tant com fos possible, el català que hauria resultat de la llengua antiga per una evolució pròpia, sense la interferència aclaparadora del castellà (CERCLE VALLCORBA: 2017b, 31).

Les suma de les dues visions produiria una gramàtica normativa fàcilment aprehensible i que reflectiria no la llengua com és sinó la llengua projectada des d'un model específic extret d'entre una multitud de possibilitats. Pel camí, si no en els texts acabats de citar, sí en altres de semblants, apareixen dos arguments interessants:

- (a) No és possible basar la prescripció en la descripció perquè només un residu escàs de parlants conserven una competència acceptable segons els proponents d'un determinat model.
- (b) La normativa de Fabra era més fiable en el sentit que era prescripció pura i no vacil·lava davant la variació.

En relació amb (a), s'afirma que la descripció no pot ser fonament de la prescripció perquè els parlants no basen les seves produccions lingüístiques en un model de llengua prejutjat com a bo per la tradició, una normativa prèvia o la descripció d'un estadi generacional previ de la llengua:

Si per una banda hi ha enquestes falsament optimistes que indiquen que l'ús del català creix, per una altra és fàcil d'observar com se'n va malmetent ràpidament la qualitat. Un ciutadà que tingui de quaranta anys en amunt se n'adonarà per mica que hi pensi. En canvi, els més joves, que ja han après una llengua degradada, van perdent la consciència de parlar i escriure malament. La paradoxa d'avui és que, per un seguit, la gent gran, que encara fa servir un català força genuí, posa molt més interès a millorar-lo que no pas una gran part del jovent, que té un català deixatat i allunyat d'una mínima correcció (CERCLE VALLCORBA: 2017b).

Avançant per aquest camí, obert sens dubte per un desig mai menyspreable de superar els problemes de la interferència lingüística, és fàcil arribar a la paradoxa d'acceptar només com a descriptible la parla que ja es basa en la norma desitjada. La causa de tot plegat és la negació de la capacitat del català de progressar d'una manera natural sense interferència. Naturalment el problema no és de categories, sinó de proporcions, però no és de cap manera un fenomen estrictament autòcton, sinó que ja ha estat prèviament detectat en altres situacions i descrit per Milroy (2001).<sup>2</sup>

---

<sup>2</sup> «The ideology requires us to accept that language (or a language) is not the possession of the native speakers: they are not pre-programmed with a language faculty that enables them to acquire (or develop) 'competence' in language without being formally taught [...]. What they do acquire in an informal way before school age is not reliable and not yet fully correct. In this general context 'native speaker intuition' means nothing, and grammatical sequences are not products of the native speaker's mind. They are defined externally—in grammar books, and school is the place whe-

En relació amb (b), s'atribueix a Fabra tot el consens normatiu de l'estatu quo previ a la reforma gramatical, fins i tot en casos que Fabra havia deixat oberts. Mirem-ne només dos exemples introductoris:

1.1.1 Pla Nualart (2016) assenyalava un punt de la gramàtica que molts de correctors i assessors ja donaven per propi de la gramàtica normativa:

No tant Fabra com els seus deixebles han anat escampant dues idees: 1) que 'al' + infinitiu no era una forma genuïna (era un castellanisme); 2) que la forma correcta 'en' + infinitiu no podia tenir valor causal. Són dues idees que encara recull la fitxa de l'Optimot 1431/6. La GLC, per contra, considera que 'al' + infinitiu és una forma genuïna, encara que la llengua formal hagi preferit 'en' + infinitiu.

Ara, si per gramàtica normativa abans de l'octubre del 2016 havíem d'entendre la de Fabra de 1918, aleshores hauríem de convenir que no hi havia en aquest punt una indicació taxativa:

Quan un infinitiu forma part d'una determinació circumstancial, amb el valor d'un gerundi, de les dues construccions llavors possibles, que són la introducció de l'infinitiu mitjançant la preposició *a* seguida de l'article definit (Ex.: *A L'entrar jo, tots s'alçaren*) i la introducció de l'infinitiu mitjançant la sola preposició *en* (Ex.: *EN entrar jo, tots s'alçaren*), és d'aconsellar que els escriptors es decantin decididament a favor de la segona (FABRA: 1918=1933, 119 §126).

Efectivament, sobre aquesta qüestió la GIEC dialoga amb la gramàtica de Fabra i prescriu a partir de l'observació del costum en registres formals:

En els registres formals s'ha donat preferència a l'ús de la construcció «*en + infinitiu*» i no pas a les construccions encapçalades per *al* (GIEC, 1120).

---

re the real language learning takes place. It is common sense that children must be taught the canonical forms of their own native language, mainly at school [...] by those who know the rules of 'grammar', correct meanings of words and correct pronunciation, and these rules and norms all exist outside the speaker. The (usually unnamed) authorities on whom speakers (and their teachers) depend have privileged access to the mysteries of language and have something of the status of high priests» (MILROY: 2001, 537).



Com podem veure, una qüestió que Fabra deixava oberta o a mercè d'un consell, la GIEC la registra com a pròpia dels registres formals, però no per prescripció directa, sinó per constatació que aquest és l'ús efectiu que se'n fa en aquests registres. Entremig hi ha un segle d'ús en el qual, millor o pitjor, el català ha tingut dècades d'usos formals en els quals s'ha pogut consolidar la previsió/predilecció de Fabra.

1.1.2 Pel que fa a l'oposició *per* / *per a*, el Cercle Vallcorba retreia el següent a la GIEC:

Una gramàtica normativa no pot trencar un sistema paradigmàtic sense causar un desgavell sintagmàtic, no pot establir regles facultatives ni contradictòriament alternatives. Per exemple, no pot establir tres regles per a l'ús de *per* / *per a* que s'exclouen mútuament i que admet de triar facultativament, sense anul·lar l'oposició distintiva semàntica causa/finalitat en la construcció de les frases afectades, car neutralitza tota possibilitat de funció distintiva entre *per* i *per a* i converteix aquestes preposicions en dues variants formals d'una mateixa preposició. Amb aquest «mètode», la GIEC deixa força malparat el sistema preposicional i més sistemes i subsistemes de l'estàndard (CERCLE VALLCORBA: 2017a, 31).

I, a més a més, hi afegia, un poc més enllà:

En aquest aspecte no té gens de sentit fer distribucions d'ús segons els registres, com pretén la GIEC, perquè, si es presenta com una gramàtica normativa, no pot abonar en cap registre el desgavell de les funcions significatives, ben altrament, hi ha de posar ordre. Un ordre que Fabra hi havia posat i que ara la GIEC desmanega (CERCLE VALLCORBA: 2017a, 31).

Certament, pel que fa a l'oposició *per* / *per a* davant infinitiu, la GIEC constata l'existència de tres normes i no troba raons per a excloure'n cap:

La distinció entre *per* i *per a* davant d'infinitiu és un recurs de què disposa la llengua per a diferenciar les construccions finals que tenen un caràcter agentiu i s'aproximen a les causals de la resta de construccions finals. A més, permet evitar en la llengua general les diferències existents entre els parlars. Al costat d'aquesta distinció [...] és igualment acceptable en tots els registres l'ús de *per a* davant d'infinitiu, d'acord amb els parlars que diferencien les dues preposicions, o bé

l'ús de *per*, d'acord amb els parlars que sols usen aquesta preposició (GIEC, 1126).

A la impossibilitat de defensar aquí l'acció de la «interferència aclaparadora del castellà», cal afegir-hi el fet que Fabra (1918=1933, 121 §128) estableix només la preferència per l'ús de *per* davant infinitiu que expressa el fi o objecte del verb principal. Encara a les *Converses filològiques* l'establiment de la regla no passa de temptativa, i no va més enllà del mateix punt assolit a la GIEC, com és la constatació de la conveniència d'evitar *per a* davant infinitiu dependent de verb agentiu:

Quina extensió cal donar a l'ús de la preposició *per a*? Heu's aquí una qüestió que encara no ha rebut una solució satisfactòria. Potser la solució definitiva que hom donarà a aquesta qüestió serà que, traduint *para*, en uns casos l'ús de *per a* serà obligatori, en altres casos facultatiu i en altres terminantment interdit. [...] Ara que, com la llengua antiga presenta en certs casos vacil·lacions entre *per* i *per a*, d'aquí la dificultat d'establir regles justes sobre l'ús d'aquestes dues preposicions (FABRA: 19/1/1920, OC, VII, 193).

La posició pareix poc taxativa i, en canvi, l'observació de l'ús formal de la llengua antiga en aquest camp li és més que clara:

Una regla sembla, però, definitivament establerta, i és que davant un infinitiu que denota el fi o objecte de l'acció expressada per un verb anterior, cal usar *per* i no *per a* sempre que aquest fi o objecte pot considerar-se com el motiu d'aquella acció (FABRA: 19/1/1920, OC, VII: 194).

D'aquesta manera Fabra no estableix una regla, sinó que constata una norma, una manera de fer no gaire allunyada de la pràctica de la GIEC.

### 1.1.3 QÜESTIONS TEÒRIQUES

Què és la prescripció gramatical i de quines fonts prové? Al *Llibre del Desassossec*, Fernando Pessoa cita la famosa frase del rei Segimon (1368-1417), emperador del Sacre Imperi («Sóc rei de Roma i estic per damunt la gramàtica»). Malgrat els paral·lelismes que es puguin traçar entre les gramàtiques normatives i els codis legislatius, les semblances no

són de cap manera definitives. Prčić (2010) defineix el prescriptivisme d'una manera que el fonamenta clarament sobre l'observació de l'ús:

Prescriptivism, or prescriptive approach, consists in providing recommendations on the use of the language system. It is concerned with rules, principles and tendencies of usage, which build around the norms of standard language — and by 'usage' it is meant established or customary use (PRČIĆ: 2010, 212).

Descriu el prescriptivisme clàssic, que arriba fins a la segona meitat del segle XX com a autoritari i subjectiu,<sup>3</sup> i anomena la tendència posterior, que combina prescripció i descripció, «modernized prescriptivism».<sup>4</sup> És cert que Prčić es refereix a l'acostament prescriptiu en l'ensenyament de llengües, però és igualment cert que les reflexions que aporta parteixen de la pràctica gramatical.

Tanmateix, l'autoritarisme o la subjectivitat per un costat, i l'observació dels usos establerts per un altre, en el sentit com els tracta Prčić, no exhaurixen les possibilitats ni les proporcions dels elements de què pot nodrir-se la gramàtica normativa. En aquest sentit, Myhill (2004) explora el concepte de «correcció gramatical» i n'identifica tres tipus concrets. Aquests tres tipus de correcció es poden basar en:

- Una autoritat prescriptiva, com una acadèmia oficial (francès, espanyol) o uns codificadors a instàncies oficials (nynorsk, modernització del turc).

---

<sup>3</sup> «In the past, well into the second half of the 20th century, prescriptivism was authoritarian and subjective, with armchair grammarians pronouncing their dictums, or dicta, on what is correct and what is not, in order to preserve the purity, beauty and literary excellence of the language. [...]. This inhibitive ideology, essentially philological in nature, was understandably and rightfully frowned on and revolted against by modern theoretical and general linguists for the most part of the 20th century» (PRČIĆ: 2010, 213).

<sup>4</sup> «Modernized prescriptivism should focus on the actual in language, on the realizations of the system — specifically, on what is acceptable on a scale of preferred — less preferred — dispreferred possibilities in accordance with the norms of standard language, especially when there are cases of variation or misuse» (PRČIĆ: 2010, 214).

- Un text o una col·lecció de texts que són respectats per tota la societat com a font de saviesa, casos com l'hebreu, l'àrab, l'islandès o el singalès.
- El prestigi d'una elit (anglès).

Les interaccions entre paràmetres són moltes, tant per convergència com per divergència, i no hi ha cap sistema que es doni enterament pur.<sup>5</sup> Més ençà dels fonaments del prescriptivisme i de la pròpia definició del concepte hi ha arguments per qüestionar-ne la validesa, així com fa Nunberg (2011) quan n'assenyala la manca de tradició i en vincula el desenvolupament contemporani a posicions polítiques o de concepció de la societat.<sup>6</sup> El debat és llarg i interessant i, portat a l'absurd de l'extrem, necessàriament acaba en la impossibilitat d'assolir una forma definitiva per a una llengua viva, ni que sigui per aplicació del *licuit semperque licebit* horacià.<sup>7</sup> Pel camí s'entremesclen tots els arguments d'ètnicitat i autode-

---

<sup>5</sup> «Implicit in sociolinguistic studies such as I have referred to of languages like English, French, Spanish, etc. is the idea that these three parameters invariably, and even necessarily, coincide, i. e., that the normal written form of a language must be in all respects closer to the everyday usage of the elite than to that of any non-elite group, that the language of the elite will be that which is declared by prescriptive authorities to be prescriptively 'correct', and that the linguistic forms which are declared by prescriptive authorities to be 'correct' will be those which authors normally use when they write» (MYHILL: 2004, 392).

<sup>6</sup> «The distinction between "prescriptivism" and "descriptivism" is a twentieth-century invention, and an unfortunate one, I think, since it implies that this is a coherent philosophical controversy with antique roots. In fact both terms are so vague and internally inconsistent that we'd be better off discarding them, and to impose those categories on the eighteenth-century grammarians, say, is gross presentism. So let me talk about "language criticism," both because it's closer to the mark, and because what linguists describe as "prescriptivism" in most of the Western languages is by-and-large just a stream of the critical tradition. (Language criticism, it has struck me, is the dream-work of culture.) And the politics of both have always been in flux» (NUNBERG: 2011).

<sup>7</sup> «[...] Licuit semperque licebit  
signatum praesente nota producere nomen.  
Vt silvae foliis pronos mutantur in annos,

finicions grupals possiblement universals (FISHMAN: 1997; MOORE: 2015), i també, com és lògic, els arguments de conveniència relacionats amb la cohesió del grup i les bondats de la modernització entesa com a harmonització d'usos i costums. Ja sigui que els prescriptivistes a ultrança actuen per raons d'autocomplaença o per raons de conveniència no hi ha manera de fonamentar les seves decisions en principis lògics. Naturalment, aquest emperò afecta només el prescriptivisme pur; en canvi, una visió de la prescripció no segregada de la descripció com el *modernized prescriptivism* de Prčić (2010) no en queda afectat perquè no pretén imposar o justificar regles, sinó descobrir normes preexistents en el comportament gramatical dels parlants d'acord amb un codi implícit. Si la prescripció no és més que la descripció de la norma social establerta, aleshores no queda del costat de l'*ought-to*, sinó del costat de l'*is*. Fetes aquestes consideracions, passem a analitzar algunes expressions i pràctiques fabrianes respecte de l'establiment de la normativa gramatical del català.

## 2. FABRA I LA PRESCRIPCIÓ

### 2.1 POSICIONS EXPLÍCITES

Des del principi de la seva activitat gramatical Fabra es presenta com a descriptivista, si bé amb matisos. L'esperona a analitzar la llengua viva les notables discrepàncies entre la llengua coneguda de primera mà i les recomanacions prescriptives que trobava a la gramàtica de Bofarull i Blanch.<sup>8</sup> És d'aquesta reacció d'on sorgeix la voluntat de definir la llengua d'acord amb la realitat:

Hice la gramática del catalán literario más generalmente usado; pero ya acabada, sólo me satisficieron dos capítulos de la misma, el del nombre y el del verbo, en los cuales no me apartaba lo más mínimo del lenguaje hablado: las gramáticas francesas me enseñaban el idioma que hablan los franceses; mi gramática no enseñaba el idioma que hablan los catalanes. Y poco a poco fuí sustituyendo sus reglas arbitrarias por las del lenguaje hablado, aceptando todas las formas y partículas de éste, acabando por formar la gramática del mismo. Un compendio de

---

prima cadunt, ita uerborum uetus interit aetas,  
et iuuenum ritu florent modo nata uigentque» (*Epistola ad Pisones*).

<sup>8</sup> De BOFARULL I DE BROCÀ, Antoni & Adolf BLANCH I CORTADA (1867): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Espasa Hermanos.

ella es mi «Ensayo de Gramática de Catalán moderno», obra cuyo principal objeto es la exposición del sistema gramatical del catalán oriental. ¿Conociendo el sistema gramatical de este dialecto, podía preferir al idioma hablado por la mayoría de catalanes, este catalán académico en uso, algunas de cuyas formas llegan a ser impronunciables? (FABRA: 1892, 4).

És aquesta insistència en la llengua parlada el que situa Fabra del costat de la prescripció modernitzada que hem vist més amunt. Tanmateix, persistia un problema propi de l'època: aquesta posició era bona per a descriure la norma d'ús del català no formal, però no tant la llengua formal viva, i això simplement per l'absència d'usos oficials formals. En aquest camp els únics documents contemporanis eren els literaris, i no eren de fiar o bé per l'absència de regles clares o bé pel seguiment acrític de regles poc fonamentades en l'ús real. La voluntat d'evitar una prescripció arbitrària per un costat, i la impossibilitat de fer servir exemples d'usos formals contemporanis per l'altre obre dos camins: el del conflicte i el de la recerca d'una base sòlida per a fonamentar-hi la normativa.

Pel que fa al primer camí, els conflictes ocasionats per les propostes normatives són importants, de vegades anecdòtics i poc fonamentats, però també de vegades ben arrelats en opcions teòriques no gens menyspreables. Els conflictes al voltant de la fixació de l'ortografia ja varen ser tractats a Segarra (1985). Més enllà d'aquesta tasca, a Segarra (2005-2006) hi ha una bona síntesi dels punts de conflicte sobre la manera d'establir la normativa que suraven en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i que es poden identificar com: (i) tipus d'autoritat prescriptiva, (ii) base dialectal de la normativa, i (iii) paper de la llengua antiga. Aquests tres fronts són concrecions en la història de la normativa de la llengua catalana dels tres elements tipològics assenyalats per Myhill (2004) i que hem vist més amunt: la correcció prescriptiva, la correcció de prestigi i la correcció textual. Les posicions encontrades d'Alcover i Fabra sobre la fixació de la normativa de la llengua tenen a veure sobretot amb la determinació de la *correcció de prestigi* i, en concret, amb la selecció d'un focus dialectal com a pivot de la normativa. En canvi, en els altres dos eixos, la coincidència és plena o parcial si més no. És plena en la concepció del tipus d'autoritat prescriptiva: tots dos projecten la prescripció des del coneixement profund del sistema. Fabra —i el seu

entorn, el grup de l'Avenç— insisteix en les bondats de la gramàtica descriptiva, alhora que Alcover basteix grans projectes de recerca per a l'estudi de la llengua real.<sup>9</sup> Aquesta prevenció d'Alcover contra una normativa basada en una autoritat instituïda, és a dir una autoritat autojustificada —el que Myhill anomena «prescriptive correctness» («pròpiament dita», hi podríem afegir) també és present en Fabra.<sup>10</sup> Precisament la seva reacció contra un model prescriptiu concebut d'aquesta manera és, com dèiem al començament d'aquest apartat, el motor inicial del seu projecte gramatical. És parcial, en canvi, la coincidència en la *correcció textual*, aquí entesa no com a correcció basada en texts sagrats en el sentit de Myhill (2004), sinó com a grau d'importància atribuïda a l'estudi de la llengua antiga. No la neguen cap dels dos, i, tanmateix, Fabra adopta una posició de defensa contra les solucions arcaïtzants:

---

<sup>9</sup> V. Dols (2003) sobre l'organització inicial de les tasques del Diccionari, i Julià-Muné (1991 i 2000) sobre la planificació, amb Schädel, de la Junta de la Llengua Catalana, una institució projectada per a l'estudi científic de la llengua i que havia de tenir, entre altres funcions, la de constituir un «Institut pour l'étude de la langue catalane et de ses dialectes». Aquest institut havia de fer una «obra nacional» en quatre fases: 1. Estudi filològic de la llengua, 2. Publicació dels treballs científics, 3. Elaboració i depuració de la llengua literària catalana, i 4. Continuar alimentant les produccions literàries presents i futures. Es tractava, doncs, d'una proposta d'actuació seqüencial que partia de l'exploració filològica. (Carta de Bernhard Schädel a Antoni M. Alcover del 14 de juny de 1905, reproduïda a JULIÀ-MUNÉ: 2000, 68-77).

<sup>10</sup> Com a exemple, la resposta del grup de l'Avenç a la resistència de Lo Teatro Català a adoptar una normativa no sancionada per una autoritat reconeguda: «Nosaltros preguntavam: qué és una autoritat? An això ens han respost: l'Academia. Ah si l'Academia i el Cos d'adjunts ens donguessin la raó i adoptessin les nostres reformes! Nosaltros anavam fent, anavam treballant, i no ens adonavam que tot lo que feiam, estudis, articles, la gramatica i tot, era re si no mereixia l'aprovació d'un dels Bofarull d'are. Els de *Lo Teatro Català* ens aconsellen que cerquem aquesta aprovació, a lo qual els hem de respondre que no creiem en autoritats reconegudes. L'ortografia de l'Academia està bastant ben feta dintre el seu sistema, i en Fabra la va adoptar en la seva gramatica. La gramatica d'en Bofarull i en Blanch la trobem detestable, i no tenim prou boca per dir: és detestable. Que parlin aquestes autoritats reconegudes, i veurem. No les creiem infallibles: al contrari, les creiem bastant incapaces» (FABRA (?): 1893, OC, IX, 139).

Nosotros estudiam preferentemente la lengua parlada: a formular-ne la gramática és ahont van encaminadas las nostras investigacions. Altros creuen més convenient fer la gramática histórica. Más convenient no ho és: és sí útil, perquè, si es fa be, trobarem en ella l'explicació de l'estat actual de la nostra llengua, tot aprenent-la en els seus estats anteriors. Però els estudis històrics no deuen fer-se am la pretensió de qué la gramática d'un català antich determinat hagi de ser la gramática del modern català literari. Abandonar formas vivas per otras d'arcaicas, y més quand aqueixas no són pas millors, sense fer més perfet el nostro idioma, dificultaria extraordinariament la popularisació de la llengua escrita (FABRA, 1891).

Per contra, les referències a la llengua antiga són freqüents en Fabra en dos casos: quan es tracta de fixar estructures sintàctiques o eliminar castellanismes lèxics, i quan es refereix a la convergència entre dialectes i, específicament, amb el valencià i els dialectes balears.<sup>11</sup> En qualsevol cas, en fa un ús ancil·lar, secundari, si l'estratègia principal, que és l'observació de la llengua viva del dialecte central no el proveeix de resultats.<sup>12</sup> Sigui com sigui, la prudència en aquest àmbit fa un paper volgutament esmorteïdor:

És incontestable que havíem d'anar a un acostament del català modern al català medieval; calia anar reprenent els mots perduts, les construccions oblidades. És clar que això s'havia de fer amb un gran seny, gradualment, evitant tot encarcarament de la llengua, no assajant nous arcaïsmes fins que els anteriors no haguessin estat assimilats, reincorporats de nou a la llengua vivent (FABRA: 1918, OC, IX, 260).

<sup>11</sup> Sobretot al famós article «La tasca dels escriptors valencians i balears» (1920) (OC, IX, 263-264).

<sup>12</sup> «Per remeiar els castellanismes no cal recórrer exclusivament a l'arcaisme. Les aportacions dialectals ens forneixen materials preciosos per a refer el lèxic de la llengua literària. Després hom pot recórrer al manllevament de mots llatins, que els nostres escriptors medievals practicaren abundantment. Després hom pot, encara, recórrer a la derivació, procediment que té sobretot l'avantatge que un derivat ben fet és immediatament comprès per tothom. Cal, doncs, que, al mateix temps que escorcollem la llengua antiga i els parlars forans i no negligim els manlleus clàssics, cerquem de vivificar els nostres sufixos fent-los aptes a produir nous derivats» (*Converses Filològiques*, XXIV, 12/12/1919).



Ferrando (2000) ja ha assenyalat una certa evolució en el discurs fabrià sobre la inclusió en la llengua literària de formes i construccions pròpies de dialectes altres que el central. La relaxació en aquest àmbit, controlada tanmateix i limitada a aportacions dialectals fonamentades en la tradició, va donar-se sobretot una vegada que les propostes de Fabra ja havien esdevingut normativa.<sup>13</sup>

No és, naturalment, que Alcover pretengués codificar una llengua arcaica, simplement que veia possible arribar a una llengua literària moderna a partir de la llengua antiga.<sup>14</sup> En qualsevol cas, aquí la discrepància és de grau, perquè de cap manera és sostenible que Alcover menystingués la llengua viva del seu temps. Al contrari, l'extrema atenció a tota la llengua viva del seu temps és el factor més clar de diferència amb Fabra per a l'establiment de la normativa, i això respon a la identificació de l'elit d'influència en el que Myhill (2004) classifica com a «correcció de prestigi». Aquest és l'element de diferència radical entre els dos lingüistes de referència en la codificació contemporània del català. Julià-Muné (2005-2006) analitza les aportacions al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana i les classifica en dos conjunts: les aportacions de planificació

---

<sup>13</sup> «Com podem observar, Fabra, una volta consolidada institucionalment la normativa ortogràfica, posa l'èmfasi no en la codificació exclusiva de la seua pròpia varietat, com propugnava en plena joventut, sinó en la necessitat d'integrar-hi les aportacions més útils dels altres dos grans dialectes i alhora en la d'oferir als seus escriptors les pautes que hi havia de seguir en la tasca de depuració i redreçament de la llengua» (FERRANDO: 2000, 301).

<sup>14</sup> «Doncs quina ha d'esser aqueixa *llengua literaria* per que tots, catalans del Principat, Balears i del Reyne de València, la poguem acceptar sense abdicacions ni minves depriments? Quina ha de ser si no és la mateixa llengua que els nostres grans escriptors dels sigles XIV i XV ens deixaren repastada, recolada, embellida i repolida i tot una dins les obres literàries que s'escrivien per tots els territoris de nissaga catalana? Volem tenir una *llengua literària*? Doncs ha d'esser aqueixa que l'edat d'or de les nostres Lletres ens deixà; ha d'esser aquesta mateixa, salves lleugeríssimes tramudanses que tres sigles d'incultura literària hi han determinades i que no afecten tampoc a la substància, an el bessó, an el demble, a l'encarnadura, a la fesomia general de la llengua. Consider ilusori tot altre camí per arribar i assolir l'ideal de la nostra *llengua literària*, única dins tot el nostre domini llingüístic (Catalunya, Balears, Reyne de València)» (ALCOVER: 1918, 49).

del corpus i les aportacions de planificació de l'estatus. Sense espai per al dubte que els dos models tenien com a objectiu final el que avui entenem com a normalitat lingüística, la posició de Fabra és més tàctica en tant que de bon començament ja condiciona la descripció de la llengua a un objectiu de planificació de l'estatus de la llengua. Aplicant el conegut esquema de Haugen (1966) podem dir que té en compte la selecció de la varietat des del primer moment. En Alcover, en canvi, la descripció pre-tén ser més vasta i, en qualsevol cas, prèvia a la selecció. L'opció de Fabra és explícita de bon començament:

Que no hem vist qu'el dialecte occidental és tant modern com l'oriental? Prou, qu'ho hem vist: ya no parlariam de *dos* dialectes; dialectes de l'existència dels quals sembla duptar el Sr. Ferrer y Carrió. D'aquestos dos dialectes existents, l'oriental és molt més important que l'altre, és parlat per molts més catalans, és el llenguatge de la capital y de la major part de poblacions importants de Catalunya, y absorbeix visiblement l'occidental. Nosaltros hem estudiat tots dos dialectes, *tots dos*. El nostro, l'oriental, s'ens ha presentat molt més uniforme, molt més regular, molt més característic, y l'hem preferit. El Sr. Ferrer y Carrió en deduïeix que per nosaltros el català parlat pels occidentals déu ser un català poc català. No: és senzillament un dialecte que perd davant d'un altre més vigorós y ya més important, el qual irresistiblement vencerá. Y com que la *llengua literaria moderna* no há de ser un *pastitxo* dels dos dialectes, havent d'optar per l'un o l'altre, no hem pas de dar la preferència al dialecte occidental: l'hem de donar sense cap mica de dupte a l'altre, al dialecte més fort, més característic, més oposat al castellà (FABRA: 1892, OC, IX, 108).

Podem veure, doncs, com dels tres tipus de correcció que proposa Myhill, Fabra apunta certament cap a la correcció de prestigi per damunt la correcció prescriptiva, que descarta d'entrada, i la correcció textual, que fa servir només de manera ancil·lar per a completar la primera. Aquesta tria és important perquè des d'aquí la concepció de l'origen i la funció de la normativa només pot ser no arbitrària i, alhora, adaptativa. Es tracta d'una normativa establerta a partir de la competència dels parlants —d'uns de determinats, certament— i això, de manera natural, n'exclou qualsevol pretensió de fixació perpètua, com ja varen observar Lamuela &

Murgades (1984).<sup>15</sup> A l'apartat següent en proposam alguns exemples extrets de la *Gramàtica catalana* de 1918, la gramàtica normativa, si més no oficiosament,<sup>16</sup> fins a l'aparició de la *Gramàtica de la Llengua Catalana*, de 2016, que n'és la successora, i que aprofitarem al final per a l'establiment de comparacions.

## 2.2.2 LA PRAXI PRESCRIPTIVA

Proposam, a continuació, una sèrie d'exemples, de cap manera exhaustiva, extreta de la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918)<sup>17</sup> amb dues intencions: la de mostrar com la pura descripció sense directrius normatives hi és abundant (apartat 2.2.2.1), i la d'il·lustrar de quina manera l'autor basteix el diàleg normatiu amb l'elit corresponsible de la *correcció de prestigi* (apartat 2.2.2.2).

### 2.2.2.1 DESCRIPCIÓ DINS LA GRAMÀTICA NORMATIVA. EXEMPLES

- La *x* del prefix *ex* es redueix a *c* davant de *ce*, *ci* i *s*. Ex.: *excés*, *excèntric*, *excitar*, *exsudació*. Són habituals les pronúncies *estensió*, *explosió*, *&.*, per *extensió*, *explosió*, *&* (FABRA: 1918=1933, 25).

---

<sup>15</sup> «La llengua literària [...] acostuma de moure's en un estat de relativa fluctuació que és justament el que li permet d'adequar la complexa i sempre canviant realitat a expressar i alhora, l'un procés indestriable de l'altre, d'adequar-s'hi; la seva norma cal que sigui regularment revisada, només pot sorgir de la confrontació amb l'ús i a partir de l'ús, el qual, a la vegada, es veu fortament condicionat, en un o altre sentit, pel grau d'extensió i de qualitat assolit per la funció» (LAMUELA & MURGADES: 1984, 39).

<sup>16</sup> «L'any 1918 l'Institut d'Estudis Catalans publicà la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra. Sense que mai s'hi hagi dit formalment que aquest text tenia caràcter normatiu i que, per tant, assenyalava els límits dels usos correctes de la llengua, de fet tant l'Institut com els lectors del llibre sempre l'hi han considerat» (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, «Nota preliminar» de la *Gramàtica catalana*, de Pompeu Fabra).

<sup>17</sup> La citam per la 7a edició de 1933. Vegeu a l'inici de l'apartat 2.2.2.2 la justificació de la tria.

Aquest és tot el contingut del primer paràgraf de la pàgina 25. Quina n'és l'orientació prescriptiva? No n'hi ha. Hom hi podrà aduir que tota la part relacionada amb la pronúncia s'inclou en el capítol «Introducció» i que, per això mateix, no va ser dissenyada com a «part dispositiva». Si s'admetés aquest argument, seria difícil explicar per què en aquesta mateixa part de la gramàtica trobam disposicions com la següent: «Hom pronuncia habitualment *n* per *m* en la quarta categoria d'exemples (*comte, redemptor, &*). És una pronunciació que cal evitar» (FABRA 1918: 25) i, com aquest, sis casos més —si no ens hem descomptat— de pronunciacions «que cal evitar».<sup>18</sup>

- És freqüent a Barcelona la substitució de l'africada sorda, pronunciant-se *viatge, sutja, &*., com si fossin escrits *viatxe, sutxa, &*. És una pronunciació que cal evitar. A València aquesta pronunciació (pròpia de la capital i la seva comarca) ha donat lloc a grafies com *viache, meche, &* (FABRA: 1918=1933, 19).

No és gaire clar l'abast prescriptiu d'aquest fragment, que constitueix un sol paràgraf. Efectivament, la pronunciació que cal evitar és la que fa sorda l'africada sonora intervocàlica, però el que sorprèn és que l'etiqueta normativa se situa entre l'observació d'aquest fenomen a Barcelona (que descriu com a «freqüent») i l'observació del mateix fenomen a València (que descriu com a «pròpia de la capital i la seva comarca»). Per què no va situar l'etiqueta prescriptiva al final del paràgraf? Possiblement perquè el model de prescripció amb què treballava era el de la competència d'una determinada elit, la del seu entorn. Això fa que eviti les directrius prescriptives dirigides a altres col·lectius.

---

<sup>18</sup> Ensordiment de les oclusives dels grups [bl] (p. 21) i [gl] (p. 18), ensordiment de l'africada palatal sonora (p.18), canvi de sonoritat de sibilants alveolars en sufixos (p.20), pronúncia sorda de sibilant alveolar en cultismes provinents del grec (p. 21), simplificació de la lateral alveolar llarga (p. 22), i reducció de grups de tres consonants començats amb nasal o assimilació de punt d'articulació de la nasal bilabial davant consonant amb un altre punt d'articulació (p. 24).

- En el llenguatge parlat no és rar de donar als mots *prou*, *massa* i *força* els plurals *prous*, *masses* i *forces*, sobretot en el cas en què no van adjunts a un substantiu. EX. : Vols més llibres? — No, ja en tinc PROUS. I No inviteu ningú més: ja som MASSES. Ja n'has menjats FORCES? (FABRA: 1918=1933, 65).

Notau que no hi ha orientació prescriptiva per a l'ús de les formes de plural de *prou*, *massa* i *força*. S'hi pot adduir que la identificació d'aquests usos com a propis del «llenguatge parlat» ja és indicativa que no pertanyen a l'àmbit formal. Encara que es pogués sostenir que per a Fabra «llenguatge parlat» podia voler dir «varietats no formals», aleshores encara caldria explicar per què exactament a la mateixa pàgina trobam una indicació prescriptiva just després d'una qualificació idèntica a la que acabam de veure:

**bastant, bastants.** En la llengua parlada és corrent de donar a *bastant*, usat com a adjectiu determinatiu, un femení *bastanta* (plural *bastantes*). EX.: *Hi ha farina?* — *Encara n'hi ha BASTANTA.* | *BASTANTA aigua.* És, però, preferible : *Hi ha farina?* — *Encara n'hi ha BASTANT.* | *BASTANT d'aigua* (FABRA: 1918=1933, 65).

- La locució *no pas* és molt usada per a introduir aquelles proposicions el·líptiques construïdes sense verb en les quals neguem parcialment el contingut d'una enunciació precedent. EX. : *Va comprar papers de tots colors.* — *No PAS de blaus.* | *Sempre surt.* — *No PAS quan plou.* I *Ja l'atraparem.* — *No PAS caminant tan a poc a poc* (FABRA: 1918=1933, 111).

Aquí, com a tot l'apartat §110, no hi ha més indicació que la «freqüència». En tot l'apartat no hi ha cap censura ni cap expressió d'obligació d'ús de l'adverbi «pas», només una constatació de l'ús consolidat. Aquesta tècnica, no gens estranya, però alternada amb expressions del tipus *escau*, *pot*, *deu*, *admet*, que són fórmules d'obligació o permissió,

és senzillament el que anomenam «prescripció de grau zero»<sup>19</sup> i que equival, com dèiem, a la pura descripció dels usos consolidats.

- En les combinacions d'una locució prepositiva de lloc formada amb la preposició *de* i d'un pronom personal, és corrent de reemplaçar la combinació de la preposició *de* i el pronom pel possessiu corresponent (sobretot si el pronom és de primera o segona persona). EX. : *Davant* MEU (per *Davant* DE MÍ), *Darrera* VOSTRE (per *Darrera* DE VOSALTRES) (FABRA: 1918=1933, 118).

Tant en aquest exemple com en el següent (entre alguns altres) es descriuen expressions intercanviables sense que hi hagi cap indicació que pugui assenyalar al lector el camí a seguir en cas de dubte. Si el lector s'ha vist compel·lit a consultar la gramàtica per a dirimir una disjuntiva, l'únic que n'obté és la constatació que la disjuntiva existeix. Només és òbvia l'equivalència de qualitat de les dues opcions des de la comprensió del que en el cas anterior —i en el comentari de més avall sobre la prescripció a la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016)— anomenam «grau zero de prescripció», un recurs que només és possible si la prescripció es basa en la descripció.

- Davant del verb alguns prefereixen *vos* a *us*, sobretot en el cas en què la combinació no va immediatament precedida d'un mot acabat en vocal altra que *i* o *u* pertanyents a un diftong decreixent. EX. : *vos* els prendran (per *us* els prendran), *en Blai vos ho dirà* (per *en Blai us ho dirà*), *quants vos en donen?* (per *quants us en donen?*) (FABRA: 1918=1933, 48).

Sobre aquesta opció oblidada pels llibres de text, només es troba la constatació que «alguns prefereixen *vos* a *us*», però igualment que en el cas anterior, sense valoració prescriptiva, un altre indicatiu de prescripció entesa com a descripció de la competència dels parlants, almenys d'aquells que l'autor ha constituït referents de prestigi.

---

<sup>19</sup> Vegeu apartat 3.

### 2.2.2.2 EL DIÀLEG NORMATIU

Més amunt comentàvem la preferència per l'edició de 1933 de la *Gramàtica catalana* de 1918. Aquesta és la que va reeditar l'Institut d'Estudis Catalans en edició facsímil el 2006. És en el pòrtic d'aquesta reedició on figura el reconeixement de gramàtica normativa oficiosa que hem esmentat al final de l'apartat 2.2.2. Sigui com sigui, l'important és l'avertiment inserit a la cinquena edició, de 1930 i, per tant, en època de plenitud intel·lectual de Fabra:

La majoria de les solucions que, en les edicions anteriors d'aquesta obra, hom proposava d'adoptar havent ja estat acceptades per tots els escriptors catalans, i l'experiència havent demostrat, en canvi, que algunes d'aquelles solucions havien d'abandonar-se davant d'altres indubtablement més avantatjoses, això ha fet que calgués introduir algunes modificacions en aquesta cinquena edició, que no és, així, una reproducció exacta de la primera, com ho eren la segona, la tercera i la quarta (FABRA: 1918=1933, 7).

Es tracta de la declaració del sistema descriptiu usat, un sistema de «relativa fluctuació» adaptativa, com vèiem al final de l'apartat 2.1. en paraules de Lamuela & Murgades (1984). En proposarem aquí dos exemples, un dels quals ens permetrà dialogar amb la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016).

- El català antic posseïa un *qui* feble que usava sovint en lloc del *que* subjecte. EX. : *L'home QUI ha vingut... L'aigua QUI vessa del dipòsit...* Modernament s'havia intentat de restablir l'ús d'aquest *qui*, el qual, permetent de diferenciar formalment el relatiu subjecte (*qui*) del relatiu complement directe (*que*), semblava representar un guany considerable per a la llengua; però avui, havent-se demostrat que el que la llengua podria guanyar amb el restabliment del *qui* feble no compensaria els danys que aquesta en sofriria (puix que suposaria la pèrdua de la distinció importantíssima que el català parlat fa encara entre les oracions de relatiu substantives que designen persona i les que designen cosa, V. § 66), la quasi totalitat dels escriptors que un dia havien estat favorables a l'admissió d'aquell *qui* hi han anat renunciant, no admetent, en les oracions

de relatiu adjectives, altre relatiu feble sinó *que* (FABRA: 1918=1933, 59-60).

El text apareix entre claudàtors, la qual cosa marca que es tracta d'una inserció posterior a les primeres edicions i, per això mateix, una modificació prescriptiva feta des de l'observació del comportament lingüístic del grup de prestigi.

No ja a la gramàtica de 1918 en edició de 1933, sinó a la gramàtica de 1956, trobam l'anàlisi sintàctica següent:

En una proposició el verb de la qual és *haver-hi* (Ex.: *Hi ha una esquerda a la paret*), el membre originàriament complement acusatiu (*una esquerda*) es comporta, quant a la possibilitat d'ésser representat per tal o tal pronom feble, exactament com el subjecte gramatical d'una proposició del tipus IV: com aquest, és representable per *en* quan és un nom indeterminat (*¿Hi ha aigua, al dipòsit? —Ja no n'hi ha.* [Cp. *Ahir va sortir vapor; avui no en surt*]), però no per *el, la, els* o *les* quan és un nom determinat (responent a una pregunta com *Hi havia el teu oncle?*, no pot dir-se *No l'hi havia*, com responent a una pregunta com: *¿Ha arribat el vaixell que esperàveu?*, no pot dir-se *No l'ha arribat*). El dit membre no és ja, doncs, sentit com el complement-acusatiu de *haver-hi* (altrament seria representable per *el, la, etc.*), sinó més aviat com el seu subjecte (com *un parent meu* l'és del verb *arribar* en la proposició *Ha arribat un parent meu.* V. § 46), i s'explica que la llengua hagi acabat per fer-hi concordar el verb, d'on han pres naixença construccions com *Hi han dos homes, Hi havien moltes dificultats. Si hi haguessin més cotxes.* Aquestes construccions, llargament usades en la llengua parlada, han estat fins avui considerades incorrectes, però potser algun dia s'hauran d'admetre en la llengua escrita, en concurrència, naturalment, amb les construccions tradicionals *Hi ha dos homes, Hi havia moltes dificultats, Si hi hagués més cotxes* (úniques fins avui considerades correctes).\* (FABRA: 1956, 66).

És un text extraordinari de prospectiva gramatical que revela una capacitat aguda d'observació i anàlisi, i que declara que el costum pot acabar imposant-se i modificant la regla. Tot depèn, en qualsevol cas, de l'abast del fenomen, si mai esdevé propi del grup de prestigi. I és aquí on, ja desaparegut el gramàtic, la institució entra en joc i afegeix en nota a peu de plana una protestació en tota regla:



\* A propòsit d'aquest paràgraf, l'Institut d'Estudis Catalans, després d'estudiar curosament l'original i deixar-ne el text essencialment íntacte, creu oportú de recordar que aquest llibre no havia sofert la darrera revisió del seu autor i que se li ha de reconèixer un caràcter més informatiu que normatiu (nota a FABRA: 1956, 66).

Aquest advertiment és una reacció de refugi en la *correcció prescriptiva* que hem assenyalat més amunt per contrast amb la *correcció de prestigi* en la qual s'inspira Fabra, no res més que un canvi del model prescriptiu que, instituïda la normativa, tendeix a fixar-la en una època de grans dificultats per a la supervivència de la llengua formal. Gosam dir que aquesta actitud, perfectament comprensible en el seu moment històric, sobreviu en l'actualitat, en un moment en què, recuperats els usos formals per al català, l'autoritat normativa ha retornat a la «relativa fluctuació» inaugurada per Fabra en la fixació de la regla mitjançant un diàleg continu amb el grup de prestigi.

A 1.1.2.1 de més amunt vèiem com a un «és d'aconsellar que els escriptors es decantin decididament a favor de la segona» de la gramàtica de Fabra, la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) respon amb un «En els registres formals s'ha donat preferència», una rèplica que situa la gramàtica del 2016 en una manera semblant de fer normativa, dinàmica, en diàleg amb els usuaris, dels quals pretén descriure la competència. Les diferències entre una gramàtica i l'altra són, més enllà de les inevitables pel transcurs de noranta-vuit anys, d'abast, de determinació del grup de prestigi, multiplicat a la del 2016 per l'atenció, mai del tot equitativa, com és natural, a totes les dimensions del diasistema. A continuació descrivim succintament el model prescriptiu de la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) amb la intenció de permetre'n el contrast amb el sistema fabrià de prescripció que hem analitzat amb l'ajut de la teoria.

### 3. LA PRESCRIPCIÓ EN LA GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA (2016)

La *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) fa servir de manera regular quatre nivells prescriptius. En alguns casos encara hi podríem afegir l'eix positiu/negatiu referit a la prescripció, i encara el grau d'insistència

de la recomanació o censura. Ens acontentarem tanmateix amb l'escala descripció pura-prescripció pura.

### 3.1 LA PRESCRIPCIÓ ZERO UNIVERSAL: PURA DESCRIPCIÓ D'UN FENOMEN SENSE CAP INDICACIÓ

La «Introducció» a la *Gramàtica de la llengua catalana* explica:

En general, el text d'aquesta gramàtica presenta sense indicar explícitament que són normatius els fets gramaticals pertanyents a la llengua general, és a dir, els que comparteixen una gran majoria de parlants de diverses varietats i són adequats en qualsevol situació comunicativa [...]. Tots els fets que s'hi presenten, tant si donen lloc a una única solució com si donen lloc a solucions concurrents, tenen la mateixa validesa normativa mentre el text no digui el contrari (*Gramàtica de la llengua catalana*, XXI-XXII).

Per exemple:

L'assimilació de sonoritat entre consonants ocorre en seqüències de mots i dins el mot en qualsevol context morfològic, això és, quan les consonants es troben en posició final i inicial de mot (*cap missió* [b], *cap passió* [p]), entre l'element proclític o enclític i el mot sobre el qual recolza (*ens diu* [z], *ens parla* [s]; *fes-me* [z], *fes-te* [s]), en posició i final de les dues bases lèxiques d'un compost (*capgirar* [b], *captenir* [p]), en posició final de prefix i inicial de base lèxica (*submarí* [b], *subconjunt* [p]), en posició final de base lèxica i inicial de sufix (*concepció* [p]) i entre el radical i la terminació flexiva (*tubs* [p]). El mateix passa en posició interior de morfema, encara que en aquest cas no hi ha alternances (*captar* [p], *cabdal* [b]; *realisme* [z], *realista* [s]) (*Gramàtica de la llengua catalana*, 74).

És una descripció acuradíssima de la morfonologia d'un fenomen que resumeix perfectament totes les descripcions que se n'han fet. La identificació del fenomen que descriu al títol de l'apartat («4.4.1.1. L'assimilació de sonoritat en situació preconsonàntica») no permet dubtes: aquest fenomen és general de tots els parlants. Una altra cosa són les sonoritzacions prevocàliques, que poden variar segons els parlars i els registres, i encara una altra són les realitzacions concretes d'alguns dels exemples citats pel que fa a altres fenòmens com és l'assimilació del punt d'articulació. Ara bé, pel que fa al fenomen posat de relleu, es pot afir-

mar que «el català és així», o «els parlants del català fan això». Aquest és el grau zero de la prescripció: ni cal restringir el fenomen a unes varietats geogràfiques ni funcionals, ni cal indicar si s'ha de promoure o censurar.

### 3.2 LA PRESCRIPCIÓ ZERO DELIMITADA A UNA O DIVERSES VARIETATS

Funciona igual que la prescripció zero universal, només que s'hi indica una varietat o més, però igualment sense valoració prescriptiva. És com si s'afirmàs «aquesta varietat fa això sempre». Vegem-ho exemplificat en la descripció de la dissimilació de sibilants en mallorquí i menorquí:

En mallorquí i menorquí el contacte d'una fricativa alveolar i una fricativa alveolar o palatoalveolar es resol amb una dissimilació per la qual la primera consonant esdevé oclusiva. Aquesta consonant, en contacte amb la fricativa en segona posició, dóna com a resultat una consonant africada geminada (*dos sons* [tts̺] *dos jocs* [dd̺ʒ], *dos xalets* [ttʃ]). El procés es dóna entre mots (*compres sabates* [tts̺]), entre el prefix i la base (*descentrar* [tts̺], *desxifrar* [ttʃ], *desgelar* [dd̺ʒ]), i explica la presència d'africades corresponents a les seqüències gràfiques *sc* en posició interior de mot (*ascensor, piscina, escena* [tts̺]). No afecta, però, els mots compostos amb *cent*, que es resolen amb simplificació: *dos-cents, tres-cents* [s] (*Gramàtica de la llengua catalana*, 85).

### 3.3 L'ETIQUETA «S'EVITA/S'EVITEN», DELIMITADA A UNA VARIETAT FUNCIONAL

Aquest deu ser el recurs descriptiu-prescriptiu més interessant per a exemplificar el model de prescripció d'aquesta gramàtica. Cal anar amb compte amb l'expressió perquè «s'evita» no equival a «cal evitar». No es tracta d'una comminació, sinó d'una simple constatació: «en determinades circumstàncies, el parlant que fa tal cosa, deixa de fer-la». Per exemple:

En mallorquí i menorquí és freqüent l'assimilació de la *r* a la lateral següent en posició interior de mot (*parlar, perla* [ll]). Aquesta assimilació s'evita en els registres formals (*Gramàtica de la llengua catalana*, 82).

Constatam sovint la justesa d'aquesta descripció del comportament del parlar no només de manera directa, sinó també per coincidència amb treballs d'abast purament descriptiu, com en el cas següent, que valida en aquest pla l'exemple que acabam de posar:

A l'interior de mot hi ha assimilació en les paraules d'ús més tradicional (*borla* [ˈbolla], *Esporles* [əsˈpolləs], *estraperlo* [əstɾəˈpello], *Morlà* [molˈla], *parlar* [pəlˈla], *perla* [ˈpɛlla]), amb una tendència culta cap a les pronúncies no assimilades. Aquesta tendència es manifesta sobretot en les paraules de difusió més recent, on fàcilment trobam [rɫ], (*Berlín*, *carlí*, *interlocutor*, *Irlanda*, *parlament*, etc.). En tot cas, la pronúncia sense assimilació sol ser norma generalitzada en el parlar acurat i en els registres formals (BIBILONI: 2016, 159).

És la concepció que sustenta un recurs com aquest la que ens mostra una gramàtica prescriptiva no com unes regles d'ús d'un codi, sinó com la descripció d'unes normes socials de comportament.

### 3.4 LES ETIQUETES «NO ÉS/SÓN ACCEPTABLE(S)» I «CAL EVITAR»

El document «Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica» emesa per aquesta institució el 10 de març de 2017 estableix la relació entre el recurs que acabam de veure i la censura explícita d'un fenomen:

En els casos en què la prescripció és negativa, s'indica que els trets *s'eviten* (quan la llengua sol fer-ho en l'ús real) o que *no són acceptables* (normalment, perquè no són propis del català) (SECCIÓ FILOLÒGICA: 2018, 47).

Vegem-ho en un paràgraf que combina dos fenòmens, un amb prescripció zero delimitada i recomanació positiva d'ús funcional —no és un cas de «s'evita»—, i un altre amb censura explícita:

Aquest fenomen, conegut com a iodització o ieisme històric, és acceptable en els parlars en què és propi, llevat dels registres més formals, en els quals convé adoptar la pronúncia amb la lateral palatal. No és acceptable, en canvi, la substitució generalitzada de la lateral palatal per la semivocal palatal; per exemple, la pronúncia de *llàgrima*, *ella* i *coll* com a [j]àgrima, e[j]a i co[j] (*Gramàtica de la llengua catalana*, 62).

#### 4. CONCLUSIONS

No hi ha una sola manera de fer prescripció gramatical. En concret, el «prescriptivisme modernitzat» és una posició que situa la gramàtica prescriptiva en l'àmbit de la descripció dels comportaments lingüístics dels parlants. La consideració dels factors que poden coincidir en la concepció de la gramàtica, com són la correcció prescriptiva, la correcció de prestigi i la correcció textual ens permet dir que la prescripció gramatical de Fabra era sobretot correcció de prestigi, amb alguns elements complementaris provinents de la correcció textual. Aquesta posició li va permetre adoptar una actitud dinàmica, de diàleg amb l'elit observada. Amb la diferència de l'abast territorial de l'observació, la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, pren un punt de vista equiparable amb el de Fabra pel que fa a la posició, un punt de vista que només es pot prendre amb la convicció que la llengua és viva i que pertany als seus parlants.

#### BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, Antoni M<sup>a</sup> (1918): «Què ha d'esser el català literari?», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, núm. X, p. 49-54.
- BIBILONI, Gabriel (2016): *El català de Mallorca. La fonètica*, Palma, Leonard Muntaner Editor.
- CERCLE VALLCORBA (2017a): «La *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC», *Caràcters*, núm. 78, p. 31.
- (2017b): «No deixem que el català se'ns desfaci 1. La realitat lingüística i la responsabilitat nacional», en <https://sites.google.com/site/cerclevallcorba/davantals/no-deixem-que-el-catala-se-ns-desfaci> [darrera consulta: 13/07/2019].
- DOLS, Nicolau (2003): «Els inicis del *Diccionari*: l'estratègia metodològica», *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 291-303.
- FABRA, Pompeu (1918=1933): *Gramàtica catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

- (1891): «Teoria gramatica y teoria de l'apostrofo», *L'Avenç*, núm. 12, p. 385-389 [en OC, IX, p. 86-91].
  - (1892): «Sobre la reforma lingüística y ortogràfica», *La Vanguardia*, 22/3/1892, p. 4 [en OC, IX, p. 95-99].
  - (?) (1893) «Constestació a Lo Teatro Catalá», *L'Avenç*, núm. V/3, p. 48 [en OC, IX, p. 118-120].
  - (1918) «La tasca dels escriptors valencians i balears», *Nostra parla*, núm. 7, p. 4-5 [en OC, IX, p. 263-264].
  - (1956) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide.
  - (2005-2013): *Obres completes* (a cura de Jordi Mir i Joan Solà). Barcelona-València, Palma, ECSA-Ed. 62-Ed. 3i4-Moll [=OC].
- FERRANDO, Antoni (2000): «La presència dels dialectes territorials en l'obra de Fabra», en Jordi Ginebra & Raül-David Martínez Gili & Miquel Àngel Pradilla, *La lingüística de Pompeu Fabra*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Universitat Rovira i Virgili, vol. I, p. 279-340.
- FISHMAN, Joshua A. (1997): *In Praise of the Beloved Language: A Comparative View of Positive Ethnolinguistic Consciousness*, Berlín, Mouton De Gruyter.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans [=GLC].
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (1991): «L'epistolari Schädel-Alcover i l'inici de la lingüística catalana», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXIII. *Miscel·lània Jordi Carbonell*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. 2, p. 133-159.
- (2000): *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
  - (2005-2006): «Les contribucions lingüístiques al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana», *Estudis baleàrics*, núm. 82-83, p. 183-206.
- LAMUELA, Xavier & Josep MURGADES (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema.

- MILROY, James (2001): «Language ideologies and the consequences of standardization», *Journal of Sociolinguistics*, núm. 5/4, p. 530-555.
- MOORE, Michael (2015): «On language wars», *ETC. A Review on General Semantics*, núm. 72/1, p. 68-74.
- MYHILL, John (2004): «A parameterized view of the concept of 'correctness'», *Multilingua*, núm. 23, p. 389-416.
- NUNBERG, Geoff (2011): «The Politics of 'Prescriptivism'», *Language Log*, en <http://languagelog.ldc.upenn.edu/nll/?p=357> [darrera consulta: 13/07/2019].
- PLA NUALART, Albert (2016): «10 coses que passaran a ser correctes amb la nova gramàtica», en <https://interactius.ara.cat/nova-gramatica/> [darrera consulta: 13/07/2019].
- PRĆIĆ, Tvrtko (2010): «Descriptivism or prescriptivism in teaching language and linguistics at university level?», *Annual Review of the Faculty of Philosophy*, Novi Sad, núm. XXXV, p. 211-218.
- RUAIX I VINYET, Josep (2017): «Davant la GIEC: discerniment», *Llengua nacional*, núm. 98, p. 3.
- SECCIÓ FILOLÒGICA (2018): «Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica». *Documents de la Secció Filològica*, V, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- SEGARRA, Mila (1985): *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- (2005-2006): «Sobre el nom i la unitat de la llengua i sobre la unitat del català escrit, a propòsit del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana», *Estudis baleàrics*, núm. 82-83, p. 357-367.





FABRA I L'AUTORITAT LINGÜÍSTICA AL PAÍS VALENCIÀ: LA SECCIÓ  
FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS VALENCIANS (1937-1939)

Antoni Ferrando

*Universitat de València, IEC, AVL*

1. PLANTEJAMENT I OBJECTIUS

**G**ràcies a l'autoritat científica i moral de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), avalada legalment per la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) i per l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (1932-1939), i gràcies al mestratge de Pompeu Fabra al capdavant de la Secció Filològica (SF) de l'IEC, la llengua catalana fou objecte d'un procés de codificació exitós (1913-1932), que la convertí en una llengua moderna de cultura. Els usos oficials del català durant bona part de les tres primeres dècades del segle XX permeteren la difusió i l'acceptació social de l'obra codificadora de l'IEC a Catalunya. En canvi, la situació social i política del País Valencià i de les Illes Balears, dominades pel sucursalisme polític i ideològic, hi van fer pràcticament inviable el triomf de la codificació fabrista. És cert que aquesta es va basar en el català de Barcelona, però també que, amb una visió de futur, va tenir en compte el conjunt de la llengua catalana, especialment en ortografia i sintaxi.

Conscient de la complexa situació lingüística i sociolingüística del País Valencià i de les Illes Balears, Fabra prengué consciència de la necessitat d'introduir correctius en les seues orientacions normatives pel que fa a la morfologia i al lèxic. Ja en la *Gramàtica catalana* (1918), el lingüista català reconegué com a normatives aquelles variants morfològiques literàries valencianes i balears que provenien de la llengua clàssica. I aquell mateix any, en l'article conegut com «La tasca dels escriptors valencians i balears», concedí als escriptors valencians i balears ben orientats lingüísticament un paper bàsic en la dignificació del lèxic i de les formes genuïnes dels territoris respectius. Matisà així, en certa manera, el monocentrisme de la codificació de l'IEC i s'obrí a un polimorfisme limitat.

Temerós de les possibles complicacions que podria tenir per al seu projecte codificador la presència a la SF de membres que poguessen qüestionar-lo, sobretot després de les desavinences amb el mallorquí Antoni

Maria Alcover, Fabra supedità la representativitat territorial de la SF a l'eficàcia del seu projecte codificador, avalat per l'IEC. L'absència de valencians i balears en la SF de l'IEC, tret d'Alcover (1911-1918) i no esmenada fins al 1961, en què hi ingressaren Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis Guarner, dificultà l'acceptació social de l'autoritat lingüística de l'IEC fora de Catalunya. En el cas del País Valencià, les institucions i els lletraferits més prestigiosos signaren l'acord ortogràfic conegut com a les Normes de Castelló (1932), basades en l'ortografia de l'IEC, però no hi feren cap referència. Fou el preu del pacte.

En el preàmbul de les Normes de Castelló, els signants preveien que corresponia a futurs estudiosos i conreadors de la llengua la tasca d'anar perfeccionant-les, sense especificar com s'hauria d'articular la formulació de les propostes de millora progressiva. Fou un acord cívic, però d'una notable transcendència social, si més no en termes qualitatius. No debades es produí en un context polític favorable: la democratització de la II República espanyola (FERRANDO & NICOLÁS: 2011, 504-509).

Amb l'increment de la presència del valencianisme polític en les institucions provincials i municipals del País Valencià a partir de la victòria electoral del Front Popular (1936), es donaren les condicions oportunes per a la fundació, l'any 1937, de l'Institut d'Estudis Valencians (IEV), una vella reivindicació del valencianisme cultural i polític des de començament del segle XX (FERRANDO: 2019, 265). Al seu si es creà també una Secció Filològica (SF) encarregada de l'estudi de la «llengua valenciana», amb el propòsit implícit de coordinar-se amb la SF de l'IEC. Així com Enric Prat de la Riba fou el creador i mentor de l'IEC, en el cas de País Valencià aquest paper el va exercir el xatívi Francesc Bosch i Morata, conseller de Cultura del Consell Provincial de València.

La reivindicació de la creació d'un Institut d'Estudis Valencians ja s'havia produït en el marc de l'Acte d'Afirmació Valencianista (24-VII-1914), on la Joventut Valencianista va aconseguir que una multitudinària assemblea de forces valencianistes reunida a València aprovés reivindicar l'oficialitat de la «llengua valenciana» i recomanar-ne l'ús a les principals institucions públiques i privades de la «regió valenciana»; la «constitució de la Mancomunitat Valenciana»; la creació d'un Institut d'Estudis Valencians, que es podria convertir en «l'Acadèmia de la nostra llengua»; la

creació d'un «periòdic regionaliste» en valencià; el compromís que els càrrecs públics recaiguessen en mans valencianes i la petició a les principals publicacions del país que fessen «propaganda dels ideals valencianistes». Malgrat l'èxit de l'Acte i l'entusiasme dels assistents, la debilitat del valencianisme cultural i polític convertí en inviable tot aquest programa d'autoafirmació patriòtica i en estèril la reivindicació de l'IEV.

En altres llocs, he tingut ocasió d'analitzar les relacions de Fabra amb els valencians i la presència d'elements ara característicament valencians en la seua obra codificadora. Els més recents són el llibre titulat *Fabra, Moll i Sanchis Guarner: la construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat* (València, 2018, amb segona edició revisada i ampliada, 2019) i l'article «El català de València en l'obra de Fabra», dins *Simposi Pompeu Fabra en ocasió del 150è aniversari* (en premsa), que recull la meua intervenció en aquest simposi organitzat per l'IEC entre el 20 i 22 de novembre de 2018. Això em permet centrar-me ací en la posició de Fabra sobre la gestió de l'autoritat lingüística de l'IEC al País Valencià i, sobretot, en l'anàlisi de la tasca que volgué fer la SF de l'IEV.

L'IEV, constituït a imitació de l'IEC i amb l'objectiu implícit de convertir-se en l'instrument més idoni per a les relacions amb la institució germana, va ser el fruit madur de la creixent recuperació de la consciència nacional i idiomàtica dels valencians. Ara bé, la seua creació i les seues activitats coincidiren amb la guerra civil espanyola de 1936-1939, amb la qual cosa aquestes es convertiren en projectes pràcticament irrealitzables. Prou que ho posen de manifest les contribucions publicades en el catàleg de l'exposició *Ciència i cultura en la guerra. L'Institut d'Estudis Valencians (1937-1938)* (València, 2014), volum commemoratiu d'aquella iniciativa cultural, que edità per primera vegada les actes dels plens de l'IEV. Així i tot, a nosaltres, historiadors de la llengua, ens interessa conèixer les propostes que la SF de l'IEV pretenia dur a terme, com a reflex de la situació cultural del País Valencià en aquells anys. La manera més rigorosa de presentar-les en aquesta ocasió és fent-les acompanyar de la publicació de les actes, fins ara inèdites. Vistes des de la perspectiva actual, les propostes de la SF reflecteixen les limitacions polítiques i econòmiques del moment i, també, les escasses forces de l'equip humà que les havia de dur a terme, que tanta bona voluntat hi va posar per tal de

contribuir a l'estudi, prestigi i difusió de la llengua dels valencians. Editant les actes de la SF de l'IEV, fem alhora un bon homenatge als seus protagonistes: Lluís Gonzalvo París, Carles Salvador Gimeno, Francesc Almela i Vives, Bernat Artola Tomàs i Manuel Sanchis Guarner.

## 2. LES PREOCUPACIONS, LES RECOMANACIONS I LES PRECAUCIONS DE FABRA DAVANT LA QÜESTIÓ NORMATIVA AL PAÍS VALENCIÀ

L'únic valencià que va presentar una comunicació al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) fou el franciscà Lluís Fullana Mira, col·laborador d'Alcover. Fullana va manifestar una profunda admiració per la comunicació «Questions d'ortografia catalana» que Fabra hi havia presentat i arribà a reconèixer que «escriure totes les característiques catalanes usades dins lo Regne de València equivaldria a escriure una gramàtica catalana i posar a la portada: *Gramàtica de la llengua valenciana*» (1907). Tanmateix, el menoret valencià es deixà instrumentalitzar pels sectors dominants de la societat valenciana, reticents a la normativa ortogràfica de l'IEC (1913), és a dir, a qualsevol projecte normalitzador seriós, i es convertí en el gramàtic del secessionisme lingüístic valencià. Impulsat per un Lo Rat Penat conservador —que acabava de perdre la figura emblemàtica i unitarista de Teodor Llorente (1836-1911)— i avalat pel flamant Centro de Cultura Valenciana —una mena de rèplica regionalista i castellanitzant de l'IEC—, Fullana publicà el 1915 una *Gramàtica elemental de la llengua valenciana* que, si bé recollia alguns aspectes de la normativa ortogràfica de l'IEC, adoptava uns criteris que se'n separaven en aspectes bàsics.

Fabra intentà contrarestar l'actuació de Lo Rat Penat, del Centro de Cultura Valenciana i de Fullana, bé mirant d'acostar el menoret valencià a l'IEC, bé evitant de pronunciar-se sobre la seua *Gramàtica elemental*, bé teixint connivències amb alguns joves escriptors valencians establits a Barcelona a partir de la segona dècada del segle XX o bé contactant directament amb diverses personalitats de la cultura valenciana en la que fou la seua primera visita al País Valencià (1915) (FERRANDO: 2019, 87-91).

Com a conseqüència de les dificultats de vehicular les propostes normatives de l'IEC al País Valencià, Fabra (1980 [1918]:147-148) for-

mulà, el 1918, les ja esmentades recomanacions als escriptors valencians i balears sobre com haurien d'actuar per a reconstruir la llengua literària als seus territoris respectius. El lingüista català els aconsellava d'emprendre una tasca de depuració de les interferències multiseulars del castellà i d'acostament als grans escriptors clàssics a fi d'anar confluint en una única llengua literària.

L'absència d'un poder polític valencià favorable a la llengua del país feia inviables els intents dels escriptors valencians més solvents de superar l'anarquia ortogràfica. Els escriptors populistes tiraven pel dret i cadascú escrivia el «valencià que ara es parla» a la seua manera. Els seguidors del fabrisme a penes arribaven a les masses: la majoria —Miquel Duran, Jacint Maria Mustieles, Jesús Ernest Martínez Ferrando i Artur Peruchó— s'havien establert a Barcelona. La incidència del fullanisme ortogràfic i gramatical, malgrat els suports institucionals, fou també molt limitada. Les classes de valencià que impartia Fullana a la Universitat de València, sufragades pel Centro de Cultura Valenciana, hagueren de suprimir-se el 1928 per falta d'alumnes (CLIMENT: 2007).

La persecució contra les llengües de l'estat espanyol altres que el castellà sota la dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1923-1930) contribuï a augmentar entre els escriptors valencians la consciència sobre la necessitat d'un acord ortogràfic. Però la qüestió no es plantejà decididament fins després de la dimissió de Primo de Rivera, davant les expectatives d'una imminent democratització política. Des de les pàgines del *Diario de la Mañana* (25-IV-1930), de Castelló de la Plana, Carles Salvador insistia en la creació d'un «Institut d'Estudis Valencians» i proposava a Lluís Revest que convoqués una reunió d'estudiosos del valencià perquè n'estudiessen els «problemes gramaticals i dialectològics» i redactessen una proposta d'estatuts de l'esmentat Institut, que, integrada per «filòlegs, gramàtics, literats i erudits», es convertiria en la «Secció Valenciana de l'Institut d'Estudis Catalans» (SIMBOR: 2000, 182-183). Per la seua part, Teodor Llorente i Falcó, fill del patriarca de la Renaixença valenciana, que havia constatat el fracàs del fullanisme, proposava des de les pàgines de *Las Provincias* (11-V-1930), el periòdic que dirigia, la creació d'una «Acadèmia de la Llengua Catalana», amb seu a Barcelona i amb una representació d'acadèmics proporcional a la població de cada territo-

ri. La iniciativa era unitarista i implícitament reconeixia la codificació de Fabra, però qüestionava la representativitat territorial de l'IEC, llavors inexistent. La proposta de Llorente i Falcó, feta sota el pseudònim de Jordi de Fenollar, podria haver servit per a considerar la representació territorial al si de la SF, que mai no havia tingut cap membre valencià. Però Fabra, llavors convertit també en president de l'IEC, no considerà convenient alterar-ne un *statu quo* que el convertia *de facto* en l'única veu lingüística de la institució i garantia la preservació de la seua obra codificadora (FERRANDO: 2019, 272-277).

Tot i amb això, els sectors valencians més proclius al fabrisme van prendre la iniciativa de Llorente Falcó com a pretext per a sotmetre la qüestió de l'autoritat lingüística al País Valencià a un debat en la premsa valencianista. El mitjà triat fou *Acció Valenciana*, revista cultural publicada entre abril de 1930 i abril de 1931 per un grups de joves universitaris valencians, entre els quals hi havia el jove Manuel Sanchis Guarner. Ell i Francesc Carreres de Calatayud reconduïren la proposta de Llorente Falcó cap a la creació d'una acadèmia valenciana de la llengua o d'un centre d'estudis filològics valencians. Els enquestats foren els valencians Teodor Llorente, Carles Salvador, Lluís Fullana, Josep Sanchis Sivera, Lluís Revest i Josep Ferrandis Torremocha, els catalans Pompeu Fabra, Jaume Bofill i Lluís Nicolau d'Olwer i el mallorquí Antoni Maria Alcover (VALLÉS: 2008, 349-394).

Una part dels entrevistats optà per avalar la idea de creació d'una acadèmia valenciana de la llengua. Una altra s'inclinà per la creació d'un centre d'estudis filològics, que fou l'opció de Fabra. A excepció de Fullana, en cap cas es va qüestionar l'autoritat moral de l'IEC, però la reconducció de la proposta inicial de Llorente Falcó cap a una d'aquestes dues opcions prou que posava de manifest les reticències valencianes a acceptar com a referent normatiu de la llengua pròpia una institució no valenciana.

Fabra s'expressà en aquests termes (*Acció Valenciana*, núm. 8, 1-VIII-1930):

Em sembla molt bé la creació d'un centre d'estudis filològics, però no pas amb el fi de regular l'evolució de la llengua, dictar unes normes, fixar la gramàtica del valencià literari, etc. L'objecte d'un tal centre hauria d'ésser l'estudi gramatical i

lexicogràfic dels parlars actuals, l'arreplega de tots els mots i girs valencians encara existents, l'estudi de les deturpacions sofertes per la llengua, etc., coses totes indispensables per a descobrir les defectuositats a remeiar i posseir els mitjans d'eliminar-les (arcaïsmes, dialectalismes, etc.). Ara, una altra cosa és fixar la llengua literària: això ha d'ésser obra dels escriptors, d'un gramàtic, més que dels mers investigadors dels fets lingüístics. Cal, dieu, que sorgeixi una autoritat per a treure'ns del desconcert i de l'anarquia actuals: aquesta autoritat ¿no la conqueriria un grup d'escriptors ben orientats i acordats que s'imposés per llur actuació intensa dins el camp de les lletres valencianes?

El debat periodístic no serví per a resoldre el dilema. Els responsables més importants del valencianisme cultural insistiren en la necessitat d'arribar a un acord ortogràfic avalat per les institucions i les personalitats més rellevants del món valencianista. Arran de les entrevistes d'*Acció Valenciana* s'anà imposant la idea de fer una crida als escriptors i a les revistes valencianes per a arribar al desitjat acord normatiu. Fabra trobava arriscada la iniciativa, perquè no garantia la convergència amb els criteris ortogràfics de l'IEC. El seu propòsit era, doncs, afavorir l'ús de l'ortografia de l'IEC entre els escriptors valencians com a estratègia per a aconseguir-ne progressivament l'acceptació social.

És en aquest context que Fabra realitzà una segona visita al País Valencià entre el 29 de maig i l'1 de juny de 1930. El pretext fou acompanyar Jaume Bofill, que havia estat convidat a actuar de mantenidor dels Jocs Florals de Lo Rat Penat. L'objectiu de fons, mirar d'influir cap a l'acceptació de la normativa ortogràfica de l'IEC.

El primer resultat públic dels contactes *in situ* de Fabra amb el valencianisme cultural foren unes declaracions, fetes a Martí Martell (Miquel Duran i Tortajada) i publicades a *La Veu de Catalunya* i al número 33 de *Taula de Lletres Valencianes* (juny 1930), en les quals el lingüista barceloní es pronuncià sobre la qüestió onomàstica i la qüestió normativa. En el primer aspecte, admeté que «els valencians poden anomenar llengua valenciana la que nosaltres anomenem llengua catalana». En el segon aspecte, insistí en la necessitat que «nuclis de joves [valencians] ben orientats» emprenguessen la tasca del «redreçament de l'idioma», oferint-los com a pauta d'actuació

el que nosaltres havem fet per depurar i elevar l'idioma al nivell a què avui es troba. [...]. El treball és pacient i no gens fàcil, però, ben orientat i persistent, pot donar grans resultats. Cal fer tot el possible per guanyar a València, la batalla de l'idioma.

Reiterava així el posicionament que havia manifestat el 1918.

Tanmateix, Fabra no aconseguí aturar la idea de la crida, i aquesta, sota el títol de «Als escriptors valencians i a les publicacions valencianes», es publicà al número 34 de *Taula de Lletres Valencianes* (juliol de 1930). La crida fou rebuda favorablement per moltes personalitats i entitats valencianes. En el cas de la Societat Castellonenca de Cultura (SCC), que des dels inicis (1919) havia seguit la normativa fabrista, Salvador Guinot i Vilar publicà al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (núm. XI, set.-oct. de 1930) un article, titulat «Per la reglamentació ortogràfica», en què afirmava:

Creiem que res més pràctic i beneficiós pot ésser que acceptar les Normes de l'Institut [d'Estudis Catalans], procurant que eixa benemèrita institució òbriga més la mà, adopte una criteri manco estret, més ample i comprensiu i més atent a la llengua viva de la pagesia i a les normes en què coincidiren la major i millor part dels nostres clàssics.

El segon resultat de la segona visita de Fabra al País Valencià fou, en canvi, estrictament confidencial: una carta adreçada als responsables de *Taula de Lletres Valencianes*, amb data de 15 de juliol de 1930, en què els advertia de les conseqüències que podria tenir per a la unitat de la llengua un acord ortogràfic escrit i divulgat, ni que fos provisional, diferent de les Normes de l'IEC:

El que aneu a fer és molt arriscat. El valencià no pot raonablement adoptar, com a definitiu, altre sistema ortogràfic que l'adoptat pel català. [...] No sé dir-vos si-nó que heu de procurar allunyar-vos tan poc com sigui possible del sistema de l'Institut. No us en separeu mai capriciosament: feu-ho tan solament quan cregueu que la solució de l'Institut contradiu algun fet valencià (jo no sé que això ocorri mai) o bé pot ésser un obstacle seriós a la difusió del valencià escrit (per dificultar-ne la lectura). No us en puc, de moment, fer altres indicacions. Ara, si hi ha possibilitats de fer-me conèixer (confidencialment) les solucions que us semblin destinades a triomfar (donada la marxa de les discussions) abans que



hagi recaigut cap acord definitiu sobre elles, llavors jo us podria potser ajudar en la confecció d'aquestes normes *provisionals* que us hem proposat d'establir.

Fabra temia que unes solucions transaccionals valencianes poguessen entorpir la difusió de la normativa ortogràfica de l'IEC, que ell havia concebut com a restauradora de la unitat compartida per tot l'àmbit lingüístic català després dels «segles de decadència» de la llengua (FERRANDO: 2019, 92-98).

La iniciativa de *Taula* no va quallar, però tampoc cap de les dues opcions proposades en les enquestes d'*Acció Valenciana*. *Taula* deixà de publicar-se el novembre de 1930, i *Acció Valenciana*, l'abril de 1931. Que la qüestió de l'autoritat lingüística surava en l'ambient ho posen de manifest els primers números d'*El Camí*, la nova revista del valencianisme cultural, apareguda en març de 1932. Entre els articles que s'hi publicaren sobre el tema n'hi ha uns quants que tornen a reivindicar la creació d'un IEV.

El 1931, Lluís Gozalbo París, director de l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, va proposar la creació d'una Secció d'Estudis de Llengua Valenciana al si d'aquest Institut. El centre es fixà com a objectius prioritaris redactar «el Diccionari i la Gramàtica històrica» de valencià i contribuir a superar les divergències ortogràfiques. Es constituí el 1932 amb el nom de Seminari de Filologia Valenciana, i Sanchis Guarner en fou nomenat director, però no se'n va poder fer càrrec perquè havia rebut una beca per a ampliar estudis al Centro de Estudios Históricos, de Madrid.

L'anhelada superació de les divergències ortogràfiques no serà possible fins a finals de 1932, però no des d'aquest Seminari de Filologia Valenciana, sinó a partir de l'acord que es coneix com a Normes de Castelló, que comptà amb la signatura d'aquest Seminari i de Sanchis Guarner (FERRANDO: 2019, 317-38).

### 3. LES NORMES DE CASTELLÓ: TRANSACCIÓ IDEOLÒGICA I CÍVICA, UNITAT ORTOGRÀFICA I PROVISIONALITAT INSTITUCIONAL

El camí cap a l'acord de Castelló fou lent i complex. A la vista del fracàs de la crida de 1930, tant pel que fa al procediment com al mètode,

Adolf Pizcueta, principal inductor d'aquella iniciativa, optà per gestionar l'acord ortogràfic des de la màxima discreció. Va recórrer a la SCC perquè n'assumís el protagonisme. El 15 d'octubre de 1932, la Junta de Govern de l'entitat proposà al seu soci Lluís Revest, que dos anys abans havia publicat *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*, que redactés la proposta de normes ortogràfiques a sotmetre a l'aprovació de les principals institucions i personalitats del valencianisme cultural. Carles Salvador s'encarregà d'elaborar un *Vocabulari ortogràfic*, que s'adjuntaria com a apèndix de les normes ortogràfiques. El 2 de desembre de 1932 es reuniren a Castelló diverses personalitats i representants de nombroses entitats per a aprovar la proposta redactada per Revest en nom de la SCC i iniciar la replega d'adhesions. El document a firmar porta la data de 21 de desembre de 1932, i fou presentat als futurs signataris com una proposta provisional per tal de facilitar que persones situades en el secessionisme lingüístic, com Fullana, també el signessen.

És possible que Pizcueta hagués consultat la nova iniciativa a Fabra, però no en tenim la més mínima evidència, ni coneixem cap text de Fabra, públic o privat, en què hagués expressat la seua posició, prèvia o posterior a la signatura de l'acord ortogràfic. A diferència de la crida de 1930, que no anava acompanyada de cap proposta, la iniciativa de 1932 comptà amb la redacció prèvia de les «Bases per a la unificació de l'ortografia valenciana», precedides d'un preàmbul, i de la esmentat *Vocabulari ortogràfic* sobre els quals es demanava l'assentiment dels signataris convidats. Concretament, precedeix les signatures el rètol següent: «Acceptem les Bases ortogràfiques i el Vocabulari que integra este quadern». En el preàmbul s'eludeix el problema de l'autoritat lingüística i del nom de la llengua. D'una banda, es reconeix que calia anar «millorant i rectificat» el «sistema» ortogràfic de les anomenades Normes de Castelló, tant per part de les «autoritats filològiques» que les havien aprovades com per part de «la novella generació d'estudiosos» del valencià. D'altra banda, s'evitava el nom de «llengua catalana», però també el de «llengua valenciana». Són les transaccions ideològiques que permeteren el pacte.

Les «Bases» eren un reproducció simplificada, i no sempre afortunada, de l'«Exposició de l'Ortografia catalana» que precedeix el *Diccionari*

ortogràfic de Fabra, de 1917. Potser Fabra lamentà que les «Bases» no s'hi ajustessen amb més precisió a les normes ortogràfiques de l'IEC. En tot cas, el seu silenci equival a un assentiment. Ben mirat, l'acord de Castelló responia a l'autonomia d'acció que Fabra havia preconitzat en les seues declaracions a *Nostra Parla* (1918), en l'entrevista a *Taula* (1930) i en la resposta a l'enquesta d'*Acció Valenciana* (1930).

Ja hem vist que en el preàmbul de les Normes de Castelló s'evità de concretar si la tasca de perfeccionament de l'acord ortogràfic hauria de ser fruit d'aportacions individuals o si s'havia de canalitzar a través d'una acadèmia valenciana de la llengua o d'un centre d'estudis filològics valencians. Els sectors del valencianisme favorables a la normativa de Fabra, fins i tot entre els més fidels, com la SCC i la revista *La República de les Lletres* (1934-1935), lamentaren en més d'una ocasió la manca de reconeixement dels trets específics del valencià culte en el corpus normatiu de l'IEC i l'absència de valencians al si de la institució catalana. Així, el 1934, Carles Salvador, arran de la celebració de la III Setmana Cultural Valencianista, propugnà, rectificant el seu posicionament anterior, la creació d'un Comitè d'Estudis Lingüístics o d'una Acadèmia que «fos l'autoritat acadèmica encarregada de la depuració de la llengua» (SIMBOR: 1983, 92). En el número 1 (juliol-setembre 1934), *La República de les Lletres*, portaveu dels escriptors valencians més vinculats al Principat, anuncia que «adopta l'ortografia de la superior autoritat del nostre idioma, que és l'Institut d'Estudis Catalans; i, al mateix temps demana l'ingrés a l'esmentat Institut d'una representació de València». I la mateixa revista, davant el debat sobre la creació d'un IEV, es pronuncia al núm. 3 (gener-març 1935), en els següents termes: «el futur Institut o Centre d'Estudis Valencians ha d'ésser un organisme totalment valencià i autònom i lliure de la tutela o possible intrmissió de l'Estat» (FERRANDO: 2019, 285-291).

La situació política del moment, la feblesa del moviment valencianista i la prioritjació de consolidar l'acord ortogràfic de Castelló no afavorien el projecte de creació de l'IEV. Però el problema de l'autoritat lingüística no deixà de plantejar-se, més encara en uns moments de creixent reivindicació autonomista i, doncs, de perspectives d'oficialització

del valencià. Arran dels debats del Partido de Unión Republicana Autonomista sobre un estatut d'autonomia per a la Regió Valenciana, la Diputació de València acordà, el 12 d'abril de 1933, la creació d'una «Acadèmia Oficial de la Llengua Valenciana», però el nou govern conservador de l'estat condemnà a l'oblit un projecte mal vist altrament per la majoria del valencianisme (FERRANDO: 2019, 318-319).

L'objectiu concret de la tercera visita de Fabra al País Valencià, realitzada entre el 23 i el 27 de novembre de 1935, aquesta vegada acompanyat per Josep Maria de Casacuberta, Joan Coromines i Ramon Aramon i Serra, fou contrastar *in situ* la proposta de normativització de la toponímia major valenciana elaborada per l'IEC amb la que havien confeït Manuel Sanchis Guarner, Josep Giner i Nicolau Primitiu Gómez Serrano. Tanmateix, en l'acta de la SF de 18 de novembre de 1935 se'ns diu que Fabra hi va donar compte «del seu pròxim viatge a València i dels criteris que portarà a les converses que hi ha de tenir amb elements valencianistes per a l'acostament de les llengües literàries valenciana i catalana». Una vegada més, es deixa entreveure la preocupació de Fabra per la qüestió normativa al País Valencià. No sabem fins quin punt aquesta visita estigué condicionada per la persistència de la reivindicació d'un IEV, que Fabra potser intuïa que podria entrar en competència amb l'IEC. D'això, no en tenim, però, cap prova. En tot cas, convé remarcar que la persistència d'aquesta reivindicació dels sectors del valencianisme polític i cultural més proclius a la col·laboració amb l'IEC s'explica per la manca d'una consideració adequada de la SF de l'IEC envers els territoris altres que Catalunya fins als anys seixanta de segle XX.

#### 4. UN INSTITUT D'ESTUDIS VALENCIANS (1937-1939) «PER AL CONREU I PROPAGACIÓ DE LA CULTURA VALENCIANA». LES RELACIONS AMB L'IEC

Les eleccions espanyoles de febrer de 1936 permeteren la victòria del Front Popular, en el qual s'integrà el valencianisme polític progressista a la Diputació de València, sobretot al voltant del Partit Valencianista d'Esquerra. Un dels seus líders principals, el metge i lletraferit xatívi Francesc Bosch i Morata (1901-1950), ocupà, des del 7 de gener de 1937, el càrrec de conseller de Cultura del Consell Provincial de Valèn-

cia, l'organisme que substituïa l'antiga Diputació. Bosch i Morata fou un dels firmants de la Normes de Castelló i havia col·laborat en *El Camí* i en *La República de les Lletres*. Coneixia molt bé les preocupacions del valencianisme cultural i, com a conseller de Cultura, impulsà l'acord de convertir el valencià en llengua cooficial del Consell Provincial de València (15-I-1937), creà els cursos de valencià per a funcionaris (15-I-1937), els Premis Literaris del País Valencià i la Biblioteca del País Valencià (19-III-1937), però el seu nom va unit sobretot al fet d'haver fundat l'IEV (9-II-1937). El polític xativí concebé l'IEV com un punt de partida per a convertir-lo en un organisme comú a tot el País Valencià i, en aquest sentit, el Reglament de l'IEV (19-III-1937) preveïé l'establiment de delegacions arreu de tot el territori. De fet, se n'arribaren a establir dues, una a Xàtiva i l'altra a Alcoi.

No se'ns poden escapar els paral·lelismes entre Enric Prat de la Riba i Francesc Bosch i Morata. Tots dos, des de camps aliens a l'estudi de la llengua i la literatura catalanes, van dissenyar una veritable projecte de reconstrucció cultural per als seus respectius territoris a partir de les plataformes provincials existents i amb una iniciativa similar: la creació de sengles institucions culturals pròpies, l'IEC i l'IEV, alternatives a les institucions universitàries de l'Estat espanyol. La diferència bàsica entre un i altre projecte és que Prat de la Riba va trobar a Catalunya un ambient favorable a la normalització lingüística i cultural i encara va poder collir-ne els primers fruits —la creació de la Mancomunitat catalana (1914)—; en canvi, Bosch i Morata, a més d'ensopegar amb les reticències o l'oposició a la cooficialitat del valencià per part de la majoria dels sindicats obrers, especialment, dels anarquistes, va haver de patir en carn pròpia els efectes del supremacisme polític i cultural castellà, en gran part com a conseqüència del trasllat a València dels òrgans de govern de la República espanyola (novembre de 1936 a octubre de 1937). Per a decepció de Bosch i Morata, les Corts de la República espanyola instal·lades a València substituïren la proposta d'aprovació d'un Estatut d'Autonomia del País Valencià, prevista per al 2 de desembre de 1936, per la constitució de tres Consells Provincials en substitució de les tres Diputacions provincials (GIRONA: 2014, 34). En canvi, el polític valencià va reeixir a evi-

tar la nacionalització del Palau de la Generalitat, que ell preveia com a seu de la futura Generalitat Valenciana.

Segons el decret de creació de l'IEV, aquest es fundà «per al conreu i propagació de la Cultura valenciana» i, a tal fi, s'estructurà en quatre seccions: la Històrico-Arqueològica, la Filològica, la de Ciències i la d'Estudis Econòmics. Seguia així el model de l'IEC. S'hi declarà el valencià com a llengua oficial de la institució i, «a fi d'obtenir la màxima uniformitat gramatical», s'assignà a la SF la supervisió de totes les seues publicacions. En concret, la SF s'havia d'ocupar de «l'estudi i conreu de la llengua valenciana en tots els aspectes, en les varietats comarcals i unitat literària» (art. 2 del decret de creació de l'IEV).

La constitució de l'IEV es produí el 25 de març amb el nomenament dels 20 membres i l'elecció de càrrecs. Ens en dona una informació molt detallada l'opuscle publicat a l'efecte: *Institut d'Estudis Valencians. Memòria. Membres. Reglament interior* (1937). Bosch i Morata procurà escollir sense sectarisme polític el bo i millor dels valencians més capacitats per a dur a bon terme els objectius proposats. Val la pena de recordar almenys els noms dels qui van ocupar els càrrecs principals. La Secció Històrico-Arqueològica trià Isidre Ballester com a president i Domingo Flétxer com a secretari; la Secció de Ciències votà Josep Puche Álvarez, rector de la Universitat de València (1936-1939), com a president, i Emili Moròder com a secretari; la Secció d'Estudis Econòmics elegí Rafael Font de Mora com a president i Vicent Tomàs com a secretari, i la SF escollí Lluís Gonzalvo París, creador del Seminari de Filologia Valenciana i director de l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, com a president, i Carles Salvador Gimeno com a secretari. El primer president de l'IEV fou Josep Puche Álvarez. Carles Salvador ocupà en tot moment el càrrec de secretari general. L'IEV es reuní inicialment en diverses dependències de la Conselleria de Cultura. Segons consta en la convocatòria del Ple del dia 28 d'abril de 1937, la seu provisional de l'IEV fou la casa núm. 5 del carrer Sorní (CASANOVA: 2014, 42).

Bosch i Morata reeixí a integrar-hi representants de les entitats més actives del valencianisme cultural, especialment de Proa i de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, i de la Universitat. Una de les decisions més importants de l'IEV és l'acord que adoptà el Ple

celebrat el 28 d'abril de 1937, que fa així: «S'acorda per unanimitat acceptar per a l'ús de l'Institut les Normes ortogràfiques de l'any 1932». Amb aquest acord, el pacte cívic de 1932 es convertí en un acord administratiu amb validesa legal, ni que fos inicialment limitat a la província de València i, doncs, en el primer intent d'establir una autoritat lingüística valenciana amb perspectiva de país.

L'IEV celebrà vint-i-tres reunions ordinàries o extraordinàries entre la del dia 25 de març de 1937, en què es va constituir, i el 25 de novembre de 1938. Totes han estat editades en facsímil per Francesc Pérez Moragón i Edelmir Galdón (2014). La guerra i les dificultats pressupostàries i d'assistència dels seus membres convertiren la bateria de projectes plantejats al si de l'IEV en un somni irrealitzable, però la iniciativa de la creació i el funcionament de la institució, ni que fos molt precari, va posar de manifest que la llavor sembrada pel valencianisme dels anys 30 no havia caigut en terra erma (VILA: 1995).

En el projecte de Bosch i Morata sempre estigué present la idea de col·laboració amb l'IEC. De fet, a penes publicat el decret de creació l'IEV, Bosch i Morata s'adreçà a Fabra, president de l'IEC, comunicant-li la notícia i demanant-li el Reglament de la institució germana. Com ens recorda Emili Casanova (2014, 30), en la seua resposta, datada el 18 de febrer de 1937, Fabra saluda «molt atentament el Sr. Bosch Morata, Conseller de Cultura del Consell Provincial de València, i al felicitar-vos per la creació de l'Institut d'Estudis Valencians es complau de fer-vos tramesa del reglament demanat i a més d'un exemplar de la nostra publicació *L'Institut d'Estudis Catalans. Els seus primers XXV anys*, tot augurant-vos els millors encerts pel bé de la cultura valenciana». Els termes d'aquesta missiva permeten deduir que Fabra veié materialitzat en la SF de l'IEV el seu posicionament en l'enquesta d'*Acció Valenciana*, de 1930, i que mantingué un respecte exquisit en la qüestió onomàstica.

El clima de col·laboració entre l'IEV i l'IEC es va manifestar en una consulta tècnica i en dues visites dels màxims representants de l'IEV a l'IEC el 1937. Fabra també realitzà dues visites al País Valencià el mateix any i, com veurem després, en una compartí amb Carles Salvador la representació d'ambdues institucions (FERRANDO: 2019, 105-109).

La consulta a l'IEC, feta alhora a la Junta para la Ampliació de Estudios, de Madrid, era sobre una qüestió de remuneració de treballs de transcripció. Encara que intrascendent, la petició revela la voluntat de l'IEV de convertir-se en el màxim interlocutor valencià en matèria de cultura davant de l'IEC i de les institucions acadèmiques de la resta de l'Estat.

La primera visita de les màximes autoritats de l'IEV a l'IEC la realitzaren, entre el 25 i el 27 d'abril, Francesc Bosch i Morata, Lluís Gonzalvo i Carles Salvador. En un primer moment, els representants valencians visitaren Lluís Companys i Antoni Maria Sbert, president i conseller de Cultura de la Generalitat respectivament. Després, visitaren Pompeu Fabra. El 28, ja són de tornada a València per a assistir a les reunions de l'IEV. En l'acta de la SF de l'IEV del dia 28 d'abril es fa constar que «fruit d'aquestes visites és la prometença de remesa de publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, per part del mateix, per tal de formar el fons d'una Biblioteca de consulta per a la nostra Secció», però la nota de premsa d'*Adelante*, núm. 74 (28-IV-1937) es limita a informar que «en la reunió [amb Fabra] trataron de los trabajos realizados por el IEC, cambiando impresiones sobre el desenvolvimiento en favor de la cultura catalana» (AZNAR & BLASCO 1985: 225). Carles Salvador aprofità la visita per a participar, el 25 d'abril, al Casal del Metge, en una trobada d'intel·lectuals catalans, valencians i mallorquins junt amb d'altres intel·lectuals espanyols per tal de refermar la solidaritat de les diverses nacionalitats i cultures de l'Estat. En l'acte, organitzat per l'Aliança d'Intel·lectuals per a la Defensa de la Cultura de Catalunya i la Comissaria de Propaganda de la Generalitat, també intervingué Josep Puche. Per part de Catalunya participaren, entre altres, Fabra, Jaume Serra Húnter, rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, i Josep Pous i Pagès. En la seua intervenció, Fabra va insistir en la unitat lingüística amb els valencians (FERRANDO: 2019, 107-108).

La segona visita a Barcelona es realitzà després del 25 de novembre de 1937, ja que en el Ple de l'IEV d'aqueix dia es fa constar que el Sr. Bosch i Morata havia estat cessat com a conseller de Cultura (8-XI-1937) i que demanava que, «havent de fer un pròxim viatge a Barcelona, podria portar la representació oficial de l'Institut, puix sobre altres coses



tenia que parlar amb els Srs. [Antoni Maria] Sbert, [Josep Maria] Imbert i altres personalitats catalanes, i d'aquestes conversacions podrien recaure beneficis a l'Institut». El Ple de l'IEV, potser condicionat pels canvis polítics de novembre de 1937 al Consell Provincial de València, que busquen supeditar qualsevol activitat intel·lectual —i més encara si era percebuda com a nacionalista— a l'objectiu de guanyar la guerra, hi accedí, però acordà que «les conversacions oficials del Sr. Bosch es limiten als oferiments de llibres fets anteriorment per l'Institut d'Estudis Catalans i a demanar fons bibliogràfics a la Generalitat de Catalunya». Carles Salvador es manifestà contra aquest acord, que revela unes certes reticències sobre l'actuació de la Generalitat catalana. La redacció de l'acta del Ple del dia 25 de novembre de 1937 deixa entendre que no havien arribat els llibres que s'esperaven rebre. En tot cas, les actes següents guarden un silenci absolut sobre les gestions de Bosch i Morata a Barcelona (GIRONA: 1986, 524). El predomini polític dels sectors esquerrans més aliens al valencianisme en el Consell Provincial explica que aquest, esmenant alguns articles bàsics del Reglament de l'IEV, publicqués l'abril de 1938 un decret establint a l'IEV «la cooficialitat de la llengua vernaclea amb la castellana», a excepció de la SF.

La primera visita de Fabra a València posterior a la creació de l'IEV tingué lloc entre el 10 i l'11 de juliol de 1937, amb motiu del Segon Congrés d'Intel·lectuals per a la Defensa de la Cultura, inaugurat el dia 4. Fabra formava part d'una delegació catalana, integrada, entre altres, per Jaume Serra Húnter i Josep Pous i Pagès. A València, Fabra fou rebut molt cordialment per Carles Salvador, el qual, juntament amb Bernat Artola i Enric Navarro i Borràs, membre i tècnic de l'IEV respectivament, Adolf Pizcueta i Ricard Blasco integraven la delegació valenciana del Congrés. Fabra fou un dels tres congressistes que s'alternaren en la presidència de les sessions realitzades el dia 10, a la sala de sessions de l'Ajuntament de València. La delegació valenciana i la catalana enviaren conjuntament un missatge de solidaritat als intel·lectuals d'Euskadi, que no pogueren assistir a causa de les circumstàncies bèl·liques. En una d'aquestes sessions, presidida per Fabra, Carles Salvador llegí, en llengua catalana i en nom de valencians, catalans i balears, un memorable al·legat en favor de les cultures nacionals d'àmbit reduït.

La segona visita de Fabra a València el mateix 1937, que es produí entre el 3 i 6 d'octubre, no fou com a president de l'IEC, sinó com a president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona. L'autonomia d'aquesta Universitat Autònoma era només parcial, perquè havia de compartir amb l'Estat la gestió de la institució universitària, cosa que explica que el Patronat s'hagués de reunir bé a la capital de l'Estat —en aquell moment, València— o bé a Barcelona, i que en les seues actes alternés el català i el castellà. És probable que Fabra hagués aprofitat l'ocasió per a contactar una vegada més amb Carles Salvador, però no ens en dona cap notícia ni la premsa ni les actes de les reunions del Ple i de la SF de l'IEV que van tenir lloc aquell mateix mes de novembre (FERRANDO: 2019, 117).

Malgrat les interferències polítiques i la situació bèl·lica, les relacions entre els sectors lingüísticament més conscienciats del valencianisme i de catalanisme, representats per Salvador i per Fabra respectivament, van bastir unes relacions de col·laboració basades en la unitat de la llengua i en el respecte a les singularitats respectives. La destrucció i la dispersió de la biblioteca de Fabra i potser també, en part, de la de Carles Salvador ens han privat ben probablement de conèixer molts detalls sobre aquests vincles. En tot cas, cal fer notar que les actuacions de l'IEV semblen haver estat presidides per criteris bàsicament culturalistes i massa tímids en relació amb el conjunt de l'àmbit lingüístic català, que criden l'atenció en el context democratitzador del moment, però que revelen també una impotència forçada per les circumstàncies bèl·liques i per la pressió centralista de les organitzacions estatals.

##### 5. LA SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS VALENCIANS

Ja hem vist més amunt que la SF de l'IEV només comptà amb cinc membres. Almela i Artola solien assistir a totes les reunions. Menys vegades, Lluís Gonzalvo, com a conseqüència dels seus càrrecs universitaris i, des de l'agost de 1937, com a nou president de l'IEV. Segons va informar Carles Salvador en la primera reunió de la SF (16-IV-1937), Sanchis Guarner es trobava «absent complint deures militars». Només Gonzalvo i Sanchis Guarner tenien formació lingüística. Els altres tres eren preferentment creadors. Salvador es considerava gramàtic per obli-

gació cívica (SIMBOR: 1983). Amb ells van col·laborar per a tasques diverses Nicolau Primitiu Gómez Serrano, Josep Giner i Marco, Felip Mateu i Llopis i Francesc Martínez i Martínez.

Un dels primers acords de la SF (16-IV-1937) fou l'acceptació de les Normes de Castelló, i una de les primeres iniciatives, la publicació de l'*Ortografia Valenciana*, de Carles Salvador, precedida d'un advertiment de l'autor, en què remarcava que «els membres d'esta Secció Filològica [de l'IEV] (lingüistes, filòlegs, gramàtics i literats) reformaran, pel temps, si cal, com fan totes les Acadèmies de la Llengua del món, aquells punts ortogràfics i gramaticals que deguen ésser reformats segons els estudis científics aconsellen»; és a dir, Carles Salvador venia a reiterar la posició que figurava en les «Bases per a la unificació de l'ortografia valenciana» de l'acord de Castelló, segons la qual «a la novella generació d'estudiosos pertany la cura i la missió, prou feixuga i prou llarga, d'anar rectificant i millorant un sistema, a base també naturalment d'amples acords».

A diferència de les Normes de Castelló, que evità el sintagma «llengua valenciana», els Estatuts, el reglament i les actes de l'IEV, i també les actes de la SF l'utilitzen habitualment. És aquest un aspecte, estretament lligat als sentiments identitaris valencians, que Fabra sempre respectà. Cirici Pellicer recorda que, el 1937, Fabra pronuncià una conferència a Barcelona, en què «va dir que no calia que [els valencians] diguessin que parlen català; ni que intentessin acostar-se a la llengua de Barcelona. Que n'hi havia prou que purifiquessin el valencià per a trobar-se, al final, que la llengua és idèntica» (FERRANDO: 2019, 108).

La SF de l'IEV celebrà sessions irregularment, però amb una certa freqüència, a partir de la reunió constitutiva del 16 d'abril de 1937. Se n'han conservat vint-i-tres actes. L'última que ens n'ha pervingut és del 10 de març de 1938, en què se'ns informa que es deixen en suspens tots els projectes de la Secció que requerien despeses, a excepció del *Vocabulari Castellà-Valencià*. No sabem si fou realment l'última, ja que els reunions del Ple de l'IEV es continuaren celebrant al llarg del 1938.

No s'ha tingut notícia de les actes de la SF fins que, el 1994, Alfons Vila Moreno en trobà una còpia a l'arxiu de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana, entitat resultant de la transformació del Centro de Cultura Valenciana, els membres del qual solien reunir-se a la Llotja de

València. Vila n'elaborà un estudi, *L'Institut d'Estudis Valencians* (1995), encara inèdit, que presentà als Jocs Florals de Lo Rat Penat i n'oferí còpies a alguns professors. Encara que Emili Casanova (2014) estudià les principals realitzacions de la SF, no en publicà les actes, i Vila (2014, 55) ha continuat lamentant que aquests continuessen inèdites.

El meu objectiu ací és publicar-les com a testimoniatge d'un moment històric en què es creié de veres que un altre País Valencià, reconciliat amb el seu nom i amb la seua cultura, era possible. És hipòtesi molt plausible de Vila que aquestes actes, així com les del Ple de l'IEV, també dipositades als locals de l'antic Centro de Cultura Valenciana, devien ser les que guardava Carles Salvador, atés que era secretari tant de l'IEV com de la seua SF, i que hauria estat ell mateix qui, per a evitar-ne la destrucció o per a desfer-se'n per por a la repressió franquista, les va dipositar en les dependències del Centro de Cultura Valenciana, del qual també era membre.

La Secció Filològica projectà bàsicament:

a) la correcció i compleció del *Nomenclàtor dels pobles valencians* elaborat per Nicolau Primitiu Gómez Serrano, Sanchis Guarner i Josep Giner, publicat a *Timó* (núm. 6-7, desembre 1935-gener 1936), amb inclusió dels noms dels municipis de parla de base aragonesa o castellana;

b) un pla lexicogràfic consistent en: 1) la redacció d'un *Diccionari General de la Llengua*, inspirat en Fabra i coordinat per Carles Salvador, del qual només ens han arribat 326 fitxes (CASANOVA: 1994); 2) un *Vocabulari Castellà-Valencià*, encarregat a Carles Salvador, en aquest cas per a facilitar l'ús d'un bon valencià en ciutadans alfabetitzats en castellà, que el mateix Salvador presentà en la reunió de la SF del 31 de maig de 1937 i que havia d'anar precedit de l'*Ortografia* de l'IEV i d'una *Flexió verbal*; 3) un *Diccionari de Rims* i un *Diccionari Etimològic*, proposats per Lluís Gonzalvo, i un *Diccionari d'Autoritats*, proposat per Francesc Almela; i 4) la redacció de vocabularis «monogràfics», és a dir, d'especialitat;

c) la publicació d'un tractat de *Sintaxi Valenciana amb exercicis pràctics*, encarregat així mateix a Carles Salvador, que havia de completar

l'obra gramatical que el mateix Salvador havia iniciat amb l'*Ortografia valenciana* (1933) i la *Morfologia valenciana* (1936) (SIMBOR: 1983);

d) la publicació d'un *Butlletí de Dialectologia Valenciana*, després rebatejat com a *Estudis Valencians de Lingüística i Literatura*, de periodicitat trimestral i sota la direcció de Lluís Gonzalbo, concebut amb la voluntat de comptar amb col·laboracions externes, entre les quals les de Fabra, Coromines i Aramon;

e) la publicació de fullers de divulgació sobre ortografia, toponímia, antroponímia, etc.;

f) la publicació de monografies sobre llengua i literatura valencianes, entre les quals una *Gramàtica històrica*, a cura de Lluís Gonzalvo;

g) la publicació d'una col·lecció titulada «Els nostres autors antics», de caràcter antològic, amb estudi introductori i glossari, a imitació de «Els Nostres Clàssics»;

h) la publicació d'una col·lecció titulada «Textos valencians», de caràcter erudit, amb autors de totes les èpoques, des d'Ausiàs March, Joan Roís de Corella, Joanot Martorell i Jaume Roig fins a personatges de la Renaixença com Eduard Escalante; i,

j) la publicació d'obres contemporànies de creació literària.

Les dificultats econòmiques, l'escàs personal tècnic —Enric Navarro Borràs i Emili Beüt— i l'acord de paraitzar totes les activitats que impliquessin despeses (a partir de març de 1938) interromperen els treballs d'edició previstos. Ja hem vist que l'únic projecte que continuà elaborant-se després de març de 1938 fou el *Vocabulari Castellà-Valencià*, que va arribar a tenir més de 24.000 lemes i més de 1.000 pàgines (CASANOVA: 2014, 44). Entre els projectes literaris més madurs hi hagué l'*Antologia general de la literatura renaixentista*, d'Enric Navarro i Borràs, que estigué a punt d'arribar a la impremta. En canvi, es quedà com un mer enunciat la idea de Salvador de reunir *Les 100 millors poesies valencianes*. L'interés per la poesia d'alguns membres de la SF s'observa en l'aprovació de l'edició de dos llibres de poemes, *El llac tremolós*, de Josep González Mir, i *L'oreig i el delit*, de Carles Salvador, que aquest retirà.

L'IEV assumí l'organització dels curssets d'ortografia per correspondència que impartia la Conselleria de Cultura del Consell Provincial

de València i la gestió de la Biblioteca del País Valencià, precedents dels Cursos de Llengua Valenciana per correspondència de Lo Rat Penat i de la futura Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu de la Generalitat Valenciana, respectivament. També inicià els preparatius per a celebrar el seté centenari de la fundació del País Valencià per Jaume I (1938), s'adherí a la campanya de l'Ateneu Popular de València perquè el govern central introduís el valencià en el batxillerat i vetlà per l'ús oral i escrit del valencià en les institucions públiques, començant per l'IEV. En altres mots, assumí subsidiàriament, en una situació d'anormalitat política, comeses pròpies d'un departament de Cultura o d'un direcció general de Política Lingüística.

Els objectius de la SF proposats foren molt superiors a les forces humanes i a les disponibilitats econòmiques de què gaudia. La major part dels materials reunits han desaparegut. Gràcies a les actes conservades, resta el testimoniatge d'unes iniciatives ben intencionades i ben orientades en favor de la llengua i la literatura del País Valencià.

## 6. CONCLUSIONS

L'èxit del procés de codificació lingüística de la llengua catalana liderat per Fabra és indèstriable de la recuperació de la consciència identitària i nacional en una gran part de la població de Catalunya durant el primer terç del segle XX. No fou així al País Valencià i a les Illes Balears, dominades pel sucursalisme espanyol.

Gràcies al reconeixement d'un cert grau d'autonomia política, Catalunya reeixí a dotar-se d'una autoritat lingüística, l'IEC (1911), i a veure'n difoses eficaçment les recomanacions normatives. Aquestes només incidirien al País Valencià i a les Illes Balears en els cercles més cultes i més conscienciats lingüísticament. Fabra prengué consciència de la complexitat sociolingüística de la comunitat catalanoparlant i de la dificultat de vehicular les seues propostes normatives fora de Catalunya, i per això atribuï als escriptors valencians i balears (1918) un paper rellevant en la recuperació literària de les seues formes i paraules genuïnes.

L'aprovació de les Normes de Castelló (1932) fou un acord cívic de reconeixement implícit de l'obra de Fabra, el qual tingué l'encert de construir les bases de la codificació del català modern a partir de l'unitari

català medieval, en el qual es redactaren les obres dels grans clàssics valencians del segle XV.

L'IEV (1937) fou concebut amb el propòsit d'estudiar, difondre i prestigiar la cultura pròpia del País Valencià i, des del vessant lingüístic, com a instrument per a facilitar la vehiculació de les Normes de Castelló i alhora l'autoidentificació dels valencians amb la mateixa normativa seguida pels catalans i balears. Aquest component identitari explica que la reivindicació de l'IEV haja estat una constant en el valencianisme cultural progressista des dels primers decennis del segle XX. Ajudà a la reivindicació de l'IEV el sentiment de greuge per la nul·la presència de valencians al si de la SF fins al 1961, en què hi va ingressar Manuel Sanchis Guarner, situació explicable en bona part per la feblesa del moviment cultural valencià. La iniciativa de Francesc Bosch i Morata no fou sinó la materialització política d'una ja vella reivindicació cultural.

Amb la creació de l'IEV, a partir d'una iniciativa provincial però amb perspectiva d'abraçar tota la geografia valenciana, el País Valencià es dotà d'una autoritat lingüística reconeguda legalment per primera vegada en la seua història, que convertí en acte de llei el pacte cívic que fou l'acord de Castelló. Hi ha, per tant, un estret paral·lelisme entre el procés de creació de l'IEC, nascut a partir de la Diputació Provincial de Barcelona, i el de l'IEV. En tots dos casos, es tractava de superar el caos anterior (PITARCH: 1996).

El 1937, el Consell Provincial de València no sols reconegué la co-oficialitat del valencià, sinó també l'autoritat de l'IEV en matèria lingüística, lligada a l'observació de les Normes de Castelló. Reconeixia així, indirectament, la normativa fabrista.

Les relacions que la SF de l'IEV mantingué amb la SF de l'IEC foren una manifestació eloqüent de la voluntat de coordinar-se amb la primera institució normativa de la llengua catalana. Fabra veié en la SF de l'IEV i, en concret, en Carles Salvador l'interlocutor valencià per antonomàsia en qüestions de llengua normativa. També Salvador fou en el seu temps el més fidel transmissor i divulgador de la normativa fabrista al País Valencià.

L'IEV fou, per tant, un precedent clar de l'actual Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), la llei de creació de la qual preveu que els seus

criteris normatius s'han de basar en les Normes de Castelló, que fou també el criteri adoptat per l'IEV.

Ara bé, hi ha dues diferències molt clares entre l'IEV i l'AVL: 1) mentre que la creació de l'IEV partí del valencianisme cultural i polític de base, l'AVL fou el resultat d'un pacte polític entre dirigents del PP, Convergència i Unió i el PSPV-PSOE, no protagonitzat pel valencianisme cultural, i 2) mentre que l'IEV tingué un reconeixement legal limitat a l'àmbit de la província de València, l'AVL té un reconeixement legal d'abast territorial valencià (Llei de creació de l'AVL, de la Generalitat Valenciana, 1998) i alhora d'abast estatal (Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, llei orgànica de l'Estat, 2006), ja que l'AVL s'incorporà com a institució normativa per al valencià en l'articulat d'aquesta reforma de l'estatut d'autonomia, aprovada pels parlamentaris de les Corts espanyoles d'aquella legislatura, entre els quals la majoria absoluta dels parlamentaris valencians, catalans i balears. Però l'IEV i l'AVL també comparteixen uns mancances similars: en cap de les dues institucions no es defineix la identitat filològica del valencià ni s'expliciten els vincles amb les institucions anàlogues dels altres territoris de llengua catalana, encara que se sobreentenen. Les mancances d'una i altra institució són un reflex més de la situació d'anormalitat cultural, lingüística i política que patim des de l'any 1707, però els assoliments també són expressió de la voluntat de reconstrucció d'una llengua moderna de cultura.

#### BIBLIOGRAFIA

- AZNAR, Manuel & Ricard BLASCO (1985): *La política cultural al País Valencià (1927-1939)*, València, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació.
- CASANOVA, Emili (1994): «El Diccionari de l'Institut d'Estudis Valencians», *Caplletra*, núm. 16, p. 49-82.
- (2014): «La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Valencians», dins F. Pérez Moragón & E. Galdón (dir.), *Ciència i cultura en la guerra. L'Institut d'Estudis Valencians (1937-1938)*, p. 37-50.



- CLIMENT, Josep Daniel (2007): *Les Normes de Castelló: l'interès per la llengua dels valencians al segle XX*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- FABRA, Pompeu (1980 [1918]): «La tasca dels escriptors valencians i balears» (*Nostra Parla*, 7, desembre 1918), dins Pompeu Fabra, *La llengua catalana i la seva normalització*, ed. Francesc Vallverdú, Barcelona, Edicions 62 - La Caixa, p. 147-148.
- FERRANDO, Antoni (2000 [2019]): «Fabra i el País Valencià», dins Joan Argenter (ed.), *Simposi Pompeu Fabra. Jornades Científiques de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, IEC, p. 121-157. Versió ampliada i revisada a Ferrando (2019), p. 78-128.
- (2006): «Percepció i institucionalització de la norma lingüística entre els valencians: panorama històric», dins Antoni Ferrando & Miquel Nicolás, *La configuració de la norma lingüística a l'Europa llatina*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 189-251.
- (2019): *Fabra, Moll i Sanchis Guarner: la construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- (en premsa): «El català de València en l'obra de Fabra», dins *Simposi Pompeu Fabra en ocasió del 150è aniversari*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FERRANDO, Antoni & Miquel NICOLÁS (2011): *Història de la llengua catalana (Nova edició ampliada i revisada)*, Barcelona, UOC.
- GIRONA, Albert (1986): *Guerra i revolució al País Valencià (1936-1939)*, València, Ed. 3i4.
- INSTITUT D'ESTUDIS VALENCIANS (1937): *Memòria, Membres, Reglament interior*, València.
- PÉREZ MORAGÓN, Francesc & Edelmir GALDÓN (dir.) (2014): *Ciència i cultura en la guerra. L'Institut d'Estudis Valencians (1937-1938)*, València, Universitat de València.
- PITARCH, Vicent (1996): *Control lingüístic o caos*, Alzira, Bromera.

- SIMBOR, Vicent (1983): *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, València, Diputació Provincial.
- (ed.) (2000): *Carles Salvador. Papers de premsa*. Introducció i edició, València, Institució Alfons el Magnànim.
- VALLÉS, Santi (2008): *Acció Valenciana (1930-1931). La consciència desvetlada*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- VILA MORENO, Alfonso (1995): *L'Institut d'Estudis Valencians*, inèdit.
- (2014): «Actes de l'Institut d'Estudis Valencians», dins F. Pérez Moragón i E. Galdón dirs., *Ciència i cultura en la guerra. L'Institut d'Estudis Valencians (1937-1938)*, p. 53-55.

ANNEX

ACTES DE LA SF DE L'IEV

L'edició de les actes de la SF de l'IEV, redactades per Carles Salvador, s'ha fet a partir de la fotocòpia de la versió manuscrita que m'ha facilitat amablement el Sr. Alfons Vila. S'hi ha respectat la llengua original, que només s'ha corregit quan s'han observat errades evidents de transcripció i convencions d'estil contradictòries.

[1] ACTA DE LA SESSIÓ ORDINÀRIA DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS VALENCIANS CELEBRADA EL DIA SETZE D'ABRIL DE L'ANY MIL NOU-CENTS TRENTA-SET EN EL DOMICILI DE LA CONSELLERIA DE CULTURA DEL CONSELL PROVINCIAL DE VALÈNCIA SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO PARÍS

S'obri la sessió a les sis de la vesprada, amb l'assistència dels membres Srs. Lluís Gonzalvo París, Francesc Almela i Vives, Bernat Artola Tomàs i Carles Salvador Gimeno.

El Sr. Salvador dóna compte d'haver convocat el Sr. Manuel Sanchis Guarner, qui no assistix a la sessió per trobar-se absent complint deures militars. Proposa, i és aprovat per unanimitat, que siguen acceptades i adoptades provisionalment les Normes Ortogràfiques que l'any 1932 foren elaborades pels lingüistes i escriptors del País Valencià. Proposa, també, que la Secció es procure per a estudiar-lo el *Nomenclàtor de pobles del País Valencià* que, per iniciativa de Proa, Consell de Cultura i Relacions Valencianes, elaboraren els Srs. Nicolau Primitiu, Sanchis

Guarner i Guillem Renart. S'aprova i s'encarrega de la tal gestió el Sr. Gonzalvo.

El Sr. Gonzalvo exposa les tasques lingüístiques que té en elaboració: *Diccionari de Rims*, *Diccionari Etimològic i Gramàtica Històrica*, entre altres; el Sr. Almela exposa les seues: *Diccionari d'Autoritats*; el Sr. Artola, el seu estudi sobre el llenguatge de les obres del saineter Escalante, i el Sr. Salvador, la seua *Exposició de Sintaxi Valenciana* en forma de lliçons pràctiques.

Es posa de manifest la conveniència d'elaborar diversos vocabularis parcials: arts, oficis, ciències, flora i fauna, per a preparar els materials que han de formar el *Diccionari General de la Llengua*.

S'acorda redactar el *Vocabulari Castellà-Valencià* com a tasca immediata i la publicació periòdica d'un *Butlletí de Dialectologia Valenciana*.

S'acorda alçar la sessió amb el fi d'assistir a la conferència que en esta fetxa pronuncia a la Universitat el professor Sr. T. Navarro Tomàs sobre *L'esperit del poble en la formació de l'idioma*; i celebrar la segona sessió ordinària l'endemà a les set de la vesprada.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[2] ACTA DE LA SEGONA SESSIÓ MESAL ORDINÀRIA CELEBRADA EL DIA DÈSSET D'ABRIL SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO PARÍS

S'obri la sessió a les set de la vesprada, amb l'assistència dels senyors anotats al marge [Lluís Gonzalvo, Bernat Artola, Francesc Almela, Carles Salvador].

Es dona lectura a l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

Es passa a estudiar el criteri amb què ha de redactar-se el *Vocabulari Castellà-Valencià* i s'encarrega aquesta redacció al Sr. Salvador, qui, prèviament i en forma de ponència, presentarà un criteri de redacció de l'obra esmentada per a que, una vegada aprovat en sessió, servisca de norma a la Secció, la qual revisarà i aprovarà en darrer terme el treball del Sr. Salvador.

S'acorda adquirir un exemplar de cada una de les obres següents per a que puguen treballar sobre elles i en compliment d'acords anteriors

el Sr. Almela, Artola i Salvador, respectivament: *Tirant lo Blanch*, publicada per Marian Aguiló; *Les obres d'Auzias March*, edició crítica d'Amadeu Pagès; *Diccionario de la Lengua Castellana por la Academia de la Lengua Española*, darrera edició.

S'acorda que el *Butlletí de Dialectologia Valenciana* siga dirigit pel Sr. Gonzalvo; que la publicació d'aquesta revista siga semestral i que el primer número veja la llum pública en la pròxima tardor.

S'acorda que la Secció publique obres de caràcter literari: d'autors clàssics, de la Renaixença i contemporanis, així com documents, cròniques, antologies, etc. etc. en edicions que en cada cas es determinarà.

S'encarrega al Sr. Almela la direcció d'aquesta editorial, qui, prèviament i en forma de ponència, presentarà a la Secció un pla de treball d'edicions.

S'acorda que cada un dels membres de la Secció presente una llista de les obres d'estudi més indispensables per a formar una petita biblioteca de consulta, que quedarà instal·lada en el domicili de la Secció; i celebrar la sessió pròxima el dia vint-i-vuit a les sis de la vesprada.

I, no [havent] altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a vuit hores i quinze minuts.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[3] ACTA DE LA TERCERA SESSIÓ ORDINÀRIA MENSUAL DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA CELEBRADA EL DIA VINT-I-VUIT SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO, AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [LLUÍS GONZALVO, FRANCESC ALMELA, BERNAT ARTOLA, CARLES SALVADOR]

S'obri la sessió a les divuit hores. El Sr. Gonzalvo dóna compte del seu viatge a Barcelona amb el Conseller de Cultura, Sr. Bosch Morata, i de les visites fetes al President de la Generalitat, Sr. Companys, Conseller de Cultura, Sr. Sbert, i Institut d'Estudis Catalans amb el Sr. Salvador. Fruit d'aquestes visites és la prometença de remesa de les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, per part del mateix, per tal de formar el fons d'una Biblioteca de consulta per a la nostra Secció.

Els membres de la Secció presents, en compliment d'un acord anterior, manifesten la conveniència d'adquirir, a més de les obres de l'I.

D'E.C, el *Vocabulari Valencià* del P. Fullana, el *Diccionari General* de P. Fabra, la *Biblioteca Catalana* de Miquel i Planes, el *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Alcover i Moll, el *Butlletí del Diccionari* d'Alcover, les edicions de la Societat Castellonenca de Cultura; les obres *La Reconstrucció del Llenguatge Literari Català* del P. Calveras i la *Gramàtica Històrica del Català Antic* de Griera.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les dèneu hores.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[4] ACTA DE LA PRIMERA SESSIÓ MESAL CELEBRADA EL DIA VINT-I-CINC DE MAIG, ASSISTINT ELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ON NO FIGURA CAP NOM]

S'obri la sessió a les 18 hores i es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

Després d'un canvi d'impressions, es considera que el títol de la publicació periòdica de la Secció podria ésser *Estudis Valencians de Lingüística*.

A la indicació feta pel Conseller de Cultura, Sr. Bosch Morata, sobre la construcció d'un fitxer per a les necessitats filològiques de la Secció, s'acorda que la calaixera siga, per ara, de trenta calaixos per a fitxes del tamany universal.

En compliment d'un acord anterior, la Secció s'ha procurat el *Nomenclàtor de municipis del País Valencià* i s'ha considerat convenient afegir a la llista actual de noms de pobles de llengua valenciana altres dels de llengua castellana, almenys els que tradicionalment tenen traducció valenciana popular. Es posa l'abans dit *Nomenclàtor* a estudi dels membres de la Secció per tal de presentar les esmenes convenients.

S'acorda, a indicació del Sr. Guarner, adquirir *Die Mundart von Alacant*, del Dr. Pere Barnils.

S'acorda celebrar nova sessió el dia vint-i-vuit a les 18 hores trenta minuts.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les 19 hores.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[5] ACTA DE LA SEGONA SESSIÓ MESAL CELEBRADA EL DIA TRENTA-U DE MAIG SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO I AMB ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ON NO FIGURA CAP NOM]

S'obri la sessió a les 18 hores i es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

El Sr. Salvador dona lectura a la seua ponència sobre l'Institut d'Estudis Valencians, Secció Filològica: «Criteri a seguir sobre la redacció i edició d'un *Vocabulari Castellà-Valencià*».

Ponència encarregada al membre Sr. Carles Salvador i Gimeno en la sessió ordinària celebrada el dia 17 d'abril de l'any 1937. Fón presentada el dia 14 del mes de maig del mateix any. València. *Vocabulari Valencià-Castellà*.

«És d'una absoluta necessitat posar a les mans d'aquells que vullguen conèixer el lèxic de la nostra llengua vernacle, per tal d'usar-la correctament, un *Vocabulari Castellà-Valencià* on es registren els mots més usats i coneguts d'ambdues llengües. I l'obra és urgent per quant la formació cultural del nostre poble és feta a base de la llengua espanyola i no respon a les necessitats i a les apetències del poble valencià, i a les de les seleccions d'homes d'estudi que, desitjant usar la nostra llengua en les seues obres científiques literàries, els manca, en determinats moments, aquell mot o aquells mots valencians que traduïxen amb la major exactitud possible els vocables castellans que fluïxen a la ploma o als llavis llurs. Dins la bibliografia valenciana es troba a mancar una tal obra de consulta. Més que un *Vocabulari Castellà-Valencià* per a estrangers, entenem que ha d'ésser una obra per a valencians. Així no enregistrarem la pronunciació figurada dels mots vernacles. Potser aquest aspecte fonètic es podria salvar en part donant, en un estudi preliminar, la pronúncia valenciana de les vocals obertes i la de les consonants *b* i *v*, *g* i *j*, i el valor fònic de *tg*, *ig*, *tj*, *tx*, *x*, *ny*, *s*, *ss*, *c*, i l'estudi de la diftongació, però d'una manera esquemàtica breu i gràfica. És a dir, donar breument un estudi comparat dels fonemes castellans i valencians.

Els Diccionaris valencians actuals, envellits i defectuosos, són, en part, un registre del llenguatge valencià i, en part, un pont per tal de passar, els valencians, a un major coneixement de la llengua espanyola. Així, els d'Escrig, Martí Gadea i Llombart. La directriu del Diccionari que proposem és, precisament, la contrària: enregistrar el castellà més usual per tal de substituir-lo pel llenguatge valencià correcte. A més a més, un gran nombre de vocables pertanyents a ciències, arts, oficis, esports, etc. no han entrat encara en el corrent literari de la nostra llengua i pul·lulen en el llenguatge parlat del nostre poble en formes forasteres. Aquests vocables que cal adaptar necessitaran potser en cada cas un estudi per a determinar amb quina forma, flexió i ortografia han d'ésser acceptades. No és que ens proposem admetre tota mena de barbarismes, sinó que davant de mots com *sobre* i *envelop* o *taquilla* i *guixeta*, per exemple, ens caldrà determinar quin fóra més convenient: si el castellanisme o el gal·licisme. Hi ha mots com *jersei*, *suéter*, *futbol*, *film*, que ja tenen una certa tradició valenciana i potser fóra convenient acceptar-los tal com el poble els pronuncia; d'altres com *còrner*, *mànager*, *xalènger*, *penal*, *faut*, etc. potser en uns casos aniria bé admetre'ls adaptant-los segons el geni de la llengua i en altres potser traduint-los, puix que el valencià té paraules que expressen exactament el sentit de tals anglesismes. Els mots científics de formació erudita que han estat creats modernament prenent arrels del grec o bé del llatí, *gasòmetre*, *glicerosofat*, per exemple, hem d'adaptar-los al valencià per a que puguen entrar al corrent de l'idioma d'una manera correcta i siguen usats pels nostres erudits i els nostres científics sense cap altra preocupació lingüística.

Així doncs, per a redactar el *Vocabulari Castellà-Valencià* pendrem dels fons del *Diccionario de la Lengua Española*, edició de l'any 1936, aquells mots més corrents. Dels mots que tenen dues o més formes vives com *abunuelar* = *abuñolar* pendrem la primera, per ésser la coneguda. D'altres com *aburrición* = *aburrimiento* prendrem les dues, perquè la primera, per ésser pròpia del llenguatge familiar, té un ús bastant extens. Dels mots antiquats tals com *abellero*, que en té un de corresponent viu, *abejero*, ens caldrà prendre el segon; així enregistrarem i traduirem *abolengo*, però no *abolongo*. Altres d'entre els antiquats, caldrà no enregistrar-

los. No enregistrem els participis de passat, però sí el mot que al temps d'ésser participi de passat siga substantiu, com *ahijado*, de *ahijar*, i al propi temps nom, i *alabeado*, de *alabear*, i també adjectiu. Els adjectius de dues terminacions els enregistrem així: *barato*, *-ta*, adj. També enregistrem els adverbis terminats en *-mente*. De les formes verbals solsment enregistrem els infinitius i els participis actius del *Diccionario*.

Com que fóra incorrecte denominar *Vocabulari* l'obra que ens proposem redactar si en ella vullguérem fer semàntica, al costat d'un mot castellà d'una sola accepció escriurem la traducció del mot després d'anotar la categoria gramatical a la qual pertany. Així: *abstruso*, *-sa*, adj. *abstrús*, sense cap altra paraula explicativa. Els mots que tinguen dues o més accepcions s'enregistraran les traduccions corresponents separant-les mitjançant un guió llarg. Així: *mesa*, f. *taula*; – *mesa*, sense cap definició.

Entenem que la definició d'un mot castellà en aquest *Vocabulari* hauria de fer-se únicament en aquells casos, molt pocs per cert, en què el mot castellà no tinga el corresponent valencià; la definició, però, hauria d'ésser redactada ben lacònicament. Un dels problemes més greus que el ponent presenta a la consideració dels companys de Secció és el de la versió de vocables castellans pertanyents a la botànica, a la zoologia, etc. Potser ens trobarem davant de centenars de noms que no es podran traduir, no perquè la llengua valenciana no tinga el vocable corresponent, ans per manca de vocabularis especials prou densos per a poder consultar en ells les versions justes. Davant dels casos anotats i insuperables entenem que el *Vocabulari* hauria de prescindir de l'enregistrament de tals mots castellans, o bé caldria donar llur definició.

En un primer *Vocabulari Castellà-Valencià* entenem hauria d'anar en apèndix una breu llista de mots onomàstics castellans amb els corresponents valencians al costat, i un altre apèndix format per una llista de noms geogràfics en la que s'enregistraren tots els del País Valencià i els principals de la península i del món. Criteri a seguir per a redactar aquest segon apèndix: al costat dels noms oficials dels pobles i viles del País Valencià posarem els noms valencians correctament ortografiats. Els noms castellans de la península els adoptarem en valencià sense cap alteració llevat d'aquells que tradicionalment són traduïts. Així, els noms estran-



gers, segons els casos, *Zaragoza*, Saragossa; *Huesca*, Osca, seran traduïts si tradicionalment són coneguts així; en el cas contrari, s'escriuran en la forma originària o bé adaptant llur ortografia al geni de la nostra llengua. Els adjectius gentilicis hauran d'anar desglossats de l'apèndix i formar part, per tant, del cos del *Vocabulari*.

En un principi havíem cregut convenient donar després de cada un dels infinitius valencians una anotació numeral que responguera a un verb model de flexió el paradigma del qual formaria part d'un quadre de paradigmes que es podria consultar a les pàgines post-proemials. Però aquesta tasca ens sembla, després de llarga meditació, massa carregosa però prou densa de contingut i prou interessant per a formar una obreta a part. Ella consistiria en una llista d'infinitius ordenats alfabèticament i anotats sistemàticament segons uns paradigmes de les formes verbals literàries. Incloure aquesta anotació en el *Vocabulari* fóra un enuig massa vegades repetit i fins tipogràficament detestable. Fóra millor destinar l'estudi de la fixació verbal literària a una edició monogràfica verbal. Igual diem sobre la fixació de la flexió nominal, que en un principi pensàvem portar al cos del *Vocabulari*. Açò no vol dir que en les paraules preliminars del *Vocabulari* no siguen incloses les flexions verbal i nominal, però sense donar aquella extensió que haurien de tindre si en el cos de l'obra s'anotaren els models de les flexions valencianes. He tractat d'ordenar el criteri amb què entenem es deuria redactar el *Vocabulari* de l'Institut d'Estudis Valencians. Potser no hem especificat tots els casos en els que el redactor podrà tenir dubtes.

Els casos imprevists s'hauran de resoldre segons el consell dels membres de la Secció Filològica. Entén el ponent que la forma de portar a efecte la redacció de l'obra a ell encomendada deuria ésser així:

1er. Redactats els vocables de la A, passaran les paperetes corresponents a informe dels altres membres de la Secció, els quals faran en paperetes a part les modificacions i milloraments que creguen oportuns. Una vegada aprovada la redacció definitiva dels mots de la A, passarà l'original a la impremta per a la seua impressió.

2on. Mentres dure l'informe, el ponent seguirà redactant els vocables de la B, l'estudi i aprovació dels quals seguirà fins a la impressió les

mateixes normes que els de la A. I així continuarà la redacció total del *Diccionari* fins a la Z, per ordre alfabètic.

3er. La traducció dels mots tècnics o no que els membres de la Secció desconeguen es passaran a especialistes per a consultar-los-els, essent consultats, en primer lloc, els membres de l'Institut d'Estudis Valencians.

4rt. El *Vocabulari* anirà precedit d'una Introducció on s'explique al lector els propòsits de l'Institut en redactar i publicar la tal obra; un breu estudi comparatiu del castellà amb el valencià; un resum d'ortografia de l'Institut, i uns paradigmes de les flexions verbal i nominal.

6é. L'Institut retribuirà el redactor i col·laboradors del *Vocabulari* segons l'article 15é del seu Reglament.

7é. En el lloc corresponent es farà constar els noms dels principals col·laboradors del *Vocabulari* i que aquest ha estat redactat sota la direcció del ponent.

Açò és el que, a la consideració i aprovació dels companys membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Valencians, presenta el sotasignat.

València, a 14 de maig del 1937.

El ponent, Carles Salvador, signat».

És aprovada.

El Sr. Almela llig la seua ponència sobre «Edicions i Publicacions», que és com seguix:

«Les publicacions de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Valencians deuen tendir a ésser un conjunt sistemàtic, per la qual cosa convindria establir a la bestreta les línies generals d'un pla aproximadament com seguix.

a) Fullers de divulgació. Aquestes publicacions serien d'un nombre reduït o relativament reduït de pàgines i se n'hauria de fer un tiratge quantiós. Els temes indicats són: normes ortogràfiques, encara que ja haja estat feta una edició; noms valencians dels municipis valencians, amb el pròleg explicatiu i l'acord del Consell Provincial que els done oficialitat; noms més corrents de persones, triats a base, per exemple, de llistes elec-

torals, cosa que també manca per tal de combatre el corrent de desnaturalització, cada vegada major, etc.

b) «Els nostres autors antics». Es tracta d'una sèrie semblant als «Nostres Clàssics» i als que va començar a publicar «L'Estel». Però hauria de tindre un caràcter més antològic, amb un pròleg extens sobre l'autor i l'obra, un text que cabria reduir quan fos massa extens i un glosari que afectara fins als mots relativament vulgars.

c) «Textes valencians». Publicació tot el més erudita possible d'obres i d'autors valencians, tant d'aquells que hom sol anomenar clàssics com d'aquells altres de menys importància literària, però que la puguen tindre per a la història de la llengua en les diverses èpoques, fins a les més pròximes a nosaltres. En aquesta sèrie cabrien des del *Llibre del Repartiment*, si no estiguera ja en curs de publicació, fins a les *Obres d'Escalante*. Un exemple per a aquesta sèrie pot ésser l'edició del *Spill* de Jaume Roig, per Roc Chabàs.

d) Monografies. Treballs de mena diversa sobre múltiples aspectes que oferixen la llengua i la literatura valencianes.

e) Diccionaris. Ja està plantejada la publicació del *Vocabulari castellà-valencià*, tan esperat per part del públic. També s'ha parlat del *Diccionari etimològic*, del *Diccionari d'autoritats*, etc. [en aquesta mateixa Secció]. No cal dir que l'ambició superior és la d'un bon *Diccionari general*. En aquesta mateixa Secció cabria publicar els vocabularis monogràfics —principalment els d'oficis— tan importants. Aquests vocabularis monogràfics s'haurien de publicar en un tamany gran de manera que el dia de demà formaren volums iguals als que hauran de tindre la majoria dels altres diccionaris.

f) Literatura moderna. Vers i prosa: poesia, novel·la, teatre, etc. Cal partir del principi que la literatura moderna és la que ha de sostindre la revalorització de l'antiga. Si no hi ha una literatura moderna poderosa, la literatura antiga mai no passarà d'ésser una curiositat erudita o poc menys. Per això cal retribuir dignament els autors. Seran admeses a publicació totes aquelles obres aprovades unànimement per la Secció Filològica, prèvia lectura per tots els membres de la mateixa Secció. A més,

convindria convocar concursos, amb premis en diners, per a que puguen concórrer directament i lliurement els autors que ho desitgen.

g) Estudis valencians de lingüística. Butlletí d'articles monogràfics, [amb] recensions, etc., sobre el qual ja han estat canviades impressions.

El caràcter sistemàtic de les publicacions de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Valencians s'ha de mostrar també en la part material. En cada sèrie, la uniformitat de presentació ha d'ésser absoluta.

Finalment, aquesta ponència no vol ésser una cosa definitiva, sinó un esboç a completar per tots els membres de la Secció Filològica amb l'objecte d'obtindre aleshores el veritable pla de publicacions».

És aprovada.

Després d'un canvi d'impressions, s'acorda proposar a la Conselleria de Cultura que nomena el personal tècnic que la Secció Filològica creu indispensable a fi de fer eficaç l'obra a ella encomanada, i que, per ara, l'abans dit personal tècnic siga: dos oficials i un auxiliar.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[6] ACTA DE LA PRIMERA SESSIÓ MENSUAL ORDINÀRIA DE LA SECCIÓ CELEBRADA EL 16 DE JUNY, ASSISTINT ELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ALMELA, ARTOLA, SALVADOR]

Es dona lectura a l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

El Sr. Artola presenta el *Nomenclàtor de municipis de llengua valenciana* que tenia en estudi amb les addicions que creu oportunes i suggerix que es facen semblants addicions amb noms de poblats importants de les comarques de València i Castelló [*sic* per Alacant], així com han estat fent els de Castelló. El Sr. Artola, qui no era present a la sessió anterior, manifesta el desig de conèixer les ponències aprovades dels Srs. Almela i Salvador i a la tal fi li són entregades.

El Sr. Salvador presenta l'original del llibre de poemes del poeta Josep González Mir acompanyat del Pòrtic del Sr. Salvador, el qual original replega el Sr. Almela per a estudiar-lo com a director de publicacions i edicions de la Secció.

Després d'un canvi d'impressions sobre l'edició d'obres de caràcter literari, s'acorda que la Secció edite abans de cap obra contemporània, la d'un clàssic, sense arribar a concretar títol ni autor.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[7] ACTA DE LA SEGONA SESSIÓ ORDINÀRIA CELEBRADA EL DIA 25 DE JUNY SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. GONZALVO, ASSISTINT ELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO, ALMELA, SALVADOR]

S'obri la sessió a les 18 hores, no podent-se llegir l'acta de la sessió anterior per trasllat de la Conselleria i dels llibres de la Secció al nou local.

El Sr. Artola excusa la seua assistència per enfermetats en la seua família.

El Sr. Almela presenta el *Nomenclàtor* que tenia en estudi aportant rectificacions que el milloren. Així mateix el llibre de poemes *El llac tremolós*, que passa a estudi del Sr. Gonzalvo.

S'estudien, sobre l'esmentat *Nomenclàtor*, alguns noms de municipis i s'advertix la conveniència d'escoltar els raonaments del seu autor, Sr. Sanchis Guarner, abans de donar per definitiu el seu estudi.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les 19 hores.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[8] ACTA DE LA TERCERA SESSIÓ MENSUAL DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA CELEBRADA EL DIA 30 DE JUNY SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. GONZALVO, ASSISTINT ELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO, SALVADOR]

S'obri la sessió a les 18 hores i, després d'un canvi d'impressions, s'acorda que al primer número del *Butlletí* de la Secció Filològica s'inserixquen documents, la tria dels quals queda a càrrec del Sr. Gonzalvo. El Sr. Salvador presenta l'original d'una obreta seua titulada *Sintaxi Valenciana amb exercicis pràctics*, per tal d'ésser estudiada amb la fi de poder-la publicar.

El mateix Sr. Salvador rep el *Nomenclàtor de municipis valencians* per al seu estudi.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les 19 hores.  
 El Secretari: Carles Salvador, signat.

[9] ACTA DE LA PRIMERA SESSIÓ ORDINÀRIA MENSUAL DE LA SECCIÓ CELEBRADA EL 15 DE JULIOL, ASSISTINT ELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ALMELA I VIVES, ARTOLA I TOMÀS, CARLES SALVADOR]

S'obri la sessió a les 18 hores i es lligen les actes de les dues sessions anteriors essent aprovades.

El Sr. Salvador retorna el *Nomenclàtor de municipis* i, després d'un canvi d'impressions, s'acorda passar-lo al Sr. Felipe Mateu, de l'Institut, per tal que l'estudie i aporte suggestions si més no.

Segons indicació del President Honorari de l'Institut, Sr. Bosch Morata, s'havia de tractar a la sessió plenària pròxima de l'edició del *Tirant lo Blanc*, i la Secció potser hauria d'informar sobre aquest punt. Per tal de formar un criteri, es canvien impressions i s'acorda proposar al Ple de l'Institut iniciar, amb la publicació del *Tirant lo Blanc*, una sèrie d'edicions dels clàssics de la nostra llengua en volums uniformes, numerats en col·lecció, destinades, les edicions, a popularisar el coneixement i lectura de la nostra literatura antiga. La Secció entén que en aquesta edició de l'Institut no deu donar-se íntegre el text del *Tirant lo Blanc*, sinó que, per fer més agradable la lectura de la tal obra, tan llarga per altre costat, i en algun capítol un poc pesada segons els gusts de les generacions actuals, fóra convenient substituir algun capítol per un resum explicatiu, tipografiat amb lletra petita; que el text vaja puntuat i ortografiat a la moderna per facilitar la lectura, i que vaja acompanyat d'un glossari de vocables antiquats i obscurs, amb notes i prologat.

La Secció encarrega al seu membre Sr. Almela i Vives la tal edició. Així mateix encarrega al Sr. Artola l'edició de l'*Obra de Roiç de Corella* per a la mateixa sèrie de clàssics.

El Sr. Salvador entrega a la Secció l'original d'un llibre seu de poemes titolat *L'oreig i el delit* per a la seua lectura i edició en cas d'aprovació. Amb aquest motiu es renoven els desigs d'editar obres de literatura moderna segons el pla de publicacions aprovats per la Secció.

El Sr. Almela proposa la publicació d'un volum antològic: *Les 100 millors poesies valencianes*. S'aprova sense que es determine a qui s'encarrega el recull, ordenació i estudi preliminar del volum.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les 19 hores i trenta minuts.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[10] ACTA DE LA SEGONA SESSIÓ MENSUAL DE LA SECCIÓ CELEBRADA EL DIA 26, AMB ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ALMELA I VIVES, CARLES SALVADOR]

S'obri la sessió a les 6 hores [de la vesprada] i es llig l'acta de l'anterior essent aprovada.

Considerant que la Secció deu editar un *Butlletí d'estudis lingüístics* i que apremia el temps per tal de poder-lo publicar dins de l'any actual, s'acorda recordar als Srs. membres de la Secció la tramesa de l'original necessari per al primer número del tal *Butlletí*.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les 8 hores [de la vesprada].

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[11] ACTA DE LA TERCERA SESSIÓ MENSUAL DE LA SECCIÓ CELEBRADA EL DIA 16 D'AGOST, AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ALMELA, ARTOLA, SALVADOR]

S'obri la sessió a les 6 de la vesprada [i] es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

Es reben del Sr. Gonzalvo els originals de *Sintaxi Valenciana*, del Sr. Salvador, i *El llac tremolós*, del Sr. Gonzalez Mir, sense judici sobre ambdues obres. La *Sintaxi Valenciana* passa a estudi del Sr. Artola.

Es passa a tractar sobre la publicació del *Butlletí* de la Secció, acordant-se que es titule *Estudis Valencians de Lingüística i Literatura*; que la seua publicació siga trimestral, essent el primer número el corresponent al darrer trimestre d'enguany; recabar originals de diversos senyors, entre ells el Sr. Mateu i Llopis; que el sumari continga, a més dels treballs corresponents, un article de presentació, notes bibliogràfiques que

s'encarreguen als Srs. membres del [consell de] redacció i notes sobre cursos i conferències d'interés filològic, i una nota necrològica sobre el Sr. Sanchis Sivera.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les set hores i quinze minuts.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[12] ACTA DE LA SESSIÓ ORDINÀRIA DE SECCIÓ CELEBRADA EL DIA 29 DE SETEMBRE, AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO, ALMELA, SALVADOR]

S'obri la sessió a les 6'30 hores [de la vesprada] i es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

Es passa a tractar de la publicació del *Butlletí*. El Sr. Almela recaba presentació d'originals dels Srs. Gonzalvo, Mateu i Llopis, Artola, Salvador i altres, i s'autorisa es facen gestions vora dels impressors de la ciutat per tal que el *Butlletí* siga impremtat acuradament. El Sr. Almela, vistes les manifestacions dels presents, redacta el possible sumari.

El Sr. Salvador manifesta que el Sr. Salvador Monferrer, proposat per la Secció al Ple com a empleat auxiliar, renuncia al nomenament de tal càrrec per estar dedicat plenament a estudis professionals i demana que la Secció propose al Ple el nomenament dels Srs. Enric Navarro Borràs i Emili Beüt Belenguer com a oficials tècnics de la Secció Filològica.

El Sr. Gonzalvo manifesta que, en la sessió del dia 31 de maig proppassat, la Secció acordà proposar a la Conselleria de Cultura que nomenara al personal tècnic que la Secció Filològica creïa indispensable a fi de fer eficaç l'obra a ella encomanda, i que aleshores l'abans dit personal era: dos oficials tècnics i un auxiliar. Així mateix recorda que a la sessió del Ple del dia 25 de juny el Sr. Gonzalvo proposà fóra nomenada oficial tècnic de l'Institut la Srta. Olímpia. Consultada l'acta corresponent es comprova que la proposició no fón aprovada. El Sr. Gonzalvo diu que tenia la convicció que la Srta. Olímpia estava nomenada pel Ple com a oficial tècnic i invoca la recordació del Sr. Bosch Morata, qui així mateix creïa que estava acordat el tal nomenament.

El Sr. Salvador manifesta que d'una manera particular està assabentat que l'escriptor Sr. Enric Navarro Borràs té a punt de publicació



una obra titalada *Antologia General de la Literatura Renaixentista Valenciana*, en dos volumns, un dedicat a la poesia i el segon, a la prosa. Vista la importància de la tal obra, s'acorda demanar al Sr. Navarro el seu original per a que la Secció l'estudie i, en cas aprovatori, proposar al Ple la seua publicació. Seguidament dóna compte de l'estat de redacció del *Vocabulari Castellà-Valencià*.

S'acorda celebrar sessió el dia 1r. d'octubre i dedicar-la a l'estudi del *Nomenclàtor*.

I, no havent altres assumptes de què tractar, s'alça la sessió a les 8'45 hores.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[14] ACTA DE LA PRIMERA SESSIÓ ORDINÀRIA MENSUAL CELEBRADA EL DIA PRIMER D'OCTUBRE SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO, AMB ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO PARÍS, ALMELA I VIVES, MATEU I LLOPIS, CARLES SALVADOR]

S'obri la sessió a les 6'30 hores [de la vesprada].

Es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada amb les esmenes que es fan presents.

El Sr. Gonzalvo manifesta que la Srta. Olímpia renuncia al nomenament d'oficial tècnic de la Secció Filològica, la qual cosa es té en compte.

Seguidament dóna compte de les gestions fetes vora el Sr. Navarro Tomàs per tal que aquest savi fonetista col·labore al *Butlletí* de la Secció.

Es passa a estudiar el *Nomenclàtor* de municipis de parla valenciana del País Valencià, essent present el Sr. Mateu i Llopis, membre de l'Institut. S'estudien els noms corresponents a les lletres A, B, C i D, acordant celebrar nova sessió el dilluns, dia 4.

I s'alça la sessió a les vuit quaranta-cinc de la vesprada.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[ADVERTIMENT] Per error s'ha passat a aquest llibre l'acta de la sessió de 1r. d'octubre, i a continuació la de 4 de setembre 1937, havent per tant un lapsus cronològic.

[13] ACTA DE LA SESSIÓ ORDINÀRIA DE LA SECCIÓ CELEBRADA EL DIA 4 DE SETEMBRE, AMB ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ALMELA I VIVES, MATEU I LLOPIS, CARLES SALVADOR]

S'obri la sessió a les 6'30 hores [de la vesprada].

Es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

Es passa tot seguit a continuar l'estudi del *Nomenclàtor*, des dels mots de la lletra E fins a la Z. Els presents prenen les notes pertinents per a resoldre els casos dubtosos i s'acorda reunir la Secció en fetxa pròxima, per tal de donar compte de les solucions que es proposen.

I, no havent altre assumpte de què tractar, s'alça la sessió a les vuit hores trenta minuts.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[15] ACTA DE LA SESSIÓ CELEBRADA EL DIA 11 D'OCTUBRE SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. GONZALVO, AMB ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO PARÍS, ALMELA I VIVES, MATEU I LLOPIS, CARLES SALVADOR]

Es dóna lectura de l'acta anterior essent aprovada.

El Sr. Almela replega originals per al *Butlletí* de la Secció i dóna compte de les gestions que ha fet sobre l'adquisició dels tipus d'impremta, aràbigs i fonètics, necessaris per a la impressió de la revista. S'acorda pregar a la Conselleria de Cultura adquirisca per a la Secció els alfabetos corresponents.

Es passa a estudiar el *Nomenclàtor*, el que es dóna per terminat en la part corresponent als noms de municipis de llengua valenciana.

Es llig una llista de pobles valencians de llengua castellana i, després d'un canvi d'impressions, s'acorda seguir l'estudi d'aquest apartat en la pròxima sessió del dia 19, tenint a la vista el *Nomenclàtor* oficial o de l'Instituto Geográfico y Estadístico.

Es passa a tractar de l'obra de l'escriptor Navarro Borràs titulada *Antologia General de la Literatura Renaixentista Valenciana*, en poder ja de la Secció, i s'acorda passe a estudi dels membres de la mateixa i que, si no hi ha raonaments en contra, es propose la seua publicació en el pròxim Ple del l'Institut.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les vint hores quaranta-cinc minuts de la vesprada.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[16] ACTA DE LA SESSIÓ ORDINÀRIA DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA CELEBRADA EL DIA 19 D'OCTUBRE, AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ALMELA I VIVES, MATEU I LLOPIS, CARLES SALVADOR]

Es dóna lectura a l'acta anterior essent aprovada.

Es passa a estudiar el *Nomenclàtor* de municipis valencians de llengua castellana i es dóna per acabada aquesta tasca. S'acorda fer traure còpies del *Nomenclàtor* estudiat per la Secció i remetre-lo als companys de Secció que no han assistit a les darreres sessions per a que informen sobre el tal estudi. Així mateix s'acorda trametre còpies als Srs. Nicolau Primitiu, Josep Giner i Joan Coromines, els quals intervingueren en la confecció del *Nomenclàtor* quan estava en estudi a l'entitat Proa, concedint als dits Srs. un plaç de 15 dies i al Sr. Sanchis Guarnier un plaç de 30 dies per a respondre.

I, no havent altre assumpte de què tractar, s'alça la sessió a les 8'45 hores.

[En blanc]

[17] ACTA DE LA SESSIÓ ORDINÀRIA DE SECCIÓ CELEBRADA EL DIA 25 D'OCTUBRE SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO I AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO, ALMELA, SALVADOR]

Es dóna lectura a l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

El Sr. Salvador dóna compte de l'estat de la redacció del *Vocabulari Castellà-Valencià*, manifestant que ha quedat redactada la part de *Vocabulari* corresponent a la lletra A i que sols manquen fer algunes consultes de vocables d'arquitectura i de zoologia i botànica, que passen a la Secció de Ciències. Que, per tal de guanyar temps i per a que servixca d'estímul, proposa que siga editat el *Vocabulari* així com vaja essent redactat.

S'acorda proposar al Ple la publicació del *Vocabulari* per fascicles, després de la seua revisió per la Secció, en cas de poder adquirir tot el paper necessari per a la edició total de l'obra.

El Sr. Almela manifesta la conveniència d'entregar aviat els originals que manquen per al primer número del *Bulletí*. El Sr. Gonzalvo diu que es troba impossibilitat materialment de redactar cap treball per a aquest número donat que les seues tasques són innúmeres i inajornables. El Sr. Almela demana a l'oficial de la Secció, Sr. Flores, si l'impressor ha elaborat el pressupost de la revista per a, en cas afirmatiu, fer entrega dels originals a la impremta per a la seua publicació i si el tal impressor comp-ta amb els alfabetes àrab i fonètic. El Sr. Flores diu que han estat demanats a Barcelona amb tota urgència.

I, no havent altres assumptes de què tractar, s'alça la sessió a les 7 hores [de la vesprada].

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[18] ACTA DE LA SESSIÓ DEL DIA 13 DE NOVEMBRE SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. GONZALVO PARIS I AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO, SALVADOR]

S'obri la sessió a les 4'30 [de la vesprada] i es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

El Sr. Salvador manifesta que urgix la publicació del *Bulletí* de la Secció, els originals per al qual obren en mans del Sr. Almela i Vives, qui no assistix a la sessió pel motiu d'haver-se convocat en una hora incompatible amb altres tasques seues. S'acorda que la pròxima sessió siga convocada a les 6'30 facilitant l'assistència del Sr. Almela.

La Secció s'informa del Sr. Flores que l'impressor al qual s'ha demanat pressupost de la impressió del *Bulletí* no ha remés encara el tal pressupost i que no han estat adquirits encara els alfabetes àrab i fonètic, imprescindibles per als estudis filològics de l'Institut.

Es dóna compte d'haver-se tramés als Srs. Sanchis Guarner, Josep Giner, Nicolau Primitiu, Joan Coromines i Bernat Artola còpia del *Nomenclàtor* dels municipis valencians per tal que, després d'estudiar-lo, facen les suggerències pertinents. Havent-se rebuda la resposta del Sr. Giner, es lligen les seues notes, algunes de les quals per a poder tindre-les

en compte, i s'acorda esperar les altres respostes i estudiar-les conjuntament.

A continuació es dóna compte de l'estat de redacció del *Vocabulari Castellà-Valencià*, del qual han quedat terminats els vocables corresponents a la lletra B. El Sr. Salvador manifesta que de les lletres A i B hi ha en estudi una cinquantena de mots científics (botànica i zoologia), que tant el Sr. Salvador com els oficials tècnics de la Secció s'apressen a redactar després de minucioses consultes. El Sr. Gonzalvo, per tal d'ajudar la tal redacció, pren nota d'alguns mots. Es fa una visita a la calaixera i s'observa la tasca lexicogràfica feta amb el beneplàcit de la Secció.

I, no havent altres assumptes de què tractar, s'alça la sessió a les 6'30 hores de la vesprada.

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[19] ACTA DE LA SESSIÓ CELEBRADA EL DIA 20 DE NOVEMBRE, AMB ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [ALMELA, SALVADOR]

Es lligen les comunicacions dels Srs. Giner, Coromines i Primitiu referents al *Nomenclàtor*, d'un veritable interès, i s'acorda ajornar la revisió del projecte de *Nomenclàtor* fins a tindre les respostes dels Srs. Sanchis Guarner i Artola Tomàs.

En vista que l'impressor al qual se li ha demanat pressupost per a la impressió del *Butlletí* de la Secció no l'ha presentat encara, s'acorda tractar directament sobre la publicació del *Butlletí* amb un altre impressor i es faculta el Sr. Almela i Vives per a que resolga aquesta qüestió, si és possible, en la Tipografia Moderna d'aquesta ciutat.

S'acorda demanar col·laboració per als pròxims números del *Butlletí* als Srs. Pompeu Fabra, Joan Coromines i Ramon Aramon.

En compliment de l'acord corresponent en la darrera sessió plenària i de l'article 18é del Reglament, es passa a determinar els tamanys i formats de plana dels treballs a publicar per l'Institut (exceptuant el *Butlletí del Servei de Prehistòria*, que ja els té propis). S'acorda els tamanys següents:

Fullets de divulgació: 210 x 140 mm. pàgina; 165 x 95 mm. de caixa; número de línies, 40; tipus del 10.

Llibres: 195 x 140 mm. pàgina; 140 x 90 caixa; número de línies, 30; tipus del 10.

Butlletins de Secció, assaig, monogràfics, etc. 245 x 165 mm. pàgina; 160 x 100 mm. caixa; número de línies, 38; tipus del 10.

Es passa a complimentar l'acord pres en la darrera sessió plenària referent a l'adquisició, per part de l'Institut, de l'obra en dos volums titulada *Antologia General de la Literatura Valenciana Renaixentista*, acceptada ja per a la seua publicació.

Considerant que la citada *Antologia* tindrà aproximadament unes 600 pàgines del tamany i format determinats per la Secció per als llibres de la Secció (vol dir de l'Institut).

Considerant que la confecció de l'obra no és de mera còpia, sinó que és de recerca de materials en arxius i biblioteques, de transcripció i puntuació i que té una part de crítica, una altra part d'investigació i, a més a més, un glossari d'interés filològic.

Considerant que, si s'aplica a l'obra del Sr. Navarro Borràs l'article 15é del Reglament de l'Institut, l'obra hauria d'ésser adquirida per una quantitat major de tres mil pessetes.

Tenint en compte el 2n punt de l'article 17é del Reglament i considerant que l'Institut comença la labor de difusió de la nostra cultura, atenant-se a l'estat econòmic de l'entitat i considerant així mateix que el Sr. Navarro Borràs forma part de l'Institut com a oficial tècnic de la Secció Filològica, aquesta Secció acorda, després d'haver oït l'autor de l'*Antologia*, adquirir la propietat de tal obra, amb la fi de publicar-la, per la quantitat de dos mil pessetes.

El Sr. Salvador manifesta que, essent adscrita la Biblioteca del País Valencià a la Secció Filològica segons l'article 20é del Reglament, i que havent-se elegit una Junta de Govern en la sessió plenària del proppassat mes, la Secció hauria de procurar, per al seu bon nom i en profit de la Biblioteca del País Valencià, que la tal Junta de Govern es fera càrrec de les subvencions, administració, obres d'instal·lació i fons de llibres, per tal que la dita Biblioteca siga inaugurada el més aviat possible. La Secció acorda passar al Ple açò manifestat pel Sr. Salvador per a que aquest Ple active el funcionament de la Junta de Govern de la Biblioteca del País Valencià.

Tot seguit es passa a visitar la instal·lació i catalogació de la Biblioteca Cervàntica encarregant al Sr. Arxiver-Bibliotecari de la Secció propose a la mateixa el model de fitxa més convenient.

I, no havent altres assumptes de què tractar, s'alça la sessió a les 8'15 hores [de la vesprada].

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[20] ACTA DE LA SESSIÓ CELEBRADA EL DIA 22 DE DESEMBRE SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO, ASSISTINT ELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO, ALMELA, MATEU, SALVADOR]

S'obri la sessió a les 5 de la vesprada, es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada, salvant el seu vot el Sr. Lluís Gonzalvo, que, per no assistir a la sessió anterior, no pogué opinar sobre els tamanys dels llibres sobre el qual es va tractar per tal de proposar-lo al Ple.

A continuació es dóna compte de la resposta del company Bernat Artola referent als noms del *Nomenclàtor*, i s'estudien per aquest motiu els noms oficials dels municipis Castelnovo, Soneja, Cabanes, Nules, Salsadella i Torre d'En Doménech.

Seguidament es llig la comunicació del Sr. Giner i Marco sobre el mateix *Nomenclàtor* i s'estudien els topònims següents: Alcàntara del Júcar, Silla, Benetuser, Benlloc, Benaguacil, Benavites, Benigànim, Rafelbuñol, Rafelcofer, Rafelguaraf, Albalat de la Ribera, Callosa de Segura, Loriguilla i Barracas.

S'acorda celebrar sessió el dia 24 per tal d'estudiar la comunicació del Sr. Nicolau Primitiu que es té en cartera.

El Sr. Salvador comunica que el seu treball sobre *Sintaxi Valenciana* presentat a la Secció per al seu estudi ha estat reformat amb la seua aprovació pel Sr. Artola Tomàs. El Sr. Salvador manifesta que si es vol estudiar novament el seu treball o si es dóna ja com a suficientment estudiat i si es pot proposar al Ple la publicació d'aquest treball. S'acorda que el senyor Salvador propose al Ple la publicació del seu llibre *Sintaxi Valenciana amb exercicis pràctics*.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les vuit hores [de la vesprada].

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[21] ACTA DE LA SESSIÓ DEL DIA 24 DE DESEMBRE SOTA LA PRESIDÈNCIA DEL SR. LLUÍS GONZALVO, AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ANOTATS AL MARGE [GONZALVO, MATEU, ALMELA, SALVADOR]

S'obri la sessió a les 4'45 de la vesprada i es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

Es passa a llegir la comunicació del Sr. Nicolau Primitiu i s'estudien els noms dels municipis Andilla, Arañuel, Bigastro, Callosa de Segura, Camporrobles, Castelnovo, Caudete de las Fuentes, Caudiel, Cortes, Dolores, Domeño, Dos Aigües, Fuente Robles, Gaibiel, Higue-ruelas, Jacarilla, Montán, Montanejos, Salinas, San Fulgencio, Sumacár-cel, Utiel, Villargordo i Villena.

El Sr. Almela proposa es donen les gràcies oficialment als Srs. consultats sobre el *Nomenclàtor* en redacció. El Sr. Salvador manifesta que per Secretaria s'han cursat lletres als Srs. consultats avisant-los han estat rebudes les llurs comunicacions i regraciant-los-les. S'acorda donar les gràcies al Sr. Primitiu mitjançant un ofici.

Es llig la part de la comunicació del senyor Primitiu referent als noms de municipis de llengua valenciana i s'acorda, donada la seua exten-sió, deixar el seu estudi per a la sessió del pròxim dimecres.

I, no havent altra cosa de què tractar, s'alça la sessió a les set hores trenta minuts [de la vesprada].

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[22] ACTA DE LA SESSIÓ CELEBRADA EL DIA 26 DE GENER DEL 1938. ASSISTIXEN ELS SENYORS ANOTATS AL MARGE [ALMELA, SALVADOR], EXCUSANT LLUR ASSISTÈNCIA EL SR. MATEU I, PER MALALTIA, EL SR. GONZALVO

Es llig l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

En compliment d'un acord del Ple, la Secció estudia la possibilitat i la conveniència d'acceptar l'oferiment de la Conselleria de Cultura del Consell Provincial de València sobre traspàs del Curset d'Ortografia per correspondència que venia fent-se per mediació de la dita Conselleria.



Considerant que la tasca de l'ensenyament i divulgació de l'idioma escau a l'Institut d'Estudis Valencians mentre no hagen entitats dedicades a tals fins.

Considerant que el personal tècnic de la Secció Filològica pot dedicar-se competentment a aquest servei.

Considerant que la Conselleria de Cultura ofereix gratuïtament tot el material propi d'aquest ensenyament, la Secció acorda proposar al Ple l'acceptació de tal oferiment, donar les gràcies al Sr. Conseller i designar l'oficial tècnic Sr. Emili Beüt com a corrector en cap del Curset d'Ortografia per Correspondència, el qual curset podria fer-se sota la direcció de la Secció Filològica.

En compliment d'un altre acord del Ple, se passa a estudiar com l'Institut podria commemorar durant l'any actual 1938 el setè centenari de la reconquesta del País Valencià per En Jaume I. La Secció acorda:

1r. Proposar al Ple l'edició d'una *Miscel·lània* formada per estudis especialment dedicats a la personalitat del rei En Jaume I i la seua època.

2n. Que se faculte la Secció Filològica per tal de portar a efecte la publicació de la tal *Miscel·lània*, redactant una lletra de convit dirigida a les persones que podrien col·laborar en ella.

3r. Que la *Miscel·lània* fóra publicada dins l'actual any 1938.

Seguidament s'inicia una llista de noms als quals es podria dirigir la lletra de convit.

El Sr. Salvador pregunta per l'estat en què es troba el seu volum de poesies titolat *L'oreig i el delit*, que havia ofert a la Secció, per tal de poder-lo publicar dins una col·lecció literària. Com que es considera que la Secció no podrà editar llibres d'aquest caràcter fins que no compte amb les quantitats necessàries per a publicar d'una manera regular una tal col·lecció, el Sr. Salvador demana autorisació per poder retirar el seu original.

Així s'acorda.

I, no havent altres assumptes de què tractar, s'alça la sessió a les [en blanc].

El Secretari: Carles Salvador, signat.

[23] ACTA DE LA SESSIÓ CELEBRADA EL DIA 10 DE MARÇ AMB L'ASSISTÈNCIA DELS SRS. ALMELA, MATEU LLOPIS I SALVADOR

Es dóna lectura a l'acta de la sessió anterior essent aprovada.

Vistes les circumstàncies actuals, l'encariment dels materials tipogràfics i la situació econòmica de la Secció i la de l'Institut, s'acorda per unanimitat deixar en suspens tots els anteriors acords que impliquen despeses de publicació i edició així com les activitats de la Secció excepte lo referent al *Vocabulari Castellà-Valencià*, en curs de redacció.

I, no havent altres assumptes de què tractar, s'alça la sessió.

El Secretari, Carles Salvador, signat.

POMPEU FABRA I ELS ESCRITORS

M. Àngels Francés Díez

Universitat d'Alacant

«No hi ha un dilema del tipus  
fabristes–antifabristes, sinó o Fabra o el  
caos» (Manuel Sanchis Guarner)

1. INTRODUCCIÓ

**L'**objectiu d'aquest article, fruit de la meua intervenció en una taula redona de balanç sobre la vigència de l'obra de Pompeu Fabra (en el context de la Jornada Internacional «100 anys de l'obra de Pompeu Fabra», que va tenir lloc a la Universitat d'Alacant el 27 de març de 2019), és dibuixar algunes pinzellades sobre la recepció de la reforma fabriana entre els escriptors de l'època. Així doncs, dedicaré un primer apartat a relatar les reaccions dels escriptors vuitcentistes a les noves convencions, parant atenció en la visió del mateix Fabra sobre l'assumpte i les resistències d'alguns autors consagrats a sotmetre's als canvis; en segon lloc, dedicaré unes pàgines a examinar la situació al País Valencià i, per últim, en faré un balanç breu, que col·labore en la visió col·lectiva de l'home i l'obra que ofereix aquest volum de la revista *Ítaca*. Al final de l'article podreu trobar un annex amb alguns textos literaris d'homenatge al mestre Fabra, precedits d'un comentari general; concretament, el retrat que hi va dedicar Josep Pla en el seu recull *Homenots* (1969), i tres poemes de tres referents de la nostra literatura contemporània: «El meu poble i jo», de Salvador Espriu (1968), «Jaculatòries del centenari», de Pere Quart (1968), i «Entreacte», de Joan Brossa (1961).

2. LA RECEPCIÓ DE L'OBRA DE POMPEU FABRA ENTRE ELS ESCRITORS DE L'ÈPOCA

Com és ben sabut, la tasca gramatical i lexicogràfica normativa duta a terme per Pompeu Fabra s'origina sota una consigna híbrida: «La meua evolució s'ha aturat i concretat, finalment, en la manera actual de

plantejar el problema de la depuració de la llengua: cal estudiar bé la llengua viva, cal estudiar bé la llengua antiga. D'aquest doble estudi brollen els materials de l'obra purificadora.» (GARCÉS: 1926). Purificar la llengua significava alliberar-la d'arcaïsmes i castellanismes, arribar a destil·lar una llengua literària moderna que vehiculara i reivindicara la vàlua de la cultura catalana en l'Europa del moment. Calia redreçar la deplorable situació que, en la seua opinió, afronten els creadors renaixencistes: «els nostres escriptors es trobaren, en iniciar-se aquesta renaixença, amb una llengua empobrida, deformada, malmesa per innumbrables castellanismes, la qual no podien pas adoptar com a llengua literària sense tractar de depurar-la, d'enriquir-la, de realçar-la» (FABRA: 1932, 22). Aquest afany per recuperar l'esplendor perdut té com a conseqüència, doncs, la multiplicació de solucions lingüístiques sense ordre ni fil en comú, fins al punt que:

cada escriptor esdevenia un gramàtic. I, no obstant, tots es malfiaven de la gramàtica com d'una cosa perillosa, no ja solament per a la producció literària, ans per a la llengua mateixa. Hi hagué un Milà i Fontanals, hi hagué un Aguiló. Influïren gaire en la manera d'escriure de llurs contemporanis? L'un era filòleg il·lustre, l'altre escorcollador infatigable de la llengua antiga i dels parlars vivents: ells aplanaren el bon camí. Ningú, però, no va seguir-los. Cadascú tirava per on li era més fàcil; no volien reconèixer l'autoritat del mestre. Tots eren mestres. Cadascú s'havia elaborat, bé o malament, el seu sistema (GARCÉS: 1926).

Amb la intenció, doncs, de posar norma en l'anarquia, Fabra dissenya el seu primer *Ensayo de gramática de catalán moderno*, que li publica Joaquim Casas i Carbó el 1891 i serveix de base per encetar, en *L'Avenç*, una campanya de reforma lingüística que provoca un terratrèmol en la societat intel·lectual i literària del vuitcents:

Les crítiques, que fins aleshores havien estat més aviat benèvols, esdevingueren agudes i estridents. Nosaltres érem els reformadors, havíem de vèncer mil obstacles. Aviat hi hagué escriptors al costat nostre i d'altres contra nostre. Entre els primers podríem comptar-hi, com a més afecte, Maragall; i entre els segons, per bé que no eixís mai del terreny de la simple resistència, Verdager (GARCÉS: 1926).

Verdaguer no fou l'únic, però, que no vegé amb bons ulls la reforma lingüística encetada des de *L'Avenç*. A l'Institut d'Estudis Catalans, creat el 1907 per Prat de la Riba, les propostes fabrianes van ser debatudes i aprovades el 1913, malgrat l'oposició de figures importants en la institució i també el panorama cultural de l'època, com ara el mateix president de la Secció Filològica, mossèn Antoni Maria Alcover,

el qual renuncià en una crisi molt forta el 1917-1918 i es convertí en el capdavanter de la lluita contra la normalització promoguda per la Mancomunitat. També protestaren altres sectors afins al regionalisme catòlic, a l'Acadèmia de Bones Lletres, sectors mallorquins i rossellonesos i, en definitiva, tots els que consideraren que l'acció fabriana era el resultat de l'hegemonia política de la Lliga i una actuació artificial i massa nova (CASASSAS: 2005, 272).

La resistència de diversos escriptors vuitcentistes a l'hora d'adoptar la norma promoguda des de les institucions dificulta, com és lògic, la seua difusió en l'àmbit literari, però també social. El mateix Fabra reconeix la importància de la col·laboració dels escriptors en l'establiment de la norma: «El gramàtic per si sol i a priori no pot imposar res. [...] Jo mateix no sabria establir una norma abans de sotmetre-la a aquella prova d'eficàcia. Deixo sempre que els nostres escriptors l'experimentin i decideixin, en definitiva, la seva viabilitat» (GARCÉS: 1926). Però quan Fabra parla dels escriptors, es refereix a un grup en concret, obert als canvis, conscient del seu pes en la cristallització d'un sistema per força abstracte en una realitat palpable, en literatura. Descarta, per tant, la col·laboració dels que es neguen a abandonar l'anarquia vuitcentista o dels que s'erigeixen com a gramàtics creatius:

No tots els escriptors poden ajudar-me, no obstant. Els veig dividits en tres grups, dels quals només el tercer pot servir-me: en l'un hi ha aquells escriptors, escorrialla de l'anarquia del vuit-cents, que fan resistència a tot allò que contraria llurs hàbituds, i que per comoditat s'erigeixen en defensors dels seus propis defectes. En un altre grup, potser més perniciosos que el primer, hi ha aquells escriptors que davant una construcció o un mot que els sembla una millora de la llengua no s'aturen a considerar si és o no viable, si cau o no el corrent tradicional de l'idioma. Finalment, en un tercer grup, hi ha els escriptors ponderats, creadors i rectificadors, que no obliden mai la responsabilitat pròpia. A aquests escriptors encomano, tàcitament, la prova del que jo voldria que fos la norma.

Sense aquesta prova, doncs, resolta en sentit favorable, entenc, repeteixo, que el gramàtic no pot imposar res. No sóc dictador, em plauen els procediments democràtics (GARCÉS: 1926).

Malgrat el lloc preferent que, segons aquestes citacions, Fabra diu atorgar als escriptors en l'aplicació pràctica de les seues propostes lingüístiques, sembla que en realitat va tenir molt poc en compte la llengua literària vuitcentista a l'hora de redactar la seua gramàtica. Aquesta és la conclusió a què arriba Jordi Ginebra quan sospesa la influència de la llengua de Verdaguer en la conformació de les gramàtiques de Fabra:

En conjunt, Verdaguer és l'escriptor modern amb més referències —com he dit, en té 11, i el segueixen Narcís Oller (6), Joan Maragall (5), Marià Aguiló (4), Àngel Guimerà (4), Apel·les Mestres (4), Emili Guanyavents (3), Teodor Llorente (3) i altres amb només una o dues referències—, i això permet pensar que —entre els moderns— el poeta de Fogueroles és el més considerat per Fabra. Però si tenim en compte les dades globals i el fet que les gramàtiques de la segona etapa són les gramàtiques de la codificació, les que estableixen el model normatiu bàsic del català contemporani, el que es dedueix de les xifres que he de donat és que la llengua de Verdaguer va pesar molt poc en l'elaboració d'aquest model. En realitat, el resultat que donen les xifres és que, quan Fabra va prendre la determinació d'explorar el català medieval com a recurs per al treball de codificació gramatical, van ser tots els escriptors moderns en conjunt els que van perdre d'una manera dràstica (GINEBRA: 2002, 437).

Malgrat això, el 1928 es produeixen dos fites importants en la trajectòria de consolidació de la reforma fabriana entre els escriptors: les adaptacions de les obres de Narcís Oller i el resistent Jacint Verdaguer. En el primer cas, Gustau Gili en reedita les obres completes el 1928; Emili Guanyavents n'adapta l'ortografia i la morfosintaxi, però no el lèxic, i l'autor accepta la nova versió. El mateix any i fins al 1936 s'enceta també la reedició de les obres completes de Verdaguer, impulsades per la Llibreria Catalònia i el seu editor López Llausàs, acompanyades pels prefacis i els advertiments del benedictí Miquel d'Esplugues. Ramon Pinyol, en l'article que se'n fa ressò (2018), reporta diversos comentaris i recensions a l'edició de l'obra, i destaca, per exemple, la de Tomàs Garcés, qui, es lamenta que els editors no arriben a les expectatives generades:

Els editors han seguit en aquesta ocasió, contra el que hom hauria esperat, un criteri potser excessivament respectuós. Han tractat el text verdaguerià com un text antic: només n'han modificat l'ortografia. És una actitud ben defensible i, no cal dir-ho, nobilíssima, però potser no del tot justa i fins i tot pertorbadora (PINYOL: 2018, 173).

Una altra recensió interessant és la de Manuel Montoliu, qui lloa la tasca dels editors però crida l'atenció a diverses contradiccions morfològiques generades pel criteri d'adaptar solament l'ortografia (PINYOL: 2018, 176). Joaquim Civera també reacciona contra els antifabrians que qualifiquen l'adaptació de l'obra verdagueriana com una *profanació*, i fa una defensa de la tasca fabriana, «tot argüint, entre altres raons, que no es poden acceptar certes formes dels «poetes del Renaixement [=Renaixença], per ser espúries». Acaba afirmant que, en contra del que asseveren els antinormistes, són aquests els qui «torturen la llengua» entestats a escriure «un català del temps d'en Pitarra» (PINYOL: 2018, 177). Acaba l'article de Pinyol amb l'anàlisi de la reacció de Just Cabot, qui es declara responsable de l'adaptació en un article del 5 de juny de 1928 a *La Publicitat*. Després de recórrer a la ironia per a replicar a les diatribes de Màrius Verdaguer (qui havia acusat l'adaptador, fins llavors desconegut, de pecador) i Jaume Colell (qui fa suport a l'anterior), i de contestar a les contradiccions plantejades per Montoliu, Cabot conclou explicant:

Al cap i a la fi, l'adaptació a l'ortografia actual, més senzilla i clara, no pot sinó beneficiar la difusió de l'obra verdagueriana, puix l'ortografia, diguem-ne vuitcentista, exigeix del lector actual un esforç que no costa res d'evitar i en beneficia a tothom: l'autor i el públic. Aquesta adaptació, hi insisteixo perquè n'estic segur, ha estat feta amb tant de respecte, digui's el que es vulgui, que temo ben poc, doncs, que se m'aparegui Mossèn Cinto a tirar-me res en cara, i si aquest prodigi s'operés, no fóra jo, precisament, qui més hauria de témer la seva severitat (PINYOL: 2018, 178).

Una altra autora que en els anys trenta comença a publicar les seues obres i que amb el temps esdevindrà referència indiscutible de la literatura catalana, Mercè Rodoreda, també acata, en opinió d'Escudero (2018: 149) la normativa fabriana en els anys d'implantació. De fet, és a

través de les obres de Fabra que Rodoreda aprèn català: «És a bastament conegut el fet que Mercè Rodoreda en la seva joventut no sabia escriure en català i va haver d'estudiar-lo, bàsicament a través de la gramàtica i el diccionari de Fabra» (ESCUADERO: 2018, 150). L'autora de l'article ressegueix la trajectòria de la formació lingüística de Rodoreda, a través dels cursos del Liceu Dalmau a partir del 1931, els diversos testimonis que provenen que usava el diccionari Fabra com a recurs habitual per a perfeccionar la redacció de les seues obres i també l'admiració intel·lectual i personal que la jove autora professava al mestre, després de conèixer-lo en els primers dies de l'exili del 1939. Confirma la fidelitat de Rodoreda a la norma fabriana en l'estudi de les converses amb Joan Sales sobre el model de llengua de *La plaça del Diamant*, on Rodoreda reïx a conjuminar l'espontaneïtat de la llengua oral i el model de llengua normativa, en una mena d'amalgama extraordinària que distingeix la seua obra entre la constel·lació d'escriptors contemporanis.

### 3. LA RECEPCIÓ DE LA REFORMA FABRIANA AL PAÍS VALENCIÀ

A València hi ha sectors que, després de la publicació de la primera gramàtica de Fabra i en l'època de la campanya de *L'Avenç*, tampoc no reben amb entusiasme el projecte de la reforma de la llengua. El Centre de Cultura Valenciana (més tard Real Acadèmia de Cultura Valenciana) li encarrega al pare Lluís Fullana l'elaboració d'una altra gramàtica, que veu la llum el 1915 amb el títol *Gramàtica elemental de la llengua valenciana*, seguint els acords normatius secessionistes aprovats per Lo Rat Penat coneguts com les Normes del 1914.

Amb tot, la fita que marca el punt d'inflexió en el procés de recepció de la normativa fabriana al País Valencià és de tots ben coneguda: la publicació del document «Per la difusió de la llengua», més conegut com les Normes de Castelló o Normes del 32, declarat Bé d'Interès Cultural Immaterial pel Govern valencià el 2016. El document fou signat per entitats i ciutadans, la majoria escriptors i intel·lectuals de l'època, entre els quals podríem destacar Salvador Guinot, Lluís Revest, Gaetà Huguet Segarra, Carles Salvador, Adolf Pizcueta, Àngel Sánchez Gozalbo, Ignasi Villalonga, Francesc Bosch Morata, Enric Duran i Tortajada, Emili Gómez Nadal, Joaquim Reig, Manuel Sanchis Guarner i Enric Soler i



Godes. Lluís Fullana també signa la declaració, però cridant l'atenció al que considera el seu caràcter provisional; de la mateixa manera hi transigí, tot i que a desgrat, Lo Rat Penat com a entitat, i a títol individual alguns dels seus membres, encapçalats pel president Nicolau Primitiu Gómez Serrano.

La transcendència de les Normes de Castelló es justifica, segons Vicent Pitarch (2012: 54), en els arguments següents:

a) marquen la fita històrica que ressitua el País Valencià dins la modernitat, això és, en els paràmetres socioculturals que establia l'Europa contemporània; b) constitueixen la decisió de confluïr en un model de llengua estandarditzador, funcional a nivell comunicatiu i vertebrador de la societat; c) són la declaració pública i unànime, proclamada per part dels escriptors valencians i de diverses entitats culturals del país, de la catalanitat de la pròpia llengua; i d) testimonien el reconeixement valencià de l'autoritat codificadora de l'Institut d'Estudis Catalans i alhora l'admiració general per l'obra de Pompeu Fabra, el seny ordenador de la llengua catalana del nostre temps.

En relació amb aquest darrer aspecte, Pitarch dedica tot un volum a demostrar la influència de Fabra entre la intel·lectualitat valenciana del moment: sota el títol *Pompeu Fabra, l'autoritat admirada pel valencianisme* (2011), valora les Normes de Castelló, i la posterior fixació de les convencions que contenien, com a conseqüència de diverses publicacions i iniciatives: per exemple, la del text «La tasca dels escriptors valencians i balears», que conté una síntesi de la doctrina fabriana i assenyala la importància del paper dels escriptors en la materialització i aplicació de les propostes lingüístiques.

En efecte, Fabra hi escriu:

Molts valencians i balears creuen encara que l'obra d'unificació del català escrit suposaria la supeditació de llurs varietats dialectals al català de Catalunya. No, no es pretén de supeditar cap varietat a una altra: es tracta simplement que dins cadascuna de les tres grans regions de llengua catalana es realitzi una obra de depuració, de redreçament de la llengua. Cadascuna d'elles té els seus clàssics dins la nostra gran literatura medieval: que cadascuna els prengui per models per depurar i redreçar la seva varietat dialectal; i això sols faria que, sense sortir-nos els uns i els altres del *nostre* català, ens trobaríem escrivint modalitats no pas molt diferents d'una sola llengua literària (FABRA: 1918, 5).

Una altra via d'influència de Fabra al País Valencià foren, segons Pitarch, les visites que el mestre hi va fer durant els anys trenta, on, al costat de la cautela necessària per al moment històric que s'hi aproximava, demostra tenir «una sensibilitat notable envers la realitat social del País Valencià» (PITARCH: 2011, 8). Josep Daniel Climent també es refereix a aquestes visites en el seu blog *L'interés per la llengua dels valencians*, que el 27 de desembre de 2012 dedica diversos apartats a detallar l'impacte que la presència de Fabra va causar entre els sectors intel·lectuals valencianistes (especialment els impulsors de la revista *Taula de lletres valencianes*, amb Adolf Pizcueta com a cap visible) en el mes de maig de 1930, quan hi va acompanyar Jaume Bofill i Mates, president d'Acció Catalana, que havia estat designat mantenidor dels Jocs Florals de Lo Rat Penat. Pitarch (2011) també destaca la visita de Fabra a la seu d'Acció Valenciana el 1935, on va coincidir amb Joan Coromines, Ramon Aramon i Josep Maria de Casacuberta.

El procés no va ser fàcil, i va requerir molta cautela i diligència política per arribar a l'acord definitiu, el 1932. Segons Climent (2012), però, les adhesions van ser majoritàries: «foren escassos els autors valencians, entre ells Josep M. Bayarri, que no signaren l'acord i van preferir mantenir-se al marge i criticar la iniciativa, si bé amb escàs ressò».

#### 4. BALANÇ

Del breu itinerari exposat podem deduir que, malgrat les resistències que la reforma fabriana va generar entre alguns escriptors vuitcentistes i certs sectors valencianistes pròxims o pertanyents al secessionisme lingüístic acientífic, les propostes de normativització van acabar per imposar-se a tot el territori, i el caos ortogràfic, gramatical i lèxic va anar ordenant-se en un equilibri, malgrat que precari, suficient per unificar la llengua sota un model alhora unitari i divers. Caldria convenir, amb Joan Argenter (2018), que,

De la reforma ençà, la riquesa de la creació literària en català —en prosa i en vers, en obres de ficció i d'assaig—, de la traducció literària i científica —en termes quantitativus i qualitativus—, d'estudis en les més diverses branques del saber, del periodisme i altres expressions culturals és deutora de l'obra fabriana i testimoni de la seva eficàcia.

En efecte, l'aposta de la majoria dels escriptors per la nova normativa, tant els que s'iniciaven en els viaranys de la creativitat literària (com en el cas de Mercè Rodoreda) com els que accediren a veure les seues obres reeditades i adaptades —encara que parcialment— a les convencions ortogràfiques fabrianes (Narcís Oller i Jacint Verdaguer) afavorí, amb el temps, l'àmplia difusió del procés de normativització. De la mateixa manera, l'habilitat dels actors involucrats en la redacció i difusió de les Normes de Castelló, que amb perseverança aconseguiren les signatures d'adhesió de figures clau de la intel·lectualitat de l'època —fins i tot les d'algunes personalitats que sempre s'hi havien mostrat reàcies— rebaren l'expansió del model fabrià.

#### BIBLIOGRAFIA

- ARGENTER, Joan M. (2018): «Pompeu Fabra, artífex del català literari modern», *El País*, 19 de febrer de 2018. <[https://cat.elpais.com/cat/2018/02/19/opinion/1519067173\\_933093.html](https://cat.elpais.com/cat/2018/02/19/opinion/1519067173_933093.html)> [data de consulta: 29/08/2019].
- CASASSAS I YMBERT, Jordi (2002): «La normalització lingüística i l'Institut d'Estudis Catalans», en *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 8, Barcelona, Editorial Enciclopèdia Catalana, p. 272.
- CLIMENT, Josep Daniel (2012): «Pompeu Fabra i les normes de Castelló. Protagonistes de les normes de Castelló (IX)», *L'interès per la llengua dels valencians*, 27 de desembre de 2012. <<https://interesperlallenguadelsvalencians.blogspot.com/2012/12/pompeu-fabra-i-les-normes-de-castello.html>> [data de consulta: 29/08/2019].
- ESCUADERO, Trinidad (2018): «Els autors i la normativa fabriana: el cas concret de Mercè Rodoreda», en Miquel Àngel PRADILLA CARDONA (ed.), *Comunitat lingüística i norma: actes del IV Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra» (Tarragona, 18, 19 i 20 de novembre de 2013)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 149-170.

- FABRA, Pompeu (1918): «La tasca dels escriptors valencians i balears», en *Nostra Parla*, núm. 7 (desembre de 1918), p. 4-5.
- GARCÉS, Tomàs (1926): «Conversa amb Pompeu Fabra», *Revista de Catalunya*, any III, núm. 23 (maig 1926), p. 485-494. <<https://parles.upf.edu/llocs/liteca/biblioteca-conversa-amb-pompeu-fabra>> [data de consulta: 29/08/2019].
- GINEBRA, Jordi (2002): «Verdaguer en el cànon d'autoritats de les gramàtiques de Pompeu Fabra», *Anuari Verdaguer*, núm. 11, p. 433-439.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon (2018): «De les dificultats d'editar Verdaguer normativament en el segle XX: el cas de les obres completes de la llibreria Catalonia (1928-1936)», en Miquel Àngel PRADILLA CARDONA (ed.), *Comunitat lingüística i norma: actes del IV Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra» (Tarragona, 18, 19 i 20 de novembre de 2013)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 171-190.
- PITARCH, Vicent (2011): *Pompeu Fabra, l'autoritat admirada pel valencianisme*, Benassal, Fundació Carles Salvador.
- PITARCH, Vicent (2012): «80 anys de les Normes de Castelló», *Llengua i ús. Revista Tècnica de Política Lingüística*, núm. 52, p. 49-54.

## ANNEX

Tot seguit trobareu quatre mostres literàries dedicades a la memòria de Pompeu Fabra. La primera és la semblança que en feu Josep Pla dins la seua primera sèrie d'*Homenots*, on li atorga el títol de «català més important de tots els temps» i en repassa l'aspecte, el caràcter i algunes anècdotes que l'il·lustren. La segona és el poema «Jaculatòries del centenari», de Pere Quart (1968), on, amb versos juganers i, segons ell, «mnemotècnics», sintetitza les qualitats i la transcendència del mestre. La tercera és un breu poema, «Entreacte», de Joan Brossa, dedicat a Pompeu Fabra i publicat el 1961 en *Els ulls i les orelles del poeta*, on l'autor també experimenta amb les paraules i les presenta com a actrius que tot seguit ens oferiran una propra funció / obra literària. Acabarem la mostra amb una composició de Salvador Espriu, el qual dedica a la

memòria de Fabra, a qui anomena *mestre de tots*, el poema «El meu poble i jo», que duu data del 1968 però apareix publicat en la reedició del 1981 de les *Cançons d'Ariadna*, dins de les seues obres completes i, més recentment, el 2015 en l'edició crítica definitiva del volum. El poema no descriu ni al·ludeix específicament la figura de Fabra, però Espriu li'l dedica per la dimensió identitària i simbòlica que té per a ell.

1. PLA, Josep (1969): «Pompeu Fabra, un homenot», *Homenots. Primera sèrie, Obra completa*, vol. 11, Barcelona, Editorial Destino. Disponible íntegrament en <<http://www.lletres.net/pla/fabrapla2.html>> [consulta del 30 d'agost de 2019]

Pompeu Fabra s'extingí a Prada (Conflent) l'any 1948.

La seva mort significà la desaparició del català més important del nostre temps. Fabra ha estat el català més important del nostre temps perquè és l'únic ciutadà d'aquest país, en aquesta època, que, havent-se proposat d'obtenir una determinada finalitat pública i general, ho aconseguí d'una manera explícita i indiscutible. En aquest sentit, no hi ha ningú més que s'hi pugui comparar. El destí de Fabra ha estat únic, gloriós, exclusiu. Feia molts anys, feia moltes dotzenes d'anys, que no s'havia produït en el nostre país un cas semblant. En el nostre temps concretament totes les empreses de caràcter col·lectiu i els homes que s'hi posaren davant tingueren un destí mancat, foren emportats avall per una catàstrofe sense precedents. De l'inenarrable, fabulós naufragi, només queda dempeus una obra i una figura: la figura i l'obra de Pompeu Fabra.

El país, però, ha sobreviscut i no sembla pas perceptible ja l'existència d'algun símptoma específicament mortífer. Davant aquesta realitat, la vida obliga a reaccionar, i un principi d'higiene social elemental porta fatalment a negligir, a tractar d'oblidar el desastre apocalíptic, sobretot quan de la situació immediata no se n'escapa ningú. La vida porta al mateix temps a exaltar, a valorar el que ha quedat dempeus, perquè en el que ha quedat dempeus hi ha l'arrel de l'esperança i del futur. L'obra de Fabra és l'obra general i pública de més transcendència perquè suscita una esperança i és un recomençament.

«Pompeu Fabra», llegia fa un moment, «és l'únic català a qui tots els catalans han obeït plenament. Ell és l'únic que ha vist realitzada la noble ambició de tota la seva vida, l'únic que a l'hora suprema haurà pogut dir: "Del meu treball, res no ha estat deba-des."» Observació exacta, d'un impressionant —i per contrast emocionant— to verídic.

Potser seria d'algun interès examinar com era Fabra i parlar una mica —fins on sigui possible— de l'aventura de la seva vida. No podria pas assegurar si vaig arribar a ser amic seu. Conegut, certament. Un dels meus grans honors és haver-lo tractat, haver passat amb ell una determinada quantitat d'hores, sense fer exactament res de particular, és a dir, convivint i conversant, i no pas precisament d'ortografia o de sintaxi, sinó de

tot el que s'anava presentant a cada moment. Una relació produïda, doncs, en un terreny absolutament intranscendent, amb les deformacions mínimes.

D'entrada, semblava un senyor d'una normalitat absoluta, un senyor de mitja estatura, flac, ossat, rigorosament afaitat, d'ulls blavissos però intensos, d'una presència modesta però real, vestit de gris, que alternava amb el blau marí quan es mudava, d'un acolliment amable però caut i circumspecte, d'una total simplicitat, desproveït de gestículació, mancat de pintoresc, silenciós, pausat, lent, en fi, un senyor que fumava la pipa amb el millor tabac ros que podia obtenir.

Llavors vivia a Badalona. Els dies feiners venia a Barcelona amb el tramvia. Dedicava una determinada quantitat d'hores a les seves obligacions. L'Institut, les lliçons, etc., i cap al tard es deixava caure a l'Ateneu. De vegades pujava a la biblioteca a moment per veure un llibre o per escriure —un torterol de fum fidel i mandrós darrera l'orella— un d'aquells curtíssims prodigiosos papers que publicava en un diari del matí (amb gran èxit) titulats genèricament «Converses filològiques». Després baixava a la penya i s'asseia amb l'evident satisfacció de l'home una mica fatigat que pot reposar una estona. Com que ja era tard, la tertúlia no solia pas ser nombrosa. Fins els desvagats purs havien desaparegut, perquè aquesta és l'hora del dia que aquesta curiosa classe de persones tenen una o altra cosa a fer. Quedàvem alguns periodistes que, treballant a la nit, teníem les tardes lliures. Com que jo era un d'aquests, vaig poder parlar amb Fabra moltes hores, mentre davant d'una cervesa, fumant una pipa, esperava l'hora de tornar a agafar el tramvia.

Al cap d'unes quantes vegades de parlar-hi, us adonàveu d'una cosa: de l'atracció que Fabra tenia. No era pas que entre Fabra i el seu interlocutor es trenqués cap forma de glaç. No. La relació es mantenia sempre igual, com el primer dia: circumspecta, cauta, una mica distant. Era simplement que, a mesura que l'anàveu tractant, us sentíeu, al seu costat, cada vegada més bé. Era el tracte agradable, confortable, net, clar, precís, que Fabra tenia, que us anava guanyant lentament. Com que la seva dialèctica social no disposava de cap element de pintoresc ni de cap escarafall anímic, hauria estat difícil de dir que era un home simpàtic a la moda del país. Però tampoc no es pot dir que no fos assequible. Era simplement que la seva simpatia tenia un altre origen. Era la seva calma, la seva activa lentitud, la invariabilitat del seu humor, l'absoluta seguretat que donava que tot el que deia ho hauria pogut fonamentar, el que feia que de la seva persona irradiés una sensació de benestar gairebé físic. Jo els asseguro que en aquella Barcelona del temps de què parlo, plena d'infatigables tabalots, de tristos frenètics, d'improvisats sense pes, trobar un home com Fabra, un home que no parlava mai del que no sabia, feia un gran efecte. En aquest punt, la seva figura era tan singular, que a mesura que el diàleg anava durant arribàveu a tenir la percepció que Fabra us estalviaria absolutament que us arribés de la seva part un qualsevol estirabot impensat o una qualsevol ximpleria. En aquest sentit, el seu tracte era deliciós com una convalescència. Era tranquil·litzador, segur, positiu. I era, encara, un contacte a través del qual sempre s'aprenia. Tot el que deia no solament suscitava curiositat, sinó interès. Els seus mitjans d'expressió no vaig veure mai que es moguessin del to col·loquial. Fent de professor dalt d'una tarima no se

separava mai d'aquest to. Donant una conferència, el to era sempre el mateix. En la discussió, el seu impàvid to menor era permanent. I no seré pas jo que us descobreixi Fabra com a escriptor. Donat que pot ser tan útil escriure una bona gramàtica com una bona novel·la, no costa pas gaire de veure que Fabra va ésser un dels escriptors més clars, més precisos, d'una naturalitat més decisiva i meravellosa del seu temps —potser el millor de tots, al meu modest entendre. Ara bé: tot això era perceptible en el seu tracte, baldament fos en una conversa sense transcendència, tinguda per passar simplement una estona en l'instant més crepuscular d'una tertúlia de l'Ateneu.

Essent un home tan normal i corrent, és de tota obvietat que les seves reaccions es presentaven d'una o altra manera segons les de l'interlocutor. No el vaig veure mai interessat a fingir. No tenia pas tendència a interrogar ningú: més aviat esperava que l'interroguessin. Llavors passava del seu aire absent, la mirada dispersa, amb tendència a mirar sempre més enllà que més ençà, un o altre joc mental a aclarir sempre present en les seves faccions, a escoltar el que se li deia. Vet aquí una altra virtut de Fabra: saber escoltar i saber escoltar bé. La practicava posant-se en una actitud atenta però una mica defensiva, amb una certa reserva, com si hagués de comptar necessàriament amb la producció de la inevitable atzagaiada. Per mica mica, però, que l'atzagaiada es fes esperar, Fabra es tranquil·litzava, s'animava, parava l'orella amb un inici de brillantor als ulls, dibuixava un petit somriure con si s'anés meravellant de la sorpresa. Si tot s'acabava bé, les faccions se li estergien de satisfacció i es creaven les condicions d'un interès que de la part de Fabra difícilment s'afebliria. Sovint, però, malgrat les esperances inicials, es produïa l'inevitable. Llavors, després d'un moment en què no sabia què fer dels braços, de mirar un instant amb els ulls atònits, tornava a la mirada absent i allunyada i, després d'haver carregat i encès la pipa, s'esborrava dins del fum perfumat de mel i figues seques del tabac anglès. La descripció d'aquesta petita escena podrà fer pensar que Fabra era un home monolític d'escassa ductilitat en la discussió. Però no és pas de la discussió en forma que estic parlant en aquest moment. Parlo d'una qualsevol conversa. Fabra estimava la discussió mentre ho fos realment. La discussió l'apassionava. Era un excel·lent dialèctic. En realitat s'havia passat la vida discutint la fixació de la llengua. Recordo la que tingué amb Pujols quan aquest senyor li digué que havia fet una llengua massa gòtica. Memorable polèmica —acabada en taules, si la memòria no em traeix. El que no acceptava Fabra era la discussió frívola, improvisada, sense coneixements —com no acceptava una conversa de la mateixa categoria. S'estimava més, llavors, recloure's en els seus pensaments i mirar al lluny, que és el que solia fer gairebé sempre.

Hi havia, doncs, en el contacte amb Fabra, una inicial constatació agradable: una sensació de soplug ordenat i confortable. Hom sentia que era un home que sabia el que es deia, que darrera de les seves paraules hi havia una gran reserva de coneixements mantinguts amb un sentit de la responsabilitat permanent. Amb això queda entès que Fabra no era allò que la gent en diu un polígraf. Aquest ofici, que la península ha prodigat, li feia horror. Fabra parlava del que sabia, i si parlava d'alguna cosa més que no estava en relació amb la seva activitat habitual —de matemàtiques, per exemple, o de química— era perquè també ho sabia.

La sensació de soplug segur i agradable que donava el seu tracte era més o menys apreciat per la gent. Per a les persones situades —com jo mateix— en el desordre i la confusió, aquesta era la primera projecció positiva que la seva presència —per contrast— irradiava. Les persones més construïdes no eren pas susceptibles de sentir-ho amb la mateixa intensitat. Ja es comprèn. De tota manera, quan Fabra parlava dels problemes de la llengua la reacció d'uns i altres era la mateixa: hom sentia la meravellosa delícia d'aprendre d'un bon mestre. No fa pas gaires dies que el professor Vicens Vives em descrivia una constatació que en aquests últims anys ha pogut fer: la vivíssima, inalterable fidelitat que per Pompeu Fabra guarden tots els seus deixebles. Tots, compreneu? —em deia Vicens—. No he constatat ni una discrepància, ni un sol contraopinant, en la llista. No m'estranya gens. Després del que porto escrit, seria la situació contrària el que m'hauria sorprès. Fabra era un mestre exigent, però al seu costat s'hi estava bé. La seva radiant claredat, la seva tendència a la difícil simplificació, el seu ordre de construcció, feien, en el pensament receptor, un gran bé.

Hi havia encara un altre element que contribuïa a acostar-lo a la gent: la seva persona física. Malgrat la sonsònia irònica dels seus comentaris de *pince sans rire* que de vegades es considerava obligat a fer, i que d'entrada sorprenien una mica (i més endavant eren trobats naturalíssims), Fabra tenia una presència simpatiquíssima. Fabra feia cara de bona persona, d'home net, simple, correcte, i el torrat fresc de la seva pell, els ulls directes i plens de vida, reforçaven aquesta primera impressió. "En què pot consistir —dirà potser algun lector— fer cara de bona persona? M'explicaré. Les persones que havent conegut personalment Fabra han tingut ocasió de veure el bust de Voltaire per Houdon, que es troba en el lloc d'honor del vestíbul del Teatre de la Comèdia Francesa, a París, hauran quedat sorpresos de la semblança que de cop i volta s'estableix entre el bust de referència i les faccions del nostre amic. De primer cop d'ull, en efecte, la semblança és fulminant, instantània. Després, però, passa una cosa curiosa: a mesura que aneu comparant fredament unes i altres faccions, la semblança tendeix a esvair-se. I per què tendeix a esvair-se? La primera vegada que vaig veure el bust, Fabra devia trobar-se pels voltants de la cinquantena. El retrat de Voltaire representa un home molt més vell i molt més flac que aleshores el nostre filòleg. El bust representa, en efecte, un home de molts anys, molt corbat, xuclat de galtes, indescriptiblement sec, amb l'esperit de l'agudesesa, exactament de la fourberie, de la murrieria, inscrit en els ulls de fura, prodigiosament penetrants i inquisitius. Per a explicar la dissemblança que aneu constatant i que us va d'augment, la primera cosa que se us acudeix és explicar-la per la diferència d'edat i d'inflor de faccions que separa les dues figures notòriament. Noteu, però, que en aquests aspectes aquestes diferències no són pas decisives. Després, entrant en els detalls, es presenten, en la comparació, matisos molt variats. La construcció del crani és molt semblant, el front té la mateixa puresa de línies, el cartílag del nas, idèntica prominència, la finor del clatell, l'orella dreta, l'aire despert, són els mateixos; de seguida veieu, però, que el sarcasme que Voltaire té a la boca ja no hi és, que l'esperit de penetració de la mirada és en l'un i l'altre diferent. Són dos ulls que ni espiritualment ni materialment no tenen cap semblança. Voltaire mira de dalt a baix, es posa terra a terra amb un gust



del detall a inquirir tan torbador i concret que els seus ulls són els del llop davant de la presa dominada i fresca. Fabra mira de baix a dalt, a l'horitzó, en la llunyania, la mirada absent i dispersa (com ja deia), que de vegades la intuïció em portava a suposar si no era un visionari, un constructor de castells interiors, un degustador de somnis incerts. I, ja posats sobre la pista de les diferències, descobríeu fàcilment l'element decisiu de dissemblança. Aquell séc de fourberie, de murrieria, que constitueix l'estructura interna de l'esperit de les faccions de Voltaire, es feia impossible de trobar en les de Fabra. I era aquest detall importantíssim el que us aclaria tota la qüestió. Vèieu la causa que dues figures humanes que tenien tants de detalls secundaris semblants podien ser tan diferents. Hem hagut de fer una mica de marrada per a contestar la pregunta: "en què pot consistir fer cara de bona persona? Pot consistir, simplement, a fer la cara que feia Fabra en relació a la del bust de Voltaire, per Houdon, que és al vestíbul del Teatre Francès.

Quan vaig conèixer Fabra, ja feia anys que no era un element actiu de l'escalafó de les Escoles d'Enginyers Industrials. Anys enrera havia estat catedràtic de Química de l'Escola d'Enginyers de Bilbao. Amb Fabra havia passat una cosa curiosa: durant molt de temps els seus amics es pensaren que era un químic amb el derivatiu de la filologia com a violí d'Ingres. De fet, però, resulta totalment al revés: al capdavant resultà un filòleg que havia hagut d'utilitzar el derivatiu de la Química per a afrontar els primers anys de la seva vida independent. Fabra tenia molt bon record de Bilbao i de la seva activitat com a catedràtic de Química. M'havia dit moltes vegades, pensant en les diferències que es poden establir entre la Química i la Filologia, que no creia pas que els seus estudis oficials li haguessin fet cap mal en el moment de formular i d'ensenyar Filologia. Potser la claredat que tenia d'exposició i de presentació de les seves idees provenia de la seva formació positivament científica. Malgrat tenir una gràcia única en l'art de saber presentar els seus principis en forma de suggestions, era un home d'una gran disciplina mental, de principis rígids i construïts, i això potser era una conseqüència de la seva activitat pedagògica en el camp positiu.

Sobre els anys de Bilbao de Pompeu Fabra, Unamuno contava una anècdota que és molt significativa per a donar entenen la seva ironia de «pince sans rire». Un dia, Unamuno i Fabra anaren a fer una visita al noviciat de l'ordre dels jesuïtes, a Loiola. El rector de la casa volgué acompanyar-los personalment. Els jesuïtes prenen (deia el rector de Salamanca), com ja és prou sabut, que en la seva religió jesuítica, com deien els autors del XVII, hi ha els homes més intel·ligents de cada moment. El rector deia:

—Fíjese usted, don Miguel, en las caras de los muchachos... Qué finura, qué raza, qué inteligencia!

I, en efecte, hi havia estudiants que semblaven intel·ligents i que potser no ho eren tant com semblaven. I n'hi havia que no ho semblaven tant i potser ho eren positivament. I també n'hi havia alguns que presentaven un aire d'espesseïment molt visible.

—Vostè creu, pare rector —pregunta amb això Unamuno assenyalant-ne un d'aquests darrers—, que aquest xicot té l'aire molt intel·ligent. No prejutjo res, és clar. Ho dic simplement per les aparences...

—Home... en efecte... potser... —digué el pare rector, notòriament empallegat.

Es produí una pausa lleugerament incòmoda.

—És igual, no es preocupi. Aquest el deuen tenir destinat a màrtir de la Xina...  
—digué Fabra amb una perfecta naturalitat, amb el petit somriure del qui torna a reprendre el diàleg, sense recalcar cap paraula, com si parlés del temps.

Unamuno esperà la reacció del pare rector amb un posat lleugerament estamordit. El pare rector, després d'un moment de perplexitat, considerà que la frase de Fabra tenia una gràcia molt viva.

La inauguració del Estudis Universitaris Catalans es produí en el curs 1904-1905. El Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que presidí el senyor Rubió i Lluch, és de 1906. La creació de l'Institut d'Estudis Catalans, de 1907. Les Normes Ortogràfiques de l'Institut, de 1914. El Diccionari Ortogràfic, de 1918. El Diccionari General de la Llengua Catalana, de 1932.

Quan es produí el Congrés de la Llengua, Fabra encara era professor de Química a Bilbao. Dels tres mil congressistes inscrits (hi assistiren molts erudits estrangers) en fou un dels més actius. La seva posició filològica radical, extremista, li donà un nombre de partidaris molt superior al que hom havia suposat. Fabra havia començat la seva activitat lingüística anys abans del referit congrés movent-se dins el grup o colla de «L'Avenç», quan Casas li féu el retrat al carbó de barret de copa alta i barba. D'aquest grup de «L'Avenç», Sagarra, en les seves Memòries, n'ha deixat una pintura plena de vida, que és un dels millors fragments que conté aquest llibre escrit amb la preocupació d'espantar. Fabra trobà en el grup un element favorable a les seves inquietuds: el senyor Jaume Massó i Torrents, que essent un especialista de la nostra llengua i literatura medieval, comprengué de seguida la finalitat que es proposava. «L'Avenç», que representa una innovació en totes les qüestions que plantejà, adopta, en l'ortografia, les idees radicals de Fabra.

Aquest país deu contenir un ferment soterrat de preocupacions lingüístiques i filològiques. Abans que Fabra aparegués a la superfície de la discussió, ja s'havia plantejat el problema de com s'havien de fer els plurals, si amb as o amb es. D'aquesta primera discussió, que fou molt apassionada, com solen ésser en el nostre país aquesta classe de polèmiques, en data, probablement, la reforma i fixació del nostre llenguatge. Més endavant Fabra plantejà les coses amb una amplitud total. En tot cas, pel que el professor Badia Margarit afirma, en la seva introducció de la seva Gramàtica Històrica, que s'ha fet en aquest país en els últims decennis, no solament en la nostra àrea específica, sinó en la intrincada selva dels estudis romànics, s'ha de reconèixer que no s'ha pas perdut totalment el temps, com s'ha perdut en altres aspectes d'una manera inexorable. Així Fabra plantejà la reforma lingüística d'una manera general, que fou patrocinada per «L'Avenç», i per això el cos de la seva doctrina és anomenat la reforma de «L'Avenç», tot i ésser exclusivament de Fabra, perquè els altres elements de la tertúlia —«aquella revista si se n'exceptua al senyor Massó i Torrents, que reforçà la posició del filòleg amb la seva considerable documentació medieval»— ben poca cosa hi aportaren. Més aviat la pertorbaren amb bizantinismes i pèrdues de temps constants. S'ha de reconèixer que el

senyor Casas Carbó, com a especialista en el plantejament de qüestions inútils i innecessàries, fou un as.

Plantejada per Fabra la reforma ortogràfica i la fixació de la llengua, s'armà de seguida una polseguera fenomenal. No vaig pas viure directament l'apassionada crepitació a què donà lloc aquesta polèmica. Només en conec les escorrialles, perquè quan vaig arribar a Barcelona el 1913 encara a la Universitat es discutia si la conjunció copulativa era la «y» o la «i». A les darreries de la discussió, les coses s'havien esquematitzat pintorescament entre partidaris de la «y» i partidaris de la «i», però abans d'arribar en aquesta situació calgué passar per un llarg procés, en el curs del qual Fabra fou el protagonista essencial.

Dèiem que el Congrés de la Llengua Catalana tingué lloc l'any 1906 i que l'Institut d'Estudis Catalans fou fundat per Prat de la Riba l'any 1907. La intervenció de Fabra en el Congrés, que fou molt remarcada, li donà accés a la secció filològica de l'Institut, i fou llavors que pogué començar la seva tasca, desplaçada del recolzament en un nucli limitat i merament particular com era «L'Avenç» a una fonamentació molt més sòlida, general i eficaç com era l'acadèmia que s'acabava de fundar. Les publicacions de l'Institut donaren a aquest organisme, tot just nascut, un gran prestigi internacional, que repercutí, és clar, reforçant considerablement la posició de Fabra. En la nostra història de la cultura contemporània, la creació de l'Institut és una obra importantíssima, decisiva, perquè representa el primer esforç fet en aquest país per organitzar el treball intel·lectual sobre bases europees serioses, científiques i positives, i per bandejar la improvisació, el pintoresc i la inanitat de la ignorància.

Aquestes afirmacions, que poden demostrar-se amb testimonis de l'activitat acadèmica internacional, són vàlides per a totes les activitats que l'Institut fins ara ha portat a cap, enmig, en aquests últims anys, de dificultats inenarrables.

2. QUART, Pere (1968): «Jaculatories del centenari», *Circumstàncies*, Barcelona, Proa, p. 358-359. Disponible en <<http://www.endrets.cat/text/4045/jaculatories-del-centenari-ca.html>> [consulta del 30 d'agost de 2019].

Íntim homenatge a Pompeu Fabra, tot pensant que el mestre no era precisament un líric. Li agradaven els versos mnemotècnics.

Audaç, vident, ànima dreta,  
feina neta,  
en un país que renaixia  
tot fent via,  
emprenqué sol la gran comesa  
mal compresa,  
i a un desmanec, ja vell de segles,

donà regles;  
 i sempre ho féu amb un somriure  
 d'home lliure  
 que el lliure albir d'altri respecta,  
 circumspecte.  
 Sent enginyer d'enginy flexible,  
 molt sensible,  
 un pont bastí per la cultura:  
 llengua pura.  
 Perquè sabia de convèncer  
 pogué vèncer,  
 dictador amb seny i sense sabre,  
 mestre Fabra!

3. BROSSA, Joan (1961): «Entreacte», *Els ulls i les orelles del poeta*, Barcelona, Edicions 62. Disponible en: <<http://www.fundaciojoanbrossa.cat/obraDest.php?idmenu=3&menu2=7&submenu=10&id=99>> [consulta del 30 d'agost de 2018]

Els mots corren a canviar-se  
 de vestit. Baixen els telons, i les bambolines  
 vénen de nou damunt els bastidors.  
 Els subjectes, els verbs i els adverbis,  
 ja vestits d'altra manera, tornen  
 a escena. Resta un grup  
 d'adjectius mirant pel  
 forat del teló.  
 El poema següent ara començarà.  
*Homenatge a Pompeu Fabra*

4. ESPRIU, Salvador (2015): «El meu poble i jo», *Cançons d'Ariadna, Obra completa*, Barcelona, Edicions 62. Disponible en <<http://aquellspoetes.blogspot.com/2013/07/el-meu-poble-i-jo-salvador-espriu.html>> [consulta del 30 d'agost de 2019].

*A la memòria de Pompeu Fabra,  
 Mestre de tots.*

Beviem a glops  
aspres vins de burla  
el meu poble i jo.

Escoltàvem forts  
arguments del sabre  
el meu poble i jo.

Una tal lliçó  
hem hagut d'entendre  
el meu poble i jo.

La mateixa sort  
ens uní per sempre:  
el meu poble i jo.

Senyor, servidor?  
Som indestriables  
el meu poble i jo.

Tenim la raó  
contra bords i lladres  
el meu poble i jo.

Salvàvem els mots  
de la nostra llengua  
el meu poble i jo.

A baixar graons  
de dol apreníem  
el meu poble i jo.

Davallats al pou,  
esguardem enlaire  
el meu poble i jo.

Ens alcem tots dos  
en encesa espera,  
el meu poble i jo.

*B., 9 de febrer de 1968*



TEORIA FRASEOLÒGICA EN LA GRAMÀTICA CATALANA (1956)

DE POMPEU FABRA

Jordi Ginebra

*Universitat Rovira i Virgili*

1. INTRODUCCIÓ

**A**mb aquest treball volem fer una contribució a l'estudi de l'obra de Pompeu Fabra i, de manera més general, un contribució a l'estudi de la història de la lingüística catalana. Més específicament, dins el marc general del desenvolupament històric de la lingüística catalana, volem fer una petita contribució a la història de la reflexió sobre les unitats fraseològiques. De fet, no hi ha pràcticament cap treball —deixant de banda Bargalló & Ginebra (2002)— que s'ocupi d'analitzar com ha evolucionat històricament el pensament dels gramàtics i lexicògrafs catalans sobre la fraseologia, un fet d'altra banda lògic si tenim en compte que la mateixa fraseologia, com a disciplina acadèmica pròpiament dita, és molt recent: es considera que s'inicia en la dècada dels cinquanta del segle XX (CORPAS: 1996, 11) en l'àmbit de la llengua catalana, l'inici del desenvolupament sistemàtic de la teoria fraseològica és encara més tardà; és de la dècada dels noranta (GINEBRA: 2003, 26).<sup>1</sup>

El fet que el desenvolupament de la fraseologia com a disciplina acadèmica sistemàtica comenci als anys cinquanta del segle XX —i als anys noranta en el cas de la lingüística catalana— no es contradiu amb la possibilitat d'estudiar una «història» del pensament fraseològic anterior a aquestes dates. Com han assenyalat nombrosos estudiosos, hi ha «lingüística» abans de la *lingüística* —i hi ha, per tant, «fraseologia» abans de la *fraseologia*. Les gramàtiques i diccionaris anterior al naixement de la ciència lingüística contemporània contenen la teoria lingüística vigent en

---

<sup>1</sup> De fet, per aquesta raó és lògic que la història de la teoria fraseològica tampoc no hagi rebut gaire atenció fora del domini català. De tota manera, en altres llengües s'ha fet una mica més de recerca. Vegeu, per exemple, entre altres, Montoro del Arco (2005) per a l'espanyol, Bárdosi (1990) per al francès i Bárdosi (2012) per a l'hongarès.

cada època i, per tant, encara que en determinats aspectes sigui una teoria que avui ens resulta prou llunyana, constitueix un conjunt de categoritzacions conceptuals i de pràctiques descriptives que poden ser analitzades i que, de fet, ens proporcionen coneixement sobre les llengües, sobre els mètodes d'aproximació a l'estudi dels fenòmens lingüístics i, en definitiva, sobre la història i la condició del pensament científic.

La *Gramàtica catalana* (1956) de Pompeu Fabra va ser publicada, com se sap, pòstumament (Fabra va morir el 1948) i, per tant, sense control editorial de l'autor. A més, va ser una obra redactada en unes condicions poc propícies per al treball acadèmic de qualitat: Fabra, amb més de setanta anys, vivia a l'exili, sense possibilitat de consultar amb col·legues professionals i sense possibilitat d'accedir còmodament a recursos bibliogràfics. D'altra banda, Fabra va redactar l'obra pensant en les circumstàncies polítiques en què vivien els catalans, i per això hi va pesar força l'orientació didàctica i l'objectiu pràctic: contribuir a explicar i fixar aspectes de normativa gramatical i a consolidar, en moments molt difícils, la varietat estàndard de la llengua catalana. Això no contradiu una afirmació que s'ha fet sovint sobre aquesta obra: que, en comparació amb la gramàtica de 1918/1933, és una obra de caràcter menys prescriptiu i més enfocada a fer reflexionar els lectors, que previsiblement havien de ser els mestres de català. L'obra té aquest caràcter, certament, però en bona part restringit per la peremptorietat d'atendre la conjuntura: Fabra havia de ser didàctic i clar, i això potser el va fer deixar de banda determinades observacions d'una certa complexitat. Tenint en compte tots aquests factors i limitacions, el resultat de la seva feina va ser excel·lent, com ja ha estat assenyalat pels estudiosos (COROMINES: 1956; BONET: 1989 & 1991; SOLÀ: 2009).

Fabra tracta en la *Gramàtica catalana* de 1956 de les unitats fraseològiques —les unitats lèxiques pluriverbals formades per mitjà de la fixació de combinacions de mots—, tot i que no hi dedica atenció especial ni n'organitza l'estudi d'una manera sistemàtica. No trobem pròpiament en l'obra, d'altra banda, un tractament d'aquest material enfocat des del punt de vista dels processos genètics, és a dir, dels mecanismes de «formació de



locucions»<sup>2</sup>). El marc principal en el qual insereix l'estudi de les unitats fraseològiques és el de la composició, com veurem. Quant a la terminologia, cal fer notar que Fabra no fa servir en tota l'obra —si el nostre examen ha estat correcte— cap d'aquests termes: *fraseologia*, *fraseològic*, *fraseologisme*, *unitat fraseològica*, *unitat lexicalitzada*, *lexicalització*, *unitat lèxica pluriverbal*, *sintagmació*, *compost sintàctic*, *compost sintagmàtic*, *sinapsi* (aquest darrer, com se sap, no va ser encunyat fins a l'any 1966, per Benveniste). Com acabem de dir, inclou les unitats fraseològiques en la composició i no hi al·ludeix amb cap terme tècnic específic. La denominació que utilitza més sovint és la de *locució*, d'acord amb la tradició gramatical, però sense que s'hi descobreixi la voluntat clara de fixar-la com a terme tècnic (com sí que s'ha esdevingut posteriorment en l'àmbit de la lingüística catalana). Fabra tampoc no recorre a altres expressions —de delimitació imprecisa— que tenien una llarga tradició en els estudis lexicogràfics i gramaticals, com *frase feta*, *modisme*, *gir*, *idiomatisme* o *idiomàtic*.<sup>3</sup>

## 2. ORGANITZACIÓ DEL MATERIAL EN LA GRAMÀTICA

Fabra tracta de les unitats fraseològiques al capítol setè de la gramàtica, dedicat a la composició (1956, 142-159). Aquest capítol està dividit en dos apartats, «Composts formats amb prefixos» (1956, 142-151) i «Els altres composts» (1956, 151-159). Les unitats fraseològiques apareixen al segon apartat. En concret, als «paràgrafs» 159, 160, 161, 162 i 164, tot i que cap d'aquests paràgrafs, tret de l'últim —i potser en part el 160—, està dedicat específicament als fraseologismes. En el segon dels apèndixs de la gramàtica hi ha igualment referències a unitats lèxiques

---

<sup>2</sup> Com s'indica a Ginebra (2019: 26), només en algun passatge escadusser de les *Converses filològiques* Fabra adopta, amb objectius pràctics, aquest enfocament, com ara quan proposa de crear la locució *significar comiat* o *intimar comiat*, i en algun altre moment proposa, sense més concreció, la creació de «motllos nous» per a la generació de frases fetes.

<sup>3</sup> La paraula *fraseologia* apareix al prefaci de la gramàtica (p. VII), redactat per Joan Coromines, però no pas per fer referència a les unitats fraseològiques, sinó a l'exemplari textual de l'obra.

pluriverbals, però no les estudiem perquè, com se sap, Fabra no va ser l'autor d'aquest apèndix.

En el primer dels paràgrafs esmentats, en el qual tracta dels compostos formats per elements coordinats de la mateixa categoria (1956, 153) —bàsicament amb el propòsit de determinar si s'escriuen o no amb guionet—, Fabra al·ludeix per primera vegada dins del capítol a una classe d'unitats que avui podrien considerar-se unitats fraseològiques. Ens referim a seqüències com *vagó restaurant*, *café concert*, *cotó pólvora*, *cartó pedra*, *paper moneda* i *camisa pantalon*. En aquest mateix paràgraf, sense més comentaris (només com a mosta de compostos que s'escriuen amb guionet) addueix els sintagmes lexicalitzats *a corre-cuita*, *a mata-degolla* i *fer la viu-viu*.

En el segon dels paràgrafs al·ludits, el 160, Fabra indica per primera vegada explícitament que hi ha combinacions de mots que, encara que s'escriuen amb els elements separats —per exemple, *blat de moro*—, són «veritables mots compostos». La intenció principal del paràgraf, però, continua sent proporcionar informació ortogràfica: quines unitats s'escriuen separatament, quines no i quines s'escriuen amb guionets.

En el paràgraf següent, el 161, hi ha una referència molt breu a unitats fraseològiques que poden fer de base de nous derivats. La referència, però, continua tenint un objectiu ortogràfic: assenyalar que aquests derivats s'escriuen com si fossin mots simples. I trobem el mateix al paràgraf següent: comentaris sobre les unitats pluriverbals amb l'objectiu de fer notar quina és la manera correcta de grafiar-los.

Finalment, el paràgraf 164 sí que està dedicat a proporcionar un petit catàleg de les classes d'unitats fraseològiques, encara que també en aquest paràgraf sembla que la preocupació principal de Fabra és fer notar que en català hi ha cadenes que s'escriuen amb els elements constitutius sense separació i n'hi ha que s'escriuen amb separació —i que sovint aquesta diferència, per a una mateixa cadena, és discriminatòria del valor semàntic i sintàctic de la seqüència.

Abans d'aquests paràgrafs, però, Fabra tracta de manera esparsa i conjuntural d'algunes locucions, bàsicament als apartats dedicats a les unitats que tenen la mateixa categoria sintàctica que les locucions corresponents. Així, es refereix a les locucions conjuntives quan estudia les con-

juncions, a les locucions adverbials quan estudia els adverbis, etc. La informació que Fabra proporciona sobre la fraseologia catalana, doncs, no està concentrada en cap passatge de l'obra, sinó que figura de manera dispersa en diversos passatges de la gramàtica, i en el nostre treball el que hem volgut fer és precisament aplegar-la, sistematitzar-la i analitzar-la. Així, en l'apartat que segueix (apartat 3) presentem el que podria ser aproximadament la definició de Fabra de les unitats fraseològiques. En l'apartat 4 tractem de les diferents classes d'unitats fraseològiques i de les denominacions que el gramàtic utilitza per referir-s'hi. En l'apartat 5 fem una anàlisi de les estructures formals d'aquestes unitats, partint del material concret recollit per Fabra a la gramàtica. En l'apartat 6 plantejem una qüestió teòrica suscitada pel tractament que la gramàtica fa de certes unitats nominals de difícil conceptualització i classificació, les del tipus *vagó restaurant*. I dediquem l'apartat 7 a un parell de comentaris de qüestions que ens ha semblat interessant de destacar. Tanquem el treball amb un apartat de conclusions.

### 3. LA DEFINICIÓ

Fabra no intenta trobar un lloc en la gramàtica adequat per definir les unitats fraseològiques, però de fet proporciona dues definicions clares d'aquesta classe de cadenes lèxiques quan veu que és convenient explicar, precisament, que hi ha en la llengua catalana seqüències de mots que tenen el valor d'un mot. La primera apareix —potser de manera una mica imprevisible— a l'apartat dedicat al *terme predicatiu*, com un aclariment pel fet que els adjectius poden tenir altres funcions que la de complement determinatiu (especificatiu) i la de complement circumstancial (*predicatiu*):

Si un adjectiu adjuntat a un nom, no com a complement determinatiu d'aquest nom, sinó com un afegitó explicatiu, és susceptible d'esdevenir l'equivalent d'un complement circumstancial, altres vegades aquest afegitó forma amb el nom una locució que, deixant d'ésser copsada com un agregat de mots, signes cadascun d'una idea, arriba a ésser l'equivalent d'un simple mot, ço és, el signe d'una idea única: *argent viu*, per exemple, és el nom d'un metall altre que l'argent: el mercuri (FABRA: 1956, 78).

La segona figura, ja de manera més previsible, a l'apartat dedicat als «Altres compostos»:

Hi ha conjunts de mots com *blat de moro* que, malgrat escriure's sense ajuntar els seus elements constitutius, són veritables mots composts. Per a denominar un cert cereal exòtic, s'adoptà, un dia, el conjunt format pel nom d'un altre cereal, *blat*, acompanyat d'un complement, *de moro*: aquell cereal fou, així, denominat *blat de moro*. Aquesta denominació, deixa d'ésser copsada com un agregat de mots, signes cadascun d'una idea (concepció analítica), per a esdevenir l'equivalent d'un simple mot, ço és, el representant d'una idea única (concepció sintètica). D'altres exemples són *esperit de vi*, *ull de poll*, *carn d'olla*, *cuc de seda*, *fum d'estampa*, *agulla de cap*, *mestre de cases* (FABRA: 1956, 153).

En un altre passatge es torna a referir a les unitats fraseològiques descrivint-les com a compostos «originats per la sintetització d'un conjunt de mots formats segons les regles sintàctiques ordinàries» (FABRA: 1956, 154) i com a compostos «nats d'un conjunt de mots format segon les regles sintàctiques ordinàries» (FABRA: 1956, 156), i especifica que aquests compostos s'escriuen en general «sense que cap senyal extern indiqui que el conjunt, sintetitzat, és esdevingut un mot compost; així, *argent viu*, *blat de moro*, conjunts sintetitzats, s'escriuen com els conjunts no sintetitzats *argent fos*, *blat de Romania*» (FABRA: 1956, 156).

Les definicions i les explicacions són clares i sòbries (adequades per a una gramàtica que, com hem dit, volia ser sobretot didàctica i pràctica), i presenten, a més, la particularitat que Fabra es permet apartar-se lleugerament de la terminologia de la tradició gramatical amb l'expressió *conjunt sintetitzat* (vegeu també 157 i 158), que, tot i que innovador, no deixa de ser comprensió assequible. Malgrat això, Fabra no desenvolupa gaire més al llarg de la gramàtica, en la presentació de les diferents unitats fraseològiques, les conseqüències de la idea que aquestes unitats representen una «concepció sintètica», i es limita més aviat a seguir la terminologia i els esquemes nociònals tradicionals, i això li impedeix fer aportacions de més consistència —per exemple, no reflexiona sobre el fet que les locucions conjuntives que recull contenen totes l'element *que*, que per ell mateix ja té valor conjuntiu, i que obligaria a intentar explicar de quina

manera llavors aquestes locucions també vehiculen una «concepció sintètica».

#### 4. CATEGORIES FRASEOLÒGIQUES

Per classificar les unitats fraseològiques —que, convé insistir-hi, són tractades com a casos de composició—, Fabra utilitza, com a termes gramaticals ordinaris, sense donar cap mostra d'estar conceptualitzant res que necessiti destacar-se especialment, els sintagmes següents (d'altra banda corrents en la tradició gramatical). D'una banda, *locució conjuntiva* —«la llengua posseeix, com a subordinants de proposició, una munió de conjuncions i locucions conjuntives» (FABRA: 1956, 100; vegeu també 103, 158)—, que il·lustra amb cadenes com *ja que, encara que, sols que, només que, així que, tot seguit que, bé que, per bé que* i altres. De l'altra, *locució adverbial* —«S'usen llargament (alguns exclusivament) com a modificadors d'adjectius i d'adverbis o locucions adverbials» (FABRA: 1956, 82), «Els adverbis i locucions adverbials de temps són» (FABRA: 1956, 83; vegeu també 91, 141, 154, 158)—, que exemplifica amb conjunts com *tant més, pel cap alt, ben bé, ultra mesura, ça i lla, de seguida, tot seguit, de matí, a punta de dia, a trenc d'alba, al més, al menys* (els dos darrers com a modificadors d'adverbis) i altres. I, finalment, *locució prepositiva* —«Els circumstancials de temps són introduïts amb diferents preposicions i locucions prepositives» (FABRA: 1956, 73), «La llengua posseeix, encara, un gran nombre de locucions prepositives» (FABRA: 1956, 74; vegeu també 71, 75, 76, 93, 98, 158)—, que mostra per mitjà de seqüències com *a causa de, a despit de, a excepció de, a fi de, a desgrat de, a tall de, a favor de, en contra de, a sabuda de, en esguard de, cap a, dret a* i altres —en una ocasió, per referir-se a *per a*, fa servir l'expressió *preposició composta* (FABRA: 1956, 86). De fet, en el paràgraf 164 de la gramàtica, hi llegim això: «Hi ha un gran nombre de conjunts més o menys sintetitzats que fan dins la frase l'ofici d'un adverbi, d'una preposició o d'una conjunció: són les anomenades locucions adverbials, prepositives i conjuntives» (FABRA: 1956, 158).

En canvi, Fabra només recorre una vegada a l'expressió *locució verbal* —quan vol fer notar que hi ha expressions que lexicalitzen noms amb

diminutius, com ara *fer denteta* o *fer l'aleta* (FABRA: 1956, 117),<sup>4</sup> dues a l'expressió *locució adjectiva* (FABRA: 1956, 78 i 154) —per referir-se a cadenes com *d'or* o *de pedra*—,<sup>5</sup> i cap a l'expressió *locució nominal*, tot i que sí que fa servir una vegada el mot *locució* (sense l'adjectiu *nominal*) per referir-se a les locucions nominals —en concret, per explicar que els adjectius poden formar amb els noms conjunts que són l'equivalent d'un mot, com *argent viu* (FABRA: 1956, 78). En altres passatges usa *locució numeral* (FABRA: 1956, 33) —per a *un centenar de*, *un miler de*, *un milió de*, *una dotzena de*— i *locució numeral o quantitativa* (FABRA: 1956, 36) —per a *un grapat de*, *gota de*—.<sup>6</sup> A més, aquestes referències a les locucions altres que les adverbials, prepositives i conjuntives apareixen gairebé totes fora del capítol de la composició.

La pregunta lògica del lector seria aquesta: ¿Per què Fabra no va donar, en algun lloc de la gramàtica (en concret, en el capítol de la composició, ja que totes aquestes formacions són tractades com a compostos), la llista completa de les classes de locucions? ¿Per què la referència a alguna d'aquestes classes apareix fora del capítol «adequat»? ¿I per què no va utilitzar el terme *locució nominal* si, com hem dit, són aquestes unitats les que ocupen més espai de reflexió a la gramàtica?

La resposta és que probablement Fabra no va tenir interès a sistematitzar aquest punt, i que es va limitar a seguir la tradició gramatical i lexicogràfica, que —per raons que ara no ens podem entretenir a explicar— utilitzava prou les denominacions *locució adverbial*, *locució prepositiva* (o *preposicional*) i *locució conjuntiva* (o *conjuncional*) i, en canvi, feia servir poc les expressions *locució adjectiva* (o *adjectival*) i *locució verbal*, i

<sup>4</sup> Apareix una altra vegada el sintagma *locució verbal* a la pàgina 154, entre claudàtors, probablement atribuïble a la intervenció de Joan Coromines.

<sup>5</sup> La de la pàgina 154 —que apareix per designar unitats com *verd fosc*, *blau marí* o *groc canari*— és possible que també calgui atribuir-la a la intervenció de Coromines.

<sup>6</sup> Hem de corregir un error de Ginebra (2019: 25), on es deia que Fabra mai va tractar a les gramàtiques de la sintagmació —per a ell, composició— que dona com a resultat verbs i adjectius (és a dir, de les locucions verbals i adjectives). Ni que fos ben de passada, com acabem de veure, sí que es va referir a la *Gramàtica catalana* a aquestes dues classes de locucions.

gairebé gens el terme *locució nominal* (BARGALLÓ & GINEBRA: 2002) —en part perquè les unitats pluriverbals nominals es tractaven, molt més freqüentment que les altres unitats pluriverbals, en el capítol de la composició, i per tant ja no calia recórrer a un nom específic per designar-les en altres apartats de les gramàtiques. De fet, el mateix *Diccionari general de la llengua catalana* (FABRA: 1932) recollirà després unitats sintagmàtiques lexicalitzades de tota mena, però només marcarà amb especificació categorial les locucions adverbials, prepositives, conjuntives i adjectives (GINEBRA & MONTSERRAT: 2000, 368).<sup>7</sup> En rigor, el cert desinterès de Fabra per ser més precís en aquest punt es fa palès pel fet que la mateixa paraula *locució* és utilitzada de vegades de manera ambigua: pot designar una unitat fixada (fraseològica, doncs —un compost, per a Fabra) i pot designar un sintagma lliure.

En la pràctica, la gramàtica de Fabra —deixant de banda les categoritzacions explícites i les etiquetes— recull material fraseològic divers, que apareix al llarg de l'obra com a exemple o il·lustració de diferents qüestions no sols en les pàgines dedicades a «Altres compostos», sinó també en altres apartats, com ja hem dit. Això permet fer-se una idea una mica més precisa de la seva visió d'aquesta classe d'unitats. En els paràgrafs que segueixen mostrem quin és aquest material, i en fem una breu anàlisi.

---

<sup>7</sup> El fet s'explica en part perquè les locucions nominals i verbals tenen normalment (en el cas de les verbals, sempre) «forma», respectivament, de sintagma nominal i de sintagma verbal, i per tant apareixien habitualment en articles lexicogràfics corresponents a noms i a verbs. En canvi, una locució adverbial, per exemple, pot aparèixer en un article dedicat principalment a una preposició, i per tant és lògic que es marqui que pertany a una categoria diferent de la de l'entrada. Cal fer notar, d'altra banda, que Fabra utilitza a la gramàtica de 1956 les expressions *locució conjuntiva* i *locució adjectiva* i, en canvi, a la «Llista d'abreviatures» del diccionari de 1932 canvia *conjuntiva* i *adjectiva* per *conjuncional* i *adjectival*, malgrat que al cos de l'obra no hi ha entrada per a *conjuncional* i sí que es recull el terme *locució conjuntiva* (s.v. *conjuntiu*) —en canvi, es recull *adjectival*.

## 5. EL MATERIAL FRASEOLÒGIC DE LA GRAMÀTICA

Quant a les locucions nominals, si a la gramàtica de 1912 només havia esmentat casos d'unitats formades per dos substantius units per la preposició *de* (*mestre de cases*, *blat de moro*), a la gramàtica de 1956 Fabra (1956, 153-154) incorpora casos en què la base és [N + Adj] (*argent viu*, *targeta postal*, *estat major*), casos en què la base és [Adj + N] (*baix relleu*, *lliure canvi*) i casos de [N + en + N] (*cinc-en-rama*) i de [N + N] (*vagó restaurant*) —aquests dos darrers tipus són més problemàtics a l'hora de categoritzar-los com a unitats fraseològiques (per al darrer, vegeu l'apartat 6). Quant a les locucions adjectives, la gramàtica en presenta del tipus [de + N] (*de pedra*) i del tipus [Adj + N] i [Adj + Adj] (*blau cel*, *blau mari*). Pel que fa a les locucions verbals, com hem dit, Fabra n'addueix només per mostrar que poden lexicalitzar noms amb diminutius (*fer denteta*), que poden lexicalitzar compostos escrits amb guionet (*fer la viu-viu*) i, en una nota a peu de pàgina, sense gaire explicació, en fa una petita relació (*fer aparers*, *fer farons*, *fer forrolla*, *fer ali*, *fer denteta*, *prendre a dents*, *donar abast*, *anar de tort*, *haver esment*) (FABRA: 1956, 154) —es tracta d'un passatge poc estructurat, potser reelaborat, sense haver-hi reeixit, pel curador de l'obra.

Les locucions prepositives que es consignen a la gramàtica estan constituïdes formalment, en la majoria de casos, per dues preposicions, seguint l'esquema [prep + prep] (*abans de*, *cap a*, *dins de*, *damunt de*), o per l'esquema [prep + N + prep] (*a causa de*) —en algun cas [prep + Det + N + prep] (*al voltant de*). Però també en trobem que segueixen altres esquemes: [prep + Adj] (*a mitjan*), [prep + prep + prep] (*en contra de*), [prep + Part + prep] (*a sabuda de*), [prep + Part] (*en vist*), [N + prep + N + prep] (*frec a frec de*), [prep + Q + prep] (*a menys de*), [Adv + prep] (*ensems amb*). De vegades es difícil determinar la categoria formal d'un dels elements. Això passa, per exemple, amb *gràcies a* o amb *per tal de*. ¿És *gràcies* un nom? ¿És *tal* un adjectiu?

Les locucions conjuntives que Fabra recull presenten generalment l'estructura formal [prep + que] (*amb que*, *malgrat que*, *abans que*) o [Adv + que] (*encara que*, *només que*, *mai que*), encara que també n'hi ha que mostren altres estructures (però pocs exemplars per a cada una): [Q +



Part + que] (*tot seguit que*), [prep + Adv + que] (*per bé que*), [prep + Q + que] (*en tant que*), [Ger + que] (*salvant que*), [Part + que] (*vist que*), [prep + N + que] (*a mesura que*), [Conj + que] (*puix que*), [Adv + V + que] (*ja sia que*) i [prep + Q + que] (*a menys que*).

Les locucions adverbials, a diferència de les altres locucions, apareixen caracteritzades, com els adverbis corresponents, des del punt de vista semàntic. Així, reunint aquestes caracteritzacions —que trobem disperses en diferents apartats—, en podem fer la relació següent: de quantitat o grau —*tant més, pel cap alt* (FABRA: 1956, 82)—, de lloc —*ça i lla* (FABRA: 1956, 82)— i de temps —*de seguida, a entrada de fosc* (FABRA: 1956, 83). Cal afegir-hi els de manera, perquè, encara que en aquest cas Fabra (1956, 81) no indica explícitament que les unitats que presenta poden ser pluriverbals, de fet n'ofereix una bona mostra: *a balquena, a bell doll, a bell ull, a bon dret, a borbolls, a cau d'orella, a coll, a contracor, a cop calent, a correquita, a degolla, a dojo, a dolls, a dret fil, a dreta llei, a dretes, a gratcient, a la babalà, a la gatzoneta, a la impensada, a la valenta, etc.*

Pel que fa a l'estructura formal de les locucions adverbials, el material ofert per Fabra és prou ric. D'una banda, trobem la configuració més usual, la de [prep + SN], amb múltiples variants: [prep + N] (*a coll*), [prep + N + Adj] (*a cop calent*), [prep + Adj + N] (*a dreta llei*), [prep + N + SP] (*a cau d'orella*), [prep + Det + N] (*a la babalà*), [prep + Det + N + SP] (*en un girant d'ulls*), [prep + Q + N] (*a tot estrop, amb prou feines*), [prep + N + prep + N] (*de bat a bat, de fit a fit*), [prep + N + i + prep + N] (*de cap i de nou*), [prep + N + i + N] (*de cop i volta*) i [prep + N + o + prep + N] (*de grat o per força*). També d'altres d'introduïdes per una preposició: [prep + Adj] (*de franc, de valent*), [prep + Det + Adj] (*a la valenta*), [prep + Part] (*d'amagat*), [prep + Det + Part] (*a la impensada*), [prep + Q + Part] (*a totes passades*), [prep + Q + prep + Q] (*a poc a poc*), [prep + V + N] (*a raja ploma*), [prep + Adj + i + prep + Adj] (*a tort i a dret*), [prep + prep + Inf] (*de per riure*). I, de l'altra, estructures diverses, de vegades amb un nombre molt reduït d'exemplars: [Det + Num] (*tot d'una*), [oració] (*si fa no fa*), [Q + Part] (*tot seguit*), [Adv + i

+ Adv] (*ça i llà*), [oració de Ger] (*això no obstant*), etc. Fabra fa notar explícitament que una locució adverbial pot contenir un compost —*a corre-cuita, a mata-degolla* (FABRA: 1956, 153)—, i posa en relleu l'existència del pseudosufix *-ons* (en diu «terminació») en la formació de moltes locucions que també incorporen una preposició inicial (FABRA: 1956, 141): *a bocons, a borbollons, a forfolcons, a rebolcons, a reculons, a rodolons, a rossegons, a tomballons, a trompons, de genollons*.

Finalment, cal destacar que, entre les locucions adverbials, Fabra n'aïlla unes quantes que, com els adverbis corresponents, qualifica de *conjuncionals* —*amb tot, per això, no obstant això* (FABRA: 1956, 84 i 91). Aquí el més rellevant no és de fet que detectés locucions adverbials de caràcter conjuncional, sinó que consignés la categoria sintàctica mateixa (l'element que no modifica el verb sinó tota l'oració), amb independència que es materialitzés en una paraula o en un grup fix de paraules. Avui aquestes unitats han rebut força atenció dels gramàtics (en diuen *matisadors, connectors parentètics* i d'altres maneres), però en els anys quaranta del segle XX molt pocs lingüistes s'hi referien.

Quant a les locucions de quantitat o de grau que recull Fabra (1956, 82), assenyalem que tenen estructures relativament diverses: [Q + Q] (*tant més*), [prep + N] (*ultra mesura*), [prep + Det + N + Adj] (*pel cap alt*), [Adv + Adv] (*ben bé*), [Adj + N] (*bona cosa*), [prep + Det + Q] (*al més*). També recull locucions quantitatives que modifiquen substantius, tot i que no les designa com a tals, sinó que les fa constar, simplement, com a «conjunts» (FABRA: 1956, 31). Totes tenen l'estructura formal [un(a) + N + de] o bé [N + de]: *un munt de, una pila de, una munició de, un grapat de, un ramat de, una colla de, un raig de, un reguitzell de, un poc de, una mica de, un xic de, gota de, mica de*.

Globalment, si compararem les estructures formals de les diferents classes de locucions recollides per Fabra amb els catàlegs corresponents d'estructures formals elaborats per Lorente (2002, 843, 847-848, 850, 862, 866 i 870), comprovarem que hi ha molt poques configuracions de les catalogades per Lorente que no apareguin ja en la gramàtica de Fabra, amb l'excepció de les estructures de les locucions verbals, que, com hem vist, tot just si són tractades per Fabra.

## 6. ¿COMPOSICIÓ O SINTAGMACIÓ?

En el primer dels paràgrafs esmentats a l'apartat 2 d'aquest treball, en el qual tracta dels compostos formats per elements coordinats de la mateixa categoria (1956, 153), Fabra al·ludeix per primera vegada dins del capítol, com hem dit, a una classe d'unitats que avui podrien considerar-se unitats fraseològiques. Són seqüències com *vagó restaurant, cafè concert, cotó pólvora, cartó pedra, paper moneda i camisa pantalon*. Val a dir que aquestes unitats apareixien a l'original manuscrit amb un guionet intercalat (*vagó-restaurant*, etc.), i que figuren al text editat sense guió per la intervenció de Joan Coromines (SOLÀ: 2000, 161 i 164), que també és el responsable de la frase que els precedeix, que informa que aquestes unitats «de formació més recent, s'han escrit fins ara sense guionet, amb els dos membres separats» (FABRA: 1956, 153). La referència de Fabra a aquesta classe d'unitats té interès perquè avui, justament, no hi ha unanimitat en la lingüística catalana a l'hora de determinar-ne la naturalesa. Per a certs autors (per exemple, OBSERVATORI DE NEOLOGIA: 2004; COLL, MUNTANÉ & MORALES: 2015; FREIXA I ROJAS: 2015) cal classificar aquestes formacions precisament com a compostos (i estudiar-los, doncs, com a part de la composició patrimonial). En canvi, per a d'altres, com ara l'IEC (2016, 148) —que no recull els mateixos exemples, però sí *moble bar, anys llum, camió cisterna, decret llei, escola bressol, sofà llit* i altres— es tractaria d'unitats fraseològiques; en concret, de locucions nominals (i llavors cal entendre —tot i que IEC (2016) no ho diu explícitament— que han de ser estudiades com a resultat de la sintagmació, i no de la composició patrimonial).

La raó que subjau a la proposta dels autors que classifiquen aquestes unitats com a compostos és que no són el resultat de la lexicalització d'una estructural oracional (FREIXA I ROJAS: 2015, 81) —és a dir, no deriven de la fixació d'un sintagma format d'acord amb les regles ordinàries de la sintaxi catalana—, que seria la condició exigida per considerar-les unitats fraseològiques (formades per sintagmació, doncs, com sí que ho serien unitats aparentment molt pròximes com *cotxe híbrid, premsa rosa* o *reagrupació familiar*; vegeu també, en aquesta línia, LORENTE: 2002, 833 i 869). Aquesta idea té interès perquè és també la que guia el

plantejament de Fabra. Certament, com he dit, Fabra no distingeix terminològicament entre composició i sintagmació, però sí que estableix una diferenciació —de manera poc evident i poc explícita, d'acord amb l'estil general, tantes vegades destacada per la crítica posterior (SOLÀ: 2009, 311), de la seva gramàtica pòstuma— entre els «compostos» del tipus *vagó restaurant* i els «compostos» del tipus *argent viu*. Aquests darrers apareixen en un altre paràgraf —el següent—, caracteritzats precisament com a originats «per la sintetització d'un conjunt de mots formats segons les regles sintàctiques ordinàries» (FABRA: 1956, 154).

El plantejament de Fabra —que, com he dit, pot costar arribar a descobrir— és de fet el mateix que havia fet palès a la gramàtica de 1912 (tot i que dir «fer palès» també és excessiu, ja que llavors tampoc no es va mostrar generós a l'hora de donar explicacions). L'any 1912, en tractar de la composició nominal, havia fet quatre grups de compostos (FABRA: 1912, 272-274). Els tres primers corresponien als del tipus *capgros* (substantiu + adjectiu), als del tipus *llepafils* (verb + nom, d'acord amb la caracterització del moment) i als del tipus *blat de moro* (nom + *de* + nom). El quart grup eren «los compuestos elípticos» (1912, 273), que il·lustrava amb *celobert*, *aiguacuit* i *aiguamoll*, i que cal entendre com a oposats als dels altres tres grups, que no són «elípticos» perquè estan formats per la «yuxtaposición» dels elements, és a dir, seguint les regles sintàctiques ordinàries de la llengua (sense haver eliminat cap element de la seqüència que fa de base). En canvi, els el·líptics —però Fabra no ens ho arriba a explicar— estan formats amb l'elisió d'algun element que permetria reconstruir una estructura sintàctica ordinària (en el cas d'*aiguamoll*, per exemple, hi hauria el·lipsi partint de la representació mental que correspondria a una cadena com *lloc moll d'aigua*).

La distinció feta en la gramàtica de 1912 —poc explícita, i que re-troblem encara menys explícita a la gramàtica de 1956— havia estat obtinguda, amb tota seguretat, de l'obra *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin* (1874), d'Arsène Darmesteter, que establia, com el principi classificador més vàlid per a l'estudi dels mots compostos, el procés «lògic» que els havia creat, i que distingia, així, entre composició per *juxtaposition* i

*composition elliptique* (DARMESTER: 1874, 2-6 i pàssim), d'acord amb l'explicació que he presentat al paràgraf anterior.<sup>8</sup>

Els fonaments de la separació que estableixen una part important dels lexicòlegs catalans d'avui entre compostos del tipus *vagó restaurant* (unitat no fraseològica) i «sintagmatitzats» del tipus *premsa rosa* (unitat fraseològica), doncs, cal buscar-los en l'obra de Fabra i, en última instància, en la de Darmesteter (encara que cap dels dos considerés que els del darrer tipus són fraseologismes i que, per tant, cap dels dos plantejés pròpiament el problema dels límits entre els mots compostos i les unitats fraseològiques).<sup>9</sup>

El que també resulta interessant de tot plegat, però, és que l'altra posició, la de la gramàtica de l'IEC (2016), pot igualment considerar-se que es fonamenta en els plantejaments de Fabra. Fixem-nos que la raó per considerar *vagó restaurant* un compost (i no una locució: una unitat

---

<sup>8</sup> És possible que aquesta distinció hagués ocupat en el pensament de Fabra més espai de reflexió del que mostren els seus textos. En tenim algun indici. Per exemple, al *Diccionari ortogràfic* (1917: 46) Fabra al·ludia a una distinció, que tot just suggeria, entre compostos *sinètics* i compostos *paratètics*, una distinció equivalent a la distinció entre compostos *el·líptics* i compostos *per juxtaposició*, però que potser en aquell moment —1917— a Fabra li semblava terminològicament més adequada. Fabra no va reprendre posteriorment, a la gramàtica de 1956, la distinció entre *sinètics* i *paratètics*, però, en qualsevol cas, pensem que el fet que s'hi referís el 1917 és precisament una mostra d'aquesta reflexió, que hauria tingut com a mínim tres estadis: el 1912 es decantava pel contrast *el·líptic/juxtaposat*, el 1917 pel contrast *sinètic/paratètic*, i posteriorment va estimar-se més no recórrer a cap terme concret. Així com la distinció *el·líptic/juxtaposat* l'havia obtinguda de Darmesteter (1874), la de *sinètic/paratètic* la devia haver obtingut de Koschwitz (1876).

<sup>9</sup> La posició de Darmesteter/Fabra arriba a la lingüística catalana actual probablement a través de Badia (1962: 380) —que també distingeix entre composició el·líptica o *sinètica* (o «pròpiament dita») i composició per juxtaposició— i de Cabré & Rigau (1986: 139, 148-149). Aquestes dues autores, a més, seguint Benveniste (1966), recorren, per referir-se a les unitats nominals del segon tipus, al terme *compost sinàptic* (tot i que en rigor l'abast que Benveniste assigna al terme és prou més restringit que el que li donen Cabré & Rigau, i que l'autor francès parla de *sinapsi* —*synapsie*, en francès—, i no de *compost sinàptic*, precisament per fer notar que les unitats obtingudes per aquesta via no són compostos).

fraseològica) és el seu caràcter *el·líptic* (per continuar amb l'expressió de Darmesteter), en el benentès que la sintaxi catalana ordinària no avalaria cadenes del tipus [N + N] i, per tant, cal recórrer com a base a la representació mental que correspondria a una cadena com, posem per cas, *vagó que és restaurant* —vegeu també Gràcia (2002, 819), que escriu igualment que és discutible que aquestes formacions pugin ser generades per la sintaxi, i Benveniste (1967, 150), que afirma explícitament que aquests compostos amaguen una organització sintàctica que correspon a un sintagma definitori. Ara: resulta que les cadenes [N + N] pertanyen de fet a la sintaxi catalana i, per tant, potser no és necessari postular una el·lipsi per a l'obtenció de *vagó restaurant*. La mateixa gramàtica de l'IEC ofereix una bona síntesi expositiva de la sintaxi de les cadenes [N + N] —és el que anomenem aposicions nominals (IEC: 2016, 539-542)—, i addueix com a exemple de complement nominal apositiu, entre altres, el sintagma *una contrada plena de pobles fantasma* (IEC: 2016, 541). La cadena *poble fantasma s'erigeix*, així, en estructura sintàctica formulada segons les regles ordinàries de la sintaxi, susceptible d'esdevenir base per a un procés de lexicalització —de «sintagmació»—, com ho mostraria empíricament, precisament, la seqüència *barri fantasma* que Coll, Muntané & Morales (2015, 77) presenten com a cas documentat de neologia lèxica actual. Només que aquests autors la presenten com a cas de composició nominal patrimonial, i no pas —com també podria considerar-se, doncs— de sintagmació.

El que ens sembla més important dels desacords entre les dues anàlisis de la qüestió que examinem és que mostren que es tracta d'una qüestió complexa, encara no resolta del tot, i que Fabra probablement ja es va adonar de la complexitat de la qüestió, encara que, per raons diverses, no s'hi entretingués més. En rigor, la qüestió potser encara és més complexa del que hem fet veure aquí, ja que avui no hi ha dues posicions netament diferenciades, sinó també casos de vacil·lació.<sup>10</sup> Així, en el voca-

---

<sup>10</sup> Gràcia (2002: 819) ja indicava que casos com els de *vagó restaurant* o *verd poma* són a la frontera entre la composició «pròpia» i la composició d'origen sintagmàtic. En qualsevol cas, cal tenir en compte —i aquest és un tema que no debatrem ara— que el fet que una unitat lèxica pluriverbal tingui origen sintagmàtic no vol dir que

bulari de la recent *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, III. Lèxic* de l'Institut d'Estudis Catalans, les subentrades que són locucions estan categoritzades indicant si són locucions adjectives, adverbials, conjuntives, interjectives, prepositives i verbals; en canvi, no hi ha codi de locució nominal, i això «perquè moltes vegades les construccions nominals són a mig camí entre una locució i una unitat sintagmàtica (per exemple, en les estructures N + Adj. sovint el resultat és un tipus de N)» (IEC: 2018, 21). I, encara, hi ha casos de plantejaments prou divergents. Ginebra (2003, 34), per exemple, consideraria que unitats com *retrat robot*, *vagó restaurant* o *paquet bomba* no són compostos nominals ni locucions, sinó una altra classe d'unitats: concurrències (col·locacions) nominals classificatòries.<sup>11</sup>

#### 7. ALTRES OBSERVACIONS

Cal fer notar que Fabra no s'allibera d'una de les inconsistències més conegudes que presenta la gramàtica tradicional a l'hora de descriure les locucions prepositives, adverbials i conjuntives. És el que podríem anomenar la «sobrelematització» de les unitats. Si, per exemple, es lematitza una unitat en la forma *abans de* —i es categoritza, en conseqüència, com a locució prepositiva—, resulta natural parlar llavors —per referir-se a la caiguda de la preposició feble *de*— de «reducció» de la locució davant de la conjunció *que*: «Anàlogament, davant de la conjunció *que*, les locucions prepositives *abans de*, *per tal de*, *des de*, *fins a*, etc., es redueixen a *abans*, *per tal*, *des*, *fins*, etc. (*Abans de la seva arribada*; però *Abans que*

---

necessàriament —com sostenia Darmesteter— hagi d'haver estat el resultat d'una lexicalització. Així, els llenguatges d'especialitat, que, com ja va fer notar Benveniste (1966), recorren sovint a la sinapsi, creen neologismes terminològics d'aquesta classe sense que hagin passat per un procés de lexicalització.

<sup>11</sup> No m'entretindré més en aquesta qüestió. En el cas de la *Proposta* de l'IEC cal entendre que *unitat sintagmàtica*, com a oposada a *locució*, és el terme per referir-se a les unitats fraseològiques que no pertanyen a les classes següents: locució adjectiva, locució adverbial, locució conjuntiva, locució interjectiva, locució prepositiva, locució verbal i locució nominal. Tot i així, el text entre parèntesis no resulta fàcil d'interpretar.

arribi. *Des d'aquell dia*; però *Des que va arribar*)» (FABRA: 1956, 98). Però llavors es genera un doble problema. Perquè, d'una banda, la unitat *abans que* apareix igualment en la llista de les locucions conjuntives (FABRA: 1956, 100; vegeu també 103). I, de l'altra, la seqüència *abans que* també pot ser descrita com la combinació, fruit de les regles ordinàries de la sintaxi lliure, de la preposició (o l'adverbi) *abans* i la conjunció *que* —que introdueix l'oració que fa de complement de la preposició o de l'adverbi. Resulta, doncs, que una mateixa cadena pot ser analitzada de tres maneres (locució prepositiva amb «reducció», locució conjuntiva i sintagma preposicional o adverbial).<sup>12</sup>

En una mateixa línia de problemàtica hi ha altres «locucions» com *davant de*, *prop de* i *al voltant de*, que també «perden» elements en determinades configuracions: «Quan aquestes locucions regeixen un pronom personal (*mi*, *tu*, etcètera), els conjunts *de mi*, *de tu*, etc., es troben ordinàriament reemplaçats pels possessius corresponents *meu*, *teu*, *seu*, *nostre*, *vostre*. Ex.: *Eren tots davant meu*. *Seien prop teu o a la vora teu*» (FABRA: 1956, 75). És el cas també de construccions com *davant de la casa*, en les quals es pot ometre la *de*, i llavors «hom diu que els mots *davant*, *damunt*, *dins*, etc., són preposicions» (FABRA: 1956, 74).<sup>13</sup>

Finalment, cal fer notar que Fabra també s'adona que les unitats fraseològiques poden fer de base per a la formació de nous mots. En primer lloc, d'acord amb el que ara descriuríem com a conversió o habilitació (o lexicalització): «D'altres conjunts formats segons les regles sintàctiques ordinàries poden donar un nom o ésser usats com un nom» (FABRA: 1956, 154-155). La locució, doncs, es lexicalitza i esdevé un mot

<sup>12</sup> Ara deixem de banda la qüestió de la naturalesa gramatical del mot *abans* quan apareix tot sol, perquè classificar-lo com a adverbi ha estat la pràctica general de la gramàtica tradicional fins fa ben poc —una pràctica que, ben encertadament, la nova gramàtica de l'IEC (2016) ha abandonat.

<sup>13</sup> En realitat no sempre és fàcil trobar un registre descriptiu que sigui coherent teòricament i que alhora pugui ser seguit còmodament per lectors de tota mena. Avui també parlem de preposicions complexes o compostes —per tant, de fet, de locucions prepositives— com *cap a* i *per a*, que «es redueixen» (perden la *a*) en certes configuracions —vegeu també Fabra (1956: 77).



nou. És el cas dels substantius *acompte*, que té com a base la locució prepositiva *a compte*; de *Déu-vos-guard* (*Els va saludar amb un Déu-vos-guard molt afectuós*), que també té com a base una unitat fraseològica —la fórmula de salutació *Déu vos guard*—, de *no-m'oblidis*, que té com a base una locució oracional, i de molts d'altres (FABRA: 1956, 154-155).<sup>14</sup> En segon lloc, com a base per a un procés de derivació. Així, de la base fraseològica *blat de moro* —compost sintagmàtic, locució nominal— es forma per sufixació *blatdemorar*, i de la base fraseològica *lliure canvi* es forma el derivat *lliurecanvista* (FABRA: 1956, 155 i 156).<sup>15</sup> I, finalment, com a base per a la derivació valorativa o apreciativa operada pel sufix *-et*: «El sufix intensiu *et* que trobem, per exemple, en *petitet* [...], pot també ajuntar-se a adverbis i locucions adverbials: *lluny, llunyet; aviat, aviadet; a prop, a propet; poc a poc, poc a poquet; de matí, de matinet*» (FABRA: 1956, 141).

## 8. CONCLUSIONS

La descripció i estudi de les unitats fraseològiques en la *Gramàtica catalana* (1956) de Pompeu Fabra no hi ocupa un lloc rellevant, i aquestes unitats hi estan presentades conceptualment i terminològicament seguint la tradició gramatical. Tot i així, l'obra conté un material fraseo-

---

<sup>14</sup> Incidentalment, això pot servir per fer notar que les definicions que solem donar de *sintagmació* —estructura sintàctica lexicalitzada, lexicalització (o fixació) d'un sintagma— no són del tot precises, ja que una unitat com *acompte* és una estructura sintàctica lexicalitzada —o el resultat de la lexicalització d'un sintagma— i, en canvi, no és una unitat fraseològica (un compost sintagmàtic). La sintagmació és el resultat de la lexicalització d'un sintagma, efectivament, però el que caracteritza una unitat formada per sintagmació —una unitat fraseològica, com *a compte*— és que, a més, la unitat que es forma continua tenint propietats de «sintagma».

<sup>15</sup> Fabra distingeix entre aquest fenomen —derivació amb una locució com a base— i el que il·lustren casos com *robavellaire* i *entotsolar-se*, que no tenen com a base una unitat fraseològica, sinó un sintagma lliure (*roba vella, tot sol*), i que descriu com el resultat «de l'addició d'un sufix de derivació [...] a un conjunt no sintetitzat» (Fabra 1956: 155). Així, *lliurecanvista* estaria format a partir d'un «conjunt sintetitzat», i *robavellaire* a partir d'un «conjunt no sintetitzat» (de tota manera, la distinció es fa més fosca a la p. 156). Avui aquest darrer procediment —però no el primer— estaria conceptualitzat com un tipus especial de parasíntesi.

lògic ric, amb mostres de gairebé totes les estructures formals que poden presentar les locucions en català (a excepció de les locucions verbals, gairebé no tractades en la gramàtica) i aquest és un fet que sens dubte cal destacar. Fabra dona mostres, a més, d'haver copsat el pinyol conceptual de les unitats pluriverbals lexicalitzades, amb les explicacions relatives al que anomena «conjunts sintetitzats», que s'oposen als «conjunts no sintetitzats», i això li permet fer distincions ulteriors en l'anàlisi de la formació de noves unitats lèxiques, com ara amb la contraposició entre una mot com *blatdemorar* (format amb una unitat fraseològica com a base) i un mot com *robavellaire* (format amb un sintagma lliure com a base). Cal destacar, també, que el fet d'emmarcar l'estudi de les unitats fraseològiques en l'àmbit de la composició li permet plantejar, ni que sigui indirectament, una qüestió conceptual, de límits entre composició i sintagmació, que encara avui no sembla resolta del tot.

Però la força conceptual i terminològica de la tradició gramatical —la força negativa— potser va ser excessiva. Per exemple, el tractament de les unitats fraseològiques es ressent d'una certa indistinció al llarg de la gramàtica —no sabem si volguda— entre el concepte de locució i el concepte (no pas el terme, que no apareix) de sintagma. Dit més clarament: Fabra presenta com a locucions —i el més segur és que el lector entengui que vol referir-se a unitats lexicalitzades— determinats sintagmes lliures, com ara la cadena *d'or* de la frase *L'anell és d'or* (FABRA: 1956, 78), de manera que no es concreta la diferència, cabdal des del punt de vista de la fraseologia, entre *d'or* —en la frase *L'anell és d'or*— i *de pedra* —en la frase *em vaig quedat de pedra* (FABRA: 1956, 79). Ens queda per saber, doncs, si es tracta d'una manca de clarificació conceptual —difícil d'acceptar, ja que, com hem vist a l'apartat 3, Fabra discriminava correctament entre «conjunt sintetitzat» i «conjunt no sintetitzat»— o si es recorre al mot *locució* per designar un sintagma lliure simplement perquè es considera una paraula que també pot usar-se sense càrrega tècnica específica.<sup>16</sup>

---

<sup>16</sup> La qüestió podria ser més complexa de com la plantegem aquí. Als anys quaranta el terme *sintagma* —que Fabra, de tota manera, coneixia— encara no s'havia generalitzat en la lingüística catalana com a denominador del conjunt de paraules, organitza-

Podem donar una altra mostra de la força negativa de la tradició en relació amb el tractament de les locucions prepositives i conjuntives. Com ha fet notar Gómez Asencio (2003, 60-61) en el seu estudi de l'anàlisi de les locucions adverbials en la història gramatogràfica espanyola, la manera com una locució adverbial «equival» a un adverbi no és paral·lela a la manera com les locucions prepositives i conjuntives «equivalen», respectivament, a una preposició i una conjunció. Fabra hauria pogut destacar aquest fet i mirar d'arribar a alguna conclusió només observant el material que ell mateix havia recollit, ja que, per exemple, alguna importància deu tenir el fet que totes les locucions conjuntives que consigna en la gramàtica contenen l'element *que* —una conjunció— com a constituent final de la unitat, i el fet que totes les locucions preposicionals presenten, com a element constitutiu, com a mínim una preposició simple.

La lectura de la *Gramàtica catalana* (1956) produeix en part, doncs, una sensació estranya, perquè sovint l'exposició de les diferents matèries —també del que té a veure amb les unitats fraseològiques— segueix motlles molt tradicionals, però en altres moments Fabra prescindeix del pes de la tradició i assaja —gairebé sempre de manera molt breu— conceptualitzacions noves i suggerents, com ha mostrat en detall Sebastià Bonet (1991, 358-414). No sabem en quina mesura la necessitat de ser didàctic i clar per causa de la conjuntura social i política el va fer, volgutament, no apartar-se més de la tradició escolar. Per tant, plantejar-se com hauria estat redactada aquesta gramàtica en altres circumstàncies seria especular.

---

des al voltant d'un nucli, que ocupa una determinada posició sintàctica. Per tant, el recurs, amb el mateix valor, al terme locució tenia certa justificació. Però, a més, no és del tot clar que els gramàtics veiessin sempre de manera nítida que un conjunt de paraules formades amb les regles de la sintaxi lliure constituïa, precisament, un «conjunt» articulat, que ocupava una posició que també podia ocupar una paraula sola. En aquest sentit potser era més fàcil veure-ho si aquest conjunt estava lexicalitzat, perquè era més assequible llavors fer-lo equivalent a la paraula sola que, per antonomàsia, ocupava la posició sintàctica pertinent. Vegeu en aquest sentit les lúcides reflexions de Gómez Asencio (2003: 69) a pròpòsit del tractament de les locucions adverbials en la tradició gramatical espanyola.

BIBLIOGRAFIA

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1962): *Gramática catalana*, vol. II, Madrid, Gredos.
- BÁRDOSI, Vilmos (1990): «Contribution à l'histoire de la phraséologie française des origines jusqu'à Michel Bréal», *Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef Nominatae. Acta Romanica*, núm. 14 (1990), p. 61-132.
- (2012): «Histoire de la phraséographie hongroise», en Fábíán ZSUZSANNA (ed.), *Hungarian Lexicography II. Monolingual and Special Dictionaries*, Budapest, Akadémiai Kiadó, p. 109-173.
- BARGALLÓ, Maria & Jordi GINEBRA (2002): «Doctrina sobre idiomatitud y fraseología en algunas gramáticas catalanas y españolas de los siglos XVIII y XIX», en Miguel Ángel ESPARZA TORRES, Benigno FERNÁNDEZ SALGADO & Hans-Josef NIEDEREHE (eds.), *Estudios de Historiografía Lingüística. Actas del III Congreso Internacional de la Sociedad Española de Historiografía Lingüística, Vigo, 7-10 de febrero de 2001*, vol. I, Hamburg, Helmut Buske Verlag, p. 789-804.
- BENVENISTE, Émile (1966): «Formes nouvelles de la composition nominale», *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, vol. XLI, fasc. I, p. 82-95. Reproduit en BENVENISTE (1974), p. 163-176.
- (1967): «Fondements syntaxiques de la composition nominale», *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, vol. XLII, fasc. I, p. 15-31. Reproduit en BENVENISTE (1974), p. 145-162.
- (1974): *Problèmes de linguistique générale*, tom 2, París, Gallimard.
- BONET, Sebastià (1989): «Els manuals de gramàtica i la llengua normativa», en Joan MARTÍ, Lídia PONS & Joan SOLÀ (eds.), *Actes de les Terceres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-73.
- (1991): «Els manuals gramaticals i la llengua normativa. Estudis de gramatografia catalana», tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona.
- CABRÉ, Teresa & Gemma RIGAU (1986): *Lexicologia i semàntica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

- COLL, Alba, M. Amor MUNTANÉ & Albert MORALES (2015): «La neologia per composició patrimonial», en Judit FREIXA, Elisenda BERNAL & M. Teresa CABRÉ (eds.), p. 71-82.
- COROMINES, Joan (1956): «Prefaci», en Pompeu FABRA (1956), p. V-IX.
- CORPAS PASTOR, Gloria (1996): *Manual de fraseologia española*, Madrid, Gredos.
- DARMESTETER, Arsène (1874): *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin*, Paris, A. Franck. Cito de la segona edició, revisada i amb un pròleg de Gaston Paris: Paris, Émile Bouillon, 1894.
- FABRA, Pompeu (1912): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Tipografia L'Avenc; Massó, Casas & C<sup>a</sup>. Reproduït en facsímil en FABRA (2005), p. 441-946.
- (1917): *Diccionari ortogràfic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1932): *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Catalònia. Reproduït en facsímil en FABRA (2007), p. 159-1959.
- (1956): *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide. Reproduït en facsímil en FABRA (2009), p. 475-835.
- (2005): *Obres completes*, direcció de Jordi Mir i Joan Solà, vol. 1, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2007): *Obres completes*, direcció de Jordi Mir i Joan Solà, vol. 5, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2009): *Obres completes*, direcció de Jordi Mir i Joan Solà, vol. 6, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FREIXA, Judit, Elisenda BERNAL & M. Teresa CABRÉ (eds.) (2015): *La neologia lèxica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FREIXA, Judit & Sandra ROJAS (2015): «La neologia per sintagmació», en Judit FREIXA, Elisenda BERNAL & M. Teresa CABRÉ (eds.), p. 83-97.
- GRÀCIA, Lluïsa (2002): «Formació de mots: composició», en Joan SOLÀ *et al.* (dir.), p. 777-829.

- GINEBRA, Jordi (2003): «Fraseologia, concurrències lèxiques i llengua estàndard», en Miquel Àngel PRADILLA (ed.), *Identitat lingüística i estandardització*, Valls, Cossetània Edicions, p. 7-55.
- (2019): «Fabra, neòleg: terminologia i neologia en l'obra de Fabra», en F. Xavier FARGAS VALERO (ed.), *Fabra: converses terminològiques. Espais terminològics 2018*, Barcelona, Termcat, p. 13-47.
- GINEBRA, Jordi, Raül-David MARTÍNEZ GILI & Miquel Àngel PRADILLA (eds.) (2000): *La lingüística de Pompeu Fabra*, 2 vols., Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat Rovira i Virgili.
- GINEBRA, Jordi & Anna MONTSERRAT (2000): «Tractament de les unitats fraseològiques en el diccionari de Pompeu Fabra», en Jordi GINEBRA, Raül-David MARTÍNEZ GILI & Miquel Àngel PRADILLA (eds.), vol. II, pp. 365-379.
- GÓMEZ ASENCIO, José J. (2003): «De las locuciones adverbiales, ¿qué se hizo en la tradición gramatical española?», *Interlingüística*, núm. 14 (2003), p. 59-76.
- IEC (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2018): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, III. Lèxic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- KOSCHWITZ, Eduard (1876): «[Ressenya de] *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin* par Arsène Darmesteter», *Jahrbuch für Romanische, und Englische Sprache und Literatur*, vol. III [XV] (1876), p. 229-244.
- LORENTE, Mercè (2002): «Altres elements lèxics», en Joan SOLÀ et al. (dir.), p. 831-888.
- MONTORO DEL ARCO, Esteban Tomás (2005): *Aproximación a la historia del pensamiento fraseológico español*, Granada, Editorial de la Universidad de Granada.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004): *Metodologia del treball en neologia: criteris, materials i processos*, Barcelona, Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra.

- SOLÀ, Joan (2000): «El manuscrit de la gramàtica pòstuma de Fabra», en Jordi GINEBRA, Raül-David MARTÍNEZ GILI & Miquel Àngel PRADILLA (eds.), vol. I, p. 141-190.
- (2009): «Les gramàtiques de Pompeu Fabra de 1956 i 1946», en Pompeu FABRA (2009), p. 273-457.
- SOLÀ, Joan, *et al.* (dir.) (2002): *Gramàtica del català contemporani*, 3 vols., Barcelona, Empúries.





DEL CATALÀ QUE ARA ES PARLA A LA IMPLANTACIÓ DEL CATALÀ  
NORMATIU AL PAÍS VALENCIÀ

Brauli Montoya Abat  
Universitat d'Alacant, IEC, AVL

**D**esprés de tres segles d'oblit progressiu dels usos cultes (segles XVI-XVII-XVIII), el català que heretem en el segle XIX és resultat tant de la manca de conreu de la literatura catalana com de la interferència, cada volta més gran, del castellà, que esdevé model estàndard (aliè) i llengua lexificadora. Els intents de normativització del segle XV (*Regles d'esquivar vocables*, etc.) s'havien oblidat completament, així que, en el trànsit dels segles XIX i XX s'enceta de bell nou la tasca de fixar una normativa per al català, ara a partir de dues tendències enfrontades: l'acadèmica o literària i la del *català que ara es parla*. La primera partia d'un distanciament del català coetani, contrarestava la castellanització amb alternatives arcaïtzants i mantenia una ortografia en base a l'heretada d'èpoques anteriors. La segona, per contra, tenia com a punt de partida la llengua urbana i popular del moment, acceptava la interferència del castellà (o del francès) i feia servir una ortografia que es considerava coincident amb la pronúncia (eliminació de lletres mudes, inclusió de l'apòstrof, etc.). Aquesta última tendència pren la seua «marca» del subtítol que acompanyava els sainets de Frederic Soler<sup>1</sup> (1839-1895), escrits «...en català del que ara's parla», per bé que la primera menció d'aquesta expressió, atribuïda a Pere Mata, la trobem l'any 1836 en la publicació *El Vapor*.

Els usuaris més coneguts de cada opció eren, per la línia acadèmica, els escriptors renaixencistes (catalans com Jacint Verdaguer o Àngel Guimerà, i valencians com Teodor Llorente o Constantí Llombart), preocupats per la restauració d'una llengua culta i unitària per a tots els països catalans. I per la línia del *català que ara es parla*, a part del dramaturg català Frederic Soler, hi havia els saineters valencians Josep Bernat i Bal-

---

<sup>1</sup> Aquest autor era més conegut amb el pseudònim de «Serafi Pitarra».

doví i Eduard Escalante, i el periodista satíric Josep M. Bonilla,<sup>2</sup> que opten per una llengua estrictament popular, sense cura per evitar els castellanismes o l'ortografia acastellanada que havia anat imposant-se els darrers segles. Aquest últims havien assolit una gran difusió ja que els gèneres que conreaven ultrapassaven la lletra escrita i arribaven a un públic oïdor, bé com a espectadors teatrals o bé com a membres dels grups que es conformaven en llocs públics al voltant dels qui sabien llegir per a escoltar la lectura dels periòdics. Per això qualifiquem aquesta tendència com a *populista*. Però precisament aquest populisme conduirà a una disgregació dels models de llengua que faran servir en cada regió de llengua catalana, on s'acostaran a la llengua més propera a cada comunitat de parla. Així, l'escriptura començarà a marcar prompte una evolució diferent al País Valencià, a Catalunya i a les Illes Balears, si bé en aquestes dues últimes regions, l'orientació cap a uns continguts més cultes els durà a separar-se del model de llengua més populista (en la premsa són els primers el mallorquí *La Palma*, 1840, i el barceloní *Lo Vertader Català*, 1843).

Els academicistes, al seu torn, es dividien en dues orientacions cronològiques però unitaristes: els qui reivindicaven la continuïtat de la tradició lingüística evolucionada dels segles passats immediats (XVI, XVII i XVIII): «lo llenguatge reformat dels clàssichs» (ANTONI DE BOFARULL: 1874) i els qui feien un bot sobre aquesta darrera època per a retrocedir fins als segles XIV i XV, en què el català s'havia manifestat sense interferència d'altres llengües. Alguns dels trets del model *acadèmic* eren la grafia *ch* final amb el so de [-k]: *amich*; la grafia de *y* grega: *may*; la preposició *ab* ('amb'); l'article masculí *lo* al costat de *el* (segons la posició en la frase); els possessius àtons (*mon, ton; sa; mos, sos*; etc.) al costat dels tònic (el meu, els teus, etc.), les formes femenines amb *-u-* (*meua, teua, seua*), l'expressió de diversos posseïdors (*llur, llurs*); els demostratius no reforçats (*est, eix*, etc.), al costat dels reforçats (*aquest, aqueix*); *vos* en posició proclítica al costat de *us*; desinències dels subjuntius en *-a* i *-e* (*di-*

---

<sup>2</sup> Bonilla és el primer director d'una publicació periòdica en català a València, *El Mole* (1837).

ga, *pense*) allà on ja es feien en *-i* (*digui, pensi*); perfet simple: *anars, anàrem* on ja no es deia; lèxic antic: (*regonéixer*, etc).

Mentrestant, els partidaris del *català que ara es parla*, d'acord amb la seua filosofia populista, adoptaven els usos gràfics (suposats) de cada territori. Així, de Catalunya (oriental), tenim exemples com *dal* ('del'), *qua* ('que'), *damà* ('demà'), *onclu* ('oncle'), *mourer* ('moure'), *fàcila* o *feliça* ('fàcil', 'feliç', fem.), *vingui* ('vinga'); del País Valencià, *llech* ('lleig'), *chove* ('jove'), *añ* ('any'), *Valensia* ('València'), *tronaes* ('tronades'), *adiós, palacio, quiçá*, etc, o del Rosselló, *came* ('cama'), *acho* ('això'), *achins* (*aixins* < 'així'), *tabè* ('també'), *nostroun* (*nòstron* < 'nostre'), etc. Però aquests usos no eren improvisats sinó que responien a uns criteris, com els que recollim tot seguit corresponents als tres territoris referits.

De Catalunya:

¿No es chocante en nuestros dias el uso en los escritos catalanes de un *puix*, de un *almanco*, de un *muyro* y mil otros? (...). ¿Y no da a los escritos un no sé qué de vislumbre pedantesco el esmerado empeño en conjugar los pretéritos perfectos de un modo enteramente prescrito en la conversación? *Yo vegí, yo diguí, yo plorí*, etc. (...) A qué la *p* del *temps*, la *r* del *brillar*, la *t* del *vent*, etc., etc. (*El Vapor*, 1836).

...que nostra rica llengua siga escrita en cuan puga, del mateix modo ques parla (...). No admeteré jamay que Barcelona no parla bè l' catalá, no parlant com aquet ó aquell poble de son domini (Llorenç Pahissa, *Compendi de gramática catalana acomodada al llenguatge del dia*, 1873).

Del País Valencià:

Nosotros no escrivim tampoc pera tots, sino unicamente pera aquells que mos vullguen llechir, y que siguen afisionats al llenguatge sensillo y natural de la chent del camp, á qui especialmente dediquem la nostra musica. (...) ADVERTENSIA. Encara que molts ho saben y ya ho han vist, bo será advertir per si acás, que nosotros escrivim en valensia tal com se parla en lo dia; de modo que acontede escriure *mitjana*, posem *michana* que és com millor s'enten; acontede escriure *lleig* i *vaig*, posem *llech* i *vach*; acontede de *roig* i *goig* posem *roch* i *goch*, y aso ho diferenciem de *Vich* i *Munich* escrivint *Vic*, *Munic*, y així en lo demes. Ara ya ho saben ben claret: después no vinga en cuentos algun dócte de cuina (*La Donsayna*, 1844).

Del Rosselló:

Il est un point que nous tenons essentiellement à bien préciser: cette grammaire s'applique au catalan tel qu'il se parle aujourd'hui en Roussillon (Albert Saisset, *Grammaire catalane*, 1894).

Aquèches historis soun bouniques, countèou als-y. (...) Aquèches coses soun outils, als y apandrè. (...) Aquèchous llibres soun bouns, lligiou als-è. (...) Per un dels meus companys habi'uit a dire que la pesca a la linya és un dels milluns ples: «Aquí te canses pas —me deia—, fas pas res, fora espies el tap, sentes quelcom que tira, tires del teu custat, i, quan beues lu pei qu'ix, enganxat a l'ham, ets hurús com un rei» (Albert Saisset, *Oun pognat da catalanadas*, 1887)

Paradoxalment, d'un d'aquests sectors d'opinió sorgirà la tendència que donarà lloc a la normativització (unitarista) del català modern, la revista *L'Avenç* (1891), que partia d'idees com aquestes:

[La unitat és] impossible, perquè és contra natura. (...) ...que els barcelonins, doncs, escriguin en barceloní, els mallorquins en mallorquí. (...) [Cal fer] la gramàtica de les diferents variants del català. (...) el català oriental és el més parlat i el més català de tots (...) [cal] erigir-lo en llengua literària. (...) las formas actuals i la pronunciació oriental han de ser definitivament adoptadas per la seva innegable superioritat. (...) hem preferit el dialecte més antagònic de l'espanyol (...) volem donar-li una ortografia que no sigui còpia de la castellana.

Però Pompeu Fabra era un dels membres de la redacció de *L'Avenç* (amb altres noms com J. Casas Carbó o E. Canibell) i des de dins aconseguiria que s'obriera pas una proposta normativa que trencava amb el model tradicional i, alhora, era unitarista: consistia a canviar la *y* grega de la conjunció per la *i* llatina; a introduir l'apòstrof i els accents greu i agut; a suprimir les hacs intercalades (*rahó*) i finals (*lloch*); a introduir la *ll* geminada, i a considerar els subjuntius en *-i* com a normatius. Aquestes propostes podrien vehicular-se a través del Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), al qual Pompeu Fabra va presentar la comunicació «Qüestions d'ortografia catalana». Pel que fa a la unitat de la llengua catalana, es visualitzava gràcies a la presència de congressistes de tots els Països Catalans, especialment dels valencians Teodor Llo-

rente i Lluís Fullana<sup>3</sup> i al pronunciament dels lingüistes europeus per la independència del català respecte de l'occità, cosa que, indirectament, facilitava l'elaboració d'una normativa unitària.

L'any següent al congrés (1907) es creava l'Institut d'Estudis Catalans i, molt pocs anys després, s'hi constituïa la Secció Filològica (9 de maig de 1911), presidida pel promotor del congrés, el mallorquí Antoni M. Alcover, i on Fabra desenvoluparia els següents anys la seua autèntica obra normativa: les *Normes ortogràfiques* (1913), el *Diccionari ortogràfic* (1917), la *Gramàtica catalana* (1918) i el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932). Encara que l'acceptació d'aquesta reforma no va ser immediata, en els primers anys 30 claudicaven els darrers reductes de la tendència academicista, la Reial Acadèmia de Bones Lletres (1933) i els Jocs Florals (1934). I mentre això ocorria a la mateixa Catalunya, a les Illes Balears es presentaven les respectives adaptacions de la normativització fabriana: l'*Ortografia mallorquina segons les normes de l'Institut* (1931) i els *Rudiments de gramàtica normativa per a ús dels escriptors baleàrics* (1937), ambdues, obres de Francesc de B. Moll.

Pel que fa al País Valencià, la implantació de la normativa s'aconseguiria també però amb un esforç molt major. Concretament, Pompeu Fabra hagué de dur a terme algunes visites a terres valencianes. La primera la va fer en representació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, amb un altre membre d'aquesta secció, mossèn Frederic Clascar, i va tenir lloc l'estiu del 1915. Segons sembla, van visitar Castelló, València, Alacant i Oriola. L'interès per aquesta darrera, antiga capital del sud valencià i encara seu episcopal, devia respondre al desig d'implantació de textos religiosos en català al País Valencià. Quant a la resta del País Valencià, Fabra buscava evitar la deriva secessionista que temia en algunes institucions, com el Centre de Cultura Valenciana, o persones, com el pare Lluís Fullana. La (probable) segona visita (segurament entre 1918 i 1920) va ser personal de Fabra a Teodor Llorente, però va proporcionar al gramàtic català una informació sobre la castellanització social de la classe alta valenciana i, concretament, de la mateixa

---

<sup>3</sup> Llorente va presidir una sessió del congrés i Fullana hi va presentar la comunicació «Ullada general sobre la morfologia catalana».

família de Llorente, important per a entendre des de Catalunya la realitat sociolingüística del País Valencià.

La següent visita la va fer amb motiu de la celebració dels Jocs Florals de Lo Rat Penat (1930), en els quals va intervenir Fabra. El mestre també va contactar en aquella avinentesa amb les associacions de caire nacionalista Agrupació Valencianista Republicana i Acció Cultural Valenciana, per una banda, i amb la revista *Taula de Lletres Valencianes* i els escriptors que hi publicaven, per una altra. La premsa es va fer ressò d'aquesta visita, però el ressò més important va ser la crida immediata de la revista *Taula* perquè els valencians adoptaren l'ortografia i la gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans. Dos anys després (1932) aquesta llavor fructificava en les «Bases per a la unificació de l'ortografia valenciana», que van signar a Castelló de la Plana els intel·lectuals i les entitats valencianistes més significatius.

Una nova visita amb caràcter institucional, com la primera, tenia lloc el 1935, ja que, a més de ser representada la Secció Filològica pel mateix Fabra, l'acompanyaven el director de l'editorial Barcino, Josep Maria de Casacuberta, i els professors de la Universitat de Barcelona Joan Coromines i Ramon Aramon. En aquella ocasió, a més de València, van acudir també a Castelló de la Plana, on van ser rebuts a la Societat Castellonenca de Cultura, l'entitat que havia acollit tres anys abans la signatura de les dites *Normes de Castelló*. L'objectiu dels visitants era copsar l'estat d'implantació de la normativa de l'IEC al País Valencià. Un dels resultats pràctics d'aquellencontre va ser que Joan Coromines i Manuel Sanchis Guarner van donar a conèixer en una revista una llista normativitzada dels noms de tots els municipis valencians a imatge i semblança de la que dos anys abans (1933) havia publicat Coromines per a Catalunya.

Finalment, el 1937, ja en plena guerra civil, Fabra, acompanyat pel rector de la Universitat de Barcelona, assistí al Segon Congrés d'Intel·lectuals per a la Defensa de la Cultura, que tingué lloc a València. En aquella nova trobada amb valencianistes, destacà el nom de Carles Salvador, que ja en anys precedents havia anat publicant alguns opuscles per a donar a conèixer la normativa ortogràfica de l'IEC entre els valencians. Però la interrupció de la guerra i la dispersió de la postguerra, va fer que la primera gramàtica normativa feta per un valencià que bevia de

la norma instaurada per l'IEC fora la de Manuel Sanchis Guarner (*Gramàtica valenciana*, 1950). Posteriorment, ja entre el final de la dictadura i l'inici de la democràcia, publicarien les seues gramàtiques Carles Salvador i Enric Valor.

En suma, la recuperació del català normatiu de què gaudim contemporàniament no ha estat un camí de roses. Ha calgut unificar tendències disgregadores, com eren la dels academicistes, que aspiraven a recuperar un català anquilosat en el passat, i la dels partidaris de la llengua del moment «tal com rajava». El nexa d'unió va ser una figura excepcional: Pompeu Fabra, qui s'adonà de les majors dificultats que representava el País Valencià per a la implantació de la normativa i, segurament per això, hi desplegà una activitat personal i institucional, al capdavant de la Secció Filològica, per a tractar de solucionar els problemes «sobre el terreny». L'herència de Fabra entre els valencians és innegable; gràcies a ell i als seus hereus intel·lectuals, que van fer una gran tasca en una època de persecució política, hui comptem amb una llengua normativa perfectament apta per a tots els requeriments comunicatius de la vida moderna.

#### BIBLIOGRAFIA

- FERRANDO, Antoni (2018): *Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- FERRANDO, Antoni & Miquel NICOLÀS (2005): *Història de la llengua catalana*, Barcelona, UOC.
- MONTOYA, Brauli (2018): *Aproximació a la història social de la llengua catalana*, Alzira, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Bromera.





MARIÀ VILLANGÓMEZ: EL FABRISME A LES PITIÜSES

Enric Ribes i Marí

*Universitat de les Illes Balears, IEC*

**M**arià Villangómez Llobet va néixer a Dalt Vila (Eivissa) el 10 de gener de 1913, en el si d'una família benestant. Va morir el 2002, després d'una vida en què excel·lí com a poeta i literat. Òmnium Cultural li concedí el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 1989 pel conjunt de la seua trajectòria. La Medalla d'Or de les Illes Balears (1983), la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (1984), la Medalla d'Or del Consell Insular d'Eivissa i Formentera (1987), la declaració de Fill Il·lustre de la Ciutat d'Eivissa (1988), la Medalla d'Argent de la Universitat de les Illes Balears (1989) i el Doctorat Honoris Causa per la Universitat de les Illes Balears (1995), són les distincions més importants que avalen la seua llarga trajectòria literària i cívica. Tanmateix, considerat un gran escriptor de les lletres catalanes, és ben poc conegut en la seua faceta de gramàtic, que també conreà, fins al punt que pot ser considerat l'artífex de l'adaptació i acceptació de les normes de Fabra a Eivissa i a Formentera.

1. GRAMÀTICA I POESIA: L'EINA PER A DESENVOLUPAR L'ART

En l'octubre de 1928 es trasllada a Barcelona per tal de cursar els seus estudis de Dret, els inicis dels quals hagué de seguir matriculat per lliure, a causa de la seua edat. Continuà aquests estudis fins al juny de 1933. És al cap i casal on té els primers contactes amb els cercles literaris catalans i catalanistes, tot coincidint amb un període d'eclosió cultural i política de la Catalunya republicana i d'autonomia de la Universitat de Barcelona. El 1928 ja havia escrit alguna poesia en castellà, però és el 1929 o 1930 quan gosa d'escriure el seu primer poema en català. I és aleshores que s'adona de la importància del domini de la gramàtica per tal d'elaborar una obra poètica reeixida.

Villangómez feia temps que llegia poesia catalana, però no va ser fins aleshores quan va intentar de compondre una poesia en «eivissenc». «Un indeterminat temps després —escriu Villangómez—, ja només escrivia poesia en català». L'ambient de la ciutat on estudiava influí en el

jove estudiant, que com més temps passava més passió sentia per una llengua que estimava.

Calia, però, estudiar-la, llegir-hi molt —escriu el poeta—. A Barcelona em vaig comprar la gramàtica de Fabra; [...]. Necessitava un diccionari; em vaig comprar el català-castellà i castellà-català de Rovira i Virgili, que em va ser molt útil. (VILLANGÓMEZ: 2000, 178).

A l'hora de fer la tria lèxica, així com en la selecció del model de llengua, Villangómez opta pel català dels grans literats, que admira. «En els meus versos anava abandonant el dialectalisme per una llengua més general».

Com diu el mateix Villangómez en un llibre de memòries editat pòstumament, un altre eivissenc, Aquilí Tur,<sup>1</sup> li va ser de gran ajuda:

Ja ben avançada la meva carrera de dret, va venir a Barcelona a començar la seva de filosofia el meu gran amic Aquilí Tur Oliver. Era uns anys més gran que jo, però es va decidir tard —no va poder fer-ho abans— a entrar a la universitat. Era molt intel·ligent, d'un enginy ben agut i original, i jo l'admirava en molts de conceptes. (VILLANGÓMEZ: 2012, 39).

Tot i que Villangómez, a Barcelona estant, es relacionava amb bona part de la colònia eivissenca, formada majoritàriament per estudiants, el seu contacte amb Aquilí Tur i amb Joan Tur Llobet —parent seu llunyà i de la seua edat—, era molt més estret. Hi sortia molts dissabtes a la

---

<sup>1</sup>Aquilí Tur Oliver (Eivissa 1908 – Argentina 1981). Filòleg. Des de molt jove mostrà una gran facilitat per a les llengües i, quan encara no tenia 20 anys, ocupà una plaça de professor d'anglès amb caràcter gratuït a l'institut d'Eivissa. Un poc més tard que l'edat normal, es traslladà a Barcelona per cursar estudis de filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona. D'entre els seus professors cal destacar el poeta i hel·lenista Carles Riba i, en especial, per la seua tasca posterior de filòleg, Pompeu Fabra. Sembla que Tur ha estat l'únic pitiús que va assistir a les classes del codificador de la llengua catalana. L'extraordinari coneixement que tenia de la llengua catalana va fer que Isidor *Macabich Llobet* hi recorregués per a les correccions del seu llibre de poemes *Dialectals: poesies eivissenques* (Barcelona 1933), que edità a les prestigioses Publicacions de la Revista, que publicava el grup de noucentistes que encapçalava el poeta Josep Maria López-Picó (EEiF, s.v. *Tur Oliver, Aquilí*).

nit i en altres ocasions. Aquesta relació tan forta aviat prengué, per a Villangómez, un caire molt especial:

Ara bé, molt sovint les converses amb Aquilí —en alguna ocasió bo i bevent, i a llocs inversemblants— podien ser solemnes i fins i tot filològiques. (ibid, 41).

I Villangómez encara detalla l'interès d'aquestes converses:

El meu amic tenia professors com Pompeu Fabra i Carles Riba. Jo estudiava el català amb la gramàtica de Fabra que havia comprat. Apuntava en una llibreta, quan llegia algun llibre en la nostra llengua, els mots que desconeixia i el significat que buscava en el diccionari.<sup>2</sup> Se'm presentaven qüestions, dubtes. Els consultava a n'Aquilí, els discutíem, li preguntava què en deia el mestre Fabra. (ibid, 41-42).

Escriu també en un altre llibre de memòries, anterior:

Recordo que d'algunes qüestions que no veia prou clares, en parlava amb el meu gran amic Aquilí Tur, que, per bé que de més edat, començava a estudiar Filosofia i Lletres a Barcelona i anava a classe amb el mateix Pompeu Fabra. N'Aquilí tenia, entre altres talents, el de les llengües i la gramàtica. (id.: 2000, 178).

Heus ací, doncs, una informació rellevant que relaciona Villangómez amb el mestre Fabra. No tan sols ja n'havia comprat la gramàtica el 1931 i el *Diccionari ortogràfic abreujat*, i aviat n'adquirí el nou diccionari —una vegada que aquest va ser publicat, el 1932—, sinó que devia accedir sovint, bé que indirectament mitjançant qui aleshores n'era un bon alumne, a les opinions de Pompeu Fabra. L'admiració que ja sentia Villangómez per Fabra de bon inici, es veu reforçada pel contacte indirecte amb ell, mitjançant un dels seus millors amics, bon deixeble de Fabra que arribaria a ser un excel·lent filòleg.

---

<sup>2</sup> Cal pensar que inicialment devia tractar-se del *Diccionari català-castellà i castellà-català* de Rovira i Virgili i del *Diccionari ortogràfic abreujat*, del mateix Fabra. El diccionari de Fabra va aparèixer el 1932.

## 2. L'ORIENTACIÓ CAP A LA DOCÈNCIA

Circumstàncies diverses —però sobretot l'acabament dels estudis de Dret— porten el jove Villangómez a Eivissa. El 1935 compleix el servei militar i decideix, amb l'acord familiar, no exercir com a advocat i, en canvi, iniciar els seus estudis de Lletres a València. És en aquests anys quan ja posa més interès a crear poesia i quan, alhora, referma els vincles amb Isidor Macabich Llobet, la figura cultural més important de les Pitiuses en aquell moment, que havia estat seguidor i col·laborador d'Antoni Maria Alcover.

L'inici del conflicte bèl·lic ja li impedirà continuar aquests estudis. I acabada la conflagració, que va marcar el jove escriptor, i que li despertà sentiments enfrontats de rebuig cap a tots dos bàndols en conflicte, decideix que és un bon moment per canviar d'aires, una idea que ja havia tingut abans, a l'inici del conflicte:

La carrera de dret, ja anteriorment abandonada, no em serviria de res, i no podria acabar la de lletres. El meu pare ja no em podria pagar els estudis. M'hauria de guanyar la vida com més aviat millor. No podria ser a Eivissa i vaig pensar que quan el desastre finalitzés em traslladaria a Barcelona. Què hi podria fer? Potser alguna activitat relacionada amb la llengua catalana podria ser la solució: ensenyança, feina en alguna impremta o editorial... (id.: 2012, 73).

De fet, durant 1937 i 1938 va exercir de bon grat com a professor de llengua i literatura espanyola a l'institut d'Eivissa, i l'experiència li va resultar gratificant. Aquest fet, unit al mal regust que li havia deixat la contesa recent, va fer que el 1941 tramitès la paperassa per a poder exercir de mestre a Mallorca, malgrat els inconvenients econòmics i de tot tipus que li representava aquest trasllat.

De moment, però —escriu Villangómez—, m'interessava molt deixar Eivissa. Volia tallar definitivament els fils que, contra totes les meves inclinacions, encara em subjectaven a una situació política. Havia de fer-ho, en aquelles circumstàncies, sense estridències. D'aquest ferm propòsit —continua—, no podia parlar-ne a ningú, i potser molts no sabien com interpretar la meua marxa. Ja no podia aguantar més una posició ambigua, i vaig considerar que a Mallorca ningú no s'ocuparia de mi, que no m'exigirien res i gaudiria de llibertat (ibíd, 111).

Tenim, doncs, el jove Villangómez exercint de mestre a Mallorca el 1942, a la Graduada de Llevant. D'aleshores ençà ja no deixaria la docència fins al 1967. A Mallorca, contacta amb Miquel Ferrà, que el relaciona amb altres escriptors com Guillem Colom, Maria Antònia Salvà o Miquel Fortesa, i, especialment, amb el menorquí Francesc de Borja Moll, que aleshores treballava en el *Diccionari català-valencià-balear* i que ja feia anys que maldava per adaptar les normes de Fabra a les Balears. De fet, el 1937 havia publicat els *Rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors balears*, preludi de la seua gramàtica de 1968.

De Mallorca, Villangómez passarà a Cornellà de Llobregat, el curs següent. S'hi estarà fins a l'estiu de 1946. En aquests anys al Principat estableix contactes amb Ramon Aramon i amb joves escriptors catalans: Triadú, Romeu, Barat, Perucho, Maria Aurèlia Capmany, Albert Manent... Després també coneixerà Espriu, Riba, López-Picó, Garcés, Foix, Marià Manent, etc.

Després de l'estiu del 1946 s'incorpora a l'escola de Sant Miquel de Balansat, on s'estarà tretze anys i exercirà un mestratge que deixarà una profunda empremta i on, de retruc, estarà en contacte amb una llengua pagesa, dialectal, arcaica i pura, que també l'enamorarà.

D'aquest llarg període dedicat a la docència, doncs, cal ressaltar, per una banda, les relacions amb «bons literats», en paraules de Villangómez. Escriptors que ell admira i de qui pren exemple. Però també, per altra banda, el contacte amb la llengua real, viva, parlada pels marrecs de llocs diversos (Mallorca, Cornellà, Sant Miquel de Balansat). D'alguna manera, utilitzant conceptes *saussurians*, se li fan ben presents la *llengua* i la *parla*. I aquest fet marcarà el seu posicionament futur envers el model de llengua i com a gramàtic.<sup>3</sup>

---

<sup>3</sup> De fet, Villangómez, que sempre ha pres com a model el català dels grans escriptors, s'adona de l'immens pou de riquesa que hi ha en el català parlat, popular: «A Sant Miquel em vaig trobar en un ambient camperol, completament eivissenc, on la nostra varietat de la llengua catalana era parlada per tothom. La llengua dels pagesos diferia un poc de la pròpia de Vila, que era la meua. Al costat d'algunes corrupcions tenia formes antigues, una gran riquesa, una sintaxi molt correcta, una pronunciació admirable. Ja coneixia aquesta manera d'expressar-nos, però encara em va sorprendre

Tot i les limitacions d'aquells anys pel que fa a l'ensenyament i a l'ús del català, el jove mestre se'n preocupa:

[...] vaig imaginar una manera que a l'escola veiessin escrita alguna vegada la llengua pròpia. Creient que l'estudi de la geografia havia de començar per la terra més pròxima, la nostra illa, posava a la pissarra els noms dels diversos accidents insulars: Punta Grossa, cala Vedella, Portmany, Aubarca, Portinatx, es pla Roig, es puig Cirer, s'illa des Penjats. Compensava així, encara que mínimament, les consignes sovint absurdes que havia de proposar setmanalment, com allò de *mitad monjes y mitad soldados*, i les lliçons que els al·lots havien d'estudiar d'una història d'Espanya en gran part tergiversada. (VILLANGÓMEZ: 2012, 142-143).

Desvetllat l'interès de Villangómez per l'ensenyament del català, ja s'anava congriant al seu interior el gramàtic que portava a dins. Només era qüestió de temps que se li manifestàs externament, com va ser en els anys 70 del segle passat.

### 3. MODEL UNITARI VERSUS MODEL COMPOSICIONAL

Tots hem sentit alguna vegada allò que Fabra deia als valencians quan els aconsellava aprofundir en l'estudi de la llengua, sense dependències ni sucursalismes:

Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català. (FABRA: 1980, 147).

Ell deia això perfectament conscient que el resultat d'una forta depuració de l'idioma a València només podia portar a un lloc: el reconeixement de la unitat de la llengua, des de la diversitat territorial i dialectal. Aquesta unitat des de la diversitat era el germen del model d'estàndard composicional.

Villangómez, com a poeta, sempre va prendre com a exemple l'*alta literatura*, i aquesta solia expressar-se generalment en un català estàndard que prenía com a base el dialecte central. Per altra banda, aquest era el

---

el descobriment de mots que eren ben evissencs i que només havia trobat en el català literari. En retenia alguns en una conversa i, quan tornava a estar sol, els apuntava» (Villangómez, 2012: 142-143).

català que ell més valorava, fins i tot des de ben jove, potser també per raons psicològiques. Això escriu ell mateix:

Ja des d'aquell primer curs [1928-1929] em vaig proposar d'aprendre el parlar català de Catalunya, de manera que en la tonada, en la pronunciació, en el lèxic, se'm notés poc —ja sabia que gens era impossible— que venia d'una altra terra, a fi, sobretot, de passar com més desapercebut millor, que no em miressin amb curiositat o estranyesa. L'intent no era massa difícil per a un eivissenc. (VILLANGÓMEZ: 2012, 15).

Tanmateix aquest esforç del jove Villangómez no obeïa a un simple mimetisme, ja que es nega a assimilar moltes expressions barcelonines que no considera correctes. Però

aquella parla de Barcelona corregia molts de defectes de la meua i ampliava el meu lèxic —diu—. Tot això ja era un primer pas per anar a la unificació, per acostar-me a la llengua literària, que, a més a més, ja llegia [...] (ibíd, 16).

Veim, per tant —i es pot comprovar en tota la seua obra poètica—, que Villangómez pren com a model de català literari el català fabrià, només amb alguna petita concessió al lèxic de la seua illa, que tan bé coneix i domina.

Tanmateix el jove escriptor no exerceix només de poeta. Com hem vist, fa de mestre i es fa conscient de la distància entre llengua parlada i llengua escrita —i encara més, *literària*—, i de les reticències que desperta entre amples capes de la població l'establiment d'un model unitari, que en molts casos és viscut com una imposició.

El 1932 s'havien signat les Normes de Castelló, que representaven l'adaptació al País Valencià de les normes fabrianes. El que a Catalunya s'assolia per via d'una autoritat científica i acadèmica, l'Institut d'Estudis Catalans, a València s'assolia per via d'un ampli acord. En el cas de les Balears, Moll ja havia reprès l'edició del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BOLC), la revista que el canonge manacorí havia fundat el 1900 per divulgar els avenços de l'anomenada *Obra del diccionari*. En aquest *Bolletí*, entre 1933 i 1934, va publicar les *Lliçons elementals de gramàtica catalana*. Com diu Maria Pilar Perea (2003, 29),

Pel que fa a aspectes ortogràfics, Moll, a les *Lliçons*, tot i que no els tracta explícitament, pren en consideració no sols les directrius de l'Institut, sinó també, aportant-hi una visió integradora, les especificitats de les diferents varietats dialectals. I així indica: «En les presents *Lliçons* no inclourem l'Ortografia, que ja tenim exposada en el nostre llibret *Ortografia mallorquina adequada al llenguatge de totes les Balears*, i que pel que es refereix al català continental pot estudiar-se en el *Diccionari ortogràfic* de l'Institut d'Estudis Catalans i pel que fa al valencià en l'opuscle *La llengua valenciana* d'En Lluís Revest i Corzo» (BOLC xv, 54-ss).

Quan Villangómez entra en contacte amb Moll, doncs, la gramàtica fabriana ja ha estat acceptada i adaptada als tres grans territoris històrics de la llengua catalana. En el cas de les Balears, per part de Francesc de B. Moll, menorquí. Val a dir que aquesta adaptació es va fer sobretot envers les parles de Mallorca i Menorca, més conegudes per Moll, i que, en canvi, en moltes ocasions no es tenen en compte les especificitats de l'eivissenc. Serà Villangómez qui, més endavant, ampliarà aquesta adaptació de les normes fabrianes a l'eivissenc, com veurem més endavant.

El model composicional, per la via dels fets, es va imposant.

#### 4. L'APROFUNDIMENT DEL CONEIXEMENT DE LA PARLA

Malgrat les dificultats i els obstacles per a l'estudi, l'ensenyament i l'ús públic del català, el poeta reivindica la seua llengua, fins i tot en castellà. Així ho fa, ja, com a col·laborador de la revista *Ibiza* que editava la societat Ebusus:

Pel que fa a mi, si no podia publicar en català, vaig voler refermar des del principi que hi havia una llengua nostra, ben viva, i una literatura catalana important. A tal fi, un dels dos primers sonets, «Fresca voz»,<sup>4</sup> del número d'abril de 1944, era dedicat a la llengua que parlàvem, «humana voz de llanto o de alegría», passada d'una generació a l'altra (VILLANGÓMEZ: 2012, 130).

Una forma, no menor, de reivindicar el català era fer-lo present, estudiar-lo, parlar-ne. Villangómez publica, al número 4 de la mateixa revista, dos mesos més tard, un interessant article sobre l'eivissenc: «La

---

<sup>4</sup> El sonet, dedicat al seu amic Cosme Vidal Llaser, es pot llegir al número 2 de la revista *Ibiza*, 1a època, abril de 1944, p. 22.



lengua hablada en las islas de Ibiza y Formentera», on fa una breu descripció del dialecte eivissenc, tot tenint en compte aspectes històrics, fonètics, de morfologia nominal i verbal i de fonètica sintàctica (VILLANGÓMEZ: 1944).

El 1956, ja professor a Sant Miquel de Balansat, publica al número 3 de la segona època de la revista, ara publicada per l'Institut de Estudios Ibicencos, un altre article: «Algunas observaciones sobre el habla de nuestra isla». Aquest article ja és més extens que l'anterior, presenta diferències intradialectals (especialment entre el parlar de Vila i el de la pageia) i introdueix tímidament aspectes sintàctics relacionats amb l'ús d'algunes preposicions (VILLANGÓMEZ: 1956).

El 1957 l'Editorial Selecta, de Barcelona, va publicar *Llibre d'Eivissa*, una autèntica guia de les Pitiüses que portava com a subtítol, a l'interior, *Paisatge – Història – Antologia*. Aquest llibre contenia una primera part dedicada a la història i el paisatge, i una segona part que contenia una antologia de la poesia i de la prosa eivissenca. Doncs bé, a les pàgines 65 a 69, Villangómez descriu l'eivissenc: «La llengua que es parla a les illes d'Eivissa i Formentera és la catalana, amb algunes particularitats dialectals» (VILLANGÓMEZ: 1957, 65). Hi remarca diferències amb les parles de Mallorca i Menorca i hi comenta aspectes fonètics, morfològics i alguna diferència intradialectal.

A partir de l'obra anterior, que en va ser l'embrió, apareix, el 1974, el llibre *Eivissa. La terra, la història, la gent*, exitosa edició de la mateixa editorial. En aquest llibre torna a fer una descripció de l'eivissenc, una descripció cada vegada més rica i profunda (VILLANGÓMEZ: 1974, 123-130). A més d'aspectes fonètics i morfològics, l'autor hi dona molta importància al lèxic.

Però on fa un estudi més aprofundit del dialecte eivissenc ja és en l'últim capítol de les dues edicions de la seua gramàtica (1972, 1a edició; 1978, 2a edició). En aquest capítol, amb el títol «La llengua dels eivissencs i formenterers», se li dediquen 16 pàgines i s'hi tracten aspectes fonètics, morfològics i lèxics, i alguns de sintàctics.

Finalment, el 1981 encara va dedicar un article a aspectes sintàctics relacionats amb la combinació de diverses preposicions.<sup>5</sup>

Val a dir que, en paral·lel a aquesta tasca d'aprofundiment en el coneixement de la parla de les Pitiüses, Villangómez duu a terme una funció divulgativa essencial, ara combinant *norma* i *parla*. Sobretot es tracta d'una sèrie d'articles publicats sota el títol genèric *Notes de llenguatge* al setmanari *Uc*. Els signava amb el pseudònim *Marc Arabí* i solien estar dedicats a aspectes normatius, de vegades defensant la bondat de paraules pitiiüses,<sup>6</sup> i remarcant sovint que la correcció d'alguns usos, més que en l'etimologia o en el diccionari, calia buscar-la en el registre. Així, per exemple, escriu un article, tot en eivissenc,<sup>7</sup> i en defensa la correcció, bé que fixa l'atenció en el registre, en el context, els lectors, etc.

#### 5. UN ENFRONTAMENT PEL MODEL DE LLENGUA

Tot i que Villangómez havia optat, sobretot en la seva creació poètica, pel català estàndard que podríem anomenar *central*, el dels «grans literats», mai no va renegar de les formes dialectals que considerava que enriquien la llengua. En tot cas tenia en compte el registre. Així, mentre era mestre a Sant Miquel ja va escriure obres de teatre enterament en eivissenc o combinant un registre estàndard —ell en diria *literari*— amb el dialectal dels personatges.

Per això el va sobtar enormement la reacció que va suscitar en Isidor Macabich —que, per altra banda, era cosí seu— l'aparició del seu *Llibre d'Eivissa*, el 1957. El llibre rebé bones crítiques a l'illa. El 24 de novembre, *Diario de Ibiza* publicava una «Nota bibliográfica» signada per F. (possiblement el seu amic Enric Fajarnés Cardona), en què es deia, per exemple, que

<sup>5</sup> Es tracta de l'article «Una característica de la parla eivissenca», publicat al núm. 12 de la revista *Eivissa* (Villangómez: 1981a, 10), reproduït al llibre *D'adés i d'ahir* (Villangómez: 1988, 147-149).

<sup>6</sup> Vegeu, per exemple, «Alguns mots ben recomanables» (*Uc* 23: 35; 28 de gener de 1978).

<sup>7</sup> «Aquesta vegada en eivissenc» (*Uc* 24: 36; 4 de febrer de 1978).

[...] vemos, además, una muestra de la voluntad esclarecedora con que se acerca a nuestros particularismos la nueva intelectualidad ibicenca, crecida sin prejuicios y alimentada en las corrientes universales de la cultura.

Aquell mateix any, a la revista *Ibiza*, que en la seua segona època ja editava l'Institut d'Estudis Eivissencs, aleshores en castellà, apareixia una ressenya laudatòria del llibre de Villangómez, escrita pel seu amic Cosme Vidal Llàser.

El dijous 19 de desembre, però, el canonge Macabich, a la secció «De la tierra» que publicava habitualment a *Diario de Ibiza*, escriu un comentari sobre el mot *mica* i els seus diminutius *micó*, *miconet*, *miquiu*, *miconiu*, *micoi*. Fins ací, res de particular. Macabich n'assenyala breument l'etimologia i en defensa la correcció. Però el canonge aquesta vegada va molt més lluny i afegeix:

¡Ah! Y no se preocupe mucho por si este y otros vocablos perfectamente catalanes se usan o no en la ciudad o... *en Barcelona*. Si son vivos y de legítima construcción, no hay porque dejarlos, *ni aún en el habla escrita. Por más que se apele a la unidad del idioma y al catalán literario*. En este último caso, podrá prescindirse, como es natural, de verdaderos dialectalismos. Pero *sin adoptar a título de purismo literario (y con mengua de espontaneidad y calor), expresiones giros que no son, en fin de cuentas, más que un argot... de «las ramblas»*. Puede decir y escribir eso de un «micó», como resulte apropiado, cuando y donde le plazca. *Nosotros somos... nosotros*. A mucha honra.<sup>8</sup>

Les indirectes del canonge foren interpretades per Villangómez i pels seus amics com un atac personal. El poeta se sentí ofès i fou aleshores que va escriure un text a mà que hem estudiat oportunament (RIBES: 2013) tot i que s'ho va repensar i no l'acabà ni l'arribà a lliurar mai a Macabich.<sup>9</sup> El manuscrit fa palès que és un text producte de la reflexió, amb

---

<sup>8</sup> Les cursives del text citat són nostres.

<sup>9</sup> «De primer volia anar a veure Macabich, mostrar-li el meu desacord i retreure-li l'ofensa. Després vaig pensar que, havent-me'n d'anar l'endemà a Sant Miquel, era millor escriure-li una carta ben raonada. La vaig escriure i al final no la vaig enviar. No valia la pena tractar d'aquell escrit i vaig estar anys sense cap relació amb el meu parent. El temps va passar, vaig pensar que el greuge era un i moltes les anteriors

múltiples correccions i amb frases intercalades entre línies, i mostra el profund disgust que causà en Villangómez l'escrit del canonge arxiver. De fet, sabem que per aquesta feta Villangómez i Macabich varen estar molt de temps sense parlar-se, i que el poeta considerava que allò ultrapassava una simple anècdota, ja que ho havia comentat a amics en diverses ocasions. Villangómez se sentia dolgut. Felip Cirer, per exemple, en comentar les seues converses amb el poeta, s'hi refereix amb aquestes paraules:

Macabich va publicar una nota a *Diario de Ibiza* on deia que era escrit en un català de la Rambla i escrit per un mal eivissenc (CIRER: 2003, 172).

Que la cosa venia de lluny ho demostra aquesta mateixa interpretació que fa Villangómez de l'escrit de Macabich: se sent acusat de «mal eivissenc». L'escrit de Villangómez permet entreveure que les posicions de tots dos respecte de la llengua estàndard eren enfrontades, especialment pel que feia al lèxic, però també quant a la morfologia. Un exemple evident n'és el mot *cementiri* o *cementerí*, que comenta Villangómez en el seu text i que ja havia estat motiu d'un article de Macabich a la seua secció «De la tierra» del *Diario de Ibiza* (MACABICH: 1965, IV, 395).<sup>10</sup> Aquest es mostrava partidari d'usar, en tot cas, la forma eivissenca *cementerí*, mentre que Villangómez, el 1947, ja havia publicat a la revista *Ibiza* el seu poema «Cementiri rural», que més tard integraria l'aplec de poe-

---

atencions que li havia degut, i a poc a poc vàrem tornar a l'amistat d'abans» (Villangómez, 2012: 173). Val a dir que el mateix Villangómez devia haver impossibilitat el manuscrit, ja que creia que l'havia romput. Felip Cirer escriu, referint-se a una conversa sobre aquest fet: «Marià no volia polemitzar en el diari i li va escriure una carta personal, amb l'excusa que se n'havia d'anar a Sant Miquel a fer classe per lamentar les afirmacions que feia sobre la seua obra i també sobre la seua persona, però finalment la rompé» (Cirer, 2003: 56).

<sup>10</sup> Concloïa Macabich: «Escriban en Cataluña *cementiri*, si les place, de acuerdo con su actual pronunciación barcelonesa. Pero nosotros, que seguimos conservando viva la forma *cementerí*, estimo que hemos de mantenerla por escrito en toda referencia a nuestra tierra. Y podemos usarla en cualquier otra circunstancia, en catalán literario, sin tilde dialectal».

mes *Els béns incompatibles*. Que la dualitat *cementiri-cementeri* havia format part de les seues discussions i posicions enfrontades, ho fa palès el manuscrit de Villangómez.

Més enllà d'aquest exemple concret, escriu el poeta, referint-se a aquest afer:

Que ell preferís una llengua més dialectal o regional no em venia de nou: ell podia tenir les seves opinions i jo les meves. Ara bé, el meu català no era de la Rambla, sinó el català literari normal. Ell no ho trobava bé, però hauria pogut dir-ho d'una manera més exacta i menys despectiva (VILLANGÓMEZ: 2012, 172).

I afegeix:

Dir *completés* en comptes de *completàs* i *seva* en comptes de *seua* era, doncs, menys eivissenc i patriòtic que dir *completase* o *suya* (ibíid, 173).

En el rerefons de l'enfrontament hi havia també, com es fa palès, una posició diferent davant la llengua estàndard i la normativa en què es basava (vegeu Imatge 1 de l'Annex). Cal no oblidar que Macabich havia estat un fervent seguidor i col·laborador d'Antoni Maria Alcover, mentre que Villangómez, com ell mateix reconeix, era seguidor de Fabra, com hem vist abans. Vet ací, doncs, un dels elements on devia raure la diferència de criteris entre tots dos, ja que és ben coneguda l'opinió divergent d'Alcover i Fabra respecte del procés de normativització del català (vegeu Imatge 2).

## 6. L'ADAPTACIÓ GRAMATICAL, UN RECURS DIDÀCTIC NECESSARI

El 1959 Villangómez deixa l'escola de Sant Miquel i passa a exercir de mestre a l'escola de Sant Francesc de s'Estany, on continuaria fins que va deixar d'exercir la docència, almenys com a funcionari. Perquè el 1965, un grupet d'estudiants de l'institut Santa Maria d'Eivissa, encapçalats per Josep Marí —després poeta i escriptor reeixit—, va demanar a Villangómez que els impartís classes de català.

Vaig accedir immediatament a la petició i ben aviat vàrem començar les classes. Vaig sentir l'íntima satisfacció de veure que en aquell temps algú es preocupava

per la nostra llengua. Em va alegrar molt que fossin uns joves els interessats: això suposava la continuïtat (VILLANGÓMEZ: 2012, 209).

Tan sols uns anys més tard, el 1972, renaixia l'Institut d'Estudis Eivissencs, ara ja amb el nom en català i amb una orientació de decidida defensa de la llengua i la cultura catalanes. En aquest reviscolament de la institució, ara ja independent d'organismes oficials, Villangómez hi jugà un paper important, decisiu. Aquest mateix any, el poeta, que havia anat preparant les lliçons de català artesanalment, a mà, publicà la seua gramàtica.

*El Curs d'iniciació a la llengua*, fruit de les meves classes de català i eina per a les futures lliçons i el públic en general, no vaig voler que aparegués amb el meu nom, per bé que jo n'era l'autor. Pensava que les seves normes, així, tindrien una autoritat més col·lectiva, la de l'institut. (ibíd, 244).

Queda clara, doncs, la intenció del poeta-gramàtic: l'adaptació de les normes de Fabra a la gent de les Pitiüses i dotar-les d'una autoritat suficient que en garantís l'acceptació.

Pot afirmar-se que Villangómez clou a les Pitiüses el cicle que Moll havia iniciat a Mallorca i Menorca: l'adaptació de les normes fabrianes a totes les illes Balears. D'aquest llibre, diu el lingüista eivissenc Isidor Marí, que de jove va ser deixeble seu:

Al llarg d'aquest curs, Villangómez exposa les especificitats del català de les Pitiüses que són comunes amb la resta de les Balears, seguint els criteris de Francesc de B. Moll, però hi afegeix moltes observacions sobre característiques pròpies del català d'Eivissa i Formentera. (MARÍ: 2013, 63).

Al llarg dels anys 70 i 80 del segle passat, Villangómez exercí el seu mestratge a la seu de l'Institut d'Estudis Eivissencs, sempre gratuïtament, i només el va deixar de banda quan ja pogué ser substituït per fornades de joves professors, ara ja llicenciats en filologia catalana. Mentre va exercir aquesta generosa docència, mai no va deixar de prendre notes, de rectificar i corregir —de millorar— la seua pròpia gramàtica, i ho feia sempre

amb humilitat i modèstia, sense cap afany de preeminència ni cap rastre de vanitat.<sup>11</sup>

La gramàtica de Villangómez, doncs, va néixer per pura necessitat. El poeta, ara convertit en mestre, *necessitava* la seua pròpia gramàtica, adaptada als seus alumnes, gent d'Eivissa i Formentera que no trobava resposta a totes les seues preguntes en la gramàtica de Francesc de B. Moll, i que sí que les trobava en el mestratge de Villangómez i, ara ja també, en el seu *Curs d'iniciació a la llengua*.

Però Villangómez no es conformava amb les seues classes a l'Institut. Es va dedicar també intensament a divulgar la llengua normativa —la *llengua literària*, en paraules seues—, i ho feu reiteradament en els mitjans de comunicació: amb escrits mesurats enmig d'apassionades polèmiques al *Diario de Ibiza*, o amb articles en què divulgava la normativa fabriana. L'adaptació d'aquesta normativa a les illes d'Eivissa i Formentera va ser objecte central d'alguns d'aquests textos. Per exemple, a la revista *Uc* va publicar un article titulat «¿Com podria ser una llengua literària de les Pitiüses?»<sup>12</sup> (*Uc* 26: 35, 18 de febrer de 1978). I unes setmanes més tard, en l'últim número que aparegué d'aquest setmanari, hi tornava a insistir, amb «Els pronoms personals febles proclítics i la llengua literària eivissenca»<sup>13</sup> (*Uc* 29: 34, 11 març 1978). Molts d'aquests articles, amb

---

<sup>11</sup> El 1978, quan veié la llum la segona edició del seu *Curs d'iniciació a la llengua*, l'autor d'aquest article —aleshores estudiant de filologia— compartia classes amb Villangómez a la seu de l'Institut i, en algunes ocasions, li havia fet alguna modesta observació sobre alguna grafia d'algun dialectalisme. Una tarda, abans d'iniciar les classes, Villangómez li va lliurar un exemplar del nou llibre, amb una dedicatòria. Les seues paraules foren: «Ja veuràs que en algunes coses t'he fet cas». Tot un mestre, fins i tot a l'hora d'aprendre i de modificar algun criteri.

<sup>12</sup> En aquest article deixava ben clara, una vegada més, una de les seues més fermes conviccions: «consideram com a nostre, estenent l'entrançable eivissenc, que és una de les formes en què es manifesta, tot el català en la seua amplitud i riquesa» (*Uc* 26: 35, 18 de febrer de 1978).

<sup>13</sup> Ací el seu fabrisme no sols es fa palès en les seues ensenyances, sinó que ell mateix el fa explícit: «També en aquest cas seguirem les ensenyances de Pompeu Fabra i el model dels bons literats» (*Uc* 29: 34, 11 març 1978).

alguns altres, varen ser publicats de nou al seu llibre *Alguns escrits sobre les Pitiüses* (VILLANGÓMEZ: 1981b).

#### 7. L'ADAPTACIÓ DE VILLANGÓMEZ DE LES NORMES FABRIANES

El model que planteja Marià Villangómez ha estat àmpliament analitzat per Isidor Mari (2003, 13-23), amb tot detall. Ens estalviarem, doncs, de fer-ne ací una repetició. Bàsicament, però, la proposta d'adaptació normativa de Villangómez se centra en la morfologia nominal i verbal.

Pel que fa a la morfologia nominal, cal ressenyar la defensa de l'article estàndard o literari, sense deixar de banda, però, el salat, que tanmateix caldrà usar quan apareguin topònims o en registres més col·loquials. En canvi, rebutja clarament el *lo* neutre. La versatilitat de Villangómez es posa de manifest en molts de casos: acceptació de les parelles *ametlla/ametla*, *rotlo/rotlle*, etc.; acceptació dels possessius compartits amb el valencià (*meua*, *teua*, *seua*) i dels plurals de proparoxítons amb *n* (*hòmens*, *jòvens*, *àsens*); preferència pels plurals *restos*, *boscós*, *textos*... i, anàlogament, acceptació del plural *aquestos*; acceptació de les parelles *disset/desset*, *divuit/devuit*, *dinou/denou*, que en aquest cas marquen una diferència intradialectal entre les parles de la pagesia i de Vila respectivament; acceptació dels articles personals *en* i *na*, en totes les combinacions possibles... Aquesta versatilitat, però, no li impedeix de rebutjar la terminació castellanitzada *-idat* (*moralidat*, *quantidat*), ni grafies que considera excessivament dialectals (*consei*, *manetjar*, *famili*, *memori*), ni formes pronominals com *mos* o *mo'* (pronoms febles de primera persona del plural) o *naltros* o *valtros*.

Pel que fa a la morfologia verbal, Villangómez defensa les formes verbals sense desinència de la primera persona del singular de l'indicatiu present, tot i que rebutja la terminació analògica en [k] que es produeix en molts de verbs; en els de la 1a conjugació, considera formes ben recomanables *cantam*, *cantau*, *cantàs*, *cantassis*... i de la mateixa manera afirma que es poden usar les formes *veim* i *veis*, *duim* i *duis*, *feim* i *feis*, *reim* i *reis*, etc., mentre que rebutja els gerundis en *-quent* i *-quent*; dona per bones les formes amb *e* dels verbs *venir* i *tenir* (*tenc*, *tendré*, *tengut*, *vendria*, *ven-*



gués, vengut, etc.); accepta els participis *omplit. establít, suplit, reblit, complit...*

Per altra banda, el model de Villangómez aposta per l'acceptació dels adverbis arcaics *sovent i susara*, i la de la conjunció *idò*, al costat de *doncs...*

## 8. L'ESCOLA DE VILLANGÓMEZ

La ingent tasca de Villangómez, inevitablement, ha creat escola. Una escola que s'ha desenvolupat a l'entorn de l'Institut d'Estudis Eivissencs. Villangómez i Institut van íntimament lligats. Moltes de les obres del poeta són editades per l'Institut, bona part de la tasca d'aquest es desenvolupa a partir d'iniciatives del poeta, que és la verdadera ànima de les classes de llengua i dels inicis de la tercera època de la revista *Eivissa*. Es crea un equip de correcció,<sup>14</sup> inicialment per a la revista, però que aviat també s'ocuparà de la major part de les publicacions de l'Institut, inclosa la prestigiosa *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*.

Si *L'any en estampes* (1956) ja havia mostrat quin era el model de llengua de Villangómez, el seu *Curs d'iniciació* l'havia fet ben explícit, i ara era ja tot un grup de correctors qui el posava en pràctica en les diverses publicacions de l'Institut. En les múltiples reunions de treball de l'equip de correcció sempre hi han estat presents les ensenyances de Fabra, la seua gramàtica, el diccionari Fabra, on Villangómez anotava, a mà, sistemàticament, les revisions i els canvis aprovats per la Secció Filològica de l'IEC (vegeu Imatge 3). Aquestes propostes es publicaven periòdicament a la revista *Serra d'Or*.<sup>15</sup>

Es pot parlar, doncs, amb propietat, d'una veritable *escola* de Villangómez. Ell mateix fa referències freqüents a les reunions de correcció en els seus escrits, especialment en el seu llibre pòstum de memòries

---

<sup>14</sup> En aquest grup han participat, en diverses etapes, Josep Marí, Enric Ribes, Felip Cirer, Fina Matutes, Joan Cardona, Antoni Ferrer Abárzuza, entre molts altres. En tots ells, però, d'una manera o d'una altra, ha quedat la petjada de Villangómez, i és aquesta empremta el que ens permet parlar d'una *escola* de Villangómez.

<sup>15</sup> No cal dir que les obres de referència actuals són la gramàtica i el diccionari oficials de l'IEC.

(VILLANGÓMEZ: 2012). També Felip Cirer (2003) ens en deixa rics i variats testimonis. I fins i tot Iolanda Bonet (2013, 20-23) explica amb detall el procés de correcció d'un llibre didàctic per a infants.

En tots els casos es pot veure l'adaptació de l'obra de Fabra a la llengua de les Pitiüses, sempre de la mà de Marià Villangómez. En paraules d'Isidor Marí, no hem de perdre de vista

la importància de la seva aportació a l'establiment d'un model de llengua literària adequat per a les illes Pitiüses. En aquesta tasca, Villangómez va partir dels referents normatius de Pompeu Fabra i de Francesc de Borja Moll, i d'alguns precedents literaris locals —sobretot Isidor Macabich—, però va ser en gran part gràcies al seu mestratge i al seu merescut prestigi que els escriptors, els ensenyants i les publicacions d'Eivissa i Formentera van acabar adoptant al llarg de la segona meitat del segle XX un model ponderadament unitari i específic en la llengua literària o estàndard. (MARÍ: 2003, 13).

Vet ací l'empremta de Marià Villangómez en la divulgació de les normes gramaticals a les Pitiüses: l'adaptació del fabrisme a Eivissa i Formentera.

#### BIBLIOGRAFIA

- BONET, Iolanda (2013): «Villangómez, porta endins. Correccions al llibre didàctic *Tirurit*», *Eivissa*, 54 (3a època [Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs]), p. 20-23.
- CIRER, Felip (2003): *El seu record avança per la deserta nit dels joves (Converses amb Marià Villangómez)*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs (Nit de Sant Joan; 22).
- EEiF = *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera* (1995-2018). Eivissa: Universitat de les Illes Balears; Consell Insular d'Eivissa i Formentera; Institut d'Estudis Eivissencs. 14 v.
- FABRA, Pompeu (1980): *La llengua catalana i la seva normalització*. Barcelona: Edicions 62.
- GUASCH, Joan Josep (1980): «El *Curs d'iniciació a la llengua* de Marià Villangómez», *Eivissa*, 10 (3a època [Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs]), p. 24-25.

- M[ACABICH], Isidor (1957): «De la tierra», *Diario de Ibiza* (19 de desembre de 1957), p. 3.
- (1965): *Historia de Ibiza*. Palma de Mallorca, Daedalus. 4 v.
- MARÍ, Isidor (2003): «Moll, Villangómez i el model de llengua literària a les Pitiüses» en *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a les Illes Balears. Any Francesc de B. Moll*, Barcelona-Palma: Institut d'Estudis Catalans-Govern de les Illes Balears, p. 13-23.
- (2004): «L'aportació de Marià Villangómez a la llengua catalana» en *Marià Villangómez. Sessió en memòria*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 23-26.
- (2013): *M. Villangómez Llobet: una presentació*, Eivissa: Consell Insular d'Eivissa.
- PEREA, Maria Pilar (2003): «L'obra gramatical de Francesc de Borja Moll» en *Llengua i Ús*, Barcelona: Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya], 28, p. 28-33. Disponible en línia a l'adreça: <https://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/128166/177556> [consulta del 28 de juny de 2019].
- RIBES, Enric (2013): «Un text de Villangómez d'interès sociolingüístic», *Eivissa*, 54 (3a època [Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs]), p. 7-13.
- UC (1977-1978). Revista setmanal. Publicacions Pitiüses-Barcelona: Gràfiques Instar, 29 núm. publicats des del 27 d'agost de 1977 a l'11 de març de 1978.
- VILLANGÓMEZ, Marià (1944): «La lengua hablada en las islas de Ibiza y Formentera», *Ibiza*, 3 (1<sup>a</sup> època [Ibiza: Sociedad Cultural y Artística Ebusus]), p. 1-6.
- (1956): «Algunas observaciones sobre el habla de nuestra isla», *Ibiza*, 4 (2a època [Ibiza: Instituto de Estudios Ibicencos]), p. 49-50.
- (1957): *Llibre d'Eivissa*, Barcelona: Biblioteca selecta, p. 238-239.
- (1972): *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- (1974): *Eivissa. La terra, la història, la gent*, Barcelona: Biblioteca selecta, p. 479.

- (1976): «Sobre dues paraules eivissenques», *Eivissa*, 8 (3a època [Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs]), p. 26-27.
- (1978): *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs, 2a edició.
- (1981a): «Una característica de la parla eivissenca». *Eivissa*, 12 (3a època [Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs]), p. 10.
- (1981b): *Alguns escrits sobre les Pitiüses*, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- (1988): *D'adés i d'ahir*, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- (2000): *El llambreig en la fosca*, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- (2012): *Llocs viscuts*, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

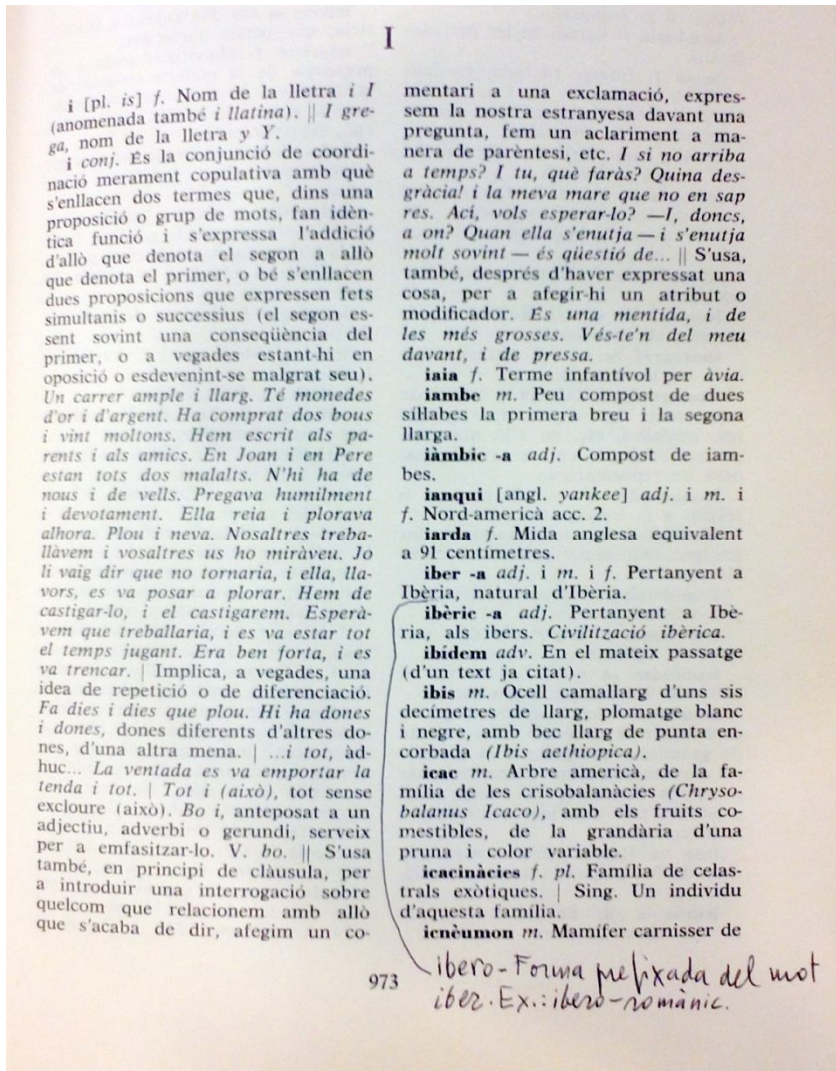


prestigio en decir "cementer" en vez de "cementin". ¿Es que es  
 menos andaluz y aún peor que los hermanos Quintana,  
 que escribieron tanto en andaluz? Y observe que estos escri-  
 bieron dialectalmente en comedias

Ya supondrá Ud. por qué hablo. Cuando llegué el jueves  
 de San Miguel, me encontré en Elbrum con mis amigos: Fa-  
 brás, Escondell, Salvador Tur. Todos me dijeron que ~~el~~ artí-  
 culo del Diario, referente mi último libro, iba por mí. Yo  
 llegaba con la misma idea. ¿Podía referirse a otra perso-  
 na? Somos muy pocos los que aquí cultivamos nuestra lengua:  
 Ud. y yo. Y aun nosotros dos andamos divididos y usted se  
 resque públicamente sus vestiduras patrióticas cuando  
 escribe un libro sobre Méjico en catalán literario.

No es que rechace todo su artículo. ¿Cómo voy a o po-  
 neme a que alguien escriba "micó"? Admiro sin embargo,  
 a pesar de mi admiración por sus artículos filológicos,  
 encuentro que esta vez estuvo mal elegido el motivo para  
 entrar al ataque. No por equívoco, sino por obvio y  
 sin importancia. ~~Para~~ El mismo Fabra cita como adier-  
 bio en su gramática a "mica" <sup>diminutivo</sup> y del sufijo <sup>-s</sup> es cata-  
 lán y corriente. Sus temores de que alguien rechazase la  
 forma "micó" pecaban de respiciosa. No valía la pena ocu-  
 parse del asunto.

Imatge 2. Una altra pàgina del manuscrit de Villangómez que havia d'anar dirigit al seu cosí Isidor Macabich. Ací el poeta recorre directament a Fabra



Imatge 3. Una pàgina del diccionari Fabra que utilitzava Marià Villangómez, amb anotacions manuscrites seues, corresponents als canvis que hi anava introduint la Secció Filològica de l'IEC





LES TRES FASES DE L'ASSUMPCIÓ NORD-OCCIDENTAL DE  
L'ESTÀNDARD (I VICEVERSA)

Albert Turull  
*Universitat de Lleida, IEC*

0. INTRODUCCIÓ

**H**an passat anys, dècades —una generació pel cap baix, si no dues—, des que l'any 1985 el col·lectiu de joves professors que llavors integraven la secció de Filologia Catalana de l'Estudi General de Lleida (EGL)<sup>1</sup> va publicar un manifest que havia de fer força de soroll: «El català, llengua nacional o idioma municipal?» (ESTUDI GENERAL DE LLEIDA: 1985). Poc després vindrien altres pronunciaments i noves aportacions (i abans, certament, n'hi hagué d'haver uns precedents més o menys implícits),<sup>2</sup> però sembla prou

---

<sup>1</sup> L'Estudi General de Lleida —nom que ja rebé la universitat de Lleida històrica, fundada l'any 1300 (la primera de la Corona d'Aragó) i suprimida junt amb les altres del Principat després de 1714— fou l'embrió de la Universitat de Lleida actual, creada (o restaurada, doncs) el 1991, però en aquell moment (1985, quan qui signa aquest text era un estudiant de darrer curs) encara era una delegació de la Universitat de Barcelona, és a dir, de l'anomenada popularment *Central*. Pel que fa a la secció o departament en qüestió, el de Filologia Catalana (o, simplement, *de Català*) era una mena de subestructura vinculada alhora, en termes territorials, amb el referit Estudi General de Lleida (una de les set *Divisions* de la UB, en aquella època) i, en termes acadèmics, amb el corresponent Departament de Filologia Catalana de la *Central*. Eren professors a Lleida, en aquell curs 1985-86, com a mínim Isabel Grifoll, Joan Julià-Muné, Xavier Macià, Josep Murgades, Miquel Pueyo, Ramon Sistac i Amadeu Viana.

<sup>2</sup> És públic i notori, parlant de precedents d'una reflexió ponentina en relació amb el conjunt cultural (i lingüístic) català, que qui en va posar les bases modernes, a finals de la dècada de 1960, fou un reduït grup d'intel·lectuals encapçalats per l'escriptor Josep Vallverdú: ell coordinà un llibre col·lectiu de referència com fou *Lleida, problema i realitat* (VALLVERDÚ: 1967), en redactà un dels capítols principals i, aquell mateix any, participà en un cicle de conferències com a reacció contra la proposta franquista de separar de Catalunya la demarcació de Lleida i adscriure-la a una nova regió del «Valle del Ebro», en què dissertà (VALLVERDÚ: 1971) sobre «l'esperit» de Lleida; aquestes conferències es publicarien quatre anys després, però entretant havia

evident, vist tot plegat en perspectiva, que aquell manifest acadèmic de 1985 fou un punt d'inflexió, o d'arrencada, una gènesi doncs, que se situa al capdamunt d'una petita història que d'ençà d'aleshores no sols no ha cessat sinó que s'ha anat consolidant i desplegant, fins al punt que ja podem observar-hi diferents fases.

L'objectiu d'aquest article és precisament —i solament— mirar d'oferir una visió de conjunt, mínimament crítica (analítica), d'aquestes tres dècades i escaig d'història de les relacions entre l'estàndard de la llengua catalana i la seva varietat nord-occidental. No pretenem, doncs, fer una nova descripció del model de referència (estàndard) ni d'un determinat model (composicional, etc.) en aquest cas en relació amb el català nord-occidental, ni tampoc una proposta detallada dels trets lingüístics i dels condicionants extralingüístics que hi haurien de concórrer; això ja ha estat fet, i si bé és cert que probablement caldrà tornar-ho a formular, amb una visió renovada i alhora ampliada (més aprofundida, amb el màxim de detall, ara sí), considerem que no n'és aquesta encara l'ocasió oportuna, i, naturalment, que una tasca d'aquesta transcendència fora bo que fos empresa no per una sola persona —per molt fidel que hagi estat al tema— sinó per un autèntic equip, plural i transversal. Ja n'arribarà el dia, i segurament serà més aviat que tard. Ara, repetim-ho, tan sols pretenem oferir una visió panoràmica —i evidentment personal: subjectiva— sobre el tema, acompanyada d'algunes reflexions.

---

d'aparèixer un altre llibre clau, que s'ha considerat fundacional fins i tot en termes onomàstics: *Proses de Ponent* (VALLVERDÚ: 1970), escrit tot just el 1968. Una dècada (i de fet una generació) més tard, entorn de 1980, un dels principals deixebles intel·lectuals de Vallverdú, el també lleidatà Miquel Pueyo, a més de fer la història del període anterior en termes culturals (PUEYO: 1984), va encetar la reflexió teòrica des de Ponent sobre el model de llengua comuna en relació amb la variació dialectal (PUEYO: 1979) i sobre les relacions interdialectals (PUEYO: 1980), i fins i tot, amb motiu del cinquantè aniversari del Diccionari Fabra, hi va apuntar algunes propostes concretes (PUEYO: 1982). Paral·lelament, el dialectòleg mallorquí Joan Veny, que havia treballat i residit a Lleida entre 1960 i 1963, feu un estudi (VENY: 1979) sobre les aportacions de destacats escriptors lleidatans al català literari, que recentment ha ampliat en el cas del narrador Joan Santamaria (VENY: 2019).

Com hem apuntat adés, el recorregut d'aquesta història dona prou de si per a poder-hi observar ja diferents fases, i ens ha semblat que aquesta seria una bona manera d'explicar-la. De ben segur que se'n podrien trobar més (diguem-ne episodis o *subfases*, si voleu, i ramals diversos), però creiem que són bàsicament tres les etapes que ens permetran entendre una evolució que, malgrat tots els dubtes i entrebancs, sembla apuntar en la bona direcció. Serien aquestes:

1. Desvetllament i reivindicació
2. Estudi i formulació
3. Desplegament i normalització

Tot seguit dedicarem un apartat a cadascuna d'aquestes fases, tot destacant-ne, si més no, els elements que considerem més significatius dins de cada etapa i, sobretot, des de la perspectiva de conjunt d'aquesta petita història de les relacions entre el català nord-occidental i la llengua estàndard.

#### 1. FASE PRIMERA (L'ORIGEN): DESVETLLAMENT I REIVINDICACIÓ

No podem oblidar, perquè és fonamental per a entendre'n molts dels arguments, que el context en què tenia lloc l'inici del debat que ens ocupa, més enllà de la qüestió diatòpica (és a dir, de la relació entre l'estàndard català —un model que just aleshores s'estava forjant— i els principals dialectes de la llengua),<sup>3</sup> era d'una gran ebullició en termes ge-

---

<sup>3</sup> No podem deixar d'esmentar que, uns quants anys abans de l'esclat de la reivindicació des de territoris *perifèrics* com el nord-occidental, alguns autors havien començat a plantejar la qüestió de la relació entre les varietats dialectals i un nou estàndard català, en termes generals: segurament perquè ja intuïen que seria fonamental en un futur proper (i no erraven), tal com es feia evident des del quinquenni 1978-1982 arran de la introducció del català en l'ensenyament reglat i en cada cop més mitjans de comunicació públics (o, amb absoluta claredat, arran de l'inici de les emissions de TV3, l'any següent). Entre els autors que anaven fent aportacions interessants sobre l'estàndard destaca Lluís López del Castillo, autor d'un llibre de referència durant anys (LÓPEZ DEL CASTILLO: 1976) i més tard d'una interessant reflexió sobre la llengua i l'escola (LÓPEZ DEL CASTILLO: 1988), però també cal esmentar autors sovint associats a altres afers, com ara Lluís V. Aracil, qui abans del seu conegut estudi «Educació i sociolingüística» (ARACIL: 1979) ja havia publicat un article explícita-

nerals. En concret, aquell ambient —aquell context— estava molt marcat per la gran polèmica dels anys 80 i principis dels 90, una *gran polèmica* que afectava el nus gordià de la llengua i en podia condicionar poderosament el futur i fins i tot la viabilitat: la pugna entre una visió reduccionista de la llengua (un model central gairebé dialectal, barceloní, que es començava a posar de manifest en la pràctica lingüística de determinats mitjans de comunicació i que aviat va prendre cos sota l'etiqueta de *català light*)<sup>4</sup> i una altra visió, que propugnava per contra una llengua completa i genuïna, per emprar uns mots de Gabriel Bibiloni.<sup>5</sup> Doncs bé, cal tenir present aquest context a fi de comprendre que el posicionament d'una sèrie de professors i de professionals de la llengua —i, al capdavant, de la Secció Filològica de l'IEC—<sup>6</sup> a favor d'una llengua (estàndard) autèntic-

---

ment sobre estàndard i dialectes (ARACIL: 1976), o Aina Moll, qui en una intervenció en el congrés de l'AILLC de 1979 es preocupava per la «problemàtica del català estàndard» (MOLL: 1980). Per la seva banda, un dels sociolingüistes principals de l'època, Francesc Vallverdú, incloïa un apartat sobre «L'estàndard i els dialectes» en un manual molt divulgat (VALLVERDÚ: 1980, 102-108), si bé amb una posició força reticent.

<sup>4</sup> Una tria intencionada de textos programàtics de l'anomenat *català light* es troba en el llibre col·lectiu *El barco fantasma* (GRUP D'ESTUDIS CATALANS: 1992). Com s'hi indica en el títol mateix, la seva campanya va començar vers 1982 amb alguns articles a la premsa, però és evident que, a banda del volum miscel·lani que acabem d'esmentar, la seva obra més emblemàtica —o, si més no, amb més de ressò mediàtic— fou el pamflet *Verinosa llengua* (PERICAY & TOUTAIN: 1986).

<sup>5</sup> Aquests mots, «una llengua completa i genuïna», els emprà el professor mallorquí en introduir una pàgina web en què, de manera ben útil, hom pot trobar una selecció de textos sobre la qüestió, incloent-hi el manifest de Lleida de 1985: <http://bibiloni.cat/estandard/> (darrera consulta: 30-IX-2019).

<sup>6</sup> Pel que fa a la Secció Filològica de l'IEC, és obvi que cal destacar principalment la publicació de sengles fascicles amb propostes «per a un estàndard oral de la llengua catalana», en concret sobre fonètica (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1990) i sobre morfologia (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1992), que introdueixen la variable diatòpica —amb referències explícites al català nord-occidental (veg. FERRANDO: 1992)— com un dels seus eixos bàsics. Quant al lèxic, molt més complex i obert, és notori que el DIEC incorporava ja en la seva primera edició (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1995) un bon nombre de mots occidentals —si bé alguns vam conside-

cament nacional (no un «idioma municipal», com es diu des del títol mateix en el manifest lleidatà de 1985) parteix en bona mesura d'una necessitat de resposta, d'una alarma envers una deriva que en aquell mateix moment podia dur la llengua catalana, irremissiblement, cap a la fragmentació (no ja dialectal, sinó d'estàndards!) i, en conseqüència, cap a una definitiva minorització que no podria acabar sinó en l'acompliment, a mig termini, del procés de substitució que s'havia engegat ja feia alguns segles. La lectura correcta del manifest de Lleida de 1985 i d'altres documents de l'època, per tant, és el d'una reacció conscient, conscienciada, a favor no pas de la fragmentació, com podria semblar a partir d'una lectura superficial o esbiaixada, sinó de l'en vigoriment de la llengua catalana estàndard i, en definitiva, de la llengua catalana com a llengua nacional *normal* (i no oblidem tampoc, un cop arribats en aquest punt, que el terme fetitxe d'aquella època —anys 80 del segle XX— deriva just d'aquest darrer adjectiu: és *normalització*). Afegim-hi, per tant, un aclariment contra lectures simplistes: el localisme (aquell «idioma municipal») a què

---

rar que encara no prou; veg. TURULL: 1996b—, i que això ha seguit en augment en les successives ampliacions del diccionari normatiu; tanmateix, un tercer lliurament de la proposta d'estàndard oral, referit explícitament al lèxic (i també amb una atenció particular per a cadascun dels dialectes bàsics de la llengua), no ha aparegut fins ben recentment (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 2018). Sigui com sigui, seria ingenu de pensar que l'Institut prengué aquestes determinacions d'un dia per l'altre —o per la sola pressió del manifest lleidatà de 1985 i d'altres documents molt o poc paral·lels—, sinó que convé observar amb detall el recorregut certament progressiu que, tot partint d'aquelles aportacions primerenques a què ens hem referit adés (des de LÓPEZ DEL CASTILLO: 1976 o ARACIL: 1976 fins a MOLL: 1980), anà en augment durant tota la dècada de 1980 i fins al mateix any del primer fascicle de l'IEC; un element crucial en aquest recorregut, amb tres moments estratègics, foren les successives Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (CABRÉ: 1984; CABRÉ: 1987; MARTÍ: 1989), i no sembla pas casualitat que la culminació de la dècada vingués per partida triple des del País Valencià, amb una aportació col·lectiva paral·lela de les tres suara esmentades (FERRANDO: 1990) i dues de personals, dedicades respectivament a unes bases programàtiques (MOLLÀ: 1990) i a un detall molt més tècnic del que hauria de ser un estàndard oral (LACREU: 1990); una proposta valenciana però institucional, vinculada amb l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, no arribaria fins onze anys més tard (CASTILLO: 2001).

s'oposa el manifest en qüestió no al·ludeix pas a Lleida ni al català nord-occidental, sinó justament a Barcelona i als postulats del català *light*, tant en voga aleshores (i que han anat rebrotant pertot i intermitentment).<sup>7</sup>

Vet aquí la paradoxa i la força del manifest de 1985 i dels altres posicionaments que l'havien de seguir: en reivindicar la presència de solucions morfològiques, sintàctiques i lèxiques (i de realitzacions fonètiques, òbviament) pròpies dels dialectes no centrals dins de l'estàndard de la llengua catalana no es pretén pas afavorir la seva dialectalització, la seva fragmentació, sinó tot el contrari, la seva força conjunta i alhora el seu caràcter genuí. Amb unes altres paraules: el model que es defensa no és particularista (encara que es puga llegir que s'està maldant per mantenir determinats trets propis del dialecte en qüestió) sinó inclusiu, entenent que de la suma no exclouent d'aportacions en pot eixir un autèntic estàndard nacional. És la gran diferència, més enllà d'una lletra, entre prescripció i proscripció: un (presumpte) estàndard fet a partir de llistes de *solucions prohibides*, i sobretot si la raó última de la prohibició és que tal forma «no es diu» a la capital, no pot conduir sinó a la reducció, a l'empetitiment, a la ineficàcia en termes justament no locals.

---

<sup>7</sup> Els dels propulsors del *català light* eren uns postulats, per posar-ne un exemple molt significatiu i un altre de més anecdòtic, però igualment sagnant, que deien d'emprar sempre i per a tots els usos la preposició *per* (i no mai *per a*, doncs: com si no existís) o que proscrivien l'ús de l'adverbi *enguany* als mitjans de comunicació amb l'argument, per a ells absolutament definitiu, que (ja) no es diu a Barcelona (o això es pensaven, que pel que fa al cas és el mateix). Es tractava d'un argument, ja es veu, tan prim com el que ara qualsevol altre aprenent de bruixot podria posar damunt de la taula de l'acadèmia a fi de normativitzar els verbs *emputsar* i *caure's* (pronominal), fruits evidents de la interferència lèxica i morfosintàctica de l'espanyol (respectivament), amb l'argument —de base sens dubte certa: evident i tot— que així és com es diuen majoritàriament a l'àrea de Barcelona (i, entre les noves generacions, de manera ja gairebé exclusiva) els «antics» verbs *empènyer* i *caure...* No cal dir que aquests postulats reberen ja aleshores una important contestació, amb una gran quantitat d'articles i alguns llibres que ben bé podem qualificar com *de combat*; una mostra significativa, en termes prou proporcionats, n'és l'article que el corrector Juli Moll publicà a l'emblemàtica *Revista de Catalunya* (MOLL: 1987).

D'aquesta visió renovada i renovadora, en pro d'una llengua *completa*, que actualment és adoptada amb fermesa per la mateixa Secció Filològica de l'Institut (no cal sinó submergir-se en la nova Gramàtica per adonar-s'è'n: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 2016) i per la majoria d'especialistes,<sup>8</sup> se'n diu principalment *composicional* (cf. BIBILONI: 1997b), terme relacionat amb la noció de *pluricentrisme* i, per tant, oposat a *monocèntric* o unitarista, però als anys 80 sembla que encara cercàvem la terminologia precisa (o més que la terminologia: el concepte i tot), i és així que era habitual d'ensopegar amb un mot com *subestàndard*, que hem de reconèixer que nosaltres mateixos empràrem també, en unes primeres formulacions de mitjan dècada (TURULL: 1985; 1992b, en aquest darrer cas en el marc del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, de 1986). Ja aleshores, tanmateix, *subestàndard* podia aparèixer en concurrència o en contrast amb un de similar però no del tot equivalent, *parastàndard* (o *paraestàndard*), que després aniríem abandonant —l'un i l'altre— per raons tan convincents com ara les seves connotacions jeràrquiques (en el cas de *subestàndard*, evidents: pressuposava l'existència d'un estàndard superior i de diversos possibles estàndards regionals subordinats) i alhora, però no pas menys greu, ni desitjable, una excessiva fragmentació en una pluralitat d'estàndards, que això serien uns *parastàndards* —un terme emprat, per cert, per Francesc Vallverdú en un manual esmentat adés (VALLVERDÚ: 1980, 104). Pocs anys després, en fi, ja havíem oblidat aquestes denominacions amb uns prefixos tan poc innocus com *sub* i *para*, i aniríem adoptant tots plegats unes expressions més conscientment apropiades, que ni posessin en qüestió la conveniència d'un sol estàndard comú a la llengua catalana (*comú* però no uniforme, ben cert, sinó *composicional*) ni suggerissin la superioritat jeràrquica d'unes varietats diatòpiques per damunt d'unes altres del mateix rang.

---

<sup>8</sup> És feliçment llarga la llista de publicacions notables sobre aquesta qüestió; sense ànim d'exhaustivitat, i per ordre estrictament cronològic, considerem que cal fer esment com a mínim de les aportacions (algunes col·lectives, altres individuals) que representen JOAN: 1993, CASTELLANOS & JOAN: 1993, LAMUELA: 1994, BIBILONI: 1997a, BIBILONI: 1997b, CASTELLANOS: 2000, MARÍ: 2000, PRADILLA: 2001, PRADILLA: 2003, MONTOYA: 2006, KABATEK & PUSCH: 2009 o PRADILLA: 2011.

Tornant a les terres de Ponent —al català nord-occidental— a fi de començar a cloure aquest primer apartat, diguem encara, perquè és rellevant, que aquella *primera fase* havia de culminar just deu anys després del manifest de 1985 amb la celebració, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, entre el 15 i el 18 de novembre de 1995, d'unes «Jornades d'estudi del català nord-occidental», l'orientació de les quals, malgrat el títol,<sup>9</sup> no era pas dialectològica sinó obertament sociolingüística, i en concret centrada en la qüestió de l'estàndard. Després hi tornarem, a propòsit de la publicació de les seves actes, i com a obertura ja de la *segona fase* d'aquesta petita història. A l'endemig, però, es van produir unes altres dues trobades amb la variant diatòpica pròpia com a eix temàtic central, totes dues l'any 1989:<sup>10</sup> d'una banda, el 27 de juny, una jornada sobre «L'estàndard i el català occidental» (organitzada junt amb la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya), els documents de la qual han romàs inèdits,<sup>11</sup> i d'altra banda, durant el mes de novembre, un cicle de conferències sobre «Els parlars de Ponent», que, tot i no estar dedicat a la qüestió de l'estàndard, hi tenia també força a veure, ni que fos de manera col·lateral o com a apunt de futur inevitable.<sup>12</sup> I encara, a aquests

<sup>9</sup> I, més encara, malgrat el lema amb què foren convocades: «El nord-occidental entre dues llengües?», que Joan Solà criticaria en la seva mateixa sessió d'obertura (SOLÀ: 1996, 21-23) i al qual farien referència també, amb un punt d'estranyesa, altres participants en les Jornades (cf. SEGARRA & FARRENY: 1996, 37). Val a dir que aquest lema, que en determinats documents previs apareixia com a subtítol o simple reclam publicitari, esdevindria el títol de les actes corresponents (AGUSTÍ: 1996).

<sup>10</sup> Aquests dos cicles van tenir lloc també, significativament, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, la institució *provincial* —de la Diputació— que s'havia renovat completament en el bienni 1986-1988 sota la direcció de Miquel Pueyo. L'any 1995 era dirigida per l'escriptor i professor Josep Borrell i Figuera.

<sup>11</sup> Inèdits, certament, i tanmateix esmentats en la bibliografia sobre la matèria, a partir dels corresponents originals mecanoscrits; és el cas de les ponències sobre *vocalisme* (Ramon Sistac) i sobre *consonantisme* (Albert Turull), que daten, però, de 1987 (cf. SOLÀ: 1996, 35). Sap greu en especial que no es publicués la ponència presentada per Joan Solà, sobre «L'estàndard occidental. Detalls de sintaxi».

<sup>12</sup> Aquest cicle de conferències alimentà poc després, junt amb algun altre text, un dossier de la revista *Ilerda*, amb text introductori de Ramon Sistac, que n'havia estat el coordinador (SISTAC: 1990). Per part nostra, hi vam llegir una conferència, «Notes



dues fites de 1989, com a pas previ (ara ho podem veure així, si més no) vers les Jornades de 1995, va tenir lloc a Lleida una de les trobades anuals de la Secció Filològica de l'IEC, a primers de juny de 1991. El tema central tampoc no era l'estàndard, però va resultar inevitable i natural —atesos no sols els precedents esmentats des de Lleida mateix, sinó també el fet que tot just aquells anys s'havia acabat de publicar el primer fascicle institucional sobre l'estàndard oral (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1990) i ja se n'estava preparant el segon (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1992), sobre fonètica i morfologia, respectivament— que com a mínim dues de les ponències presentades en aquelles «jornades territorials» de la Secció Filològica girassin entorn de la qüestió que ens ocupa: d'una banda, Antoni Ferrando féu un repàs del que implicava el fascicle sobre fonètica de l'esmentada proposta en relació amb el català nord-occidental (FERRANDO: 1992) i, d'altra banda, Ramon Sistac —qui s'havia incorporat a l'IEC de feia poc (i era tot just el segon ponentí de la Secció Filològica, al costat de Josep Vallverdú)— hi va dissertar sobre la dicotomia (i la desitjable harmonia) entre el fet dialectal nord-occidental i els registres propis dels àmbits d'actuació formals (SISTAC: 1992). Aquesta fou una reflexió important, coincident en el temps encara amb alguna altra de col·lateral (a cavall entre dialectologia i estandardització: cf. TURULL: 1992a), que sens dubte, com dèiem adés, prefigurava no sols el punt d'inflexió de les Jornades de 1995, sinó també, d'alguna manera, les aportacions que el mateix Sistac i altres havien de fer durant la següent dècada i mitja, pel cap baix. Però això, com diu el tòpic, «ja és una altra història» —o, en el nostre cas, una altra fase.

---

sobre el lleidatà» (TURULL: 1990), que, malgrat les nombroses errates amb què fou publicada, ha estat citada sovint com una de les descripcions bàsiques del subdialecte lleidatà; i és que ho vam fer «en positiu» (és a dir, a partir d'una sèrie de trets característics i definitoris) i no pas, com havíem constatat en altres casos, «en negatiu», és a dir, deixant sota el rètol de *lleidatà* tan sols, per defecte, aquelles àrees del català nord-occidental que no haguessin estat definides a banda com a *pallarès* o *ribagorçà*, pel nord, o com a *tortosí*, pel sud (TURULL: 1990, 201-202).

## 2. FASE SEGONA (EL RECORREGUT): ESTUDI I FORMULACIÓ

Un cop plantejat el problema, encara que fos amb les vacil·lacions conceptuals i terminològiques pròpies d'un estadi immadur del procés intel·lectual que comporta, calia que arribés el moment d'aprofundir-hi, és a dir, de mirar-se aquella qüestió com un objecte d'estudi, no sols com un repte o un desideràtum. I aquest moment —al qual ja hem fet referència en l'apartat anterior— no fou altre sinó la celebració a Lleida de les «Jornades d'estudi del català nord-occidental», a mitjan novembre de 1995; si esmentem aquest esdeveniment per partida doble —tancant simbòlicament la primera fase i alhora obrint-ne la segona— és perquè realment considerem que fou un punt d'inflexió, la clau en el moment i el lloc oportuns per tal de poder encarar una qüestió tan transcendental (i, per això, tan delicada) com la que uns anys abans, prefigurant-ne les conclusions, havia deixat anotada Ramon Sistac amb aquestes paraules: «Tan absurd fóra de crear un estàndard dialectal com d'agafar un model foraster. No es tracta (...) de fer un estàndard «lleidatà» o «ponentí», sinó més aviat de trobar la nostra manera autòctona d'usar l'estàndard —d'altra forma no seria estàndard ni seria res» (SISTAC: 1990, 194).

L'any 1996, doncs, marca l'inici de la segona fase d'aquesta història particular, i ho fa amb l'edició de les actes de les Jornades de l'any anterior, sota el provocador (i prou sorprenent) títol *El nord-occidental entre dues llengües?* (AGUSTÍ: 1996). El seu contingut era força variat: a banda de la ja esmentada conferència inaugural pronunciada per Joan Solà i d'altres intervencions de caire general, destaca una segona conferència plenària a càrrec de Mila Segarra i M. Dolors Farreny en què, a més de remetre als fonaments històrics del català nord-occidental en el registre escrit, les autores fan un primer pas, ben ponderat, en la comesa de definir un model estàndard per a aquesta varietat (SEGARRA & FARRENY: 1996); a més, entre altres sessions (presentacions de llibres —inclòs el nou *DIEC* a càrrec de Josep Vallverdú—, etc.), hi hagué dues taules rodones (o *redones*) i dos seminaris, entre els quals un d'específic sobre el «Model nord-occidental» (de l'estàndard, s'entén), les conclusions del qual (TURULL: 1996a) s'adeien amb prou coherència amb les formulacions exposades per Segarra i Farreny. Pel que fa a les comunicacions

presentades durant el simposi i publicades en les actes corresponents, en podem destacar un parell, a càrrec de dues joves filòlogues que, com altres a què ens referirem tot seguit, han tingut des d'aleshores una notable dedicació a aspectes concrets de l'estructura del català nord-occidental, a cavall entre la descripció lingüística (amb un enfocament bàsicament variacionista, en el seu cas) i la seva vinculació amb un model d'estàndard que, a mitjan dècada dels 90, com estem veient, es trobava tot just en construcció; ens referim a Sílvia Romero, qui ja havia publicat un interessant estudi sobre la variació —condicionada per l'escolarització— en l'ús de l'article etimològic en català occidental (ROMERO: 1995), que ara reprendria amb motiu de les Jornades (ROMERO: 1996), i a Josefina Carrera-Sabaté, qui semblantment hi presentà una nova versió dels seus estudis sobre la variació en la realització de determinades vocals àtones en posició inicial (CARRERA: 1996), que hom coneixia en aquest cas no per una sinó per dues publicacions prèvies o gairebé coetànies (CARRERA: 1994; 1995) i que, en el fons, formaven part d'una brillant tesi doctoral, una versió de la qual seria publicada en forma de llibre al cap d'uns anys (CARRERA: 2002).

I és que, com ja havíem apuntat, aquesta segona fase deixa enrere els manifestos i les aproximacions reivindicatives —i els temptejos— i es caracteritza per una multiplicitat d'estudis puntuals i de reflexions propositives, com les que acabem de comentar, o com les que tot seguit repassarem, de la mà de la producció bibliogràfica —un cop més— de Ramon Sistac. Pel que fa a les esmentades Romero i Carrera-Sabaté, cal apuntar que, tot i exercir llur docència l'una a la UOC i l'altra a la UB, estaven vinculades d'alguna manera amb el grup de recerca de la Universitat de Lleida que, tot partint del seu històric Laboratori de Fonètica, liderava i lidera Joan Julià-Muné. Aquest grup ha estat realment prolífic i, en relació amb el tema que ens ocupa, ho fou d'una manera extraordinària sobretot entre els anys 1998 i 2005: la part central i final de la nostra *segona fase*, doncs. Si una primera aproximació de 1998 era sobre la presència de termes dialectals en la lexicografia del moment (GONZÀLEZ, CREUS & JULIÀ: 1998) i una altra de l'any següent es dedicava a una nova descripció fonètica i morfosintàctica de la parla de Lleida (CASANOVA & CREUS: 1999), poc després —amb Imma Creus com a

autèntic pivot, i figura clau del grup al costat de Joan Julià-Muné— es concentrarien en la llengua oral i sobretot en els mitjans de comunicació, amb una especial atenció per l'entorn radiofònic. De primer n'ofेरiren un tast en una revista de divulgació sobre llengua de circulació general en aquella època (CREUS & ROMERO: 1999), però fou sens dubte l'any 2000 el punt nuclear d'aquesta prolífica etapa, amb la publicació de tres volums col·lectius sobre llengua i mitjans de comunicació (CREUS, JULIÀ & ROMERO: 2000), sobre llengua i ràdio (JULIÀ: 2000a) i sobre l'ús lingüístic a les Terres de Ponent, amb un notable detall pel que fa a criteris d'actuació (JULIÀ: 2000b) —i encara, dins seu, podem destacar almenys tres estudis concrets sobre la correcció lingüística i el model de llengua a les ràdios de Lleida (CREUS: 2000a; CREUS: 2000b; CREUS *et al.*: 2000). Després d'això, i amb la «col·laboració externa», endemig, de Daniel Casals analitzant la presència del català nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores de ràdio de la Corporació pública catalana (CASALS: 2001), el grup de Lleida publicaria alguns textos més, que, si bé en alguna ocasió semblen seqüeles i reelaboracions progressives dels anteriors (JULIÀ: 2002; CREUS & ROMERO: 2005; JULIÀ & CREUS: 2005; ROMERO & CREUS: 2007), en un altre cas pren novament forma de llibre, i en concret d'un autèntic manual amb vocació d'incidir en l'orientació ortoèpica dels usuaris ponentins (JULIÀ, ROMERO & CREUS: 2004).

Tanmateix, no podem tancar aquest repàs de les nombroses publicacions que defineixen, després de les Jornades de 1995, aquesta segona fase de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard (una fase que hem anomenat d'*estudi* i *formulació*, recordem-ho) sense tornar a un autor bàsic per a comprendre'n els plantejaments: Ramon Sistac. En el seu cas, certament, les aportacions que fa al tema, amb un ritme gairebé *in crescendo*, no consisteixen en una descripció lingüística del model o d'aspectes gramaticals o fonètics concrets, ni en unes orientacions detallades de cara a l'usuari, sinó en una reflexió prou més global (*holística*, se'n podria dir), molt ben contextualitzada a partir del seu coneixement tant de la dialectologia com de la sociolingüística i de la història de la llengua (de la variació, en definitiva), a més dels entorns social, educatiu i fins i tot historicopolític. Reprenent el fil central d'una contribució ja comentada en la fase anterior (SISTAC: 1992), ara tornà a enfocar la mi-

rada directament sobre la relació entre el procés d'estandardització i el català nord-occidental (SISTAC: 1998a; noti's que no és pas «estandardització del nord-occidental») o sobre la presència (o absència, en termes relatius) d'aquesta varietat a l'hora de la codificació fabriana (SISTAC: 2000), sense oblidar un aspecte recurrent com és l'impacte d'aquests i d'altres processos correlatius damunt del dialecte, en diversos articles i ponències (SISTAC: 1996; 1997; 1998b). Unes altres dues publicacions, en fi, s'adscriuen a una altra de les ocupacions i preocupacions bàsiques de l'autor: la Franja de Ponent, en aquest cas en sengles comunicacions de l'any 1997, sobre el model lingüístic i el territori, publicades un poc després (SISTAC: 1999a; 1999b).<sup>13</sup>

### 3. FASE TERCERA (L'ACTUALITAT): DESPLEGAMENT I NORMALITZACIÓ

Sens dubte les nombroses —i força disperses— publicacions que hem consignat entre els anys 1995/1996 i 2005,<sup>14</sup> degudes sobretot a Ramon Sistac i al grup de recerca de la Universitat de Lleida comandat per Joan Julià-Muné, van determinar de manera important el que hem

---

<sup>13</sup> Resulta prou evident que no hem incorporat en aquest repàs bibliogràfic, fins ara, la interessant producció que s'ha fet des de les Terres de l'Ebre sobre la qüestió d'un estàndard que, en el seu cas —i a desgrat de la tradicional adscripció del tortosí al dialecte nord-occidental—, bé pot dir-se que és crucial, o *crucialment occidental*: a cavall entre el nord-occidental pròpiament dit i el sud-occidental o valencià, i amb unes característiques pròpies ben marcades i de les quals, fins i tot, hom fa bandera pública. Es tracta, en fi, dels més de trenta anys que van des d'una realment primerenca i avançada proposta de Joan S. Beltran —de quan en altres àrees tot just s'encetava la fase de plantejament i reivindicació— (BELTRAN: 1986) fins a una darrera de molt recent, i documentada (CASTELLÀ: 2018), passant per les d'Albert Aragonés, tan estrictament coetànies de les Jornades de Lleida que hi presentà (ARAGONÉS: 1996) un resum d'un seu llibre que just aleshores estava en premsa (ARAGONÉS: 1995) i que tingué força difusió.

<sup>14</sup> Hem inclòs en el període 1996-2005 un article (ROMERO & CREUS: 2007) dos anys posterior perquè, en realitat, es tracta d'una comunicació presentada en un congrés el 2003, que no es publicà fins quatre anys més tard, i també perquè resulta prou evident la seva coherència i continuïtat amb altres propostes del grup de recerca en fonètica aplicada de la Universitat de Lleida a què hem fet referència.

anomenat *segona fase (estudi i formulació)* de la nostra història. Passada aquella darrera data, no sols notem que disminueix el nombre i la freqüència d'aquesta mena de publicacions (fins i tot hi ha uns anys «en blanc»), sinó que, més subtilment, creiem observar-hi una doble tendència, que és fins a un cert punt nova i que, per tant, ens permet parlar de l'inici d'una *tercera fase* entorn de l'any 2009: d'una banda, apareixen nous autors que es dediquen al tema, sovint ja no des de Lleida sinó des de Barcelona (bo i haver-ne detectat algun precedent, com l'esmentat CASALS: 2001), i, d'altra banda, la descripció amb vocació orientadora i la reflexió propositiva deixen pas a unes anàlisis —sovint a cavall entre la dialectologia i la sociolingüística, o bé basculant clarament cap a un d'aquests dos pols disciplinaris— que ens semblen pròpies, certament, d'una etapa *posterior* a aquella. Si més no, en la mesura que el seu enfocament pot consistir a avaluar l'impacte de l'estandardització (no d'una futura estandardització en la qual es vol incidir des d'occident, sinó d'un estàndard que es dona per descomptat que ja existeix i està operatiu, de manera que té efectes) en la realitat lingüística dels parlants nord-occidentals. Vet aquí que aquesta tercera fase (l'actual, de fet) l'hem anomenada de *desplegament* i alhora de *normalització*.<sup>15</sup>

Durant aquest període, i sobretot en la seva primera part (anys 2009-2014), segueix publicant sobre el tema algun dels autors bàsics de la fase anterior —en particular Ramon Sistac—, i semblantment retrobem Josefina Carrera-Sabaté (en aquest cas amb un estudi que, sense allunyar-se del variacionisme, se centra ara en el vocalisme tònic del lleidatà: CARRERA: 2013), però sobretot ja són altres, com dèiem, els noms que permeten seguir incrementant la bibliografia entorn del nord-

---

<sup>15</sup> Han contribuït a aquesta *normalització* no sols els autors a què ens hem referit i ens referirem, sinó també —no ho oblidem— el mateix Institut d'Estudis Catalans, que, amb els plantejaments profundament renovats de la Secció Filològica —finalment inclusius, amb una perspectiva d'estàndard pluricèntric i composicional—, ha resultat ser-ne un dels factors determinants: des de les propostes per a un estàndard oral de 1990-1992 o el *DIEC* de 1995, fins a la *GIEC* del 2016, passant per les versions corregides d'aquelles propostes (2001) i pel *DIEC-2* (2007) i les seves actualitzacions fins a dia d'avui.

occidental i l'estàndard: si bé podem esmentar la contribució, també des de la lingüística de la variació, per part d'Esteve Valls, sobre canvi morfològic i canvi fonològic (VALLS: 2013), qui destaca en aquest període és Mar Massanell. Aquesta professora de la Universitat Autònoma (tanmateix d'origen ponentí, com Carrera-Sabaté) publicà entre el 2009 i el 2012 dos notables llibres i un article (MASSANELL: 2009) que n'avançava els trets bàsics, sobre la «permeabilitat de català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu» (en copiem part del títol, ben precís), centrat en l'Alt Urgell (MASSANELL: 2011), i sobre la mutació (o el manteniment) dels paradigmes verbals en aquest parlar (MASSANELL: 2012). Pel que fa a Sistac, són dos els capítols de llibre —fruit de sengles ponències— que hem consignat en aquest període, i publicats tot just en els anys que n'hem apuntat com a inici i com a final parcial (SISTAC: 2009; 2014); malgrat això, tenen en comú no sols la seva publicació fora de l'àmbit habitual (Vic, París), sinó també un mateix eix temàtic, entorn del motiu de la mort («agonia», «destrucció») dels dialectes en un context global d'estandardització i de modernització.

Després d'aquest moment, en els darrers cinc anys tan sols hem trobat unes altres dues publicacions sobre el nostre tema, i val a dir que presenten força trets compartits: l'autoria per part de joves llicenciades (sembla evident que som davant de l'aparició d'una nova generació d'investigadores, i això és una bona notícia, enmig de la crisi generalitzada del sistema universitari i dels estudis de filologia catalana en particular), el fet que derivin de treballs acadèmics (de final de màster o similars) i tanmateix es publiquin en una revista de prestigi com *Llengua & Literatura* i, sobretot, la seva orientació temàtica i metodològica. En tots dos casos es tracta d'estudis sobre la presència del català nord-occidental en el mitjà televisiu, ja sigui dins de la ficció de TV3 (FERRER: 2017) o bé en l'estàndard formal, a partir de l'observació —i també de les opinions, recollides de primera mà— d'alguns periodistes d'extracció ponentina (ULLDEMOLINS: 2019). Dos articles són una mostra molt poc significativa per traure'n conclusions determinants, però sí que, sumant aquell darrer tret compartit entre dues aportacions tan recents i allò que hem apuntat abans sobre l'inici de la darrera dècada, podem confirmar, si més no, que aquesta tercera fase està caracteritzada no sols per una certa min-

va quantitativa i per una major dispersió geogràfica dels qui publiquen sobre l'estàndard i el català nord-occidental, sinó també —cosa molt més significativa: ja no circumstancial— per un nou enfocament que, com dèiem, no és prescriptiu ni desideratiu, sinó descriptiu i *a posteriori*: és ara que hom pot dedicar-se a constatar alguns dels efectes (sobre els dialectes que «agonitzen», o que es «transformen»), però també sobre la presència real de les varietats diatòpiques en l'estàndard televisiu, per exemple) de tot un procés —dècades— de previsió, formulació i implantació d'un registre estàndard, sobretot en els àmbits educatiu i audiovisual. Deu ser ben bé allò que hem dit abans de la normalització, o simplement *normalitat*, que ha de presidir un període com l'actual.

I, això no obstant, hom podria considerar que la normalització de què parlem és tan sols relativa. Car observem no sols que es manté (o que rebrota amb una força insòlita) una visió folkloritzant —per definició *antiestàndard*, per tant— del fet dialectal, que pot arribar a ser obertament humorística,<sup>16</sup> sinó també que, al seu costat —i en bona mesura justament com a reacció contra aquests productes i la mentalitat que impliquen—, torna a haver-hi entre les noves generacions un clam per recuperar (o mantenir?) la dignitat dels parlars nord-occidentals i garantir la seva incardinació en l'estàndard català, incloent-hi naturalment una presència normalitzada dins dels mitjans de comunicació de masses. Aquest darrer és el cas, ben significativament, d'una llicenciada segarrenca de les darreres fornades, Alba Granell, amb una creixent presència a

---

<sup>16</sup> És paradigmàtic d'aquesta tendència folkloritzant i alhora humorística —que entronca amb la tradició de l'anomenada *Lleida carrinclona*— un popular «diccionari lleidatà-català», que tingué una enjogassada vida a Internet entre 1998 i 2008, i que després es publicaria amb gran èxit en forma de llibre (MASIP & MONTARDIT & PRENAFETA: 2010), amb dues seqüeles de ressò no pas menor: el «manual» *Lo lleidatà és fàcil* (MASIP & MONTARDIT & PRENAFETA: 2014), que duu el xocant i revelador subtítol «Txarra'l sisquere!», i l'actualització d'aquell primer diccionari, amb un títol que, si més no, ja no conté cap al·lusió confusionària al català (MASIP & MONTARDIT & PRENAFETA: 2017). Això, per no parlar de programes de televisió (com *Lo Cartanyà*) i de canals de Youtube, comptes d'Instagram, etc. (com el *Sr. Postu* o «Postureig de Lleida») que entre determinats sectors han esdevingut pràcticament *de referència*.



les xarxes socials, qui ha publicat en la revista digital sobre cultura *Núvol* un article sobre aquesta qüestió, amb un to renovadament indignat (GRANELL: 2019). És com si tornéssim d'alguna manera a l'inici del recorregut que iniciàvem aquell llunyà 1985 amb un manifest de professors universitaris, en un moment —poc després de la creació de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals— en què pesava molt la reivindicació d'una normalitat que ni es veia propera, ni estava gaire dissenyada encara. Tanmateix, ens preguntem fins a quin punt aquest rebrot d'una dicotomia —que en el fons pot ser constant, eterna— entre uns plantejaments dialectalitzants en termes folklòrics i uns d'estandarditzadors en termes comunicacionals no forma part, precisament, de la normalitat, és a dir, d'un estadi madur d'un procés dialèctic (incessant, naturalment), en què, al costat dels registres formals pròpiament estàndard (i dels cultes i especialitzats), hi conviu un corrent popular de col·loquialitat no pas menys creativa i, per què no, un altre que hi reacciona com a contrapès a la recerca potser de l'equilibri, potser de la compleció.

#### 4. CONCLUSIONS: LA DOBLE ASSUMPCIÓ

A punt de tancar la segona dècada del segle XXI, mirant enrere, podem considerar no sols que els plantejaments de vers 1985 (inici de la primera fase), com és lògic, estan superats —sobretot en allò que tenien de reivindicatiu, de clam i reclam—, sinó que fins i tot resulta satisfactori el balanç d'una etapa posterior (o segona fase) més centrada en l'estudi tècnic o acadèmic de la qüestió (aspectes fonètics, morfològics, lèxics, etc.) i en la consegüent proposta pública. Pel que fa a la tercera fase, que hem anomenat de *desplegament* i *normalització*, bo i acusar la inevitable manca de perspectiva que comporta el fet de trobar-nos-hi encara, creiem que, com a mínim, aquesta denominació hi escau raonablement: en efecte, a hores d'ara hom constata la presència normalitzada del català nord-occidental en els àmbits públics formals (mitjans audiovisuals, ensenyament i altres) i en té descrits els trets principals, de manera que els seus usuaris disposen d'un model suficientment clar (o, en tot cas, amb no gaires més llacunes i dubtes que els d'altres variants de la llengua, inclosa l'oriental central).

I doncs, en recapitular aquesta particular història de gairebé trenta-cinc anys (o d'uns quants més, si hi comptàvem els precedents intel·lectuals del grup de Josep Vallverdú de vers 1967-1968: més de mig segle, ja), fins i tot ens hem atrevit a precisar cronològicament aquests tres períodes o *fases*, ja que hi ha entre elles uns salts notoris, a partir d'uns punts d'inflexió prou significatius. Ha quedat clar que la primera fase, encetada un emblemàtic 1985 (ESTUDI GENERAL DE LLEIDA: 1985-ss.), arribaria fins a just deu anys després (1995, quan tingueren lloc les «Jornades d'estudi del català nord-occidental» a l'Institut d'Estudis Ilerdencs), i seria justament aquesta trobada, a la qual s'arribava amb un plantejament encara reivindicatiu (i potser d'aquí la provocació del títol: «El nord-occidental entre dues llengües?»), la que, amb el seu desenvolupament i les seves conclusions enraonades, donaria pas a la segona fase (estudi i formulació), que, d'aquesta manera, abastaria el període que comença just l'any següent amb la publicació de les actes corresponents (AGUSTÍ: 1996) i s'allarga fins ben bé el 2005 (deu anys més, per tant), amb alguna cua posterior que tanmateix s'hi vincula per raons de datació dels originals o similars. D'aquesta manera, la plenitud de la tercera fase es podria datar —per seguir jugant amb unes dècades molt o poc rodones— entre els anys 2009 i 2019 (el de tancament d'aquest text de resum i valoració), tot i que evidentment és impossible de determinar, sense gosar predir el futur, si s'allargarà alguns anys més, cosa que significaria la consolidació d'una plena normalitat, o bé donarà pas a l'inici d'una incerta quarta fase, tal com sembla apuntar, tot amb tot, l'eclosió d'una nova generació d'especialistes.

Acabem. Ha arribat el moment, doncs, de tornar a l'inici, al títol d'aquest article, i mirar d'aclarir-ne el sentit (i de l'expressió entre parèntesis que el clou, la qual n'és el desllorigador, com veurem tot seguit). Hi parlàvem de «tres fases en l'assumpció nord-occidental de l'estàndard»: a banda de la periodificació en tres fases, que ja ha estat prou explicada —i que no deixa de ser un recurs analític: la pruija humana de classificar la realitat i establir-hi períodes i categories—, el *quid* del títol és allò de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard, és clar. De fet, hem vist com durant anys, un cop abandonada la idea antiga d'un estàndard monocèntric i monolític (que és el que tenen determinades llengües, ben cert), el

debat oscil·lava entre la construcció (és a dir, elaboració i difusió) de diversos estàndards regionals concurrents —un dels quals podria ser per al català nord-occidental— i la concessió d'alguns models estàndard subordinats a un estàndard general o nacional, els quals tindrien, en conseqüència, unes restriccions funcionals i territorials. Serien les nocions, respectivament, de *paraestàndard* i *subestàndard*, totes dues també superades i fins oblidades a hores d'ara. En lloc seu, la idea que s'ha obert pas és la d'un únic estàndard nacional, concebut com a composicional i pluricèntric, i doncs compartit per tots els territoris de la llengua, en cadascun dels quals convindria modular la manera concreta de realitzar l'estàndard comú, a partir de la noció de polimorfisme, sobretot pel que fa a la fonètica i el lèxic, però també pel que fa a la morfologia (nominal i verbal) i a determinats punts de sintaxi, i fins i tot a alguns detalls de l'ortografia convencional. Variació també dins de l'estàndard, doncs, no sols en un nivell col·loquial, però sempre dins d'una concepció bàsica de la llengua catalana com a diasistema únic i complet.

És en aquest marc que té sentit que no ens referim a un *estàndard nord-occidental* —com si fos quelcom alternatiu a l'estàndard català general— sinó de la versió nord-occidental de l'estàndard: la manera amb què en fan ús, amb determinades solucions lèxiques, morfològiques, etc., i sens dubte una fonètica sistemàticament pròpia, els parlants ponentins en els àmbits formals on escau. Doncs d'això, ben mirat, en podem també dir l'assumpció de l'estàndard per part dels nord-occidentals, l'assumpció nord-occidental de l'estàndard. Però compte, que el disseny no és complet encara, amb això: en resta el *viceversa* entre parèntesis del títol. Una acotació amb la qual volíem indicar que, en realitat, l'assumpció ha de ser doble, bidireccional, amb justa correspondència i franca complementarietat: si bé és cert que els nord-occidentals hem d'assumir l'estàndard —i creiem que efectivament s'ha assumit— també hauria de ser-ho que l'estàndard, el català estàndard general i compartit, hauria recíprocament d'assumir el nord-occidental, integrant-lo amb naturalitat, fent-lo seu en tot allò que sigui possible, trencant les barreres mentals que encara puguin subsistir entre dos mons que, Panadella enllà o Panadella ençà, cada vegada són més a prop.

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ, Alfred (ed.) (1996): *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental*. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.
- ARACIL, Lluís V. (1976): «Català standard i dialectes», *Sant Joan i Barres*, núm. 62 (hivern), p. 41-51.
- (1979): «Educació i sociolingüística», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 2, p. 33-86. [Reproduït en Lluís V. ARACIL (1982): *Papers de sociolingüística*, Barcelona, La Magrana, p. 129-217.]
- ARAGONÉS, Albert (1995): *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*, Tortosa, Consorci per a la Normalització Lingüística.
- (1996): «La llengua estàndard oral de les comarques del Baix Ebre i del Montsià», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental*. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 121-132.
- BELTRAN, Joan S. (1986): *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les terres del darrer tram de l'Ebre*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- BIBILONI, Gabriel (1997a): *Llengua estàndard i variació lingüística*, València, Ed. Tres i Quatre.
- (1997b): «Sobre l'estàndard composicional», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Mallorca (17 i 18 d'octubre de 1996)*, Barcelona / Palma, Institut d'Estudis Catalans / Universitat de les Illes Balears, p. 17-31.
- CABRÉ, M. Teresa et al. (eds.) (1984): *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (Departament de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona, 30 de setembre i 1 d'octubre de 1983)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- (eds.) (1987): *Actes de les Segones Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (Departament de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona, 16 i 17 de desembre de 1985)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CARRERA, Josefina (1994): «Uses and variations of word-initial pretonic *e-* in Alguaire», *Catalan Working Papers in Linguistics*, núm. 3.2, p. 1-15.
- (1995): «Canvi lingüístic i escolarització en català a Lleida», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades sobre llengua i ensenyament, I*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 36-52.
- (1996): «La percepció d'alternances vocàliques a Alguaire i Lleida», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 133-143.
- (2002): *Escola i variació fonètica. Una evolució del vocalisme àton a Alguaire i a Lleida*, Lleida, Pagès.
- (2013): «Vocals tòniques del lleidatà en entorns multilingües», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 23, p. 117-132.
- CASALS, Daniel (2001): «Contribució dels *media* orals a la construcció d'un estàndard de masses plural: presència del dialecte nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la CCRTV», *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 14, p. 151-161.
- CASANOVAS, Montserrat & Imma CREUS (1999): «Apunts sobre el lleidatà: fonètica i morfosintaxi», *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 12, p. 83-108.
- CASTELLÀ, Carles M. (2018): *El tortosí del Baix Ebre i l'estàndard. Descripció lingüística, anàlisi i propostes*, Benicarló, Onada.
- CASTELLANOS, Carles (2000): *Llengua, dialectes i estandardització*, Barcelona, Octaedro.
- CASTELLANOS, Carles & Bernat JOAN I MARÍ (1993): *Llengua i variació*, Barcelona, Oikos-Tau.

- CASTILLO, Carmen *et al.* (2001): *Llibre d'estil per als mitjans audiovisuals en valencià*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- CREUS, Imma (2000a): «La correcció lingüística en els mitjans de comunicació orals: la ràdio a Lleida», en Joan JULIÀ-MUNÉ (ed.), *Llengua i ús a les Terres de Ponent: criteris i àmbits d'actuació*, Lleida, Pagès, p. 87-103.
- (2000b): «Llengua oral i correcció lingüística», en Joan JULIÀ-MUNÉ (ed.), *Llengua i ús a les Terres de Ponent: criteris i àmbits d'actuació*, Lleida, Pagès, p. 71-85.
- CREUS, Imma *et al.* (2000): «Aproximació al model de llengua radiofònica lleidatà», en Joan JULIÀ-MUNÉ (ed.), *Llengua i ràdio*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 151-163.
- CREUS, Imma, Joan JULIÀ-MUNÉ & Sílvia ROMERO (eds.) (2000): *Llengua i mitjans de comunicació*, Lleida, Pagès.
- CREUS, Imma & Sílvia ROMERO (1999): «Els mitjans de comunicació orals a Lleida», *Llengua i ús*, núm. 14, p. 31-36.
- (2005): «L'ús oral formal nord-occidental: criteris, descripció i orientacions ortoèpiques», *Llengua & Literatura*, núm. 16, p. 229-246.
- ESTUDI GENERAL DE LLEIDA [PROFESSORS DE FILOLOGIA CATALANA] (1985): «El català, llengua nacional o idioma municipal?», diari Segre (Lleida, 12-XII-1985). [Reproduït al setmanari *El Món* (Barcelona, 31-I-1986).]
- FERRANDO, Antoni (ed.) (1990): *La llengua als mitjans de comunicació. Actes de les Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians* (València, 1987), València, Universitat de València.
- (1992): «El català nord-occidental en la proposta d'estàndard oral de l'IEC», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona / Lleida, Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs / Universitat de Lleida, p. 63-70.
- FERRER, Laura (2017): «El nord-occidental a la ficció de TV3», *Llengua & Literatura*, núm. 27, p. 31-55.

- GONZÀLEZ, Rodolf & Imma CREUS & Joan JULIÀ-MUNÉ (1998): «Dialectalismes i diccionaris: entre la tradició i la variació», *Sintagma*, núm. 10, p. 61-80.
- GRANELL, Alba (2019): «El nord-occidental fa riure», digital de cultura *Núvol*, <https://www.nuvol.com/opinio/el-nord-occidental-fa-riure/> (consulta: 14-VIII-2019).
- GRUP D'ESTUDIS CATALANS (1992): *El barco fantasma (1982-1992)*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: fonètica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [3a edició: 2001.]
- (1992): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: morfologia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [4a edició: 2001.]
- (1995): *Diccionari de la llengua catalana [DIEC]*, Barcelona / Palma / València, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Moll / Tres i Quatre. [2a edició: Barcelona, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana, 2007.]
- (2016): *Gramàtica de la llengua catalana [GIEC]*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2018): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, III: lèxic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- JOAN I MARÍ, Bernat (1993): *Llengua estàndard en l'ensenyament*, Barcelona, Oikos-Tau.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (ed.) (2000a): *Llengua i ràdio*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (ed.) (2000b): *Llengua i ús a les Terres de Ponent: criteris i àmbits d'actuació*, Lleida, Pagès.
- (2002): «Estandardització i variació dialectal als mitjans radiofònics nord-occidentals», en Núria ALTURO & F. Xavier VILA (eds.), *Variació dialectal i estandardització*, Barcelona, PPU, p. 63-80.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan & Imma CREUS (2005): «El paper dels mitjans de comunicació en la configuració de l'estàndard oral (nord-)occiden-

- tal de la llengua catalana», en Bàrbara ROVIRÓ *et al.* (eds.), *Normes i identitats / Normen und Identitäten*, Titz, Lenzen, p. 111-130.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan, Sílvia ROMERO & Imma CREUS (2004): *El català nord-occidental. Descripció i orientacions ortoèpiques*, Lleida, Pagès.
- KABATEK, Johannes & Claus D. PUSCH (eds.) (2009): *Variació, poliglòssia i estàndard. Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*, Aquisgrà, Shaker.
- LACREU, Josep (1990): *Manual d'ús de l'estàndard oral*, València, Universitat de València. [Noves edicions corregides i ampliades, des de 1992: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat de València, 2012<sup>10</sup>.]
- LAMUELA, Xavier (1994): *Estandardització i establiment de les llengües*, Barcelona, Ed. 62.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (1976): *Llengua standard i nivells de llenguatge*, Barcelona, Laia.
- (1988): *Quina llengua i quina escola*, Barcelona, Aliorna.
- MARÍ, Isidor (ed.) (2000): *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística [Actes]*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- MARTÍ I CASTELL, Joan *et al.* (eds.) (1989): *Actes de les Terceres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, 17 i 18 de desembre de 1987)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MASIP, Robert, Ferran MONTARDIT & David PRENAFETA (2010): *Lo nou diccionari lleidatà-català*, Lleida, Alfazeta.
- (2014): *Lo lleidatà és fàcil*, Juneda, Fonoll.
- (2017): *Lo diccionari lleidatà*, Juneda, Fonoll.
- MASSANELL, Mar (2009): «El col·loquial mediatitzat nord-occidental», en Margarida BASSOLS & Mila SEGARRA (eds.), *El col·loquial dels mitjans de comunicació*, Vic, Eumo, p. 159-168.
- (2011): *Permeabilitat del català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu: el cas de l'Alt Urgell*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.



- (2012): «*Fewe temps que no diva tants verbs!*». *Manteniment i transformació de paradigmes verbals en el català nord-occidental del tombant de segle*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, Aina (1980): «Problemàtica del català estàndard», en Jordi BRUGUERA & Josep MASSOT I MUNTANER (eds.), *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1-6 d'octubre de 1979)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 571-586.
- MOLL I GÓMEZ DE LA TÍA, Juli (1987): «Llengua catalana, estàndards i mitjans de comunicació», *Revista de Catalunya*, núm. 4, p. 61-73.
- MOLLÀ, Toni (1990): *La llengua dels mitjans de comunicació*, Alzira, Bromera.
- MONTOYA, Brauli (2006): *La normalització i l'estandardització*, Alzira, Bromera.
- PERICAY, Xavier & Ferran TOUTAIN (1986): *Verinosa llengua*, Barcelona, Empúries.
- PRADILLA, Miquel Àngel (ed.) (2001): *Societat, llengua i norma. A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*, Benicarló, Alambor.
- (ed.) (2003): *Identitat lingüística i estandardització*, Valls, Cossetània.
- (2011): «La gestió normativa de la llengua catalana. Unitat en la diversitat o diversitat d'unitats?», *Revista de llengua i dret*, núm. 56, p. 115-141.
- PUEYO, Miquel (1979): «En sortir del cocotar: els models alternatius i l'alternativa dels models», *Quaderns de Ponent*, núm. 1, p. 27-38.
- (1980): «Víkings i pagesos: una batussa continuada. Assaig per a un estudi de les relacions interdialectals en català», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 3, p. 83-102.
- (1982): «Dues propostes occidentals, en l'aniversari del DGLC», *Butlletí de dialectologia nord-occidental*, núm. 1, p. 19-21.
- (1984): *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols*, Barcelona, Ed. 62.
- ROMERO, Sílvia (1995): «Escolarització i variació intralingüística: el cas de l'article etimològic en català nord-occidental», en [AUTORS

- DIVERSOS] *Jornades sobre llengua i ensenyament, I*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 225-236.
- (1996): «L'article etimològic en àmbits d'ús oral informal», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 165-173.
- ROMERO, Sílvia & Imma CREUS (2007): «Propostes per a l'ús formal oral del català nord-occidental: aspectes fonètics», en Sadurní MARTÍ (coord.), *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Universitat de Girona, 8-13 de setembre de 2003), II*, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Universitat de Girona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 393-407.
- SEGARRA, Mila & M. Dolors FARRENY (1996): «Estàndard nord-occidental: fonaments històrics i descripció del model», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 37-53.
- SISTAC, Ramon (1990): «Els parlars de Ponent», *Ilerda / Humanitats*, núm. XLVIII (segona època), p. 191-195.
- (1992): «El dialecte nord-occidental en els àmbits d'actuació formals», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona / Lleida, Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs / Universitat de Lleida, p. 39-43.
- (1996): «El parlarès i la fibra òptica. Reflexions a l'entorn dels dialectes en aquest tombant de segle», *Ressò de Ponent*, núm. 141 (setembre), p. 34-37.
- (1997): «Els dialectes a la fi del mil·lenni», *Àrnica. Revista del Consell Cultural de les Valls d'Àneu*, núm. 33 (juny), p. 39-47.
- (1998a): «El procés d'estandardització i el català nord-occidental», en [AUTORS DIVERSOS], *Un món de llengües. Actes de les V-IX Jor-*

- nades de Sociolingüística de la Nucia (Marina Baixa)*, Alcoi, Marfil, p. 275-280.
- (1998b): «L'impacte de la normalització lingüística sobre la variació. Un cas concret: el català nord-occidental», en Emili BOIX *et al.* (eds.), *El contacte i la variació lingüística. Descripció i metodologia*, Barcelona, PPU, p. 161-176.
  - (1999a): «Dialecte i llengua a l'aula», en [AUTORS DIVERSOS], *Primera Escola d'Estiu a la Franja: La llengua a l'aula (Fraga, 2 de setembre de 1997)*, Saragossa, Diputació General de Aragó, p. 31-33.
  - (1999b): «Els dialectes davant el model», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a la Franja (Calaceit i Fraga, 17 i 18 d'octubre de 1997)*, Barcelona / Calaceit / Fraga, Institut d'Estudis Catalans / Associació Cultural del Matarranya / Institut d'Estudis del Baix Cinca, p. 81-85.
  - (2000): «El català nord-occidental i la codificació fabriana», en Joan A. ARGENTER (ed.), *Simposi Pompeu Fabra. Jornades científiques de l'Institut d'Estudis Catalans [Actes]*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 227-234.
  - (2009): «La lenta agonia del dialecte», en Carme JUNYENT (ed.), *Transferències. La manifestació dels processos extralingüístics en les llengües del món*, Vic, Eumo / Universitat de Vic, p. 107-117.
  - (2014): «De la construction de la langue à la destruction des dialectes», en Josep M. NADAL *et al.* (eds.), *L'Espace des langues*, París, L'Harmattan, p. 213-227.
- SOLÀ, Joan (1996): «Els objectius dels professionals de la llengua», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 21-35.
- TURULL, Albert (1985): «Coherència i incoherència lingüística, o la necessitat d'un subestàndard propi», *Bulletí de dialectologia nord-occidental*, núm. 4, p. 25-29.

- (1990): «Notes sobre el lleidatà», *Ilerda / Humanitats*, núm. XLVIII (segona època), p. 201-206.
- (1992a): «El dialecte, entre naps i cols», *Tirant al blanc. Revista de llengua i literatura*, núm. 5, p. 39-44.
- (1992b): «La substandardització», en Isidor MARÍ (ed.), *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, IV. Àrea 3: Lingüística social. [Palma, maig de 1986. Actes]*, Palma, Universitat de les Illes Balears, p. 607-611.
- (1996a): «Model nord-occidental» [seminari «Un únic model de llengua?»], en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 108-110.
- (1996b): «Mots d'ordre. Notes sobre el Diccionari de l'Institut i el lèxic nord-occidental», *Tirant al blanc. Revista de llengua i literatura*, núm. 9, p. 70-74.
- ULLDEMOLINS, Amanda (2019): «Integració dels dialectes occidentals a l'estàndard formal televisiu», *Llengua & Literatura*, núm. 29, p. 7-30.
- VALLS, Esteve (2013): «Canvi morfològic vs. canvi fonològic en català nord-occidental», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 23, p. 57-79.
- VALLVERDÚ, Francesc (1980): *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*, Barcelona, Ed. 62.
- VALLVERDÚ, Josep (coord.) (1967): *Lleida, problema i realitat*, Barcelona, Ed. 62. [2a edició: Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995.]
- (1970): *Proses de Ponent*, Barcelona, Destino. [Noves edicions: Barcelona, Edicions del Mall, 1986; Barcelona, Barcanova, 1994; Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2010.]
- (1971): «Lleida i l'esperit», en [AUTORS DIVERSOS], *Les terres de Lleida en la geografia, en l'economia i en la cultura catalanes*, Barcelona, Pòrtic, p. 87-104.

- VENY, Joan (1979): «Dialectalismes en els poetes lleidatans», en [AUTORS DIVERSOS], *Homenaje a Samuel Gili Gaya. In memoriam*, Barcelona, Biblograf, p. 193-200. [Reproduït en Joan VENY (1993): *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 251-259.]
- (2019): *Un torrent de paraules. El lèxic de Joan Santamaria*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.



# MISCEL·LÀNIA





INNOVACIÓ LÈXICA I DICIONARI: LA FUNCIÓ DELS NEOLOGISMES  
COM A CRITERI PER A L'ACTUALITZACIÓ LEXICogrÀFICA?

Elisabet Llopart-Saumell

*Universitat d'Alacant, Universitat Pompeu Fabra*

1. INTRODUCCIÓ

**E**n el treball aplicat a l'estudi de la neologia, el criteri més utilitzat per identificar les innovacions lèxiques, és a dir, les paraules noves o neologismes, és el lexicogràfic (REY: 1976), pel qual s'estableix un corpus d'exclusió format per uns diccionaris determinats i es considera que les unitats lèxiques no recollides en aquest corpus són neològiques. Aquest criteri proporciona una metodologia de treball coherent i sistemàtica que permet obtenir una llista de possibles candidats per a l'actualització lexicogràfica. Ara bé, cal tenir en compte que, d'entre les paraules noves no recollides als diccionaris de referència, algunes no presenten els criteris necessaris per a la seva inclusió. En aquest sentit, tenim en compte que la major part de paraules que conformen les obres lexicogràfiques d'àmbit general són unitats prototípicament denominatives o referencials. Si partim d'aquest fet, doncs, seria interessant aplicar l'estudi de la funció comunicativa dels neologismes com a criteri d'inclusió o exclusió en el procés d'actualització lexicogràfica dels diccionaris, que se centra en les motivacions que presenten els neologismes per a la seva creació.

En aquest article ens proposem aplicar les característiques utilitzades per descriure la funció denominativa o referencial i l'expressiva o estilística amb el propòsit de diferenciar les innovacions lèxiques amb qualitats prototípiques dels neologismes denominatius de les prototípiques dels neologismes estilístics. D'aquesta manera, disposarem de la informació necessària per prioritzar, principalment, la inclusió al diccionari dels neologismes denominatius.<sup>1</sup> Amb aquesta finalitat, com també amb la

---

<sup>1</sup> En el projecte «NADIC: neologismes per a l'actualització del diccionari normatiu» (PR2015-S04-FREIXA) (2015-2017), amb Judit Freixa, de la Universitat Pompeu Fabra, com a investigadora principal, i finançat per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), s'identifiquen una sèrie de criteris d'inclusió i d'exclusió lexicogràfica per

voluntat d'aprofundir en l'àmbit de la neologia, a Llopart-Saumell (2016) s'han identificat una sèrie de paràmetres a partir dels trets usats per definir aquests dos tipus de neologismes. A partir de l'estudi exhaustiu dels factors i conceptes involucrats, es proposa un conjunt de criteris que valoren aspectes documentals i discursius per afirmar si un neologisme presenta motivacions i propietats intrínseques d'un dels dos tipus de funcions.

## 2. ASPECTES TEÒRICS

### 2.1 NEOLOGIA I NEOLOGISME

La *neologia* es considera una disciplina jove i avui encara no comptem amb una definició operativa del seu objecte d'estudi, el *neologisme*. Rey (1976) es preguntava si es podien definir uns paràmetres que permetessin identificar els neologismes. En aquest sentit, les observacions anotades en aquest treball, entre d'altres, deixen constància de la incertesa conceptual que hi havia en aquest àmbit, però també demostren les possibilitats i l'interès creixent d'investigar en aquesta línia. A partir d'aquesta base de coneixement, Guilbert (1975, 31) indica el següent:

La néologie lexicale se définit par la possibilité de création de nouvelles unités lexicales, en vertu des règles de production incluses dans le système lexical. [...] L'étude de la néologie lexicale consiste donc aussi à rassembler un ensemble de néologismes apparus dans une période précise de la vie de la communauté linguistique.

Una vegada definit el terme *neologia*, centrat en l'estudi de les paraules noves, aprofitem per mencionar els diferents objectes d'interès d'aquest camp de coneixement: la creació espontània o planificada (aparició), la motivació per a la seva creació (funció), el procés que ha seguit per crear-se (formació), el significat que té el mot (interpretació), l'ús que es fa del mot (circulació social), la pèrdua de novetat (integració), la representació lexicogràfica (diccionarització) i el no-ús (desaparició). En

---

oferir a la Secció Filològica de l'IEC un corpus de neologismes diccionaritzables constituït per un miler de paraules que són bones candidates a formar part del diccionari normatiu. Per saber-ne més, podeu consultar <https://www.upf.edu/web/nadic>.

aquest darrer cas, la desaparició pot tenir lloc una vegada el mot ja ha entrat al diccionari o bé abans.

La neologia és, doncs, un aspecte inherent a una llengua que es pugui considerar viva, és a dir, utilitzada per una comunitat de parlants per expressar-se en situacions comunicatives diverses. Per aquest motiu, no està formada per un conjunt estàtic de paraules, sinó que mentre alguns mots es deixen d'utilitzar i moren, en neixen d'altres que no existien en un estadi anterior de la llengua.

Aquesta capacitat [de crear paraules noves] no és gratuïta sinó plenament funcional: en la mesura que es produeixen canvis socials, la llengua s'adapta a aquests canvis i genera noves unitats per denominar-los. Les llengües mortes no tenen parlants als quals calgui expressar novetats referencials, i doncs la neologia i els neologismes no tenen sentit en les llengües mortes. (CABRÉ: 2004, 18)

D'altra banda, cal diferenciar, però, els mots registrats en les obres lexicogràfiques del lèxic mental, és a dir, de la llista de paraules que una persona utilitza o coneix, encara que no estiguin documentades en un diccionari. I és que, com indica Corbin (1997, 79-80), els diccionaris no recullen tots els mots de la llengua general utilitzats per una comunitat lingüística.

Turning to the mental lexicon, its content is by no means fixed. People add new words all the time [...]. Humans, however, do not just add new words from time to time, in between utterances. They often create new words and new meanings for words from moment to moment, while speech is in progress. (AITCHISON: 1994, 12)

Els diccionaris generals contenen un conjunt representatiu de mots documentats en textos escrits o orals d'una llengua, però, per raons diverses, tant teòriques com metodològiques, mai no podran contenir la totalitat de les paraules usades per una comunitat lingüística. A més, un diccionari que no introdueix unitats noves, amb el pas del temps perd representativitat, perquè no conté denominacions més o menys recents, i tampoc no presenta accepcions noves per a algunes entrades ni adapta les definicions al context social i cultural del moment. Per tant, un dels objectius de la neologia és proporcionar la informació necessària sobre al-

gunes unitats no documentades en aquestes obres, però sí en l'ús, que són pertinents per a la seva inclusió lexicogràfica.

Una vegada hem esmentat les diferents aplicacions de la neologia com a camp de coneixement, ens centrem en el seu objecte bàsic d'estudi, el *neologisme*. L'especificitat del neologisme en relació amb la resta d'unitats d'un sistema lingüístic és el fet de ser un element nou en relació amb la forma o significant, o en la relació entre la forma i el seu significat (SABLAYROLLES: 2003). Si bé aquesta definició té un grau de solidesa teòrica, el cert és que la seva aplicació no resulta evident i es fa difícil determinar quines unitats són novetats de la llengua i, per tant, neològiques. En aquesta línia, Rey (1976) proposa tres criteris per identificar els neologismes. Per començar, segons el criteri temporal o diacrònic, un neologisme és una unitat lèxica que ha aparegut recentment. Segons el criteri documental, que engloba el lexicogràfic, es considera que un neologisme és una unitat lèxica que no està documentada en unes fonts de referència determinades (lexicogràfiques o corpus textuales). Mentre que d'acord amb el criteri psicològic, un neologisme és una unitat lèxica que el parlant percep com a nova. Els punts de referència d'aquests criteris són l'origen real del mot, el corpus d'exclusió i la competència individual o col·lectiva, respectivament.

En el treball aplicat, el criteri més utilitzat és el lexicogràfic, pel qual s'estableix un corpus d'exclusió format per diccionaris d'una llengua i es considera que totes les unitats lèxiques no recollides en aquest corpus són neològiques. No obstant això, encara que la metodologia és coherent, els resultats que proporciona aquest criteri són limitats, perquè no són totalment reveladors del conjunt de neologismes, com veurem a continuació. En primer lloc, cal tenir en compte que, d'acord amb els criteris d'introducció de nous mots als diccionaris, hi ha paraules amb una freqüència d'ús considerable entre els parlants que mai no arriben a ser incorporades. Per exemple, les unitats predictibles, els termes d'àmbits especialitzats i els dialectalismes. D'altra banda, algunes paraules ja han deixat de percebre's com a noves quan finalment arriben a formar part del diccionari.

A més, també es poden distingir diferents tipus de neologismes, Sablayrolles (2000) diferencia els neologismes puntuals i els neologismes

que s'integren en la llengua. Els primers són els anomenats hàpaxs, entre els quals destaquen els neologismes d'autor, amb una forta càrrega estilística i que difícilment s'integren en la llengua. Els darrers són els neologismes que es difonen, s'integren en el lèxic convencional i poden arribar a formar part de les entrades dels diccionaris. En relació amb la caracterització dels neologismes, Cabré (2015, 93) destaca l'aportació que fa Guilbert (1975) entre la tendència del lèxic a l'estabilitat, per assegurar la comunicació, i la tendència al canvi, per adaptar-se a la realitat i a la situació comunicativa. En aquest sentit, el canvi pot estar motivat per l'evolució de la realitat extralingüística, per precisió lèxica, economia lingüística o expressivitat en la comunicació i, finalment, per cridar l'atenció del receptor.

En aquest treball apliquem el criteri lexicogràfic per seleccionar les unitats del corpus de neologismes perquè, tot i les limitacions que presenta, permet aplicar un paràmetre sistemàtic i coherent. De totes maneres, a partir dels criteris aplicats, agrupem i analitzem els neologismes d'acord amb algunes de les característiques relacionades amb la novetat objectiva (aspectes sociolingüístics) i també amb la novetat funcional (aspectes lingüístics, pragmàtics i discursius), d'acord amb Rey (1976).

## 2.2 LA FUNCIÓ COMUNICATIVA DELS NEOLOGISMES

Una de les preguntes d'investigació que han formulat diversos autors interessats en la neologia correspon al motiu que condueix als parlants d'una llengua a crear paraules inexistents fins a aquell moment. La classificació més utilitzada per distingir els neologismes d'acord amb la seva motivació fa referència als conceptes *neologia denominativa* i *neologia estilística*, la qual es basa en la funció comunicativa dels neologismes.

D'acord amb les aportacions dels autors que han descrit aquestes dues categories més àmpliament (CABRÉ: 1989; GUERRERO RAMOS: 1995; GUILBERT: 1975), en línies generals, podem afirmar que un neologisme és denominatiu si designa un concepte nou, propi de la realitat que ens envolta i que tenim la necessitat de denominar, mentre que els neologismes que expressen una visió subjectiva d'una entitat ja coneguda es poden qualificar d'estilístics. Ara bé, les descripcions que s'han dut a terme fins ara no sempre permeten diferenciar un neologisme denomina-

tiu d'un d'estilístic. Certament, hi ha casos en què la intuïció lingüística ens permet discernir si una paraula nova és denominativa o estilística. No obstant això, altres neologismes no s'acomoden tan bé a aquesta classificació.

Aquests punts demostren que la descripció de les propietats dels neologismes denominatius i dels neologismes estilístics que s'ha dut a terme fins ara es pot aplicar correctament a un nombre determinat de casos, però no permet classificar tot un conjunt de neologismes entre aquestes dues categories de forma sistemàtica. Per aquest motiu, la classificació de les unitats depèn de la intuïció lingüística de cada un dels parlants que porti a terme la classificació i no es desenvolupa d'acord amb un model específic o unes propietats més detallades. En aquest sentit, aquesta classificació ha rebut diferents crítiques, i una de les principals nega que es tracti de conceptes dicotòmics (ESTORNELL: 2009; FAURA: 1998; ISLA: 2006). A més, altres autors han utilitzat funcions i perspectives diferents per explicar la funció comunicativa dels neologismes (MOUNIN: 1990; SABLAYROLLES: 1993, 2000).

Segons Cabré (1989), pel que fa a la definició de *neologia denominativa*, es tracta d'unitats necessàries que duen a terme un paper pràctic en relació amb la comunicació lingüística. En aquest sentit, els requisits que han de complir aquest tipus d'unitats és que siguin necessàries, eficaces, possibles, acceptables i, si pot ser, correctes. Per aquest motiu, explica que:

Un neologisme denominatiu apareix perquè alguna cosa o alguna situació la reclama. [...] Si apareixen noves parcel·les de significació o noves formes de parcel·lació de la realitat, caldrà denominar-les per justificar amb la denominació la seva mateixa existència. (CABRÉ: 1989, 41)

Aquest tipus d'innovacions lèxiques estan estretament relacionades amb la necessitat de donar un nom a un concepte nou, és a dir, poder fer referència a un element nou en un acte de comunicació (GUILBERT: 1975, 40-41). Concretament, els neologismes denominatius exerceixen una necessitat pràctica (FERNÁNDEZ-SEVILLA: 1982; GUERRERO RAMOS: 1995) per causes i motius objectius (ALARCOS: 1992; GARCÍA PLATERO: 1996). Així doncs, la finalitat principal d'aquest tipus

d'unitats consisteix a permetre la comunicació de la realitat extralingüística i, per tant, es basa en el principi d'eficàcia (CABRÉ: 1989; GUILBERT: 1975).

Guilbert (1975) afirma que en el cas de la neologia denominativa no hi ha voluntat d'innovar ni es tenen en compte aspectes estètics, sinó que preval l'adequació del nom al concepte que designa, i també que no presenti ambigüïtat. En aquest sentit, com que és important que la denominació sigui prou descriptiva, indica que sovint s'utilitza el procés de formació per composició, i per sintagmació i derivació, com també afirmen Cabré (1989) i Guerrero Ramos (1995), ja que la juxtaposició de diverses unitats lingüístiques permet una condensació de la informació, és a dir, per economia lingüística. Quant a l'estructura, Guilbert (1975) explica que han de seguir formes molt usuals. Així doncs, la finalitat de la neologia denominativa és enriquir la llengua (GUIRAUD: 1971) i renovar el lèxic (CASASÚS: 1992).

D'altra banda, Guilbert (1975) afirma que la neologia estilística busca l'expressivitat característica d'una paraula. D'aquesta manera, expressa una visió personal i pròpia de l'autor del neologisme (GUILBERT: 1975, 42) mitjançant l'ús d'un llenguatge propi (GUIRAUD: 1971) i identificador (GARCÍA PLATERO: 1996). En aquest sentit, indiquen que la neologia estilística compleix una necessitat expressiva per motius lúdics o estètics (FERNÁNDEZ-SEVILLA: 1982; GARCÍA ARANDA *ET AL.*: 2000; GUERRERO RAMOS: 1995) a causa de factors i motius subjectius (ALARCOS: 1992; ÁLVAREZ CATALÁ: 2009; GARCÍA PLATERO: 1996;), així com pel desig de novetat (GUIRAUD: 1971), la recerca d'expressivitat (ÁLVAREZ CATALÁ: 2009; CASASÚS: 1992; GARCÍA PLATERO: 1996) i l'afany creatiu (ALVAR EZQUERRA: 1999, 2000).

Com indica Guilbert (1975), aquest tipus de neologisme sobretot juga amb les paraules més que denomina una realitat que fa referència a un concepte concret, com afirmen posteriorment Cabré (1989) i Estopà (2010). L'autor afegeix que es tracta d'un ús de la llengua i de la creació lèxica especialment propi dels escriptors, que tenen un ampli domini del llenguatge. En aquest sentit, com apunta més endavant, en aquesta tipologia entra en joc la funció poètica del llenguatge de Jakobson, que anteriorment Guiraud (1971) ja havia relacionat amb els neologismes litera-

ris, però també amb els estilístics. Tanmateix, Guilbert (1975, 41-43) reconeix que tots els parlants d'una llengua tenen la capacitat de crear neologismes d'aquest tipus i, com que aquestes paraules tenen un alt grau d'originalitat, en lloc d'utilitzar estructures comunes i productives, s'utilitza aquest recurs per captar l'atenció del lector o de l'oient. En aquest sentit, afirmen que per destacar els neologismes estilístics s'acostumen a utilitzar marques tipogràfiques com la cursiva, les cometes o la negreta (CABRÉ: 1989; VENY: 1991; WIJNANDS: 1985).

Finalment, quant a la neologia estilística o expressiva, Cabré (1989) i Guilbert (1975) també afirmen que s'emmarca en la «fantasia verbal» i la pertinença a un grup social. Per tant, la majoria d'aquestes produccions són efímeres (ALVAR EZQUERRA: 1999, 2000; CABRÉ: 1989; CORBEIL: 1971; GARCÍA PLATERO: 1996; ROMERO GUALDA: 1999; VENY: 1991) perquè, com que no es justifiquen per una «necessitat real», presenten més resistència a la difusió (GOOSSE: 1971), encara que també es poden acabar instal·lant en la llengua (CABRÉ: 1989; PANCULESCU I IONESCU: 2010). En aquest sentit, Casado Velarde (2015, 23) indica que aquest tipus de neologisme està «más expuesto a la desaparición, a quedarse en *hápxax* [...] o en voz rara (creaciones de moda, publicidad, etc.)».

### 3. ASPECTES METODOLÒGICS

Per a l'elaboració d'aquest treball basat en l'anàlisi dels neologismes de premsa en català, utilitzem el banc de dades de l'Observatori de Neologia (OBNEO). L'Observatori és un grup de recerca de l'Institut de Lingüística Aplicada (IULA) de la Universitat Pompeu Fabra que, a partir del buidatge de textos escrits de diaris i revistes, i de textos orals de ràdio, construeix un corpus de neologia de gran difusió en català i en castellà d'acord amb el criteri lexicogràfic i una metodologia pròpia de treball en neologia (OBSERVATORI DE NEOLOGIA: 2004a). En concret, en aquest estudi analitzem un conjunt de neologismes formals<sup>2</sup> extrets de

---

<sup>2</sup> Els neologismes formals són aquelles unitats lèxiques que presenten una forma nova i que s'han creat d'acord amb els processos de formació propis de la llengua catalana, per tant, es descarten els neologismes que presenten una forma coneguda, però un



forma aleatòria del banc de dades de l'Observatori de Neologia (BOBNEO) i publicats en diaris de tirada nacional en català<sup>3</sup>. Per a la identificació dels neologismes prototípics de la funció denominativa i estilística partim dels criteris definits a Llopart-Saumell (2016), que es basa en factors funcionals, sociolingüístics, discursius i pragmàtics. Es tracta dels següents:

1. Criteri de coneixement del món
2. Criteri d'ús
3. Criteri d'estabilitat
4. Criteri de novetat
5. Criteri de posició discursiva
6. Criteri de context discursiu

Per aplicar el criteri de **coneixement del món**, se cerquen les unitats en obres especialitzades i enciclopèdiques. D'acord amb la bibliografia sobre la funció dels neologismes, les unitats denominatives realitzen una funció principalment referencial perquè tenen com a objectiu fonamental donar nom a un concepte nou del món que ens envolta. En canvi, els neologismes estilístics duen a terme una funció que va més enllà de la referencial, de tipus expressiu, perquè aporten una perspectiva o matís nou d'un element ja conegut, i mostren una reacció afectiva o de caràcter subjectiu.

Quant al **criteri d'ús**, permet observar si un neologisme està implantat en la llengua i si ja ha passat a formar part del cabal lèxic d'una comunitat lingüística, encara que no es registri en els principals diccionaris de referència en català. Concretament, a l'hora d'aplicar aquest criteri s'ha observat si les unitats es documenten en corpus de neologismes, corpus textuals i també en corpus lexicogràfics.

---

altre significat (neologia semàntica), canvi de categoria gramatical (conversió o canvi sintàctic) o les formes noves, però creades en una altra llengua (manlleus). Es tracta, concretament, d'unitats formades per prefixació, sufixació, composició culta, composició patrimonial, sintagmació, abreviació i acronímia.

<sup>3</sup> Es tracta d'un corpus format per 549 neologismes que presenten les característiques mencionades i que es van documentar entre 2010 i 2012.

Pel que fa al **criteri d'estabilitat**, es té en compte tant el nombre d'ocurrències d'un neologisme com el nombre d'anys en què s'ha documentat. En aquest sentit, aquest criteri permet prendre en consideració que un neologisme pot ser molt freqüent en un període breu de temps a causa d'alguna moda o de l'actualitat, però sense establir-se amb el temps, ja que posteriorment s'ha deixat d'utilitzar. En canvi, un neologisme pot presentar una freqüència baixa, però estable al llarg dels anys, de manera que pot afirmar-se que el seu ús s'ha establert amb el temps. Per calcular-ho, es comptabilitza, d'una banda, la quantitat d'anys en què apareix documentat el neologisme al BOBNEO i, d'altra, el nombre d'ocurrències que presenta.

Quant al **criteri de novetat**, d'acord amb diversos autors, com Wijnands (1985), Cabré (1989) i Veny (1991), els neologismes estilístics van més freqüentment acompanyats marques tipogràfiques. Pel que fa a les marques metadiscursives, d'acord amb Faura (1998), s'utilitzen per mesurar la «normalitat» de les unitats, per tant, com que els neologismes estilístics solen donar lloc a unitats menys esperables, és possible que s'utilitzin més comunament per marcar aquest tipus de paraules. Així doncs, les marques tipogràfiques que presenten els neologismes en el seu context d'ús ens indiquen que, de forma més o menys conscient, l'emissor ha deixat una «empremta» en el text per assenyalar que pot ser que es tracti d'una unitat nova per al receptor i, per tant, així ho identifica amb l'ús de cometes o cursiva, per exemple, o bé amb una explicació que acompanya aquesta paraula nova. També pot ser que no es tracti d'una unitat nova, però que l'emissor l'utilitzi d'una manera especial i, per aquest motiu, decideixi marcar la unitat.

En el cas del **criteri de posició discursiva**, es té en compte la posició que presenta el neologisme dins el discurs. Concretament, es valora, d'una banda, si apareix en el títol o bé en el cos del text, ja que el títol té una funció apel·lativa, per cridar l'atenció del lector i encoratjar-lo a llegir el text. De l'altra, observem si es registra en una secció d'opinió o en una columna, ja que en aquesta secció el redactor té més llibertat i pot adoptar un estil propi.

Finalment, pel que fa al **criteri del context discursiu**, tenim en compte si en el context del neologisme, és a dir, en l'oració en què es tro-

ba, s'observen elements propis del llenguatge pseudoliterari (com l'adjectiu anteposat al nom i figures retòriques), col·loquialismes (unitats marcades al diccionari com a col·loquials, vulgars, pròpies de l'argot, etc.), així com dixi d'emissor (text escrit en primera persona del singular o del plural, i verbs de sentiment). Per aquest motiu, tenim en compte que els textos periodístics han de presentar unes característiques determinades que trobem descrites en les guies d'estil dels diaris, per tant, si es transgredeixen aquestes normes, entenem que la funció del text va més enllà d'informar, d'aportar informació nova, sinó que té una altra intenció comunicativa, com ara convèncer, emocionar, etc.

#### 4. ANÀLISI DELS RESULTATS

En aquest apartat presentem, doncs, els neologismes que es caracteritzen per dur a terme una funció denominativa, d'una banda, i estilística, de l'altra, d'acord amb els criteris aplicats. Aquests criteris van lligats a una sèrie de recursos o paràmetres que permeten obtenir dades objectives i mesurables, i resultats que es poden repetir o reproduir de nou<sup>4</sup>. Tot seguit, per obtenir els neologismes prototípics dels dos tipus de funcions, apliquem un conjunt de filtres d'acord amb els resultats observats per als diferents criteris. En concret, aquests filtres serveixen de barem per classificar els neologismes prototípics de cada categoria. D'acord amb les observacions qualitatives i els resultats quantitius obtinguts a Llopart-Saumell (2016), alguns criteris es correlacionen entre si de forma estadísticament significativa per marcar els neologismes prototípics de la funció denominativa mentre que d'altres s'associen entre si en relació amb els neologismes prototípics de la funció estilística. I, a més, com indica l'autora, aquests dos grups de criteris s'oposen entre ells.

##### 4.1 NEOLOGISMES AMB VALORS DENOMINATIUS

En relació amb els neologismes prototípics de la funció denominativa, seleccionem les unitats que vehiculen coneixement especialitzat o

---

<sup>4</sup> Tota la informació detallada sobre els recursos usats, els paràmetres establerts i la justificació i descripció d'aquests criteris en relació amb la funció comunicativa dels neologismes es troba a Llopart-Saumell (2016).

enciclopèdic (criteri de coneixement del món), que mostren una freqüència d'ús considerable (criteri d'ús) i estable (criteri d'estabilitat). Quant a les marques tipogràfiques i metadiscursives, incloem tant les unitats que porten marques d'aquest tipus com les que no en porten (criteri de novetat), perquè no es tracta d'una característica exclusiva de la neologia estilística. Finalment, indiquem que no ocupin una posició preferent en títols de notícies, i en articles o fragments de diaris en què s'interpreten els fets (criteri de posició discursiva), i que no continguin elements expressius, pseudoliteraris o dixi d'emissor en el context de l'oració (criteri de context discursiu). Amb aquests filtres obtenim les unitats següents:

Mecanisme	Exemples
Prefixació	<i>anticapitalista, copagament, prebèl·lic, redimensionament, reinterpretació, renacionalització, sobreocupació, subestatal, subseu</i>
Sufixació	<i>dessalinitzador, harmonitzador, informalista, patrullatge, salafista</i>
Composició culta	<i>autoajuda, autoconeixement, biofarmacèutica, cardiorespiratori, minisèrie, nanotecnologia, neurociència, videocàmera, telearador</i>
Composició	<i>albiceleste, casa-museu, zona euro</i>
Sintagmació	<i>bombolla immobiliària, mitja punta, terra batuda</i>
Acronímia	<i>docusèrie</i>
Abreviació	<i>crono</i>

Taula 1. Neologismes prototípics de la funció denominativa.

En general, aquests neologismes es caracteritzen per ser unitats predictibles marcades temàticament. Quant a *dessalinitzador*, per exemple, es tracta d'un terme de ciències de la terra; *zona euro* pertany a l'àmbit de l'economia; *terra batuda*, d'esports; i *salafista* és un terme de religió. En el cas de *copagament*, s'emmarca en l'àrea de serveis socials, i *videocàmera* és un terme de la indústria electrònica o tecnològica.

- (1) En canvi, les **dessalinitzadores** del Prat i de Blanes es mantenen en xifres baixes de funcionament, i només està previst activar-les més a fons els anys de sequera. [*Avui*, 3/07/2011]
- (2) «Si la **zona euro** no sobreviu, la UE tampoc», va advertir per pressionar Irlanda abans de la reunió de ministres d'Economia de l'euro a Brussel·les. [*Avui*, 17/11/2010]
- (3) Nadal segueix ferm en **terra batuda** i ara es prepararà per a Wimbledon. [*El Periódico*, 6/06/2011]
- (4) Perquè per a ells resulta inquietant la possibilitat que els segrestadors reclamin ara l'alliberament de diversos militants **salafistes** empresonats a Mauritània a canvi de deixar anar els dos ostatges. [*El Periódico*, 12/03/2010]
- (5) En particular, caldria reprendre el tema de les pensions, tirar endavant la reforma laboral i començar a pensar en el **copagament** sanitari. [*El Periódico*, 18/05/2010]
- (6) Samsung Electronics ha ampliat la seva família de **viodecàmeres** ultracompatxes amb la incorporació de dos models. [*El Periódico*, 24/02/2010]

Es tracta de termes que no es consideren altament especialitzats, perquè no s'utilitzen de forma exclusiva en un discurs entre especialistes, sinó que responen a les necessitats dels usuaris generals de la llengua (CABRÉ: 1992). En aquest sentit, tots els neologismes de la Taula 1 es documenten, com a mínim, en una obra especialitzada o enciclopèdica: el *Cercaterm* del Termcat o la *Viquipèdia* en català. En el cas d'*autoajuda*, *nanotecnologia*, *neurociència*, *salafista* o *zona euro*, es documenten en totes dues fonts.

- (7) El comble és que la Bíblia és el millor llibre d'això que hom anomena d'**autoajuda**, per a guarir les ferides de la decepció i la solitud. [*El Periódico*, 03/04/2011]
- (8) Enric Bertran, catedràtic del departament de física aplicada i òptica, amb sis patents de **nanotecnologia**, fa poc que ha fet el pas de muntar l'empresa Advanced Nanotechnologies junt amb un soci. [*Avui*, 13/10/2012]
- (9) Allà hi publicava notícies i investigacions en relació amb estudis de **neurociència** i lactància, ha declarat. [*El Periódico*, 10/02/2011]

En canvi, altres mots, es documenten en una sola font: *docusèrie*, *mitja punta*, *sobreocupació* o *teleoperador*, només es documenten al Cerca-

term, mentre que *casa-museu*, *crono*, *minisèrie* o *prebèl·lic*, només es documenten a la Viquipèdia.

A més, presenten una freqüència mitjana-alta i estabilitat en l'ús. D'acord amb els criteris aplicats, es documenten en dues o més fonts dels quatre recursos següents: no són hàpax a la base de dades de l'Observatori (BOBNEO), i es registren a *Google Acadèmic*, al *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana (CTILC)* i al *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*<sup>5</sup>. Algunes de les unitats que es documenten a més fonts són *anticapitalista*, *casa-museu*, *harmonitzador*, *mitja punta*, *prebèl·lic* i *subseu*. Quant a l'estabilitat, es documenten com a mínim durant 5 anys a la base de dades de l'OBNEO i presenten 5 o més ocurrències. Per exemple, *albiceleste*, que s'ha documentat durant 15 anys i presenta 41 ocurrències; *minsèrie* també es documenta durant el mateix nombre d'anys i presenta 30 ocurrències; o, *subestatal*, amb 11 anys i 18 ocurrències.

- (10) L'*albiceleste* buscarà la seva quarta victòria davant França. [*El Periódico*, 02/10/2010]
- (11) Nicolás Coronado protagonitzarà *No soy como tú*, una *minisèrie* inspirada en la saga vampírica *Crepúsculo* i que emetrà Antena 3 TV. [*El Periódico*, 11/05/2010]
- (12) Moody's rebaixa la qualificació a un total de 81 governs *subestatal*s a tot Europa. [*El Periódico*, 17/02/2012]

Un altre aspecte que confirma que es tracta de mots amb una funció denominativa està relacionat amb el criteri lexicogràfic d'exclusió. Com hem vist, alguns dels mots corresponen a paraules freqüents i estables que, tanmateix, no es troben registrades en obres lexicogràfiques de la llengua general perquè es tracta d'unitats especialitzades i predictibles d'acord amb les regles de formació de mots, com ara els compostos cultes i les unitats prefixades, que són els dos processos més freqüents dels neologismes prototípics d'aquesta funció recollits a la Taula 1. Per aquest

---

<sup>5</sup> Tot i que aquesta font no ens permet documentar un nombre elevat d'unitats hem decidit incloure'n la consulta per identificar els dialectalismes i algunes formes ja usades.

motiu, es continuen considerant neologismes lexicogràfics. D'altra banda, no semblen presentar motivacions estètiques o expressives, sinó principalment referencials que es tradueixen en formes esperables, d'acord amb les regles de formació, com a resultat de fenòmens lingüístics productius.

En els diccionaris de referència utilitzats com a corpus lexicogràfic d'exclusió (GDLC i DIEC2) trobem registrades, per exemple, altres entrades que contenen les formes prefixades<sup>6</sup> *cardio-*, *neuro-* i *nano-* de *cardiorespiratori* i *neurociència*, de l'àrea de medicina i, en concret, del cor i del sistema nerviós, i de *nanotecnologia*, que porta l'etiqueta de tecnologia i recerca. En el cas de *cardiorespiratori*, la major part de les unitats amb *cardio-* documentades als diccionaris són noms i s'han creat a partir de dos formants cultes, com *cardiograma*, *cardiologia* i *cardiopatia*, etc. Tot i així, aquestes fonts també contenen alguna unitat que funciona únicament com a adjectiu. En concret, documentem *cardiovascular*, tant al GDLC com al DIEC2, i *cardiopulmonar*, registrat només al GDLC. Per tant, *cardiorespiratori* i els altres termes mencionats serien bon candidats per engreixar el diccionari general de la llengua catalana. Quant a les unitats prefixades predictibles, trobem casos formats amb el prefix *anti-* 'que indica oposició' (*anticapitalista*), *co-* 'ensems amb', 'en comú' (*copagament*), *pre-* 'davant', 'abans' (*prebèl·lic*), *re-* 'duplicació o repetició' (*redimensionament*, *reinterpretació*, *renacionalització*), *sobre-* 'abundància', 'excés' (*sobreocupació*) o *sub-* 'situat a sota', 'en grau inferior' (*subestatal*, *subseu*).

(13) La llista, encapçalada per l'advocat i exportaveu de l'organització independentista juvenil Maulets Xavier Monge, sorgeix de l'acord entre la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) i la coalició de l'esquerra **anticapitalista** Des de Baix, formada per les organitzacions Revolta Global i Lluita Internacionalista. [Avui, 23/03/2011]

(14) De l'estat d'emergència decretat a principis d'abril la capital tailandesa ha passat a un clima **prebèl·lic** després que el primer ministre, Abhisit Vejjajiva, retirés la seva proposta de celebrar eleccions anticipades el novembre vinent. [Avui, 15/05/2010]

---

<sup>6</sup> El GDLC conté 28 unitats amb entrada pròpia que comencin amb la forma prefixada *cardio-* i el DIEC2 en conté 9. Quant a la forma culta *neuro-*, trobem 65 entrades al GDLC i 33 al DIEC2.

- (15) Ahir Sáenz de Santamaría va apressar les comunitats a complir els acords de **redimensionament** de 500 empreses pactats amb l'anterior govern. [*Ara*, 18/02/2012]
- (16) En pocs anys, l'àlbum tal com s'entén avui dia deixarà pas a poc a poc al maxisngle o l'EP, un pack de tres o cinc temes, que tindran múltiples **reinterpretacions** segons el suport. [*Avui*, 23/02/2010]
- (17) L'error de política més greu de la revolució taronja va ser haver-se concentrat al principi en la reprivatització —**renacionalització** i revenda d'empreses que s'havien privatitzat a preus excessivament baixos—. [*La Vanguardia*, 29/02/2012]
- (18) Ballesteros va assegurar que se seguirà fil per randa amb el programa de 31 esports que s'havia replantejat per al 2013 per seguir les pautes de Vólos i amb les mateixes **subseus** ampliades per donar-hi cabuda. [*Avui*, 25/02/2011]
- (19) Jordi William Carnes, va afirmar ahir que estudia amortitzar algunes de les parades de la Rambla on tradicionalment es venien animals, sector ara en ple —i lent— procés de reconversió, amb l'objectiu d'evitar la **sobreocupació** del passeig. [*El Periódico*, 02/10/2010]

En resum, els neologismes obtinguts amb aquest filtre es caracteritzen pel fet de ser paraules marcades temàticament amb una funció referencial. A més, des del punt de vista morfològic i semàntic, es tracta de formes usuals formades a partir de les regles de formació.

#### 4.2 NEOLOGISMES AMB VALORS ESTILÍSTICS

Per obtenir els neologismes prototípics de la funció estilística, filtrem els neologismes que es caracteritzen per no vehicular coneixement especialitzat ni enciclopèdic (criteri de coneixement del món), tendeixen a ser unitats efímeres, per tant, són poc freqüents (criteri d'ús) i no s'arriben a establir en l'ús (criteri d'estabilitat). D'altra banda, poden anar acompanyades d'algun tipus de marca tipogràfica si la finalitat és ser original i novedós, i també de marques metadiscursives si es tracta d'unitats no esperables o no usuals (criteri de novetat). Finalment, com que amb l'ús d'aquests neologismes es busca crear un estil propi, cridar l'atenció, i expressar sentiments i pensaments, és més probable que la unitat ocupi una posició particular en el text de la notícia i també que en el context es documentin altres elements amb aquestes característiques



(criteri de posició discursiva i context discursiu). A partir d'aquí, hem obtingut les unitats lèxiques següents:

Mecanisme	Exemples
Prefixació	<i>afutbolístic, antidramàtic, desfiscalitzar, hipercomunicatiu, neobohèmia, pseudoaliment</i>
Sufixació	<i>capacitador, caspisme, cretinitzador, enquitranador, paquirri-nès, roussenjà, talibanisme, tietejar, transformejar</i>
Composició	<i>arabo-nord-americà, artístic-humorístic, autofustigació, ma-culta</i> <i>dofferàcia, megatren, sabatòfon, tardopujolista, tecnoestrès</i>
Composició	<i>avi cangur, calçotets bomba, cutrellegat, exemple-conseqüència, ideatinent, portacomunicats, rastaflauta, trenca-rècords</i>
Sintagmació	<i>fil emocional</i>
Acronímia	<i>apliservei, bossaball, burquini, dramèdia, perrokià, poetuit</i>
Abreviació	<i>esquizo</i>

Taula 2. Neologismes prototípics de la funció estilística.

D'entrada, els neologismes prototípics de la funció estilística criden l'atenció, perquè no segueixen les regles de formació, contenen elements expressius o valoratius en el si del neologisme i són unitats poc freqüents. Algunes paraules noves, per exemple, es corresponen amb formes no usuals motivades per raons diverses. En concret, alguns d'aquests neologismes presenten falses formes cultes i també trobem compostos patrimonials no predictibles, i altres tipus d'unitats que es desvien de la norma establerta per l'ús<sup>7</sup>. Finalment, també observem exemples de neologismes que presenten elements amb un valor intensificador i que contenen un element despectiu en el si de la unitat. En definitiva, es tracta de fenòmens relacionats amb l'originalitat de la forma resultant i que, en general, presenten una motivació subjectiva. Per aquest motiu, cap d'aquestes unitats es documenta a fonts especialitzades i enciclopèdiques, és a dir, a les fonts consultades d'aquest tipus (*Cercaterm* i *Viquipèdia*). D'altra

<sup>7</sup> A Llopart-Saumell i Freixa (2017) es presenta una anàlisi d'alguns dels neologismes en català recollits en aquest article que es desvien de la norma i presenten una formació no previsible.

banda, quan a l'extensió de l'ús, com a màxim es documenten en una de les quatre fonts usades en el criteri d'ús (BOBNEO, Google Acadèmic, CTILC i DCVB). Pel que fa al criteri d'estabilitat, es registren un màxim de 4 anys i amb 4 ocurrences al BOBNEO: per exemple, *esquizo*, que és un hàpax, com també ho és *apliservei*, *autofustigació*, *calçotets bomba* o *sabatòfon*.

- (20) No implicar-se és com tenir una personalitat **esquizo**. [*El Periódico*, 03/06/2012]
- (21) Per això us proposo 10 **apliserveis** alternatius que us permetran seguir xatejant des del mòbil i, en alguns casos, també des de l'ordinador. [*Ara*, 13/05/2012]
- (22) Ser hortera tampoc ha provocat onades d'**autofustigació**; darrere d'un hortera sovint hi ha una persona amb ganes de viure. [*Ara*, 27/02/2011]
- (23) Dels **calçotets bomba** al peep show: els escàners corporals que despullen els passatgers s'estenen per la Unió Europea. [*Avui*, 05/01/2010]
- (24) És una barreja entre el **sabatòfon** del Superagent 86, Maxwell Smart (d'on ve l'smartphone), i la navalla multiusos suïssa. [*El Periódico*, 10/02/2011]

En canvi, però, es tracta d'unitats que es documenten en articles d'opinió o columnes, i en títols de notícies, per exemple, i que en el context del neologisme presenten elements propis del llenguatge pseudoliterari, col·loquialismes o dixi d'emissor. En el cas de *caspisme*, per exemple, es registra en un article d'opinió, mentre que *madoffràcia*, es troba en un titular en què apareix aquesta sola paraula i, a continuació, s'afegeix una mica de context per interpretar el títol de la notícia.

- (25) Però imagino que a ningú se li acudirà denunciar la pel·lícula per racisme, masclisme o **caspisme**, ningú imputarà els que la projectin. [*El Periódico*, 13/03/2011]
- (26) **Madoffràcia**; entre nosaltres: això ja se sabia, i l'originalitat dels republicans americans no és haver-ho descobert, sinó gosar dir-ho. [*Ara*, 01/03/2011]

En els exemples següents, presentem el cas de *tietejar*, en què s'observa un exemple d'element col·loquial en el context del neologisme; en concret, una exclamació. El context de *cretinitzador* mostra trets propis del llenguatge pseudoliterari, perquè conté una metàfora i una pre-

gunta retòrica. I, finalment, l'oració en què es menciona el mot *avi cangur*, permet observar un exemple de dixi d'emissor, ja que el text està escrit en primera persona del singular i, a més, hi ha un verb de sentiment.

- (27) I, és necessari que l'última cosa que Alfred Rodríguez Picó diu [sic] en aquest anunci sobre guies de Catalunya que ara estem veient tant sigui «Aquestes guies són estupendes!», **tietejant** de manera tan emfàtica i gra-tuïta, exagerant gairebé tant com si estigués assajant una paròdia de l'Espartac Peran per al Polònia? [*Avui*, 24/02/2011]
- (28) Contemplant, amb estupor, la deriva **cretinitzadora** de la nostra cultura: es possible un retorn crític i meditat a un món en què una teoria científica o una pel·lícula de qualitat no s'ubicaven en el mateix prestatge dels prejudicis irracionals o dels programes televisius d'assumptes del cor? [*Avui*, 23/02/2010]
- (29) El que tinc clar és que no vull anar a un casal; ni tampoc vull fer d'avi can-gur. [*Ara*, 19/03/2012]

Pel que fa a la forma, com ja hem apuntat, destaquen els neologismes que s'han format a partir d'elements valoratius, ja sigui per l'ús d'un prefix intensificador com *hiper-*, una forma prefixada que emfatitza l'element al qual s'adjunta, per exemple, *mega-* o altres formes valoratives com *pseudo-*. Com indiquen Varela i Martín (1999), es tracta de prefixos i formes prefixades que tenen un valor gradatiu i mostren un ús intensiu. El prefix *hiper-*, per exemple, té una gradació intermèdia i, com podem veure a *hipercomunicatiu*, forma unitats de tipus col·loquial. A més, en el context també es combina amb un altre adjectiu amb el mateix prefix (*hiperconnectat*).

- (30) Som una societat hiperconnectada i **hipercomunicativa** que deixem rastres de nosaltres mateixos a les cerques que fem a Google, les opinions que escrivim a Twitter, les fotos que pugem a Flickr o el «M'agrada» que vinculem a Facebook. [*Ara*, 27/11/2011]

En el cas dels compostos cultes, Varela i Martín (1999) se centren en la forma prefixada *mega-*, que significa 'gran' (DIEC2), perquè mostren que s'adjunta a bases que no indiquen mesura (*megabotiga*, *megamillionari*, *megaerecció*). Un dels exemples del corpus és *megatren*. En el con-

text del neologisme també podem veure que hi predomina un to subjectiu, expressiu i ideològic. En concret, l'autor del text dona la seva opinió i utilitza la retòrica per emfatitzar el missatge.

- (31) En realitat, unes inversions tan exorbitants com injustificables només es van guiar pels deliris de grandesa d'un govern d'Aznar que volia fabricar a base de talonari una Espanya radial amb quilòmetre zero a la Puerta del Sol i uns **megatrens** sense passatgers que des del mig del no-res no van ni poden anar enlloc. [Avui, 03/07/2011]

També cal destacar l'ús del prefix *pseudo-* a *pseudoaliment*, perquè, com apunta l'Observatori de Neologia (2004b), aporta una connotació negativa més enllà del significat d'aquest prefix ('fals', 'espuri', d'acord amb el DIEC2). Normalment s'adjunta a bases nominals i adjectivals, i semànticament funciona en àmbits diversos, sobretot de tipus cultural, sense restriccions clares (LÓPEZ ET AL.: 2002, 257).

- (32) Revisin, les autoritats agroalimentàries corresponents, aquest model de ramaderia industrial que ens espanta dia sí i dia també i que té l'únic propòsit de produir **pseudoaliments** aparentment barats. [El Periódico, 13/06/2011]

En relació amb l'anàlisi de les característiques valoratives de les unitats formades amb *pseudo-*, López et al. (2002) indiquen que per si mateixos aquests elements no tenen un valor pejoratiu, però comenten que els parlants poden reinterpretar els significats perquè «li falta algun element per tenir totes les característiques exigibles» i «no arriba a ser X' o també perquè es relaciona amb 'engany', 'no genuí'». Per abordar aquest tipus d'anàlisi més enllà de la subjectivitat i intuïció dels parlants, proposem observar alguns elements lingüístics del context, perquè la voluntat pejorativa es pot detectar amb l'ús d'ironia, sarcasme i altres elements pejoratius des del punt de vista semàntic o pragmàtic, és a dir, es tracta d'una desqualificació. Tanmateix, afegeixen que no es tracta d'una tasca fàcil i cal observar si hi ha contraposicions, comparacions, definicions *ad*

*hoc* i altres aspectes pragmàtics (coneixements culturals, etc.) (LÓPEZ ET AL.: 2002, 258-259).<sup>8</sup>

D'altra banda, també observem que alguns neologismes s'han format a partir d'una base despectiva. Aquest és el cas de del compost *cutrellegat* i els neologismes sufixats *cretinitzador* i *caspisme*. Per començar, *cutrellegat* és una unitat formada a partir de l'adjectiu *cutre* i el substantiu *llegat*. *Cutre* és un manlleu del castellà que en la llengua d'origen presenta dos significats valoratius amb connotacions negatives. La primera acceptió indica 'tacaño, miserable' i la segona 'pobre, descuidado, sucio o de mala calidad' (DRAE). En el context en què s'integra el neologisme també podem observar altres mots negatius que acompanyen aquesta opinió crítica: *baixa qualitat* i *baix cost*. Tot i que, d'entrada, el neologisme *baix cost* no té una connotació negativa<sup>9</sup> i, inicialment, es va introduir a la llengua per fer referència a les línies aèries d'aquest tipus<sup>10</sup>, el seu ús s'ha anat ampliant tant en relació amb supermercats, autoescoles, moda, botigues de tot tipus, bars, etc., per indicar que els preus són baixos, però també s'ha utilitzat amb una connotació negativa en el marc de la crisi econòmica en relació amb els sous, la inversió i els pressupostos, com s'observa a continuació:

---

<sup>8</sup> Les autores proposen analitzar la base del neologisme, per observar si té un matís pejoratiu (*pseudofrivolitat*, *pseudoesquerranós*), i el context, per si el neologisme està complementat per un element pejoratiu («tanta *pseudo-modernitat* falsària i fraudulenta»). Finalment, conclouen que «independentment del significat dels formants, allò que fa sentir el neologisme com a pejoratiu són els elements que l'acompanyen» (LÓPEZ ET AL.: 2002, 262). En més detall, en relació amb el context tenen en compte si el verb que acompanya el neologisme mostra una noció negativa (*rebutjar*, *empastifar*, entre d'altres), si hi ha una idea o actitud de rebuig cap al concepte del neologisme o una contradicció («un *pseudointèrpret* traduïa com a 'lleï comuna' la 'common law'») i, en darrer lloc, mencionen els elements extralingüístics culturals o de joc («culebrón *pseudogerundense*, un final de rompe y rasga») (LÓPEZ ET AL.: 2002, 262).

<sup>9</sup> Vegeu la definició de l'OED per *low-cost*: 'relatively inexpensive; cheap, affordable', perquè no es troba documentat en els principals diccionaris de referència en català i en castellà.

<sup>10</sup> Les primeres documentacions a l'OBNEO són de 2008, en el cas de *baix cost*, i de 2005, en relació amb el manlleu *low cost*.

- (33) Borràs ha afirmat que les noves parades són més pròpies del turisme de baix cost i de baixa qualitat i ha advertit que podrien quedar com el **cutrellegat** de l'alcalde, Jordi Hereu. [Avui, 25/01/2011]

Quant a *cretinitzador*, s'ha format a partir de la base *cretí*, que és un mot col·loquial i pejoratiu que significa 'estúpid', i el sufix *-dor* del llatí *-tor, -toris*, que té dues accepcions. En la primera, adopta el significat 'gent o professió' com a *teixidor* i *cosidora* (GDLC). La segona accepció indica en 'relació amb verbs' com s'observa a *eixordador* i *coneixedor* (GDLC). Ara bé, pel que fa a *cretinitzador*, sabem que no fa referència a una persona, perquè en el context actua com a adjectiu («deriva *cretinitzadora*»). A més, el verb *cretinitzar* no existeix, per tant, també es tractaria d'una unitat neològica. Pel que fa al context en què apareix, destaquen diferents figures retòriques, com la metàfora i la pregunta retòrica, que aporten un to literari al text, a part d'emotivitat, crítica i desig:

- (34) Contemplant, amb estupor, la deriva **cretinitzadora** de la nostra cultura: es possible un retorn crític i meditat a un món en què una teoria científica o una pel·lícula de qualitat no s'ubicaven en el mateix prestatge dels prejudicis irracionals o dels programes televisius d'assumptes del cor? [Avui, 23/02/2010]

Pel que fa a *caspisme*, està format per la base *caspa* i el sufix *-isme*. En aquest cas, *caspa* presenta una extensió de significat que no es troba documentada en els diccionaris de referència en català com tampoc del castellà. D'acord amb els contextos registrats a l'OBNEO, es tracta d'un neologisme pejoratiu en relació amb persones amb idees retrògrades, per exemple. Quant al sufix, tot i que es troba definit al GDLC com a 'teoria, doctrina o corrent artístic', en un nombre rellevant de casos s'ha produït una transgressió en relació amb la base a la qual s'adjunta, ja que en principi no solen correspondre al lèxic comú i familiar (BERNAL I SINNER: 2013), com succeeix en el cas de *caspisme*:

- (35) Però imagino que a ningú se li acudirà denunciar la pel·lícula per racisme, masclisme o **caspisme**, ningú imputarà els que la projectin. [El Periódico, 13/03/2011]

A més, forma part d'una enumeració d'altres noms abstractes no neològics (*racisme* i *masclisme*). També podem veure que hi ha marques d'emissor perquè apareix la veu del redactor (1a persona del singular) i hi ha un verb de sentiment (*imaginar-se*), ja que es tracta d'un article d'opinió. Fins i tot podríem afirmar que hi ha un paral·lelisme, perquè es repeteix l'estructura gramatical amb la coincidència lèxica del pronom *ningú*: «a ningú se li acudirà [...], ningú imputarà [...]».

Finalment, quant als diferents processos de formació, cal destacar l'acronímia, que, en principi, es considera un procés relativament poc freqüent en llengua catalana, en comparació amb la resta de processos. Pel que fa a la forma resultant, en alguns casos podem entreveure com s'ha creat i, a partir d'aquí, podem comprendre el significat. Aquest és el cas dels acrònims *apliservei* (*aplicació* i *servei*). En altres casos, però, a causa de l'estructura i de la brevetat dels segments no es pot interpretar el significat sense el context, com a *perrockià* (*perruqueria* i *rock*), que fa referència a una perruqueria i a un estudi de gravació. El context ens ofereix més informació per comprendre el significat del neologisme:

- (36) Va costar, però al final vaig acostumar els meus **perrockians** a aquests horaris. [...] Perruquer i rocker. ¿No ha vist el logo? Miri: una guitarra i unes estidores. Creuades, com la bandera pirata. [*El Periódico*, 12/02/2011]

En altres casos, el significat del neologisme va més enllà de la suma del significat de les parts com a *bossaball* (*bossa nova* i *football*), perquè, tot i que la denominació d'aquest esport està formada a partir de dos components, combina el voleibol, el futbol i la capoeira. Un cas semblant és el de *burquini* (*burca* i *biquini*), ja que aquesta peça de roba de bany no té forma de burca, perquè no tapa la cara, sinó només el cap, i no es tracta d'un biquini, sinó d'un tipus de roba de bany que cobreix tot el cos, excepte la cara, mans i peus. Així doncs, en alguns casos el significat tampoc no és composicional.

- (37) I, com a gran novetat, portem un esport en exclusiva, el **bossaball**, una barreja de voleibol i futbol platja, amb cinc jugadors per equip que fan acrobàcies en un llit elàstic. [*Avui*, 25/02/2012]

(38) Vull dir que no sé si hi ha pel·lícules on elles duguin burca (o **burquini**) i practiquin actes amb infidels cristians. [A *vui*, 05/05/2010]

En resum, els resultats d'aquest filtre coincideixen amb la nostra intuïció des del punt de vista lingüístic i pragmàtic. En aquest sentit, els neologismes detectats destaquen tant pel tipus de formació, perquè són impredecibles, com perquè contenen elements expressius i subjectius com a resultat del punt de vista de l'autor o l'usuari del neologisme. A més, els neologismes prototípics de la funció estilística són paraules que tenen una altra funció a part de la denominativa i referencial, ja que criden l'atenció tant per la forma, pel context d'ús en què s'insereixen, com per la baixa freqüència i estabilitat.

## 5. DISCUSSIÓ DELS RESULTATS

D'entrada, podem afirmar que, efectivament, obtenir una llista dels neologismes prototípics de la funció denominativa i estilística a partir dels criteris aplicats (LLOPART-SAUMELL: 2016) resulta útil per a l'actualització lexicogràfica. En concret, aquesta classificació de les unitats prototípiques de totes dues funcions permet diferenciar d'una manera objectiva, coherent y sistemàtica les unitats que presenten unes característiques més adequades per formar part del diccionari general, com són els neologismes amb una funció principalment referencial o denominativa.

D'acord amb aquesta premissa i els resultats obtinguts en l'anàlisi realitzada, es confirma, doncs, que els neologismes de la Taula 1, classificats com a prototípics de la funció denominativa, presenten una sèrie de característiques de tipus funcional, sociolingüístic, pragmaticodiscursiu i morfosemàntic que els defineixen com a bons candidats per entrar a formar part del diccionari. Es tracta d'unitats que omplen un buit denominatiu d'acord amb la realitat extralingüística, que no és estàtica (*bombolla immobiliària*, *nanotecnologia* o *zona euro*), o bé que presenten precisió lèxica (*casa-museu*, *biofarmacèutica* o *teleoperador*), completen sèries derivatives (*harmonitzador*, *prebèl·lic* o *reinterpretació*) o cerquen l'economia lingüística (*crono* respecte de *cronometratge*, *docusèrie* respecte de *sèrie documental* o *videocàmera* respecte de *càmera de vídeo*), entre d'altres mo-



tivacions. En aquest sentit, d'acord amb els filtres aplicats, ens assegurem que, per una banda, aquests neologismes formen part del coneixement compartit de la comunitat lingüística, ja que vehiculen coneixement de caire enciclopèdic, i, de l'altra, presenten un ús freqüent i estable entre els parlants, de manera que es descarta que siguin mots efímers o el resultat de modes passatgeres. A més, aquest tipus de paraules acostumen a estar ben formades d'acord amb les regles de formació de mots en llengua catalana.

En canvi, els neologismes de la Taula 2, que es consideren prototípics de la funció estilística segons els criteris i filtres aplicats, destaquen per ser unitats lèxiques que no es prioritzarien per a l'actualització lexicogràfica d'acord amb els trets lingüístics i extralingüístics que presenten. Per començar, la funció principal no és referencial, en el sentit que no pretenen omplir un buit denominatiu present en la comunitat de parlants, sinó que tenen una motivació principalment individual, és a dir, de tipus subjectiu (*cutrellegat*, *madofferàcia* o *pseudoaliment*), afectiu (*esquizo*, *hipercomunicatiu* o *megatren*) o lúdic (*paquirrinès*, *sabatòfon* o *tietejar*), entre d'altres raons. Per aquest motiu, presenten una freqüència d'ús baixa o molt baixa que, en general, no permet que la unitat s'estabilitzi en l'ús. Finalment, s'observa que, a part de contenir elements expressius i valoratius en el si de la unitat, també destaquen els neologismes que no segueixen les regles de formació de mots i que són, per tant, originals i poc esperables.

## 6. CONCLUSIONS

En aquest estudi es confirma que l'aplicació de criteris funcionals, sociolingüístics, pragmaticodiscursius i morfosemàntics per analitzar els neologismes lexicogràfics amb l'objectiu d'actualitzar els diccionaris generals ofereix resultats satisfactoris i complets que van més enllà de l'estudi la presència de les unitats en corpus textuais, és a dir, en relació amb el nombre d'ocurrències. En aquest sentit, els criteris i filtres utilitzats per estudiar la funció comunicativa dels neologismes (LLOPART-SAUMELL: 2016) també aporten resultats aplicables i rellevants per a l'actualització lexicogràfica.

Com a punt de partida, s'ha tingut en compte que el diccionari prioritza la inclusió de les unitats freqüents i estables que estan en vies d'entrar al cabal lèxic dels parlants o que potser ja hi han accedit, tot i que encara no es recullin als diccionaris. Així doncs, els neologismes amb una funció principalment denominativa o referencial compleixen amb aquest requisit entre d'altres trets que també es tenen en compte per actualitzar les obres lexicogràfiques, com ara que es tracti de paraules formades correctament d'acord amb les regles de formació de mots. Per contra, els neologismes prototípics de la funció estilística no compleixen amb aquests requisits, ja que acostumen a ser unitats poc freqüents i estables, amb elements expressius i valoratius en el si de la unitat, i que són el resultat de processos de formació poc productius o que es desvien de la norma. En relació amb els neologismes estilístics, tot i que alguns són propis de l'àmbit familiar o col·loquial, també es necessari que es documentin als diccionaris per donar compte dels diferents registres de la llengua. D'aquesta manera, s'assegura que el lèxic recollit a les obres lexicogràfiques és representatiu del lèxic mental i compartit entre els parlants. Tanmateix, la seva inclusió és recomanable quan presenta un ús freqüent i estable.

BIBLIOGRAFIA

- AITCHISON, Jean (1994): *Words in the mind: an introduction to the mental lexicon*, Oxford, Basil Blackwell.
- ALARCOS, Emilio (1992): «Consideraciones sobre el neologismo», en AGENCIA EFE (ed.), *El neologismo necesario*, Madrid, Fundación Efe, p. 17-30.
- ALVAR EZQUERRA, Manuel (1999): «El neologismo: caracterización, formación y aceptabilidad», en José Manuel GONZÁLEZ CALVO et al. (ed.), *Actas V Jornadas de Metodología y Didáctica de la Lengua Española: el neologismo*, Cáceres, Universidad de Extremadura, p. 39-66.
- (2000): «El léxico nuevo en los medios de comunicación», en Pilar GÓMEZ GONZÁLEZ et al. (ed.), *Lengua y discurso: estudios*

- dedicados al profesor Vidal Lamíquiz*, Madrid, Arco Libros, p. 125-144.
- ÁLVAREZ CATALÁ, Sara (2009): «Uso revitalizador del prefijo *re-* como recurso de neología expresiva o apreciativa en la lengua coloquial del español rioplatense», *Debate Terminológico*, núm. 5, p. 38-46.
- BERNAL, Elisenda & Carsten SINNER (2013): «Neología expresiva: la formación de palabras en Mafalda», en Emili CASANOVA HERRERO & Cesáreo CALVO RIGUAL (ed.), *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica*, Berlin, De Gruyter, p. 479-496.
- [BOBNEO] OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2016): *Cercador BOBNEO*. Recuperat de: <http://obneo.iula.upf.edu/bobneo/index.php>
- CABRÉ, M. Teresa (1989): «La neología efímera», en Josep MASSOT (coord.), *Miscel·lània Joan Bastardas*, vol. 1 (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XVIII), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 37-58.
- (1992): *La Terminologia: la teoria, els mètodes, les aplicacions*, Barcelona, Empúries.
- (2004): «La importància de la neologia per al desenvolupament sostenible de la llengua catalana», en OBSERVATORI DE NEOLOGIA (ed.), *Llengua catalana i neologia*, Barcelona, Meteora, p. 17-45.
- (2015): «Bases para una teoría de los neologismos léxicos: primeras reflexiones», en Ieda Maria ALVES & Eliane SIMÕES PEREIRA (ed.), *Neologia das Línguas Românicas*, Sao Paulo, Humanitas, CAPES, p. 70-110.
- CASASÚS, Josep María (1992): «El lenguaje periodístico ante el neologismo», en AGENCIA EFE (ed.), *El neologismo necesario*, Madrid, Fundación Efe, p. 87-90.
- [Cercaterm] TERMCAT (2016a): *Cercaterm*. Recuperat de: <http://www.termcat.cat/es/Cercaterm/Fitxes/>

- CORBEIL, Jean-Claude (1971): «Aspects du problème néologique», *La Banque des mots*, núm. 2, p. 123-136.
- CORBIN, Danielle (1997): «Entre les mots possibles et les mots existants : les unités lexicales à faible probabilité d'actualisation», en Danielle CORBIN *et al.* (ed.), *Mots possibles et mots existants. Forum de morphologie. Actes du colloque de Villeneuve d'Ascq (Silexicales, I)*, Villeneuve d'Ascq, Université de Lille III, p. 79-89.
- [CTILC] INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2005): *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana*. Recuperat de: <http://ctilc.iec.cat/>
- [DCVB] ALCOVER, Antoni Maria & Francesc de Borja MOLL (2002): *Diccionari català-valencià-balear*. Recuperat de <http://dcvb.iecat.net/>
- [DIEC2] INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (ed.). (2007): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Ed. 62 - Enciclopèdia Catalana. Recuperat de: <http://dlc.iec.cat/>
- ESTOPÀ, Rosa (2010): «La neologia especialitzada, repte constant per al mediador lingüístic», en Eusebi COROMINA & Josep M. MESTRES (ed.), *Aspectes de terminologia, neologia i traducció*, Barcelona, Vic, Institut d'Estudis Catalans, Universitat de Vic, p. 15-39.
- ESTORNELL, María (2009): *El reconocimiento de neologismos y su caracterización en un corpus de prensa escrita (2004-2007)* (Tesi doctoral no publicada), València, Universitat de València.
- FAURA, Neus (1998): *Futbol i llenguatge: la innovació lèxica a les cròniques i a les retransmissions futbolístiques*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FERNÁNDEZ-SEVILLA, Julio (1982): *Neología y neologismo en español contemporáneo*, Granada, Universidad de Granada.
- GARCÍA ARANDA, María Ángeles *et al.* (2000): «Consideraciones acerca de los neologismos en la prensa actual», en Stefan RUHSTALLER & Josefina PRADO ARAGONÉS (ed.), *Tendencias en la investigación*

- lexicográfica del español: El diccionario como objeto de estudio lingüístico y didáctico*, Huelva, Universidad de Huelva, p. 237-245.
- GARCÍA PLATERO, Juan Manuel (1996): «Observaciones sobre el neologismo», *Revista de Lexicografía*, núm. 2, p. 49-59.
- ENCICLOPÈDIA CATALANA [GDLC] (1998): *Gran diccionari de la llengua catalana*, Barcelona. Recuperat de: <http://www.diccionari.cat/>
- GOOGLE (2016): *Google Acadèmic*. Recuperat de: <https://scholar.google.es>
- GOOSSE, André (1971): «De l'accueil au refus», *La Banque des mots*, núm. 1, p. 37-44.
- GUERRERO RAMOS, Gloria (1995): *Neologismos en el español actual*, Madrid, Arco Libros.
- GUILBERT, Louis (1975): *La créativité lexicale*, Paris, Larousse.
- GUIRAUD, Pierre (1971): «Néologismes littéraires», *La Banque des mots*, núm. 1, p. 23-28.
- ISLA, José Daniel (2006): «El español en la prensa. Neología y registros lingüísticos: los neologismos en suplementos juveniles de diarios nacionales», en *Actas de las IX Jornadas Nacionales sobre Normativa del Idioma Español*, Buenos Aires, Fundación Litterae. Recuperat de [www.fundlitterae.org.ar/images/archivos/ISLA.doc](http://www.fundlitterae.org.ar/images/archivos/ISLA.doc)
- LLOPART-SAUMELL, Elisabet (2016): *La funció dels neologismes: revisió de la dicotomia neologisme denominatiu i neologisme estilístic* (Tesi doctoral no publicada), Barcelona, Universitat Pompeu Fabra.
- LLOPART-SAUMELL, Elisabet & Judit FREIXA (2017): «La creatividad de los neologismos documentados en la prensa en catalán: desviación y formación no previsible», en Miguel SÁNCHEZ IBÁÑEZ et al. (ed.), *La renovación léxica en las lenguas románicas. Proyectos y perspectivas*, Murcia, Universidad de Murcia, p. 471-485.
- LÓPEZ, Sílvia et al. (2002): «Dos formants pejoratius: el prefix pseudo- i el sufix -oide», en M. Teresa CABRÉ et al. (ed.), *Lèxic i neologia*,

- Barcelona, Observatori de Neologia - Institut Universitari de Lingüística Aplicada - Universitat Pompeu Fabra, p. 251-264.
- MOUNIN, Georges (1990): «Quelques observations sur le lexique français d'aujourd'hui», *Europe*, núm. 738, p. 10-18.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004a): *Metodologia de treball en neologia: criteris, materials i processos* (Papers de l'IULA. Sèrie Monografies), Barcelona, Institut Universitari de Lingüística Aplicada - Universitat Pompeu Fabra
- (2004b): *Llengua catalana i neologia*, Barcelona, Meteora.
- PANCULESCU, Dorina & Alice IONESCU (2010): «Le roumain après 1990: créations néologiques expressives», en M. Teresa CABRÉ *et al.* (ed.), *Actes del I Congrés de Neologia de les Llengües Romàniques*, Barcelona: Institut de Lingüística Aplicada - Universitat Pompeu Fabra, p. 1.053-1.062.
- REY, Alain (1976): «Néologisme: un pseudo-concept?», *Cahiers de lexicologie*, núm. 28, vol. 1, p. 2-17.
- ROMERO GUALDA, María Victoria (1999): «Neologismos y medios de comunicación», en José Manuel GONZÁLEZ *et al.* (ed.), *Actas V Jornadas de Metodología y Didáctica de la Lengua Española: el neologismo*, Cáceres, Universidad de Extremadura, p. 67-95.
- SABLAYROLLES, Jean-François (1993): «Fonctions des néologismes», *Cahiers du CIEL*, p. 53-94.
- (2000): *La néologie en français contemporain: examen du concept et analyse de productions néologiques récentes*, Paris, Honoré Champion.
- (2003): *L'innovation lexicale*, Paris, Honoré Champion.
- VARELA, Soledad & Josefa MARTÍN (1999): «La prefijación», en Ignacio BOSQUE & Violeta DEMONTE (ed.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa-Calpe, p. 4.999-5.040.
- VENY, Joan. (1991): *Mots d'ahir i mots d'avui*, Barcelona, Empúries.
- VIQUIPÈDIA (2015): *Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. Recuperat de: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Portada>

WIJNANDS, Paul. (1985): «Pour une redéfinition du néologisme lexicographique», *La Banque des mots*, núm. 29, p. 13-34.





# R

ESSENYES



FERRANDO FRANCÉS, ANTONI (2018), *FABRA, MOLL I SANCHIS GUARNER. LA CONSTRUCCIÓ D'UNA LLENGUA MODERNA DE CULTURA DES DE LA DIVERSITAT*, VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA  
Josep V. Garcia Sebastià  
*Universitat d'Alacant*

**E**n *Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*, Antoni Ferrando ret homenatge als tres gramàtics de la llengua catalana més importants del segle XX, «sense els quals resultaria difícil explicar per què el català ha recuperat la seua condició com a llengua de cultura plena» (p. 13). La publicació d'aquest llibre és una de les diferents commemoracions que han celebrat la doble efemèride de l'Any Fabra (2018), és a dir, els cent cinquanta anys del naixement del lingüista (l'any 1868) i els cent anys de la publicació de la *Gramàtica catalana* (l'any 1918), aprovada per l'IEC. A més, Ferrando també hi reivindica el llegat de Francesc de Borja Moll i Manuel Sanchis Guarner, els dos intel·lectuals que van adaptar la normativa fabriana a les Illes Balears i al País Valencià respectivament i que, en conseqüència, la van complementar.

En la introducció ja s'avança el caràcter aparentment fragmentari del volum, el qual recull diversos treballs de l'autor —deu concretament— sobre Fabra, Moll i Sanchis Guarner. De fet, Ferrando explica que tots aquests estudis «han estat revisats i actualitzats en els aspectes fonamentals» i que molts «no són ja de fàcil localització» (p. 14), cosa que justifica la pertinència d'aquesta reelaboració.

Els dos primers treballs se centren a contextualitzar els precedents i les característiques de l'obra fabriana respectivament. El capítol inicial destaca la rellevància històrica del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906), que va aplegar més de 3.000 congressistes —entre els quals hi havia precisament Fabra— i va suposar un punt d'inflexió en la situació política i sociocultural del català, si més no al Principat. El segon apartat repassa les particularitats i la vigència actual de la codificació fabriana, la qual, segons l'autor, es plantejà dos

objectius principals: «aconseguir la màxima cohesió interna de la llengua mitjançant la integració dels grans dialectes en la fixació de la normativa i fomentar la màxima diferenciació del català enfront de les llengües veïnes mitjançant l'eliminació de tota mena d'interferències» (p. 72).

Els dos estudis següents —el tercer i el quart— són segurament els que fan les aportacions més interessants en relació a la figura i l'obra de Pompeu Fabra. Així, doncs, el tercer apartat del llibre ressegueix els contactes que el gramàtic va mantenir amb la intel·lectualitat valenciana al llarg de la seua vida i descriu els diversos viatges que va fer al País Valencià. D'acord amb les dades que ha analitzat l'estudiós, el lingüista de Gràcia degué travessar el riu Sènia almenys en quatre ocasions. Entre les causes que menaren Fabra a visitar el País Valencià, Ferrando apunta les motivacions següents: (1) conèixer de primera mà la situació normativa i sociolingüística del català en terres valencianes, (2) observar la recepció de la seua proposta codificadora en un territori particularment conflictiu des del punt de vista lingüístic i identitari i (3) establir vincles amb els lletraferits i els polítics més conscienciats amb la llengua i la cultura pròpies. Per la seua banda, el quart estudi analitza el paper de les grans varietats diatòpiques del català en l'obra de Fabra. Les principals tesis que defensa l'autor pel que fa a aquest tema són:

- 1) Fabra basà la codificació de la llengua en el dialecte barceloní, ja que, ateses les circumstàncies històriques de l'època, sabia que el seu projecte de normativització només es podria dur a terme a Catalunya. A més, estava convençut que els valencians i els baleàrics adoptarien en el futur «la "llengua comuna" conreada al Principat» (p. 172).
- 2) La resta de varietats diatòpiques fan un paper secundari en la normativa fabriana. El lingüista mirà d'assegurar «la màxima coherència i compatibilitat interdialectal en relació amb la llengua moderna» (p. 156). La codificació ortogràfica és el millor exemple d'aquesta intenció. Tanmateix, quan la compatibilitat no és possible la solució adoptada sempre s'acosta al parlar de Barcelona.

- 3) El caràcter composicional de l'obra de Fabra s'ha de matisar. Així, la integració dels dialectes en el codi normatiu s'explica, en bona mesura, per l'atenció a la llengua medieval.

Els estudis dels capítols 5, 6 i 7 posen el focus en el debat sobre la unitat de la llengua i la configuració del model de llengua culte des d'una perspectiva valenciana. Concretament, en el cinquè apartat Ferrando explica les distintes concepcions històriques de l'occità des de l'òptica del País Valencià. L'aspecte més rellevant d'aquest treball és, sens dubte, la descripció del procés pel qual el terme *llemosí* desplega sentits diferenciats al llarg del temps: al començament de l'època moderna s'usà per designar la llengua medieval; els lletraferits de la Renaixença, com ara Teodor Llorente, l'utilitzaren per referir-se a la unitat de la llengua amb l'objectiu d'evitar solucions com ara *català* o *llengua catalana*, l'ús de les quals els haurien «deslegitimats socialment» (p. 196); altrament, els postulats panoccitanistes envers l'origen i la definició de la llengua també han perseguit «diluir la catalanitat del valencià, a vegades en connivència amb el secessionisme lingüístic i ben sovint per a amagar el conflicte lingüístic valencià: la substitució lingüística» (p. 211). En el sisè estudi l'autor repassa la història de la codificació i els models de llengua culta al País Valencià, des dels trets que caracteritzaren la *koiné* de la Cancelleria Reial —i, més tard, les convencions de la impremta— fins a les Normes Ortogràfiques de Castelló. D'altra banda, en el setè capítol l'estudiós analitza (1) les iniciatives polítiques i socioculturals que desembocaren en les Normes de Castelló i (2) el llegat d'aquest acord durant els anys del franquisme i de la Transició.

Ferrando dedica els tres últims treballs de l'obra a estudiar les concepcions idiomàtiques de tres dels difusors més importants del fabrisme fora del Principat: Sanchis Guarner, Francesc de Borja Moll i Joan Fuster. El vuitè capítol se centra, doncs, (1) a exposar la tasca que dugué a terme Sanchis Guarner per adaptar la codificació fabriana a la realitat sociolingüística del País Valencià i (2) a descriure les característiques del model de llengua formal que el filòleg propugnà per a la societat valenciana. El novè apartat contrasta la proposta normativa de Sanchis Guarner amb la que preconitzà Francesc de Borja Moll per a les Balears.

En aquest treball, a més dels elements distintius, l'autor també assenyala els trets comuns a l'obra dels dos intel·lectuals, entre els quals destaca el caràcter exclusivament cívic d'ambdues iniciatives i la contribució al fet que valencians i baleàrics assumiren la normativa de Fabra i, de retruc, la unitat de la llengua. Finalment, el desè i darrer estudi descriu el model de llengua pel qual advocà l'escriptor de Sueca, «un dels admiradors més grans de l'obra de Fabra» (p. 18).

Un dels aspectes més destacables de l'obra és la gran quantitat —i diversitat— de fonts que despulla l'autor. A banda d'examinar les principals obres lexicogràfiques i gramaticals del període contemporani, l'autor també té en compte la premsa, la correspondència, els manifestos, i, fins i tot, les ponències més importants del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. L'atenció al detall és, doncs, una constant al llarg de l'obra. Ferrando analitza minuciosament els discursos, les propostes codificadores i els models lingüístics dels diversos intel·lectuals que desfilen per les pàgines dels seus estudis i, en conseqüència, interpreta amb rigor la realitat històrica de la llengua catalana en els segles XIX i XX.

Més enllà d'aprofundir en la dimensió lingüística d'aquestes personalitats, en determinades parts l'obra també convida a fer una lectura en clau biogràfica força interessant. L'autor reserva un espai significatiu del llibre a explicar el paper que assumiren altres intel·lectuals —a banda de Fabra, Moll i Sanchis Guarner—, com ara Marià Aguiló, Jacint Verdaguer, Antoni Maria Alcover, Teodor Llorente, Carles Salvador o Joan Fuster, entre altres, en la construcció d'un model de llengua literària compartit entre catalans, valencians i mallorquins. En aquest sentit, Ferrando retrata, de manera implícita, el tarannà de les figures més rellevants en la història contemporània de la llengua i la literatura catalanes.

Tal com apuntàvem a l'inici de la ressenya, la fragmentarietat de l'obra és només aparent. I és que l'autor fonamenta el contingut dels diferents treballs que componen *Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat* en quatre motius que cohesionen el seu discurs: el model de codificació fabriana, la integració i l'aportació de les grans varietats diatòpiques a aquesta proposta, el debat multisecular sobre la unitat de la llengua i, sobretot, la dimensió identitària del procés de depuració i dignificació del català. Segons Ferrando,

Fabra no contribuï només a «salvar-nos els mots», tal com diria Salvador Espriu, sinó que la seua tasca codificadora formava part d'un propòsit més general: el de (re)construir la concepció de pertinença col·lectiva compartida entre els diferents membres de la comunitat lingüística catalana, un objectiu que ja es plantejaren els renaixencistes. Aquesta idea de Fabra com a garant de la identitat comuna als territoris de parla catalana la trobem formulada, per exemple, en relació amb el centenari del naixement del gramàtic: «L'adhesió massiva als actes de commemoració del centenari del naixement de Fabra celebrats el 1968 no ens pot sorprendre, car van ser l'homenatge popular a un dels homes que més havien contribuït a salvar la nostra identitat» (p. 73). Segons Ferrando, Fabra concebé la codificació del català com una «tasca de nacionalització» (p. 66).

*Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat* fa aportacions significatives a l'estudi de les tres figures més importants per a la història de la codificació lingüística del català durant el segle XX i, en ocasions, matisa els estudis que se n'han ocupat fins ara. A més, és una obra que fa reflexionar sobre el present de la llengua i, sobretot, que empeny a mirar cap al futur. I és que Ferrando hi reivindica la vigència de l'ideari idiomàtic fabrià:

[...] avui més que mai, ens cal reivindicar la memòria i l'obra de Pompeu Fabra. Fabra no sols treballà incansablement per transformar el català en una eina de cultura nacional, sinó que donà manta exemple de compromís amb la visió nacional de la llengua. Ens cal actualitzar i difondre, sense trair-lo, l'ideari de Fabra. Cal conscienciar els poders públics de la urgència que la llengua catalana dispose d'instruments necessaris per a estudiar i explotar els propis recursos genuïns i adaptar al seu geni els que produeixen les grans llengües de cultura. Cal articular millor la col·laboració entre l'IEC i les universitats de tot el domini lingüístic. Cal superar la fragmentació administrativa de l'autoritat lingüística. Cal afavorir la difusió d'un estàndard únic i alhora flexible i integrador, que serveixi no sols per a enriquir la llengua a partir dels recursos propis, sinó per fer-nos conscientment partícips d'una comunitat de valors. En poques paraules, cal creure's el país. (p. 77)

Amb aquesta revisió d'alguns dels seus estudis, el professor Antoni Ferrando convida el lector a assumir la famosa consigna fabriana: «Cal no abandonar mai ni la tasca ni l'esperança». Certament, treballar per la vertebració i la difusió de la llengua catalana en el segle XXI és el millor homenatge que se li pot retre a Fabra, a Moll i a Sanchis Guarner.



RESSENYA DEL MONÒLEG POMPEU FABRA: JUGADA MESTRA!

Lliris Picó

*Universitat d'Alacant, Delegació de l'IEC a la ciutat d'Alacant*

**E**l passat 27 de març de 2019 l'Aula Magna de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat d'Alacant acollia la Jornada Internacional *100 anys de l'obra de Pompeu Fabra*, organitzada pel Departament de Filologia Catalana de la UA, l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, la Facultat de filosofia i Lletres (UA) i el Vicerectorat de Cultura, Esport i Llengües (UA), amb el suport de la Delegació d'Alacant de l'Institut d'Estudis Catalans i i l'ISC-IVITRA (UA). En l'acte, els ponents Antoni Ferrando (IEC, IIFV, AVL), Teresa Cabré (IEC, UPF), Maria Àngels Francés (UA, IIFV), Jordi Ginebra (URV, i comissari de l'Any Fabra) i Joan Peytaví (IEC, Universitat de Perpinyà) i Brauli Montoya (IEC, AVL, UA), que actuà com a moderador d'una de les taules redones, reflexionaren sobre l'obra de Pompeu Fabra des de diverses perspectives, entre les quals cal destacar-ne, la vigència i el futur de les seues propostes normatives i l'acceptació d'aquestes arreu dels Països Catalans, especialment al País Valencià.

La Jornada comptava també amb una activitat de caràcter més lúdic que n'havia de fer de cloenda: el monòleg *Pompeu Fabra: jugada mestra*, de la companyia Inútils Mots —teatre de la paraula—, que per qüestions d'agenda es va dur a terme el passat 26 de setembre al Saló d'Actes de l'Antic Col·legi Major de la Universitat d'Alacant. L'espectacle, dirigit per Maria Pla i escrit i interpretat per Òscar Intente, se centra en la figura d'un tenista que interpel·la al públic sobre la necessitat d'establir unes regles del joc per a practicar l'esport. Així, amb una escenografia i un decorat mínims, fonamentats a penes en una escala de tisora, una maleta, sobre la qual descansen les principals obres de Fabra i un bloc de notes, l'autor ens ofereix un paral·lelisme entre les regles del joc i la normativa lingüística. En aquest sentit, un dels elements que més crida l'atenció és la raqueta que tothora porta a les mans el personatge, que li serveix, per exemple, per fer esment del criteri d'establiment de les regles d'accentua-

ció, ja que les fa visibles amb la direcció del mànec d'aquesta segons es refereix als accents oberts o als tancats.

La posada en escena, de fet, és impecable, en tant que el contrast de l'escenari, pràcticament negre enfront de l'escala blanca i la figura del personatge vestit de tenista de principis de segle, també d'un blanc immaculat de cap a peus, que recorda lleugerament un jove Fabra, tot i que en el discurs predomina la tercera persona del singular, fa que l'atenció i la tensió de l'espectacle se centre fonamentalment en allò que vol explicar al públic: qui i com era Pompeu Fabra i quin fou l'abast de la seua obra. Quina fou, en definitiva, la seua jugada mestra. Perquè què seria de la nostra llengua sense les seues regles del joc, sense la normativa fabriana?

Respecte del text, l'encert més remarcable és que en només uns 40 minuts, l'autor és capaç de mostrar-nos, per una part, el Fabra gramàtic, l'humanista, l'investigador rigorós, que sap la llengua lligada al territori i el recorre per conèixer-la millor; i per una altra el Fabra més humà, l'home modern que adopta nous hàbits, que s'adapta als nous temps. Pel que fa al primer aspecte, ens el mostra com un home gris, sense biografia, gens autoritari, però conciliador, volenterós i tenaç. Discret, pacient i callat, com ja l'havien descrit, segons diu el mateix autor Josep Pla i Joan Fuster; però conscient i convençut que el món començava a canviar i que treballar pel redreçament de la llengua era un repte i un deure. És per això que al monòleg es destaca la voluntat del gramàtic de posar la visió científica per damunt del desgavell d'una llengua ortogràficament fragmentada. Quant a la part més humana, ens ofereix un Fabra d'un humor fi, «dolçament irònic, mai feridor», amant de la terra, del senderisme i sobretot del tennis: «Jo soc partidari decidit de l'esport (...) —diu en la primera escena—. El tennis distreu, interessa, treballa l'agilitat del cos i permet jugar les dones.» I en aquest sentit, en la nostra opinió, no dista tant l'humanista de l'humà, perquè com bé es dedueix de l'obra, el compromís de Fabra amb el progrés era innegable. Era un home compromès amb la formació del jovent i pel seu tarannà afable «era escoltat amb devoció i inspirava simpatia i respecte alhora.»

L'obra abraça —no sempre de manera lineal— tota la vida del gramàtic. Així, a banda de la tasca normativitzadora realitzada durant la joventut i la maduresa, trobem referències des de la infantesa, moment en

què començà el seu interès per les llengües, propiciat pel seu pare, que parlava italià i per la relació amb altres xiquets que parlaven altres llengües, fins la mort, on un Fabra ja exiliat ha de viatjar fins Andorra, l'únic estat on podia escriure les seues últimes voluntats en la seua llengua. «La mort d'una llengua és irreparable (referència el personatge tot citant el mateix Fabra) i ell va lluitar contra la mort fins la mort». D'aquesta manera, la mort i l'exili cohesionen un text que havia començat amb la frase: «Si vull jugar hauré d'anar-me'n a un altre lloc».

*Pompeu Fabra: jugada mestra*, monòleg pensat per a ser representat per a un públic i un espai reduït, té el valor afegit del microteatre, una de les tendències escèniques que més està triomfant en les arts escèniques en els últims anys. Així, trobem que fa un repàs clar i sintètic de la història de la normativització de la nostra llengua data a data: 1911, 1913, 1932... I, a més a més, propicia la participació del públic en alguns moments claus com quan explica com el petit Fabra s'interessava de xiquet per altres llengües: «encoratjant-se de petits a parlar amb els amics llengües que no eren les seues (...) La llengua era un joc. Un joc de relació.» De fet, amb un dels elements escènics més interessants del muntatge, un simple bloc de notes, el personatge va fent jocs de llengua amb senzills canvis de lletres o formant mots a partir del substantiu *paraula*. Un joc del qual pot participar el públic.

Amb tot, no és únicament la història de la nostra llengua el que ens fa veure l'obra, perquè de manera inevitable la llengua va lligada a la societat. Així, en el ràpid repàs que fa el monòleg per la vida del gramàtic, ens posa al davant, per una banda, la desfeta de la Guerra d'Espanya, la repressió de la postguerra, i ens fa reflexionar sobre el valor de la cultura i la necessitat de deslligar-la de qualsevol ideologia política, malgrat que la fixació d'una llengua haja de dependre de la política lingüística del territori que la té com a pròpia. En aquest sentit el text evidencia la fragilitat de les llengües minoritzades, la necessitat de seguir treballant per mantenir-les vives: «El cas és que el 1939 —diu— Fabra se'n va haver d'anar i seguir treballant per la nostra llengua malvolguda fins i tot per nosaltres mateixos (...) Feble llengua de pronoms febles.» I per una altra banda, el discurs, ple de referències bibliogràfiques, que van des de *La Plaça del Diamant*, *Incerta Glòria*, *La Divina Comèdia*, *Feliçment sóc una dona* fins

al manual d'instruccions del Scrable, passant pel *Petit Príncep*, *Faust* o la mateixa *Bíblia* (i així fins a més de dues dotzenes d'autors i de títols) fa reflexionar l'espectador sobre la importància de la llengua com a pont per a bastir una cultura. De fet ens fa plantejar-nos de la necessitat i el deure d'aprendre llengües per establir lligams entre cultures, per empatitzar i eliminar barreres mitjançant la literatura, per conèixer-nos millor els uns als altres. Perquè vivim, com va viure Pompeu Fabra, en un món de canvis constants, en la societat de la mobilitat, de la globalització i de l'eliminació de fronteres; i com bé diu Òscar Intente cap al final del seu monòleg: «En la paraula hi ha la pau. La pau rau en la paraula, doncs au, parla!».

En definitiva, tenim al davant una obra moderna i per a tots els públics que dona a conèixer la figura de Pompeu Fabra, un home que va assumir amb honestedat i idees clares la magnífica labor de fer-nos unes regles del joc, d'unificar la nostra llengua perquè no es diluirà entre vacil·lacions ortogràfiques i diatòpiques. I que a més, va tindre l'encert de fer una jugada mestra: fer la normativa a temps, abans que la desfeta de la guerra poguera acabar amb una llengua que si no s'unificava amb criteris encertats acabaria condemnada a la desaparició. Tot i això, com deia el mateix Fabra i com finalitza el monòleg: «cal no abandonar mai la tasca ni l'esperança».

RESUMS

*Pompeu Fabra: sistematicitat i pervivència*

M. TERESA CABRÉ

RESUM

Aquest estudi prova de donar una visió personal estructurada sobre Pompeu Fabra, un personatge universal que va fer que la llengua catalana fora una llengua de cultura apta per a tots els usos, una llengua moderna i codificada que permetia vertebrar la identitat nacional. S'hi parteix d'una idea doble: d'una banda, de la suposició que si Fabra va poder fer l'obra que va fer en un període de temps relativament breu, és perquè posseïa unes qualitats naturals singulars que li ho van permetre; i, d'una altra, defensem que l'obra que Fabra va construir durant el primer terç del segle passat es va fonamentar en uns principis que encara avui són plenament actuals i, a més a més, s'han utilitzat com a base per a la recent actualització de la normativa.

Paraules clau: Fabra, sistematicitat, pervivència, codificació

*Pompeu Fabra: systematicity and persistence*

ABSTRACT

*This study tries to give a structured personal vision on Pompeu Fabra, a universal character who made it possible that Catalan language became a language of culture suitable for all usages, a modern and codified language that allowed national identity to be structured. A twofold idea is assumed: on the one hand, the assumption that if Fabra was able to do the work he did in a relatively short period of time, it is because he possessed unique natural abilities that allowed him to do so; and, on the other hand, we defend the idea that the work that Fabra performed during the first third of the last century was based on principles that are still valid today and that have also been used as a basis for the recent update of language regulations.*

*Keywords: Fabra, systematicity, persistence, codification*

*Descripció i prescripció en la Gramàtica catalana de Fabra (1918) i en la Gramàtica de la Llengua Catalana de l'IEC (2016)*

NICOLAU DOLS

RESUM

L'aparició de la *Gramàtica de la Llengua Catalana* (2016), de l'Institut d'Estudis Catalans, ha fet sorgir un debat sobre els límits de la descripció i la prescripció gramaticals. En el fons, es tracta de decidir si la competència dels parlants ha de ser dirigida externament o si, per contra, ha de constituir la base natural de la prescripció. Aquest article aprofita la proposta de Myhill (2004) sobre els factors subjacents de la normativa —autoritat instituïda, respecte pels texts antics, i prestigi d'un grup social— per a analitzar la pràctica prescriptiva en la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918) i en la gramàtica normativa vigent de l'Institut d'Estudis Catalans. La voluntat fabriana de basar la normativa gramatical en la competència dels parlants més que no en els texts antics, només usats secundàriament, xoca amb una certa fossilització de la concepció normativa d'alguns crítics de la *Gramàtica de la Llengua Catalana* (2016), més proclius a un model gramatical d'autoritat prescriptiva explícita. Els arguments a favor d'aquesta darrera posició es basen en una percepció de decliu de la competència dels parlants, que es pot arribar a negar a les generacions més joves. S'il·lustren casos clars d'orientació descriptiva en la *Gramàtica catalana* de 1918, no només com a constatació de com és el català, sinó també d'aspectes sense consens clar entre els parlants —ús de *en* i *al* davant infinitiu— a l'espera de la determinació social d'una preferència. També s'analitzen la tècnica prescriptiva de la *Gramàtica de la llengua catalana*, amb determinació de quatre fórmules prescriptives, una de les quals («s'evita», i no pas «cal evitar») pot analitzar-se com a reconeixement de la capacitat del parlant per navegar entre els nivells de formalitat a què té accés.

Paraules clau: gramàtica catalana, gramàtica normativa, gramàtica descriptiva, competència, Pompeu Fabra, Institut d'Estudis Catalans

*Description and prescription in the Fabra's Gramàtica catalana (1918) and  
in the IEC's Gramàtica de la Llengua Catalana (2016)*

ABSTRACT

The publication of the new *Gramàtica de la Llengua Catalana* by Institut d'Estudis Catalans in 2016 has raised a debate on the boundaries between description and prescription in grammar. Deep inside the point seems to be about the speakers' competence, whether it must be externally led by a central language authority or, on the contrary, it must be understood as the cornerstone of prescription. Factors pointed out in Myhill (2004) as underlying prescription ("textual / norm / prestige correctness") help analyze prescription in *Gramàtica catalana* (Fabra: 1918) and the present state of affairs as set by Institut d'Estudis Catalans in 2016. Fabra's preference for competence rather than for medieval texts as the main foundation of grammar prescription is somewhat encountered by a fossilization of the concept of prescription as it appears in the opinions of some critics opposing the new prescriptive grammar. Their arguments in favor of an authority-based prescription arise from a perceived decline of the speakers' competence in Catalan, especially among younger generations. Instances of neutral description of Catalan in Fabra's grammar are given not only as examples of plain description of the language, but also as alternatives undecided by the speaking community—an evidence of the importance given by Fabra to competence—v. gr. preposition *en* and contraction *al* before an infinitive—. The prescriptive technique in *Gramàtica de la llengua catalana* is also analyzed by focusing on its four levels, one of them, "s'evita" ("it is avoided", and not "it must be avoided") shows a clear reliance on the speakers' ability to shift forms when switching between language registers.

Keywords: Catalan grammar, prescriptive grammar, descriptive grammar, competence, Pompeu Fabra, Institut d'Estudis Catalans

*Fabra i l'autoritat lingüística al País Valencià: la Secció Filològica de  
l'Institut d'Estudis Valencians (1937-1939)*

ANTONI FERRANDO

RESUM

Davant la dificultat d'acceptar al País Valencià l'autoritat lingüística de l'IEC i la codificació de la llengua catalana, Fabra reconegué en almenys tres declaracions (1918, 1930 i 1937), que corresponia als escriptors valencians la tasca de depurar i de redreçar la llengua i admeté que la constitució d'un centre d'estudis filològics al País Valencià hi podria ajudar. No es pronuncià sobre les Normes de Castelló, però s'interessà per la seua aplicació i, com a president de l'IEC, mantingué una bona relació amb l'Institut d'Estudis Valencians (1937-1939), creat per Francesc Bosch i Morata a imitació de l'IEC. La creació de l'Institut d'Estudis Valencians (= IEV) fou una aspiració constant del valencianisme polític i cultural a partir dels anys 10 del segle XX, motivada en bona part per l'absència d'una representació valenciana a la Secció Filològica de l'IEC fins al 1961. L'IEV es dotà també d'una Secció Filològica, el secretari, i factòtum de la qual, fou Carles Salvador, alhora secretari de l'IEV. Salvador elaborà un pla lexicogràfic, del qual només es va poder acomplir en la pràctica l'inèdit *Vocabulari Castellà-Valencià* a ell encarregat. L'IEV és un precedent de l'AVL, però amb diferències notables.

Paraules clau: Fabra, Carles Salvador, autoritat lingüística, difusió de la codificació de la llengua catalana, Institut d'Estudis Valencians

*Fabra and the linguistic authority in the Valencian Country: the Philological  
Section of Institut d'Estudis Valencians (1937-1939)*

ABSTRACT

*Given the difficulty of accepting the linguistic authority of the IEC and the codification of the Catalan language in the Valencian Country, Fabra acknowledged in at least three statements (1918, 1930 and 1937) that it was the Valencian writers' task to refine and straighten the language and admitted that the establishment of a philological studies center in the Valencian*



*Country could be helpful for such a purpose. He did not comment on the Normes de Castelló, but he was interested in implementing them and, as the president of the IEC, he maintained a good relationship with Institut d'Estudis Valencians (1937-1939), created by Francesc Bosch i Morata as an imitation of the IEC. The creation of the IEV was a constant aspiration of political and cultural Valencianism from the 10th century of the twentieth century, largely due to the absence of a Valencian representation in the SF of the IEC until 1961. A Philological Section was also provided to the IEV, whose secretary and factotum was Carles Salvador, who was also the IEV's secretary. Salvador elaborated a lexicographic plan, of which only the unpublished Spanish-Valencian Vocabulary for which he was responsible could be put into practice. The IEV is a precedent of the AVL, but with significant differences.*

*Keywords: Fabra, Carles Salvador, Linguistic Authority, Difusion of Catalan Language Codification, Institut d'Estudis Catalans*

*Pompeu Fabra i els escriptors*  
M. ÀNGELS FRANCÉS DÍEZ

#### RESUM

L'objectiu d'aquest article, fruit de la meua intervenció a una taula redona de balanç sobre la vigència de l'obra de Pompeu Fabra (en el context de la Jornada Internacional «100 anys de l'obra de Pompeu Fabra», que va tenir lloc a la Universitat d'Alacant el 27 de març de 2019), és dibuixar algunes pinzellades sobre la recepció de la reforma fabriana entre els escriptors de l'època. Així doncs, dedicaré un primer apartat a relatar les reaccions dels escriptors vuitcentistes a les noves convencions, parant atenció en la visió del mateix Fabra sobre l'assumpte i les resistències d'alguns autors consagrats a sotmetre's als canvis; en segon lloc, dedicaré unes pàgines a examinar la situació al País Valencià i, per últim, en faré un balanç breu, que col·labore en la visió col·lectiva de l'home i l'obra que ofereix aquest volum de la revista *Ítaca*. Al final de l'article podreu trobar un annex amb alguns textos literaris d'homenatge al mestre Fabra, prece-

dots d'un comentari general; concretament, el retrat que hi va dedicar Josep Pla en el seu recull *Homenots* (1969), i tres poemes de tres referents de la nostra literatura contemporània: «El meu poble i jo», de Salvador Espriu (1968), «Jaculatòries del centenari», de Pere Quart (1968), i «Entreacte», de Joan Brossa (1961).

Paraules clau: normativa fabriana, recepció, escriptors vuitcentistes, Normes de Castelló

*Pompeu Fabra and the writers*

ABSTRACT

*This paper, as a result of my intervention at a round table in the International Conference 100 years of the work of Pompeu Fabra, that was held at the University of Alicante on March 27, 2019, aims to briefly examine the way Fabra's linguistic reform was received by the writers of the time. Thus, I will firstly refer to the reactions of the nineteenth-century and younger Catalan writers to the new linguistic norm, paying an special attention to Fabra's vision and the resistance of some renowned authors to accept the reform; secondly, I will examine the situation in the Valencian Country and, finally, I will give a brief summary, to collaborate in the collective vision of Fabra (the man and the work) offered by this volume of Ítaca. At the end of the article an appendix with some literary texts of tribute to Fabra can be found, preceded by a general comment; specifically, the portrait that Josep Pla dedicated to him in his collection *Homenots* (*Great men*, 1969), and the poems of other three acclaimed contemporary writers: «El meu poble i jo» (*My people and I*) by Salvador Espriu (1968), «Jaculatòries del centenari» (*Prayers for the centenary*), by Pere Quart (1968), and «Entreacte» (*Intermission*), by Joan Brossa (1961).*

*Keywords: Fabra's Linguistic Reform, nineteenth-century Catalan Writers, Linguistic Norm, Valencian Country*

*Teoria fraseològica en la Gramàtica catalana (1956) de Pompeu Fabra*

JORDI GINEBRA

RESUM

En aquest treball, per mitjà de l'anàlisi de *Gramàtica catalana* (1956), es fa una contribució a l'estudi de l'obra de Pompeu Fabra, a l'estudi de la història de la lingüística catalana i a l'estudi de la història de la fraseologia. La descripció de les unitats fraseològiques que ofereix la *Gramàtica* s'emmarca, d'una banda, en l'àmbit de la composició i, de l'altra, es presenta conceptualment i terminològicament seguint la tradició gramatical. Cal destacar que l'obra conté un material fraseològic ric, amb mostres de gairebé totes les estructures formals que poden presentar les locucions en català, i que Fabra, amb les explicacions relatives al que anomena «conjunts sintetitzats», mostra haver copsat el pinyol conceptual de les unitats pluriverbals lexicalitzades.

Paraules clau: Pompeu Fabra, gramàtica catalana, fraseologia, composició, unitats pluriverbals, història de la lingüística

*Phraseological theory in Pompeu Fabra's Gramàtica catalana (1956)*

ABSTRACT

*In this paper, through the analysis of Gramàtica catalana (1956), I make a contribution to the study of the work of Pompeu Fabra, to the study of the history of Catalan Linguistics, and to the study of the history of Phraseology. On the one hand, Fabra's grammar describes idioms in the frame of lexical compounding and, on the other, he follows in his descriptions the grammatical tradition. It should be noted that the work contains a rich phraseological material, with samples of almost all the formal structures that can be found in Catalan idioms, which Fabra, with his explanations on what he calls «synthesized sets», shows to have captured the conceptual essence of lexicalized multiword units.*

*Keywords: Pompeu Fabra, Catalan Grammar, Phraseology, Compounding, Multiword Units, History of Linguistics*

*Innovació lèxica i diccionari: la funció dels neologismes com a criteri per  
l'actualització lexicogràfica?*

ELISABET LLOPART

RESUM

Aquest article es proposa estudiar la utilitat de la funció comunicativa dels neologismes a l'hora d'actualitzar el diccionari, ja que tenim en compte que, d'entre les paraules noves no recollides a les obres lexicogràfiques, no totes presenten els criteris necessaris per a la seva inclusió. En aquest sentit, prenem en consideració que la major part de paraules que conformen els diccionaris generals són paraules amb una funció principalment denominativa. Per aquest motiu, volem diferenciar els neologismes prototípics de la funció denominativa dels neologismes prototípics de la funció estilística a partir dels criteris descrits per Llopart-Saumell (2016). Els resultats obtinguts permeten, per una banda, diferenciar un i altre tipus d'unitats lèxiques i, de l'altra, valorar les característiques funcionals, sociolingüístiques, pragmaticodiscursives i morfosemàntiques que demostren que els neologismes classificats com a prototípics de la funció denominativa es defineixen com a bons candidats per ser incorporats al diccionari mentre que els neologismes prototípics de la funció estilística no compleixen aquests requisits.

Paraules clau: neologia, funció dels neologismes, neologisme denominatiu, neologisme estilístic, lexicografia, diccionari, actualització lexicogràfica

*Lexical innovation and dictionaries: the role of neologisms as a criterion for  
lexicographic updating?*

ABSTRACT

*This article proposes to study the usefulness of the communicative function of neologisms when updating a dictionary, since we take into account that, among the new words not included in lexicographical works, not all of them meet the necessary criteria for its inclusion. In this sense, we take into conside-*

*ration that most words that make up general dictionaries are words with a mainly denominative function. For this reason, we want to differentiate the prototype neologisms from the denominative function of the prototype neologisms of the stylistic function based on the criteria described by Llopart-Saumell (2016). The results obtained allow, on the one hand, to differentiate between one and another type of lexical units and, on the other, to evaluate the functional, sociolinguistic, pragmatic-digestive and morphosemantic features that demonstrate that the neologisms classified as prototypes of the denominative function are defined as good candidates to be incorporated into the dictionary while the neologisms of the stylistic function prototype do not meet these requirements.*

*Keywords: Neology, Function of Neologisms, Denominative Neologism, Stylistic Neologism, Lexicography, Dictionary, Lexicographical Actualization*

*Del català que ara es parla a la implantació del català normatiu  
al País Valencià*

BRAULI MONTOYA ABAT

RESUM

En el segle XIX es planteja la realització d'una normativa de la llengua catalana després de tres segles de desmemòria progressiva de la norma lingüística. Però el procés de normativització es concreta en dues línies divergents, l'acadèmica o literària i la del *català que ara es parla*. Paradoxalment, aquesta última és la que acabarà imposant-se gràcies a les propostes d'un gramàtic únic, Pompeu Fabra, que, des de la redacció d'una revista barcelonina que propugnava inicialment que cada regió catalanoparlant seguira el seu camí, *L'Avenç*, aconsegueix confegir una norma adaptable a totes les regions. En aquesta línia, s'entenen les seues reiterades visites als pròcers valencianistes a fi que acceptaren una normativa unitària, objectiu que podem considerar reeixit amb la signatura de les conegudes Normes de Castelló (1932).

Paraules clau: Normativa lingüística, llengua catalana, llengua popular, llengua acadèmica, País Valencià

*From the Catalan that is spoken nowadays to the implementation of  
normative Catalan in the Valencian Country*

ABSTRACT

*In the nineteenth century, the establishment of the linguistic regulations of Catalan language was proposed after three centuries of progressive dismemory of the linguistic norm. However, the normative process is specific in its divergent lines, in the academic or literary level and in the dialectal one that is now spoken. Paradoxically, this is the last thing that ends up being imposed, thanks to the proposals of a unique grammarian, Pompeu Fabra, who, since the writing of a Barcelona magazine that advocated initially that each Catalan-speaking region should follow its way, L'Avenç, manages to create an adaptable norm in all regions. In this regard, we can understand the reason for his reiterated visits to the Valencianist dignataries with the purpose that they accept a unitary norm. This objective was met with the signing of the Normes de Castelló (1932).*

*Keywords: Linguistic Normative, Catalan Language, Popular Language, Academic Language, Valencian Country*

*Marià Villangómez: el fabrisme a les Pitiüses*

ENRIC RIBES I MARÍ

RESUM

Pompeu Fabra no va visitar mai les Pitiüses, ni hi va tenir cap relació directa. La seva obra, tanmateix, hi va arribar i hi va arrelar. Hi va tenir un paper important, sens dubte, el menorquí Francesc de B. Moll, que adaptà les normes fabrianes al català de les Balears (sobretot de Mallorca i Menorca). Però qui va ser decisiu en la introducció i l'arrelament dels fabrisme a Eivissa i a Formentera, va ser el poeta Marià Villangómez. Ell va esdevenir el seu primer deixeble en aquestes illes i també va exercir de gramàtic quan va publicar *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*, que és una veritable adaptació al parlar de les Pitiüses de l'obra del mestre Fabra i de Moll.

En aquest article fem un repàs per tot aquest procés, des de la introducció per Villangómez del fabrisme a Eivissa i Formentera, fins a la consolidació de tot un equip de correctors i professors que en segueixen les ensenyances, les difonen, i les apliquen en les nombroses publicacions que s'hi editen.

Paraules clau: Fabra, Villangómez, Moll, Eivissa, Formentera, Pitiüses, fabrisme, normativització

*Marià Villangómez: Fabrism in the Pityusic Islands*

ABSTRACT

*Pompeu Fabra never visited the Pityuses, nor had any direct relationship with them. His work, however, arrived there and took root. The Minorcan Francesc de B. Moll, who adapted the Fabrian norms to the Catalan of the Balearic Islands (especially of Mallorca and Menorca), had an important role in it. But the one who had a key role in the introduction and rooting of the Fabrian regulations in Ibiza and Formentera was the poet Marià Villangómez. He became his first disciple in these islands and also served as a grammarian when he published *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*, which is a real adaptation to the language of the the Pityuses of master Fabra's work, and Moll's. In this paper we review all this process, from the introduction of the Fabrian work in Ibiza and Formentera by Villangómez to the consolidation of a whole team of correctors and teachers who follow his teachings, spread them, and apply them in the numerous publications that are edited.*

*Keywords: Fabra, Villangómez, Moll, Ibiza, Formentera, the Pityuses, Fabrism, Normalization*

*Les tres fases de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard (i viceversa)*

ALBERT TURULL

RESUM

En aquest article duem a terme un estat de la qüestió de les relacions entre el català estàndard i la varietat nord-occidental de la llengua, tot fent un repàs crític de les múltiples aportacions que hom hi ha fet d'ençà de 1985 (data d'un conegut manifest de professors de filologia catalana de Lleida). En aquest recorregut de més de 30 anys detectem l'existència de tres fases successives (reivindicació, estudi, normalització), cadascuna de les quals ocupa aproximadament una dècada, i concloem que, un cop superades formulacions com les d'un subestàndard propi o les de diversos paraestàndards, la clau es troba en la doble assumpció, recíproca, del català nord-occidental i d'un català estàndard —únic, compartit, composicional i pluricèntric— en què l'opció del polimorfisme té un paper important.

Paraules clau: estàndard, Lleida, nord-occidental, normalització, normativa, variació

*The three phases of the northwestern acceptance of the standard  
(and vice versa)*

ABSTRACT

*In this article we carry out a state of the art on the relations between standard Catalan and the northwestern variety of the language by doing a critical review of the multiple contributions that have been made since 1985 (date in which a well-known manifesto by Catalan philology professors from Lleida took place). In this journey of more than 30 years, we detect the existence of three successive phases (vindication, study, normalization), each of which having taken approximately one decade. We conclude that, once formulations like those referring to an own substandard or those of several parastandards, the key issue is the double acceptance, reciprocal, of northwestern Catalan and a standard Catalan —unique, shared, compositional and multicentric— in which the option of polymorphism plays an important role.*



*Keywords: Standard, Lleida, Northwestern, Normalization, Regulation, Variation*





Aquest exemplar,  
corresponent a l'any 2019 i imprés el 2020,  
ha estat maquetat a Altea:  
a tocar de la Mediterrània,  
que és la mar que permet navegar  
fins a les platges d'Ítaca.



